

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

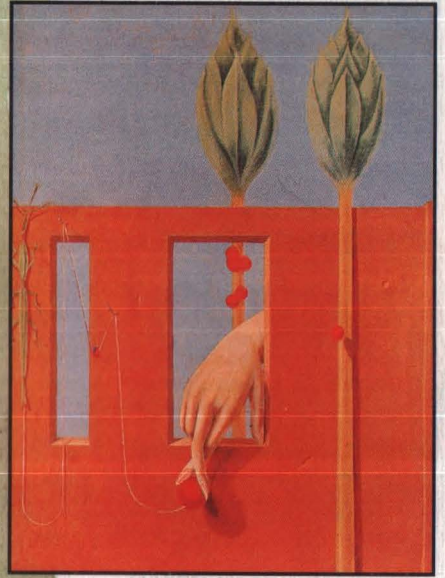
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

FEMİNİST EDEBİYAT ELEŞTİRİSİ • Maggie Humm

FEMİNİST EDEBİYAT ELEŞTİRİSİ

Maggie Humm

Yay. Haz.: Gönül Bakay

say

say

FEMİNİST EDEBİYAT ELEŞTİRİSİ

Maggie Humm

Doğu Londra Üniversitesi Kadın Araştırmaları bölümünde profesördür. Kuzey İrlanda'daki Queen's Üniversitesi'nde de dersler vermektedir. Yayımlanmış dokuz kitabı vardır. Başlıcaları şunlardır: *Border Traffic: Strategies of Contemporary Women Writers* (Sınır Ticareti: Çağdaş Kadın Yazarların Stratejileri), *The Dictionary of Feminist Theory* (Feminist Kuram Sözlüğü), *Feminist Criticism: Women as Contemporary Critics* (Feminist Eleştiri: Çağdaş Eleştirmenler Olarak Kadınlar).

Feminist Edebiyat Eleştirisi

Maggie Humm

Yayına hazırlayan:
Gönül Bakay

İngilizce aslından çevirenler:
(Alfabetik sırayla)

Özge Altay, Gönül Bakay, Nuran Düzyol, Aylin Ecdaroğlu,
Tuba Biret Ertan, Sebile Günoğlu, Zehra İsmet Gürmeriç,
Belkıs Kılınç, Banu Mutaftçılar, Sanem Yazıcıoğlu Öge,
Yasemin Temizarabacı, Devrim Yılmaz, Berrin Oktay Yılmaz

SAV
İstanbul

Say Yayınları
Düşünce Dizisi

Feminist Edebiyat Eleştirisi / Maggie Humm

ISBN 975-468-380-8

Özgün adı: *A Reader's Guide to Contemporary Feminist Literary Criticism*

© Maggie Humm 1994

Yayın Yönetmeni: Murat Batmankaya

Editör: Gamze Varım

Yayına hazırlayan: Gönül Bakay

**İngilizce aslından çevirenler: Özge Altay, Gönül Bakay, Nuran Düzyol,
Aylin Ecdaroğlu, Tuba Biret Ertan, Sebile
Günoğlu, Zehra İsmet Gürmeriç, Belkıs Kı-
lınç, Banu Mutaşlılar, Sanem Yazıcıoğlu Öge,
Yasemin Temizarabacı, Devrim Yılmaz,
Berrin Oktay Yılmaz**

Redaksiyon: Deniz Eryaşar

Düzeltili: Buket Öktülmüş

Tasarım ve uygulama: Hülya Aktaş

Baskı: Engin Ofset, İstanbul

Ön kapak resmi: *At the First Clear Word*, 1923, Max Ernst (1891-1976)

Arka kapak resmi: *The Match Woman*, 1924, Francis Picabia (1879-1953)

1. baskı: Say Yayınları, İstanbul, 2002

© Say Yayınları

Ankara Cad. 54 / 12 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul

Telefon: 0 212 - 512 21 58 • Faks: 0 212 - 512 50 80

<http://www.sayyayincilik.com>

e-posta: sayyayinlari@superonline.com

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.

Ankara Cad. 54 / 4 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul

Telefon: 0 212 - 528 17 54 • Faks: 0 212 - 512 50 80

<http://www.saydagitim.com.tr>

e-posta: saydagitim@ttnet.net.tr

İÇİNDEKİLER

<i>Türkçe Baskıya Önsöz</i>	9
<i>Önsöz</i>	11
<i>Teşekkür</i>	15
GİRİŞ	
Feminist Eleştiri: 1960'lardan 1990'lara	17
Eleştiri Tarihi	18
Sorunlar ve Tanımlar	21
Feminist Eleştirinin Amaçları	26
Feminist Eleştiri: 1960'lar ve 1970'ler	27
Feminist Eleştiri: 1980'lerden Günümüze	34
Genel Bakış	46
1 İKİNCİ DALGA: De Beauvoir, Millet, Friedan Greer	61
2 MİT ELEŞTİRİSİ	87
Annelik	96
Amerikalı Yerliler	97
Bettina L. Knapp	98
Mary Daly	101
Annis Pratt	104
Özet	108
3 MARKSİST/SOSYALİST-FEMİNİST ELEŞTİRİSİ	115
Tillie Olsen	120

Juliet Mitchell	121
Lillian Robinson	122
Michèle Barret	123
Birmingham Merkezi	129
Marksist-Feminist Edebiyat Topluluğu (MFLC).....	130
Mary Poovey	132
Özet.....	133
4 FRANSIZ FEMİNİST ELEŞTİRİSİ	139
Dil.....	140
Öznellik	142
Bedeni Yazmak	143
Écriture Féminine	144
Monique Wittig	146
Julia Kristeva	148
Luce Irigaray	153
Hélène Cixous	157
Özet.....	161
5 PSİKANALİTİK ELEŞTİRİ	167
Freud ve Lacan	173
Ellen Moers Sandra Gilbert ve Susan Gubar.....	177
Juliet Mitchell	182
Carolyn Heilbrun.....	183
Gayatri Spivak.....	185
Özet.....	186
6 POSTYAPISALCILIK/YAPISÖKÜM	
/POSTMODERNİZM	193
Giriş.....	193
Postyapısalcılık.....	194
Hortense Spillers.....	203
Özet: Postyapısalcılık	209
Yapısöküm	210

Gayatri Spivak.....	215
Postmodernizm	222
Alice Jardine	229
Meaghan Morris.....	230
Rachel Blau DuPlessis	232
Özet.....	236
7 SİYAH FEMİNİZMLER: AFRIKA DİASPORASI	245
Giriş.....	245
Afro-Amerikan Feminist Eleştirisi	247
Barbara Smith	250
Audre Lorde	255
Alice Walker	260
Barbara Christian	266
Özet: Afro-Amerikan.....	269
Afrika Feminist Eleştirisi	270
Molara Ogundipe-Leslie.....	285
Carole Boyce Davies ve Anne Adams Graves.....	286
Lauretta Mgcobo.....	289
Karayip Feminist Eleştirisi	291
Özet.....	346
8 LEZBİYEN FEMİNİST ELEŞTİRİ	303
Özcülük ve Yapı.....	315
Modernizm	318
Bonnie Zimmerman.....	321
Eşcinsel Kuram ve Eve Kosofsky Sedgwick.....	323
Jane Rule	325
Cathrine Stimpson	330
Mary Daly	332
Adrienne Rich	338
Heteroseksüelliğin Sorunsallaştırılması	340
Özet.....	346

9 ÜÇÜNCÜ DÜNYA FEMİNİST ELEŞTİRİSİ:	
ÜÇÜNCÜ DALGA VE BEŞİNCİ VİTES	355
Alanlar	362
Hindistan	362
Latin Amerika	366
Avustralya	368
Teknikler.....	372
Chandra Talpade Mohanty ve Sömürgeci Söylem	380
Rosario Castellanos	382
Gloria Anzaldúa	386
Rey Chow	391
Özet.....	397
10 FEMİNİST GELECEKLER	407

TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZ

XVIII. yy. sonlarında *feminizm* hareketi kadınlara erkeklerle iş, aile, yasal haklar açısından eşit olanaklar sağlamak amacıyla başlatıldı. XX. yy. sonlarında ise özellikle Fransız feministleri tarafından kadının farklılığı üzerinde durulduğu görüldü. Doğal olarak bu farklı bakış açısı yaşamın her sahasına yansımalıydı. Pek çok şeyin değiştiği günümüzde eleştiriye de yeni bir yaklaşım gelmiştir. XX yy.'a kadar yapıtlar erkeklerin görüşleriyle yorumlanırken tek yanlı bir bakış açısı sergilenmişti. Kadınlarımız XX. yy.'da çok sahada olduğu gibi eleştiri ortamında da seslerini duyurmağa başlamışlar; bu durum da daha sağlıklı, tutarlı ve objektif bir görüşün yerleşmesini sağlamıştır. *Feminist Edebiyat Eleştirisi* başlıklı bu kitabın çağımız feminist eleştirisine bir açıklık getireceğine inanıyorum. Genelde farklı feminist eleştiri kollarından birini içeren kitaplara karşın bu yapıtın tüm feminist ekolleri anlatması da ayrı bir kolaylık getiriyor. Kitabın bölüm bölüm çevirisini gerçekleştiren başta sayın Deniz Eryaşar olmak üzere İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Bölümü ve Beykent Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı öğrencilerine sonsuz teşekkürlerimle.

Gönül Bakay

ÖNSÖZ

Son on yıllık dönemler boyunca feminist eleştiri, günlük dilin yanı sıra eğitim, yayıncılık ve kitle iletişim araçlarını da değiştirmiştir. Benzer şekilde, edebiyat araştırmalarında da feminist temalar yayılıyor. Feminist eleştiri ile feminist edebiyat eleştirisi arasında keskin bir ayrım olamayacağı, ancak özdeş sayılamayacakları da açıkça ortadadır. Genel olarak, feminist eleştiri toplumsal ideolojilere ve uygulamalara yönelirken, feminist *edebiyat* eleştirisi dikkatini bu ideolojilerin ve uygulamaların edebi metinleri nasıl şekillendirdiklerine yöneltir. Yine de her ikisi temel bir çözümleme kategorisi olarak cinsiyete odaklanırlar. Her ikisi de kuramlarla ve yerleşmiş feminist uygulamalarla ilgilidir. 1990'lı yıllarda başka disiplinlerdeki feminist düşünce ve seçkin bilim adamları topluluğunun dışında kalan feminist düşünceden etkilenmeden feminist edebiyat eleştirisi yazmak imkânsızdır. Böylece, feminist edebiyat eleştirisinin ilgisi edebi konulara –dil/söylem, metinsellik, yazarlar– yönelik iken, feminist edebiyat eleştirmenleri cinsiyetlendirilmiş okumaların ırk, cinsiyet ve başka farklılıklar konusunda daha geniş bir kültür politikasını zorunlu kıldığı görüşünü benimserler.¹

Feminist edebiyat eleştirisi bütün dünyada edebiyatı öğretme, yazma ve edebiyat hakkında düşünme biçimimizi değiştirmiştir. Bu sürecin Batı'daki tarihi artık kayıtlıdır, ancak *uluslararası* feminist edebiyat eleştirisi genel olarak kaydedil-

memiştir. Feministlerin hoşlandıkları çalışma biçimleri –benzer deyişle, kolektif çalışma– göz önünde bulundurulduğunda, feminist edebiyat eleştirisine ilişkin tanımların çoğunun Anglo-Amerikan ve Fransız feminizmlerini anlatıp, Hindistan, Afrika ve başka yerlerde yapılan heyecan verici çalışmaları göz ardı etmesi tuhaftır.

Yine de, ister Doğu’da ister Batı’da, edebiyatı inceleyen herkes, aynı temel soruları sorar: Bir kitapta ne aramalıyım? Edebi tasvirlerin ve fikirlerin işlevlerini nasıl yerine getirdiklerini anlamama ne yardımcı olabilir? Buna ek olarak, feminist edebiyat eleştirmenleri, edebiyat metnlerinin kadınların deneyimleriyle bağdaşmayan cinsiyet tanımları yapma gücüne sahip olma biçimleriyle ilgilenirler. Feminist edebiyat eleştirisi, kadınların ataerkil eserleri ve kavramsal çerçevelerini nasıl sökebildikleri ya da parçalara ayırabildiklerini göstererek, feminist politika gibi, ‘*analitik* strateji ve prensiplerin *politik* etkilerini’² kavrar. Siyah eleştirmenler haklı olarak, Batı feminist edebiyat eleştirisinin bugüne değin beyaz Anglo-Amerikan ve Fransız düşüncesi üzerinde odaklanarak, günümüzde eleştirmenlerin başka yerlerde sundukları çeşitli ve heyecan verici fikirlerle teknikleri göz ardı ettiklerini savunuyorlar.

Bu kitap, 1960’ların sonlarından itibaren hayata atılmış bu geniş dünyanın bir bölümünü tanımlamaya çalışıyor. Hiçbir şekilde tam bir betimleme olmasa da, bu *Feminist Edebiyat Eleştirisi* uluslararası çağdaş feminist edebiyat eleştirisine genel bir bakıştır. Okurların kendi eleştirel karşılıklarını vermesine yardım edebilecek bu fikir ve tekniklerin açık seçik göstergelerini gözler önüne sererek, okuru geçmiş on yıllık dönemlerde eleştiri alanında yapılmış önemli çalışmalar arasında dolaştırmayı umut ediyorum. Çeşitlilik gösteren okur-

la daha ileri bir diyalog kurmak için kitaba hem temel metinleri hem de ileri okumaları içeren rehberler ekledim.

Feminist Edebiyat Eleştirisi, kaçamak bir biçimde başladı. Harvester Wheatsheaf'ten Jackie Jones benden *Feminist Criticism: Women as Contemporary Critics*'i (Feminist Eleştiri: Çağdaş Eleştirmenler Olarak Kadınlar) yenilemeyi düşünmemi, belki de *Annotated Critical Bibliography of Feminist Criticism* (Feminist Eleştirinin Açıklamalı Eleştirel Bibliyografyası) adlı kitabımla birleştirmemi istedi. Jackie, 'sadece bir ek bölüm' teklifiyle beni zekice yatıştırarak bu göreve ikna etti. 1980'lerin ortalarında Anglo-Amerikan ve Fransız feminizmleri arasındaki ikili karşıtlık, sadece benim değil, bir grup feministin kaleme aldığı eleştiri yazılarını düzenlemişti. 1990'ların dikiz aynasında, bu karşıtlık çok ırkmerkezci görünür. 1994 yılına gelindiğinde yeni tartışmalar, yeni yaratımlar ve en önemlisi yeni bir uluslararası politika feminist edebiyat eleştirisinin radikal şekilde değiştiği anlamını taşıyordu. 'Ek bölüm' kısa sürede yeni bir kitap haline geldi.

Feminist Edebiyat Eleştirisi'nin içinde sık sık karşımıza çıkan iki kaygı var: Feminist edebiyat eleştirisi içindeki birçok farkı elimden geldiği kadar kabul etmek ve bu eleştirinin sürekli olarak bizim ve kendisinin okuma şeklini nasıl değiştirdiğini göstermek.

Maggie Humm

Çeviren: Özge Altay

NOTLAR

¹ Bununla birlikte, tekrardan kaçınmak için 'feminist edebiyat eleştirisi' yerine 'feminist eleştiri' ifadesini kullanmak zorunda kalacağım.

² Mohanty, C. T. (1984) 'Under Western Eyes: Feminist Scholarship ve Colonial Discourses', *Boundary 2* (12:3/13:1) İlkbahar/Güz.

TEŞEKKÜR

F*eminist Edebiyat Eleştirisi'nde, ilk olarak Feminist Eleştiri'de* sunulan materyalden yararlanılıyor, ancak umut ederiz ki bu materyal çok daha geniş kapsamlı bir hale gelmiştir. Kitap, Jackie Jones'un uzmanlığına ve feminist düşüncesine; Cheris Kramarae, Dale Spender, Jennifer Fitzgerald ve sayıları isimlerini sıralayamayacağım kadar fazla olan diğer feminist eleştirmenlerle yaptığım ilham veren sohbetlere; oğlumun pek de sabırlı olmayan ancak her zaman gayrete getiren eleştirilerine; Doğu Londra Üniversitesi'ndeki çok bilgili feminist meslektaşlarımla öğrencilerime; Harvester Wheatsheaf yayınevindeki dikkatli okurlarıma ve her zaman olduğu gibi, Joyce Lock'un kusursuz çalışmalarına çok şey borçludur.

GİRİŞ

FEMİNİST ELEŞTİRİ: 1960'LARDAN 1990'LARA

Evvel zaman içinde, (gerçi ne benim ne sizin zamanınızdı ne de herhangi bir gerçek zamandı, ama çok hüznüydü) başka adamlara sırlar anlatan bir adam vardı. Ve bu adam bir Eleştirmen Kral, öteki adamlar da onun tebaasıydı. Hiçbir kadın, hiçbir zaman, bu sırları duymamıştı. Hiçbir kadın bu sırlarla ilgili kitapları okumamıştı. Fakat kralın bir kızı vardı. Ve bir gün, kız bu kitapları okuyup, sırları duydu. Sırların gerçek sırlar olmadığını, kitapların da gerçek kitaplar olmadığını gördü. Üstelik buna çok kızdı. Bu yüzden başka kadınlarla konuştu. Kadınlar geceler, günler boyunca, düşlerde ve uyanırken hep birlikte konuştular. Kral da, tebaası da yaşlanıp, öldüler. Kadınlar birbirlerinin altın yüzlerine bakıp, birbirlerinin altın seslerini duydular. Ve Feminist Eleştiri adını verdikleri bu diyarda hep birlikte uzun zaman yaşadılar.

Neyse ki feminist eleştirinin gerçek tarihi ortaya çıkmadan önce çok daha hızlı bir gelişim göstermiştir. **Karen Offen**, *Defining Feminism*'de (1988), 'feminizm'in Avrupa'da ancak 1880'lerde kadınların özgürlüklerine kavuşmalarıyla eşanlamlı olarak geniş çapta kullanılmaya başlandığını belirtir. Örneğin, kadınların oy kullanma hakkını savunan **Hubertine Auclert** ilk olarak 1882'den itibaren kendi süreli ya-

yını *La Citoyenne*'de kendisini feminist olarak tanımlamış, 'feminist' kongre olarak ilan edilen Paris'teki ilk kongreye de Mayıs 1892'de Eugenie Potonie-Pierre ve Solidarité* adlı kadın grubu parasal destek sağlamıştı. 1894/95'e gelindiğinde, terim Manş Kanalı'nı aşp, Britanya'ya ulaşmıştı.

Feminist edebiyat eleştirisi kadın hareketi ile birlikte gelişmiştir. Feminist eleştirinin, kadınların yazılı eserleri gibi, Homeros'tan ve Kutsal Kitap'tan iki bin yıl önce –cinsel 'söylem'e saldıran ve asılan ilk tanrıça hakkında– yazılmış bir metin olan *Inanna*'yla başladığı söylenebilirse de, feminist eleştiri ikinci-dalga feminizme kadar akademik çevrelerde entelektüel bir çabanın temsilcisi olarak kabul görmemiştir. **Jane Gallop**, aslında, bu görünürleşme anını, kitabının başlığının da –*Around 1981* (1981 Civarı)– ima ettiği gibi, çok daha geç bir tarih olarak belirler. Ancak **Virginia Woolf**'un *A Room of One's Own*'unun** (Kendine Ait Bir Oda), hem biçimi –özgürleştirici, akıcı otobiyografik açıklığı– hem de içeriği bakımından feminist eleştirinin ilk modern yapıtı olduğu söylenebilir: Bu kitap, kadının farklılığının toplumsal, edebi ve kültürel cephelerini ciddi bir biçimde ele alır.

ELEŞTİRİ TARİHİ

XX. yy. feminist eleştirisi, ilk andan itibaren, çoklu olmasa da ikili bir tarzda gelişti. Virginia Woolf'un elde ettiği en önemli kazanımlardan biri, feminist gözle okunan edebiyatın ikili bir bakış açısı gerektirdiğini göstermekti. Woolf, ilk olarak, kadının toplumsal gerçekliği de erkeğin toplumsal gerçekliği gibi cinsiyet tarafından biçimlendirildiğinden, kadın yaşantısının edebi biçim içindeki tasvirinin de cinsiyetlendi-

* Fr. Dayanışma. (Ed. n.)

** *A Room of One's Own* (Kendine Ait Bir Oda) Çev.: Suğra Öncü, İst., Afa, 1992

rilmiş olduğunu gösterdi. İkinci olarak da, edebiyattaki kadın tasvirlerinin, gerçek bir kadının yaratılışından gelen belirleyici özelliklerini betimlemezken, ataerkilliğin geleneksel sembolik düzen ve dil sistemini bozabileceğini gösterdi. Burada, Woolf ile edebiyat eleştirmeni babası Leslie Stephen'in Charlotte Brontë'nin 'histeri'siyle ilgili ünlü anlaşmazlıklarını düşünüyorum. Babası denemelerinde Brontë'nin 'histeri'si üzerinde kadınlara özgü dengesizliğin bir göstergesi olarak dururken, Woolf, Brontë'nin sözdizimsel düzeni altüst etmesinin, tamamlanmamış cümlelerinin ve duygusal boşalmalarının, yazan bir kadının yalıtılmışlığının ve kültürel bir uzamdan yoksun oluşunun göstergesi olduğunu öne sürüyordu (Bkz. Humm, 1986).

Dolayısıyla, çağdaş feminizmin öncü metinlerinden biri olan *Sexual Politics*'te* (Cinsel Politika, 1970) Kate Millett'in ataerkilliğe edebiyat eleştirisi yoluyla saldırmayı seçmesi şaşırtıcı değildir. Edebiyattaki tecavüz edilmiş kadın tasvirini sorgulamak, ataerkil tasvirlerin sırrını çözmek ve böylece erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarında tecavüzün oynadığı rolle tecavüz korkusunu ortadan kaldırmaktır. Feminist hareketin kendisindeki gelişme feminist eleştiriden ayrılamaz. Kadınlar, kadınların sembolik olarak yanlış tasvir edilmelerinin gücünün bilincine vararak ve bunu eleştirerek feminist olurlar. Bir cinsiyeti dil *yoluyla* edinmemizin yollarını anlamak ve dilin, öznelliklerimizi, sıkıntılarımızı oluşturmada oynadığı rolün feminist edebiyat eleştirisine önemli bir görev yüklediğini algılamak için.

Edebiyatın, bu nedenle de edebiyat eleştirisinin ulusal kültürlerde sahip olduğu abartılı rolün izi, uzun erimli bir eğriyle sürülebilir. Eleştiri her zaman, eğitimde olsun süreli yayınlarda olsun, kültürel gücün kamusal ifadesinin bir par-

* Cinsel Politika, Kate Millett, Çev.: Seçkin Selvi, Payel Yayınları 1987, 519 s. (Ed. n.)

çası olmuştur. İngiltere’de eleştiri öğretisi, XIX. yy.’da teolojinin düşüşüne geçerli bir seçenek sağlamıştır. XIX. yy.’ın ortalarında Victoria dönemi sürelî yayınlarının yayılmasıyla profesyonel yazarlar için fırsatlar büyük ölçüde arttı. Ancak, tam da bu yayılma, sürelî yayınlar için çağdaş düşünceyi yorumlama rolünü sağlama olarak, akademik eleştiriye bir uzmanlık haline gelmeye zorladı. Eleştirel denemeler Victoria dönemi kapitalizminin ideolojik gereksinimlerini karşılamaktaydı. Bu denemelerde kullanılan söz sanatları, ataerki ideolojinin dekoratif anahatlarını oluşturuyordu. **Matthew Arnold**, eleştirinin üniversite ve okul müfredatlarına katılmasını savunarak, ona kurumsal bir temel sağladı.

Devlet okullarının İngilizce’yi öğrencilerin zorunlu olarak atlamaları gereken bir basamak olarak kullanmasıyla, İngiliz Edebiyatı’nın yüksek öğrenimde ve hükümet raporlarında yerini alması, XX. yy.’da mesleki bir diploma verme şeklini aldı. Başka türlü söylersek, eleştiri ya da ‘İngilizce edebiyatı’, *krino*’nun orijinal Yunanca anlamından, ‘yargılama’dan sapmadı. **Matthew Arnold**’un Victoria dönemindeki uygulamaları, XX. yy.’da **T. S. Eliot**, **Cleanth Brooks** ve başkalarının, eleştiri kavramını yargıyla ilgili olarak eksiksiz bir halde koruyan eserleri sayesinde sürdü.

İngilizce zorunlu bir ders olarak her zaman iktidar ile ilişkisi içinde olacaktır; onun ‘silah’ı eleştiri de her zaman neyin seçilip, kimin dışarıda bırakılacağını tespit etme gücünü gerektirecektir. Eleştirel bilginler topluluğu, istihdamı denetleyen ve kültürel üretimleri düzenleyen bir kurum olduğu gibi, aynı zamanda ürünlerin özel dillerle incelendiği bir yerdir. Madem ki, itirazlara rağmen, dışarıda bırakılan, bağımsız bir profesyonel olarak kadın kavramıdır; o halde feministler, top-rağı ve silahları ele geçirmek için feminist eleştiriye feminist mücadelenin bütünleyici bir parçası haline getirmeliydiler.

SORUNLAR VE TANIMLAR

Feminist eleştirinin ilgilendiği sorular temel bir öneme sahiptir: Feminist bir gündem ve estetiği tanımlayacak güce sahip miyiz? Alternatif bir kadın yazarlar listesi oluşturmadan, cinsiyete ilişkin, kendileri sorunsal oluşturan, tasvirleri çözümlememiz ve parçalamamız olanaklı mıdır? Yoksa bu iki etkinliğe birden mi ihtiyaç duyuyoruz? Ataerkil edebi pratiğin parçaları olan 'yüksek' ve 'düşük' yazı sıradüzeninden nasıl uzak durabiliriz? En önemlisi, Birinci ve Üçüncü Dünya ikili sisteminden ve etnik-merkezci olmaktan nasıl sakınabiliriz? Geleneksel eleştiride kadınların sık sık eleştirel bir kinayeye sistematik ve geniş çapta karalanması söz konusudur: Örneğin David Lodge, *Language of Fiction*'da (Kurmacanın Dili) romancının aracı olan dilin asla el değmemiş olmadığını ileri sürer: Sözcükler yazara çoktan başka insanların tecavüzüne uğramış olarak gelmektedir.

Öyleyse, feminist eleştiri nedir ya da ne olabilir? 'Feminist eleştiri' olarak adlandırdıkları şeyi yazmakta olan pek çok eleştirmen üç temel varsayımı paylaşıyor gibi görünmektedir. Bunlardan ilki, cinsiyetin dil yoluyla kurulduğu ve yazı üslubunda görünür hale geldiği; bu yüzden, üslubun da cinsiyet ideolojilerinin ifade edilmesini temsil etmek zorunda olduğu görüşüdür. Ancak ideolojinin tanımı karşıtlık kavramını da içerisinde barındırmaktadır. İşte bu yüzden, ideoloji kendi deneyimimizi kendimize ve başkalarına açıklamak için kurduğumuz bir şeydir. İdeoloji, deneyimlerin karşıtlığıyla başa çıkma yöntemimizdir. Kadınlar kendilerine ilişkin olarak erkeklerin sahip olduklarından çok daha fazla kafa karıştırıcı imgeyle donatıldıklarından, kadınların ideolojileri erkeklerin ideolojilerine göre içlerinde kaçınılmaz olarak çok

daha fazla karışıklık barındırmaktadır. Ancak, feminist psikanalize başvurduğumuzda, Freud'un 'Kadın Cinselliği'ndeki büyük korkusu olarak ortaya koyduğu, kadınsı olandaki dengesizliğin kadının iktidarının kaynağı olabileceğini öğreniyoruz. Feminist eleştiri, cinsiyet ile edebi biçim arasındaki etkileşimin sistematik bir açıklamasını yaparak, iktidar ve cinsel ayrımlarla ilgili genel sorunları içeren dil konusundaki meselerden açıkça ve özgürce söz eder.

İkinci temel varsayım cinsiyet-bağıntılı yazı stratejilerinin bulunduğudır. Virginia Woolf'un **Dorothy Richardson** hakkındaki şimdi ünlü olan yorumu, Richardson'ın "Kadın cinsinin psikolojik önermesi olarak adlandırabileceğimiz önermenin" kâşifi ya da geliştiricisi olduğuydu. Tabii ki kadınlar kendilerine nasıl izin verildiyse öyle yazıyorlardı. XIX. yy.'da orta sınıftan kadınların toplumsallaşması ve önemsenmemeleri, kendilerini ifade hakkına erişmelerini ve ifade araçlarını sınırlıyordu; işçi sınıfı kadınlarının bir istihdam aracı olarak gemi yapımı ya da kamu hizmetlerinin dışında bırakılmaları gibi. Fakat **Robin Lakoff**'tan (1975) bu yana dilbilim araştırmacıları erkeklerin ve kadınların dili farklı biçimlerde *kullandıklarına* işaret etmektedirler. Erkekler ve kadınlar sıklıkla farklı bir söz dağarcığına sahiptirler ve bu söz dağarcığını farklı türlerden cümlelerde kullanmaktadırlar.

Feminist eleştirinin son varsayımı ise edebiyat eleştirisi geleneğinin, parçası olduğu ekonomik ve toplumsal gelenekler gibi, kadınların eserlerini ya da eğitimlerini dışarıda bırakmak ya da değerini takdir etmemek için eril normlar kullandığıdır. Virginia Woolf, 1929'da British Museum'a gittiğinde, profesör ve sosyologların, gazeteci ve romancıların, 'kadın olmamaları dışında hiçbir niteliğe sahip olmayan erkeklerin, kadınları betimleyen yüzlerce kitap yazmış olduk-

larını öğrendi. Sayfaya büyük harflerle son derece yalın bir KADINLAR VE YOKSULLUK başlığı konmuştu; ama başlığın ardından gelen şöyle bir şeydi:

*Ortaçağdaki durumları,
Fiji Adaları'ndaki alışkanlıkları,
Tanrıça olarak tapınılmaları,
Ahlakça daha zayıf olmaları,*
Woolf (1929) s. 25

Çağdaş eleştiri aynı zamanda erkeklere özgü bir değerlendirmeye çerçevesini ele vermektedir. Feminist eleştirmenler erkekler tarafından yazılan metinleri temel alan, cinsiyete ilişkin geleneksel sınıflandırmaların kadınların yöntemlerine başvurmanın uygunluğunu sorgulamaktadırlar. 'Sezgisel' gibi sözcüklere kadınların yargılarının değerini düşürmek için başvurulur; hem 'yabancılaşma'yı ya da diyelim, burjuva sanatçının 'varoluşçuluk'unu gereğinden fazla değerli gösteren estetik ölçütler, erkeklere özgü bir dünya görüşüne öncelik tanır.

Günümüz feministleri erkeklerin kaleme aldıkları eleştiri yazılarından ve erkek eleştirmenlerin önerdikleri alternatif eleştirel yaklaşımlardan edebi anlam üzerine çok şey öğrenmişlerdir. Örneğin, savaş-sonrası Amerikan eleştirmenleri Wayne C. Booth ve Walter Gibson edebi yapının biricikliğini varsayan biçimselci [*formalist*] bir duruşun sınırları içinde yazdılar. Fransız eleştirmenler Genette ve Riffaterre'in yapıtlarındaki semiyotik ve yapısalcı yaklaşımlar ise metindeki okur düşüncesini geliştirdiler ve edebi etkinliğin aslında anlamı tayin etmekle değil, metni okunur kılan kodlarla ilgili olduğunu kabul ettiler. Bununla beraber, kendi çözümleme-

leri yine de metinsel öznellik kavramına sıkı bir biçimde bağlı kaldı. Wolfgang Iser'in daha fenomenolojik yaklaşımı ise dikkatini metnin anlamını etkin olarak üreten okura yöneltti.

Ancak, kıta kuramları hem feminist hem de feminist-olmayan eleştirmenlerin işine yaramışsa da, **Walter Michaels** 'The Interpreter's Self'te açıklayıcı bir önermede bulunur. Michaels, Amerikalı erkeklerin, Amerikalı pragmatist C. S. Peirce'dan beri, anarşist benlik kavramından korktuklarını öne sürmektedir. Öte yandan kadınlar, **Hélène Cixous**'nun *The Laugh of the Medusa*'da (Medusa'nın Kahkahası) öne sürdüğü gibi, anarşiktirler. Feminist metinlerin nabzında atan bir başkaldırı ve parçalanma retoriğidir.

Feminist eleştiride Ricoeur gibi belli bazı eleştirmenlerin, Barthes'ın *S/Z*'si* gibi, belli bazı metinlerin ve **Geoffrey Hartman**'ın okumayı 'dialogik' ve yaratıcı bir edim olarak tanımlaması gibi belli bazı tutumların etkisini gözardı etmek açıkça yanlış olacaktır. Ancak o metinlerden çıkan okurun (Booth ve Gibson için) hiçbir ayrıcalıklı statüye sahip olmadığı bir durum vardır. O (eril bir 'o'dur bu) okumaya karşı çok soyut bir yaklaşım benimser (Iser ve Ricoeur'e göre). Holland gibi psikanalitik eleştirmenlere göreyse, o, Amerikan ego psikolojisinin kıymetlisi olan bütünüyle birleşik kişidir.

Yine, David Bleich ve **Stanley Fish** gibi eleştirmenlerin okumayla ilgili en yeni kuramları da, bilinçli bir olumsuzlama süreciyle ilgilenen yorumcular topluluğu hakkındaki çekici betimlemeleriyle feminist eleştiriye yakın görünmektedir. Bleich ve Fish, başka deyişle, eleştiri ya da okuma sanatının sahip olduğumuz yorumlayıcı stratejilerin doğrudan bir sonucu olduğunu, metnin kendisinde muhakkak bulu-

* *S/Z*, Roland Barthes, Çev: Sündüz Öztürk Kasar, YKY, Nisan 2002, 242 s. (Ed. n.)

nan bir şey olmadığını ileri sürmektedirler. Bu çekicidir, çünkü böylece bizi –James Joyce “iyi” / Georgette Heyer “kötü” gibi– sabit bir metinler sıradüzeninden uzak tutmaktadır, ancak metinlerin sıradüzeni yerine okurların sıradüzenini koyarak çok daha ataerkil bir hale gelebilir.

Okurun verdiği karşılığa odaklanan çoğu eleştiri, kişinin kendisini bireysel olarak geliştirmesine dahil olan dış gerçeklikten ayrılmış, ima edilen ‘özgür’ okur varsayımını beraberrinde taşır. Bu, belli ki, çocukları olmayan ve süpermarketten alışveriş yapmayan bir okurdur. Stanley Fish, ‘Is There a Text in This Class?’ta (Bu Sınıfta Bir Metin Var mı?) korkunç bir ataerkillikle genç bir kız öğrencinin güvende olmayışıyla ilgili oyunlar ve sözcük oyunları yapmaktadır. Fish, okurların güvende olmalarını sağlayan bir edebiyat türünü tercih etmektedir. Fish’in derslerine giren öğrenciler kendi yanıtlarında kişisel tuhaflığın ne olduğunu keşfetmek zorundadırlar.

Britanya’da, Terry Eagleton, feminist eleştiriyle çoğu eleştirmenden daha fazla meşgul olur. Üç yaklaşımından ‘ikinci’si, Clarissa’nın uğradığı tecavüze yöneliktir. Eagleton’ın ileri sürdüğüne göre, Richardson’ın *Clarissa*’sı, mektup biçiminde sürmesi Lovelace ile Clarissa arasındaki cinsel ilişkilere uyduğu için cinsel politikayı hem temsil etmekte hem de betimlemektedir. Fakat Eagleton eleştirisinde cinsiyeti merkeze almamaktadır. *Clarissa*, bana öyle geliyor ki, yalnızca tecavüze uğramış ve konuşmaktan yoksun bırakılmış bir kadınla ilgili değildir, aynı zamanda, birçok kadın gibi, kendisini konuşmaktan yoksun bırakmış bir kadınla ilgilidir. Eagleton, Clarissa’nın anoreksik bir biçimde yemek yemeyi reddedererek bedenini ‘sakatladığı’ gibi söylemini de sakatlama biçimleri gibi özellikleri göz ardı etmektedir. Bunlar bir feminist eleştiri için can alıcı önem taşıyan özelliklerdir. K. K. Ruth-

ven *Feminist Literary Studies*'de (Feminist Edebiyat Araştırmaları) feminizmi eleştirel bir deneyim olarak ciddiye aldığını öne sürer. Bazı çağdaş feministlerle birlikte, Ruthven de Siyahların ve lezbiyenlerin eserlerini gözardı eder; fakat feminist eleştiriyi basit bir biçimde herhangi bir pedagojik yeteneğe dönüştürerek depolitize etmesi olağandıydı.

FEMİNİST ELEŞTİRİNİN AMAÇLARI

Feminist eleştiri edebiyat eleştirisi içinde dört sorunla ilgilenmektedir. İlki, eril edebiyat tarihi konusunun, eril metinlerin yeniden incelenmesi, bunların ataerkil varsayımlarının saptanması ve bu metinlerde kadınların toplumsal, kültürel ve ideolojik normlara göre nasıl temsil edildiğinin gösterilerek konumlandırılmasıdır. Bu eleştiri izlekseldir, edebiyatta bir izlek olarak kadınlara baskı yapılması üzerinde odaklanır ve bir kadın okurun erkeklerin ürettiği yapıtların tüketicisi olduğunu varsayar. İkincisi, kadın yazarların görünmezlikleri ele alınır. Feminist eleştirmenler, gözardı edilmiş kadınların metinlerine ve kadınların daha önce edebiyat dışı kabul edilen sözlü kültürüne büyük önem veren yeni bir edebiyat tarihi oluşturmuşlardır.

Üçüncü olarak, feminist eleştiri okurlara yeni yöntemler ve değişik bir eleştiri pratiği sunmakla 'feminist okur' sorunuyla karşı karşıya gelir. Böyle bir pratik, geleneksel eleştiri-de hakkıyla değerlendirilmeyen, annelerle kızların ya da ane/kız empatisinin metinsel anlarının yansıtılması üzerine odaklanır. Dördüncüsü, feminist eleştirinin, 'yeni bir yazı ve okuma bütünlüğü yaratma yoluyla bizim de feminist okurlar olarak *edimde* bulunmamızı sağlama amacı taşımasıdır.

FEMİNİST ELEŞTİRİ: 1960'LAR VE 1970'LER

1 960'ların sonlarında –kadın veya erkek yazar olmanın öneminin– köken kavramı **Arlyn Diamond** ve **Lee Edwards**'ın *The Authority of Experience*'ta (Deneyimin Yetkesi, 1977) örneklediği gibi feminist bir estetiğin esas özelliğini sağlamıştır. Benzer biçimde **Kate Millett** *Sexual Politics*'te (1970) **D. H. Lawrence**, **Norman Mailer**, **Henry Miller** ve başka erkek yazarların kurmaca yapıtlarındaki cinsel stereotipleri ve arketipleri betimleyen edebiyatın içeriğini çözümleme girişiminde bulunmuştur. Eleştirel gelişimin hızını gösteren bir ölçü de, Millett'teki –yoğun kadın düşmanı benzetmeler dizini– içeriğin kendi dilinin çok ötesinde akıp giden tarzında görünür hale gelişidir. Feminist eleştirinin ilk ve en önemli kazanımı, cinsiyet kalıplarına edebi biçimin önemli bir özelliği olarak dikkat çekmesidir. Feminist eleştirinin ikinci ve eşdeğerdeki önemli kazanımı ise bu türden kalıpların ısrarla yeniden üretilmelerinin nedenlerini vermesidir. Bir üçüncü ve utkulu başarı da, kadınlara ait edebiyatın kaybolmuş ya da gözardı edilmiş örneklerinin ve kadınların bugüne kadarki sayısız metnlerinin keşfedilmesidir. Bunlara ek olarak, feminist eleştiri, 1960'ların sonlarında ve 1970'lerde kadın hareketinin bir parçası oldu. Örnek olarak, **V. Gornick** ve **B. K. Moran** tarafından yayına hazırlanan daha önceki ve kilit niteliğinde politik bir metin olan *Woman in Sexist Society: Studies in Power and Powerlessness* (Cinsiyet Ayrımcısı Toplumda Kadın: Güç ve Güçsüzlük Araştırmaları; 1971), önde gelen feminist eleştirmenlerden **Elaine Showalter**, **Catharine Stimpson** ve **Kate Millett**'ın yazdığı makaleleri içermektedir. Amerikan feminist eleştirisini aynı zamanda okul dışında, özgür üniversitelerde ve Vietnam Savaşı karşıtı kampanyalardaki politik ve kültürel otoriteye genel olarak

aldırılmaması da biçimlendirmiştir. Çeşitli yaklaşımlar başlangıçlarından itibaren feminist eleştiride iz bırakmıştır, feminist eleştirinin oluşumu da çoğunluk kültürünün çoğunluğu temsil ettiği anlayışının mutlaka belli bir biçimde parçalanmasını ve yerinden edilmesini gerektiriyordu.

Feminist eleştirinin, edebiyat kurumunu destekleyen kadın kalıplarına meydan okuyan feminist eleştiri yapıtlarından ilk kez söz eden ve bugün haksızca gözardı edilen yapıtlarından birisi Mary Ellmann'ın *Thinking About Women*'ıdır (Kadınlar Hakkında Düşünmek; 1968). Kitap, daha sonra gelen, bir kurum dışından yazılan pek çok feminist eleştiride olduğu gibi, Matthew Arnold, Joyce ve Freud'dan Norman Mailer'a kadar bir dizi yazarın yapıtlarındaki cinsiyetlendirilmiş imge yaratma politikasının disiplinler-arası gözden geçirilişi için bir örnek sunmaktadır. Ellmann'ın gösterdiğine göre, bu yazarlar, değişkenlik, tinsellik ve edilgenlik imgelelerini çoğunlukla yalnızca kadına yüklemektedirler. Ellmann'ın görüşleri çağdaş feminist kuram tarafından desteklenmektedir. Phylliss Chesler'in *Women and Madness*'ı (Kadınlar ve Delilik; 1971) da psikoterapiye, kadınsı özelliklerin zihinsel bozukluklara yüklenmesine ve baskın ideolojiye meydan okuyan kadınların histerik konumuna sokulmasına benzer saldırılarda bulunmaktadır.

Fakat 1970'deki Modern Dil Derneği (Modern Language Association: MLA) Kadının Konumu Komisyonu, Batı'daki feminist eleştirinin başlangıç nedenini yalnızca şair Adrienne Rich'in bu forum için yazmak üzere görevlendirildiği klasik incelemesi *When We Dead Awaken: Writing as Re-Vision* (Biz Ölümler Uyandığımızda: Yeniden Gözden Geçirme Olarak Yazı; 1971) olarak belirlemektedir. Kendisinin bu incelemede ileri sürdüğü gibi: "Gözden geçirme –geriye bakma, taze bir bakışla görme, eski bir metne yeni eleştirel bir doğrul-

tudan girme edimi– kadınlar için kültür tarihinde bir bölümden daha fazlasıdır: Bir sağ kalma edimidir.” Rich’in denemesi feminist eleştirinin temel amacını betimlemektedir: Feminist eleştiri, bilginin kadın düşmanı organizasyonunu, bu bilginin akademik hayattaki, kitle iletişim araçlarındaki ve gündelik toplum hayatındaki politik kurgusunu açığa çıkarmak yoluyla temelinden sarsmalıdır.

Sıklıkla babalardan kopuşla tanımlanan bu ilk basamak, Ellmann’ın “fallik” yazı dediği şeyin bir dizi yeniden gözden geçirilmiş yorumlarından oluşur. Dikkate değer eleştirmenler **Carolyn Heilbrun**, **Judith Fetterley**, **Eva Figs**; dikkate değer metinler ise **Alice Walker**’ın ‘In Search of Our Mothers’ Gardens’ı (1974) ile **Anette Kolodny**’nin *The Lay of the Land*’idir (Genel Durum; 1975). Eleştirmenlerin amacı, yalnızca kadınların ataerkil kadın stereotiplerinden *özel farklarını* övmek değil, kadın kültürüne ve yazınına *maddi* bir biçim vermek ve onları yeniden değerlendirmektir. Bu eleştirmenler, birçok bakımdan, kadın deneyiminin, kadınların erkeklerden ‘öze’ farklı oldukları inancına dayanan özselci bir tanımından çok, maddeci bir edebiyat çözümlemesi ya da bir toplumsal bağlam çözümlemesini üstlendiler. **Judith Fetterley**’nin etkileyici *The Resisting Reader*’ı (Direnen Okur; 1978) edebiyat eleştirisine yönelik bu yeni, politik bilgiye dayanan yaklaşımı simgeler. Fetterley kitabında, yapıtları Amerika’nın dört bir yanındaki edebiyat bölümlerinde ‘aziz mertebesine yükseltilmiş’ yazarlara –Henry James, Hemingway, Fitzgerald ve Faulkner– saldırır.

On yıllık dönemin ortalarına gelindiğinde feminist eleştirmenler ayrıntılı bir cinsiyet ayrımı poetikası oluşturdular ki bu, beş yıl önceki erkek kadın düşmanları dizini kadar geniş bir kadın yazarlar dizininin oluşması demektir. 1970’lerde feminist eleştiri, ilk feminist eleştiri antolojisi olan *Images of Wo-*

men in Fiction (Kurmacada Kadın İmgeleri; Cornillon 1972) ile yeni bir evreye –kadın yazarlar üzerine çalışma– geçti. Annis Pratt, Elaine Showalter, Sandra Gilbert, Susan Gubar ve Alice Walker göz ardı edilmiş pek çok kadın yazarı yeniden keşfederken, Ellen Moers'in *Literary Women*'i (Edebiyatla Uğraşan Kadınlar; 1977) kadın edebiyatı geleneğini biçimlendiriyordu. Kısmi ırkçılığı, homofobisi, kendine özgü tuhaf seçimleri yüzünden 1980'lerde saldırıya uğramış da olsa, *Literary Women* feminist eleştirinin kadın yazarlara bir tarih veren, kadınların edebi anlatım tercihlerini betimleyen ve kadın yazarların gücünü kimlik oluşturacak biçimde kutlayan ilk metinlerden birisidir: "Kadınların edebiyatta ne yapamayacaklarını söylemenin bir anlamı yoktur, çünkü tarih her şeyi yapabileceklerini göstermektedir." (Moers, 1977, s.xiii).

Maskülinist değerlerin feminist eleştirinin yeni biçimiyle yer değiştirmesi gereksinimi Josephine Donovan'ın *Feminist Literary Criticism*'deki (Feminist Edebiyat Eleştirisi; 1975) çabasını oluşturur. Kitap, bibliyografyalarda, dilbilim araştırmalarında ve feminist edebiyatın analarının (Woolf) yeniden bulunmasında değişiklik gösteren, zamanın feminist yaklaşımlarındaki çeşitliğine iyi bir örnek oluşturmaktadır. *Feminist Literary Criticism* iki cinsliliğe ya da cinsel roller (Donovan'ın kendisi 'kültürel' feminizm terimini tercih etmektedir) odaklanması bakımından zamanla sınırlı kalırken, kitap kâhince bir şekilde Carolyn Heilbrun ve Catharine Stimpson arasında canlı bir *femmes de lettres** ya da bir diyalog, içermektedir; bu biçim Audre Lorde'un 'An Open Letter to Mary Daly'sindeki (Mary Daly'ye Açık Mektup) gibi feminist eleştiriye kökünden değiştirmiştir.

Bu dönemdeki feminist yazının değişmez teması kitap adlarından da açıkça anlaşılabilceği gibi iletişim konusu-

* Edebiyatçı kadınlar. (Çev. n.)

dur: Tillie Olsen'in *Silences*'ı (Sessizlikler) ve Adrienne Rich'in* *The Dream of a Common Language*'i (Ortak Bir Dil Dü-şü). Ayrı, ayırt edilen bir kadın dili ortaya koyma ve bir edebiyat eleştirisi organı oluşturma gereksinimi bu on yıllık dönemdeki en yaşamsal işti. 1975 aynı zamanda *Signs* dergisinin Elaine Showalter tarafından kurularak, bir edebiyat eleştirisi incelemesi yayınladığı yıld. Benzer bir tartışma İngiltere konuşulan dünyanın dışında da gelişmekteydi: Almanya'da *Frauern Literature* (Kadın Yazını) ile ilgili ilk programlı tartışma 1975/6'da gerçekleşti; 'Frauenoffensive' yayınevi ve dergisinin kuruluşu da, Alman feministler arasındaki kadınların 'farklı' dil ve kültürünü keşfetmeye yönelik ortak ilgi konusunu temsil etmekteydi.

Dale Spender'in *Man Made Language* (Erkeğin Ürettiği Dil; 1980) adlı yapıtında, kadın ve dil üzerine araştırmaların, gelişen bir bütünlük içerisinde kadının edebiyatta temsil edilişle ilgili bilgiyi genişletmesinin biçimleri betimlenmektedir. Spender araştırmanın kilit niteliğindeki iki alanını keşfetmektedir: İlkin, cinsiyet ayrımlarının incelenmesi –kadınlar ve erkekler dili birbirlerinden farklı bir biçimde mi kullanmaktadır–, eğer öyleyse bu ne demektir? İkinci olarak da, dildeki cinsiyet ayrımcılığının, bunun feminizm açısından olası etkilerinin incelenmesi. Spender, feminist edebiyat geleneği oluşturmaya yönelik en üst düzeyde çabanın, cinsel gücün dili şekillendirme tarzına karşılık gelen bir anlayış oluşturulmadıkça başarılı olamayacağını kabul etmiştir. Spender, yalnızca kadın yazınına *kutlamak* yerine, dilin gücünü araştıran sorular sormaktaydı: Kadınlarla erkekler için ayrı dillerden ya da lehçelerden (cinsiyet lehçeleri) söz ediyor olabilir miyiz? Başka deyişle, konuşmanın cinsiyet-tercihli ya da cinsiyete-özgü yolları var mıdır? Dilbilimsel cinsiyetçilik kadın-

* Adrienne Rich için bkz. *Adrienne Rich ve Sanatın İlk Evreleri*, Nazife Aydınoglu, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Amerikan Kültürü ve Edebiyatı, Yüksek Lisans Tezi, 1989. (Ed. n.)

lara yönelik baskının bir nedeni ya da etkeni midir? Ne zaman belirir? Bunun sınırları nedir ve erkekler dili nasıl kontrol edebilirler? Spender bu ikiliklerin dil kalıplarında içkin olarak bulunmadığı, ancak kitle iletişim araçlarıyla, popüler ve geleneksel edebiyata kazınmış kültürel söylemler olduklarını savunuyordu. O halde feminist eleştiriye yönelik meydan okuma, cinsiyet ayrımlarını soruşturmak ve yeniden-biçimlendirmek, cinsiyet, dil ve edebiyat arasındaki olası yeni ilişkileri betimlemektir.

Feminist eleştirinin 1970'lerdeki en büyük sorunu, aslında bugünkü feminist eleştirinin de sorunu olan, feminist yapının kurumsal güçten yoksun olmasıdır. Dile yönelik feminist eleştirinin, akademideki bilginin kurgulanmasına ve yayılmasına yönelik eleştiri ile ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Feminist eleştirinin bir uzamı olabilmesi için görüşlerine akademik saygınlık sağlanmalıdır. Bu yüzden, feminist edebi keşif projesi feminist pedagoji projesiyle –edebiyatın öğretilmesi ve yorumlanmasıyla– çok yakından ilişkilidir. Önde gelen feminist eleştirmenlerin yeni pedagojik stratejileri eşzamanlı olarak takip etmeleri şaşırtıcı değildir. Bunların ilk örnekleri arasında Elaine Showalter'ın 1970'te *College English*'te yayınlanan 'Women and the Literary Curriculum' adlı denemesi, edebiyat dergilerinde değil de Amerikan kadın hareketinin ilk antolojisi olan *Radical Feminism*'de yayınlanan (1973) Showalter, Rapone, Snitow gibi kadın yazarlar üzerine denemeler ve Adrienne Rich'in yine *College English*'te yer alan 'Writing as Re-vision' sayılabilir.

Elaine Showalter'ın *A Literature of Their Own* (Kendilerine Ait Bir Edebiyat; 1977) yapıtı bu gündeme önemli bir katkı sağlamıştır.* Woolf'un *A Room of One's Own*'u üzerinde derin derin düşünen Showalter, kadınların akademiden dışlanma-

* Ayrıca bkz., *Kendine Ait Bir Kadın*, John Lehmann, Çev.: İpek Erkaya, Remzi Kitabevi, Mayıs 1995, 104 s. (Ed. n.)

sına benzer bir sorunla yüzleşti. Edebiyatçı kadınların uzun tarihçesini ana hatlarıyla belirleyerek, Sarah Grand ve George Egerton gibi önemsenmemiş XIX. yy. yazarlarına dikkat çekti. Showalter kadınlara ait 'evrensel' bir metin tanımlamaktan çok, bu metinleri yaratan kadınlara ait bir 'alt-kültür'ü belirlemeyi tercih etti. Edebiyat tarihinin geleneksel dönemlerini binlerce bir genişleme olarak dile getirdiği üç basamaklı bir alternatif süreçle –kadınsı, kadıncı ve kadın– olarak değiştirmiştir. Sonradan gelen eleştirmenlerin de uyarıda bulunduğu gibi geç XX. yy. edebiyatına diğerlerinden daha kolaylıkla edebi bir standart uygulanabilir olması ve kurama direncinden ötürü Showalter, düşüncelerini *'Towards a Feminist Poetics'* (1979), *'Feminist Criticism in the Wilderness'* (1981) ve takip eden yazılarında geliştirmeye devam etmiştir. Bu denemelerinde Showalter eleştiriye birbirinden farklı iki kategoriye ayırdı: İlki kadın okura, edebiyat tüketicisine, ikincisi ise kadın yazara, metinsel anlamın üreticisine odaklanır. Showalter cinsiyet ayrımı için dört model –biyolojik, dilbilimsel, psikanalitik ve kültürel– tanımladı ve bunları en iyi biçimde kadın-merkezli bir feminist eleştirinin ele alabileceğini ileri sürdü. *New French Feminism*'in (Yeni Fransız Feminizmi) yayımlanmasının (1980) ardından, Showalter Fransız feministleri 1981 yılındaki çalışmasına taşıdı. Showalter'ın dört katlı odakları Simone de Beauvoir'ın *The Second Sex*'i* (İkinci Cins) ile çok yakından benzeşmektedir, ancak Showalter ilginç bir biçimde, De Beauvoir'ın antropolojiden çıkarsanan kadın-merkezli bir tarih uğruna politikaya olan ilgisini gözardı etmektedir.

1990'lardan geriye dönüldüğünde bu ayrımsal betimlemelerin örtük olarak kısıtlayıcı olduğu ve kadın edebiyatı konusu bir kategori içerisindeyken, 'Öteki'nin de maskülin gelenekle ilişkilendirildiği şeklindeki bir kavrayışına kapılıp

* Simone de Beauvoir, Kadın 'İkinci Cins', *Genç Kızlık Çağı, Evlilik Çağı, Bağımsızlığa Doğru*, 3 cilt takım, Çev.: Bertan Onaran, Payel Yayınları, Kasım 1993, 418 s. (Ed. n.)

gitmiş gibi olduğu görünmektedir. Böylelikle Showalter'ın yapıtı bu onyıllık süre içerisinde, sürekli gelişen bir öykü olarak kadın yazınındaki törenselliği betimlemesi bakımından feminist eleştiri için uygun bir gündem oluşturmuştur.

FEMİNİST ELEŞTİRİ: 1980'LERDEN GÜNÜMÜZE

1 980'ler ve 1990'larla birlikte feminist eleştiri artık, tek bir kadın geleneğinin biçimlemesi içerisinde yer alamayacak kadar çoksesli bir edebiyat eleştirisinden beslenme gereksinimindeydi. Marksist feminizm bunu harekete geçirmiştir. Cora Kaplan'ın *Pandora's Box*'ı (Pandora'nın Kutusu; 1986) ne kadının baskı altında tutulması ya da edebiyat kurumlarından dışlanmasını kilit noktası olarak kabul eden ne de kadının psikoseksüel deneyiminin yetkesine dayanan, daha sorunlu bir feminist eleştiri kavramını savunur. Kaplan feminist eleştiriye Charlotte Brontë'nin *Villette*'i ile ilişki içerisinde iki modele ayırırken, psikanalitik modelin –buradaki örneği Mary Jacobus'un yapıtıdır– edebi ruhların baskılanmış Victoria dönemi kadınsılığının işareti ile kodlanmış olduğu –örnek olarak Judith Newton gibi– toplumsal-feminist bir modelin psişik olanı sosyal değerlerin bir yığıntısı kılmakta olduğunu betimlemektedir. Kaplan, bu yaklaşımlarla bütünleşecek kadının edebi cinselliğine ilişkin deneyiminin yerinden edildiği, hem sınıf hem de cinsiyetin kararsız yapısının yerinde durabilecek üçüncü bir okuma önermektedir.

Ancak kadın eleştirisinin edebiyattaki kadın dostluklarına olan vurgusu Adrienne Rich'in *Of Woman Born*'unda açıkça görüldüğü gibi, 1980'lerin erken dönemlerinde etkili olmuştur (anne/kız bağı üzerine feminist yazının bir örneği olarak *The Lost Tradition* (Kayıp Gelenek) verilebilir). Edebi-

yattaki bu hayranlık verici üretken imgelem halen sürmektedir (örneğin Marianne Hirsch'in *The Mother Daughter Plot*'unda (1989) olduğu gibi), fakat bütün bunların ötesinde 1980'lerde kadın edebiyat geleneğinin kendi içerisinde bir feminist estetik yaratılması Sandra Gilbert ve Susan Gubar'ın* yapıtları ile olmuştur.

The Madwoman in the Attic (Tavanarasındaki Deli Kadın; 1979) ve devamı olan bir dizi metin, üç ciltlik *No Man's Land* (1988), geleneksel eleştirinin dışladığı en ciddi konular üzerine odaklanır: Kadınlar üzerindeki maddi ve psikolojik kontroller; kadınların gizli yaşamları ve kültürü; erilik ve dişillikğin sınır, görülebilirlik, evcimenlik ve karşı cinsin elbiselerini giyme türünden edebi metaforlarla temsil edilen kaygıları. Gilbert ve Gubar, Moers ve Showalter'in yeniden kazanma edimleri üzerinde yükselirler ve bu eleştirmenler gibi kadın yazınının karşıt işlevi üzerinde ısrarlıdırlar. Millett'in *Sexual Politics*'inden dokuz yıl sonra ortaya çıkan *The Madwoman in the Attic*, iç içe geçmiş söylemlerin son derece ilginç bir sergilenişidir. Jane Austen, Brontë'ler, Emily Dickinson ve George Elliot'ın ayrıntılı metin çözümlemelerinin yer aldığı yapıt, psiko-tarihsel, tıbbi ve tarihsel çözümlemeleri bir araya toplamaktadır. *Sexual Politics* gibi *Madwoman in the Attic* de var olan bir modelin –Harold Bloom'un edebiyatta erkek çocukların otorite korkusu ve önceden gelen erkeklerle Oedipal

* Dolaylı bir gönderme: "... ilk yayınlanan iki çalışmasına imzasını atamayan, ancak 'Bir Kadın'ı yazabilen Fatma Aliye hanımı gerek ortak bir roman yazarak, gerekse onun hakkında bir kitap yayınlayarak ilk baştan destekleyen Ahmet Mithat olmuştur. Sandra Gilbert ve Susan Gubar, *The Madwoman in the Attic* adlı kitaplarında "Is a pen a metaphorical penis?" diye başlarlar. Gerçekten de tarih boyu yazma yetkisinin sanki sadece erkeklere has olduğu zannıyla edebiyata bakılmıştır. Osmanlı-İslâm toplumunda bu tabii ki böyle olacaktır. Onun için kadınlar yazabilmek için erkeklerin onayına ihtiyaç duyarlar." Bir Osmanlı Kadın Yazarın Doğuşu, Nüket Esen, *Journal of Turkish Studies - Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Agah Sırrı Levend hatıra sayısı 1, Vol. 24, Cambridge, mass.: 2000 (Ed. n.)

mücadelesi olarak betimlediği erkek-merkezli paradigma-yeniden gözden geçirilmesidir ki bu da, kadınların yazarın çatı katındaki çılgın kadının ikilemini yaratmakla, kültürü ve kendilerini karşılarına alarak yazdıklarını göstermektedir.

No Man's Land'de Gilbert ve Gubar, *Madwoman*'ın kısmen eşit dağılımlı ve aynı biçimde baskıcı bir varlık olarak bir ata-erki kültür kavramının biçimlendirdiği kadın eleştirisine odaklanışını değiştirmişlerdir. Birinci Cilt olan *The War of the Words* (Sözcüklerin Savaşı), yeniden gözden geçirilmiş bir edebiyat tarihi olmakla beraber aynı zamanda kadın ve erkek modernistlerin metinlere eşit derecede dikkat göstermekle yeni bir tarih ve modernizm kuramı oluşturmaktadır. Başlıkta da varsayıldığı gibi, üç cilt, XX. yy. edebiyatı tarihi bir cinsiyetle ilgili anlaşmazlıklar tarihidir ve Gilbert ile Gubar'ın en önemli kazanımları, erkekler tarafından gerçekleştirilen modernist yazını belirlemiş yinelenen cinsel imgeleme (saldırı ve iktidarsızlık) ilişkin tam bir dizin sunmaktır. *No Man's Land*, *Madwoman*'daki tekil psikanalitik modelden çok daha çoğulcu bir feminist eleştiriye desteklemektedir. Gilbert ve Gubar Paris'teki lezbiyen sürgünlerin nasıl "Cinsiyeti yeniden-keşfettiklerini" tartışmaktadırlar; onlar, bilgilendirilmiş maddeci bir çözümlemeyle Altın Çağ'ın tüketiciliğini ortaya çıkarmakta ve emperyalizmin cinsel imgelemine betimlemektedirler. *No Man's Land*, kadın ve erkeğin kültürlere göre değişerek biçimlenen kurgusal yapılar olduğu biçimindeki postmodern kanı tarafından desteklenmektedir.

1980'lerin sonlarına doğru ortaya çıkan feminist eleştiri *Madwoman*'dan hayli etkilenmiştir: Elizabeth Abel, *Writing and Sexual Difference* (Yazı ve Cinsel Ayrım; 1982) ve *The Voyage In*'de (1983) kadın yazınının bilgilendirilmiş psikanalitik bir okumasının yapılmasını da teklif etmiştir. 1980'lerdeki Anglo-Amerikan feminist eleştirinin en önemli kazanımı

cinşiyete ilişkin çok çeşitli bir edebiyat eleştirisini belirleme ve inşa etme yeteneğini göstermiş olmasıdır. Feminist eleştiri, ilkin edebiyatın yalnızca büyük metinlerin bir toplamı olmadığı, ama toplumsal/cinsel ideolojilerle derinden yapılandırıldığı ve ikinci olarak da belli bağlanmaları ve tekniklerin bu sosyal yapılarla kadın yazınına yönlendirdiğini kanıtlamıştır. Kuşkusuz çoğulluk politikasında pek çok sorun bulunmaktadır. *Feminist Studies*'in sayfalarındaki Anette Kolodny'nin ödül kazanmış yapıtı "*Dancing Through the Minefield*" (Mayın Tarlasında Dans Etmek; 1980) hakkındaki şiddetli tartışmalar lezbiyen, Üçüncü Dünya ve işçi-sınıfından feministlerin çoğulluğun üzerini örtmüş olduğu heteroseksist ve ırkçı kabulleri nasıl görebileceklerini ortaya çıkarmaktadır. Bu tartışma hakkında açık olan diğer şeyse, Audre Lorde, Alice Walker ve Adrienne Rich'in yapıtlarında olduğu gibi feminist eleştiri ve feminist yazın arasında yer alan yenilikçi ve bilinçli yakınlaşmadır. Feminist eleştiri artık feminist yaratıcı yazın ile zengin bir otobiyografiler, kurgusal öyküler ve şiirsel tarihler yüzeyinde eşleşmiştir. Ve 1980'lerin sonlarında artık feminist eleştirinin gelecekteki doğrultusu, Sandra Gilbert'in Amerikalı editörü olduğu Cixous ve Catherine Clément'in *The Newly Born Woman* (Yeni Doğmuş Kadın) adlı yapıtıyla postyapısalcılık ve postmodernizm teorileri içerisinde belirsiz değildi.

1980'lerde Gilbert ve Gubar'ın bir kadının otoriteye duyduğu korku teması, feminist eleştirinin ilk yapı sökücü metni olan Toril Moi'nin *Sexual/Textual Politics*'inde (1985) biçimlendirilmişti. Düşman kız çocuğu rolündeki Moi, Gilbert ve Gubar'ın *Madwoman*'ına yönelik geniş çaplı bir eleştiri yaparken, kitabın kadın yazınının tekparçalı bir kimliği olduğunu varsaymasını tartışmaktadır. Gilbert ve Gubar ile Moi'nin yapıtlarını yayınlamaları arasında yalnızca altı yıl

bulunmaktadır, fakat bu dönemde Fransız feministlerin yazıları, dilbilimci filozof Jacques Derrida ve postyapısalcılar Batı feminist eleştirisini bilgilendirmeye başlamışlardı. *Sexual/Textual Politics*'in (Cinsel/Metinsel Politika) kendisine verdiği konum, İngiliz dilinde feminist edebiyat kuramının ilkelere ilk "bütünlüklü" girişi yapmış olma iddiasını taşımaktadır ve Moi Anglo-Amerikan ve Fransız eleştirisinin ana türlerinin bir özetini ve çözümlemesini vermektedir. Başlığın da yansıttığı gibi Moi, 1970'lerde Kate Millett'in feminist eleştiriye esinlediği tarzda kendisini 1980'lerin kilit feminist eleştirmeni olarak görmektedir. Kendisi Anglo-Amerikan feminist eleştirinin çok fazla deneyci [empiricist], özcü [essentialist] ve değişime düşman olduğunu ileri sürmektedir. Moi'nin bağlılığı postyapısalcılığa karşıdır. Kendisinin Julia Kristeva, Luce Irigaray ve Hélène Cixous ile ilgili düşünceleri, her üçünün de (Kristeva feminist olduğunu reddetmesine rağmen) feminist eleştirinin kurulmasında derinden bir önem taşıdıkları konusunda ikna edici bir kanıt sunar, bu da her üçünün de cinsiyet ayrımının ortadan kaldırılabileceği bir dil uzamı tasarlamış olmalarıdır. Moi'nin özcülüğe [essentialism] yönelttiği uzlaşmaz saldırılar daha sonraki feminist eleştiri için sağlam bir kuramsal zemin sağlamıştır.

Moi'nin feminist edebiyat eleştirisinin kendisiyle özdeşleşebilecek bir kısmı olarak kuramı savunuşu, Fransız entelektüel geleneğiyle yakınlık içerisinde olan Mary Jacobus, Alice Jardine, Jane Gallop ve Nancy Miller gibi diğer feminist eleştirmenlerin yapıtlarında biçimlenmiştir. 1980'lerin sonlarındaki bu yapıtta kilit niteliğindeki feminist odaklanma dil üzerinedir. Harekete geçiren şey cinsiyet, kimlik ve dil arasındaki ilişkinin sorgulanması yoluyla dil, edebi biçimler, kadınların ve erkeklerin tını arasında güçlü ve cinsel olarak dışa vurumcu bir ilişkiyi yeniden biçimlemektir. Fransız feminist eleştir-

menler *écriture féminine* terimini, kadınsı bir tarzı (hem kadın hem de erkek için eşdeğerde elverişli olan) betimlemeye uygun bir biçime sokmuşlardır. Onlar, modernist yazındaki yokluk, parçalanma ve "jouissances" içerisindeki bu "tarz"ı keşfettiler. Cixous, bir bakımdan *écriture féminine*'in kadın cinselliği ile kadının cinsel ve libidinal ayrımına yönelik bir metafor olarak bulunduğunu ileri sürmüştür. Bu yazarlar edebiyatın bütün diğer kurumlarda olduğu gibi maskulin anlamların ayrıcalığındaki bir sistem olduğu, kadın için edebi bir kimlik geliştirmenin olağandışı zor olduğunu hatırlatmaktadırlar. Bir başka yerde daha ayrıntılı betimlediğim Fransız feminizmiyle ilgili olarak burada kendimi, bu düşüncelerin feminist edebiyat eleştirisi için ne anlama geldiklerini kısaca genel başlıklar halinde vermekle sınırlandırıyorum.

Fransız feministlerin –erkek-tanımlı akılsallığın "öteki" yarısı olarak betimlenemeyecek yeni bir yazma/düşünme biçimi yaratarak– ataerkil eleştirel pratikleri kırma yönündeki kararlılığı heyecan ve tartışma esinlemiştir. Cixous ve Irigaray ataerkilliğin içinde sessizce yatarak düşünme yolları yaratmış olan bastırılmış bir cinselliğe sahip çıkmışlardır. Julia Kristeva, annenin ve çocukların Oidipus-öncesi dili olarak tanımladığı bu yeni kadınsı dili "semiyotik" olarak belirlemiştir. Bu yolla Fransız feminizmi kadının bedeniyle dili arasında açık bir bağ kurmuştur. Hélène Cixous, Jacques Lacan'ın psikanalitik kuramlarındaki kadına ait olumsuz bastırılmışlık anlatımı karşısında bir yanıla kadının istekleriyle dili arasında çok doğrudan bir bağ kurma kararında başarılı olmuştur.

Fransız feminist kuram, 1980'lerin sonlarında eleştirmenlere kadın, psikanaliz ve dil arasındaki ilişki konusunda yeni bir kavramsallaştırma önerisiyle feminist eleştiri için son derece önemli bir rol oynamıştır. Bu sırada Üçüncü Dün-

ya'dan (örneğin **Gayatri Spivak**) ve Amerika'dan (örneğin **Nina Auerbach** ve **Nina Baym**) bazı eleştirmenler, Fransız kuramında işaret edilen cinsiyet belirlemelerinden ve bu kuramın ırk, sınıf ve kamusal sosyal dünyanın özel alandan ayrı tutulması gibi başka ayrımları gözardı edişinden rahatsızlık duymuşlardır; Fransız feminizmi şüphesiz Anglo-Amerikan feminist eleştirisiyle zenginleşmiştir. Örnek olarak **Mary Jacobus**'un denemeleri (bunlar *Reading Woman*'da (1986) getirilmişlerdir) Freudcu psikanalitik kuramdan göz kamaştırıcı bir şekilde yararlanılarak **Kristeva**'nın ve **Irigaray**'in düşünceleriyle biraraya getirildiği bir sunumdur. **Jacobus**, *Vilette*, *Middlemarch* ve *The Mill on the Floss* gibi metinlerin psikanalitik kategorilerde cinsiyeti üretmelerinin izlerini sürmektedir. **Alice Jardine** tarafından yazılan kardeş metin niteliğindeki *Gynesis* (1985) de Fransız feminizmini harekete geçiren etkenler konusuyla uğraşmaktadır. Yapısökümünü yakınlıkla karşılayan **Jardine**, **Freud**, **Lacan**, **Derrida** ve diğer modern filozofların yapıtlarındaki kadın imgelerine yerleştirilmiş olan güçsüzlük ve yoksunluğun temsil edilmesini çözümlemektedir. "Gynesis" teriminin [gyn: kadın, dişi] taşıdığı "'kadın' söylemine yerleştirme" (**Jardine**), 1985, s. 25) anlamı, **Jardine**'in ileri sürdüğü gibi modernitenin içsel bir özelliğidir. **Jardine**'in feminist eleştiriye modernizmin yapıtları arasında yer alması yönündeki çağrısı sonradan ve heyecanla başkaları tarafından (**Gilbert** ve **Gubar** tarafından *No Man's Land*'de ve **Scott** tarafından *The Gender of Modernism*'de) üstlenilmiştir.

Feminist eleştiriye modernist poetika içerisinde temellendirmek problemsiz gerçekleşmemiştir. Basitçe yıkıcı bir cinsiyet politikasının modelleri olarak **Gertrude Stein**, **Djuna Barnes** ve **Natalie Barney** gibi modernist kadın yazarların bulunuşunu kutlamak, genellikle modernist yazının toplumsal kurulumuyla bağdaşmamaktadır. Deneysel tekniklerin

ve yapısökümcü uygulamaların kendi içlerinde bir edebiyat politikası oluşturabileceklerini ileri sürmek, modernizmin geleneksel destekçileriyle genişleyen hataya düşmek demektir. Dil ve cinsiyet ile ilgili savlar, edebi yapıtların bir yanıyla nasıl kültürel bağlamlar olduğu, dilin kadın “gerçeklik”ini nasıl temsil ettiği gibi, postyapısalcılığın odaklandığı konularla bir araya gelerek, 1980’lerdeki feminist eleştiriye dönüştüren yollara doğru gitmiştir. Yapısöküm ya da dilde doğallaşmış karşıtlıklara (siyah/beyaz) saldırı, psikanaliz (özellikle cinsiyet ilişkilerinin nasıl yaratıldığı ve ifade edildiği üzerine çalışmalar) ve postmodernizmin harmanladığı tarih ve tarzlar, döngüsel –gerçeklik/yazar/temsil– bir modelden çıkış yoluna işaret ediyor gibi görünmektedir. Bu kuramlar kadın yazar ve kadınsı metin arasındaki özdeşleştirilmeyle soru konusu edinilmişlerdir. Postyapısalcılığın feminist eleştirmenler için neden bu kadar çekici olduğunu görmek kolaydır. Feministler her zaman, Simone de Beauvoir’ın da zekice ileri sürdüğü gibi, kadınların kadın *haline geldiklerini* savunmuşlardır, bu bakımdan cinsiyetin kuruluşuyla dilin kuruluşu arasındaki bağları söken kuramlar son derece önemlidir. Örnek olarak Margaret Homans *Women Writers and Poetic Identity* (Kadın Yazarlar ve Şiirsel Kimlik; 1980) ve *Bearing the World: Language and Female Experience in Nineteenth-Century Women’s Writing* (Dünyayı Taşımak: 19. yy. Kadın Eserlerinde Din ve Kadın Deneyimleri; 1986) adlı kitaplarında Derrida ve Irigaray’ın düşüncelerine yanıt vermekte, bunları, kadın yazınının bir yandan ayrı bir kimlik kazanmak, bir yandan da ataerkil olan tarafından tanınmak için mücadele ettiğini göstermek üzere Brontë’lerin, Mary Shelley ve George Eliot’ın metinlerine uygulamaktadır.

Özellikle eleştiri kuramı ve yapısöküm, incelikli bir biçimde ve gizil olarak, devrim yaratacak nitelikte görünmektedir,

çünkü kadın ve erkek arasında dilsel ikili karşıtlıklara saldırır. Bununla beraber yapısöküm beyaz ve siyah feministler ile beyaz ve siyah lezbiyen feministler arasındaki gerçek pratik ve kuramsal ayrımlardan kaçınmaktadır. **Barbara Christian**, Amerikan akademisinin 1980’lerde eleştirel teoriyi toptan kucaklayışının altında yatan gerici [*reactionary*] kabulleri açığa çıkarmaktadır (Bkz. 7. Bölüm). Christian, bu “Kuram için yarış”ın [*race for theory*] ayrıca akademi dışındaki feministleri, sıklıkla da siyah ve/veya lezbiyen kadınları marjinalize ettiğini öne sürmektedir.

1980’lerin ortalarından itibaren ırk ayrımı, beyaz feministlerin kendi eleştirel ayıklanma ve yorum süreçleri içerisinde bulunmadığına işaret etmeleriyle feminist eleştirinin kilit odağı konumuna gelmiş; bu konuyla ilgili bir anlatım Adrienne Rich’in *Notes Towards a Politics of Location*’ında (1984) biçimlendirilmiştir. Bu 1980’lerdeki feminist eleştirinin meydana okuması niteliğindedir: Siyah kadın yazarları nasıl adlandırmak, anlamak ve Siyah eleştiri ilkelerini nasıl uygulamak gerekiyordu. Kışkırtıcı soruyu soran Audre Lorde’du: “Ustalar”dan miras aldığımız dil yöntem ve biçimleriyle yararlı bir feminist eleştiri yaratabilir miyiz? Lorde’un ileri sürdüğü gibi, “Ustanın araçları asla ustanın evini terketmez”.

Bunlara ek olarak Barbara Christian’ın yakındığı gibi, siyah kadınlar “Sanki mekanik bir insanmışım gibi bir siyah feminist edebiyat kuramı üretmek istenmesinden yoruldu”lar. Christian kuramsal tartışmayı şu noktaya işaret ederek daha ileriye taşımaktadır; “Renkli insanlar her zaman kuramlaştırılmışlardır – fakat bizim yarattığımız öykülerdeki, bilmece ve atasözlerindeki ... Batılı soyut mantık biçimimizden çok farklı biçimlerde” (1987, s.53). Christian’ın betimlediği siyah eleştirel kuram Alice Walker’ın *Ms*’te çıkan çalışmalarıyla (1974) ve **Barbara Smith**’in çığır açıcı makalesi “To-

ward a Black Feminist Criticism' (Bir Siyah Feminist Eleştiriye Doğru; 1977) ile başlamış ve Amerikan siyah kadın yazarlar hakkındaki ilk antoloji olan *Sturdy Black Bridges* (Sağlam Siyah Köprüler; 1979) ile olduğu kadar Smith'le birlikte yayına hazırlanan *But Some of Us Are Brave* (Ancak Bazılarımız Cesuruz. Hull, 1982) (siyah kadın araştırmaları ile ilgili ilk antoloji) ve siyah lezbiyen yazınına odaklanan *Home Girls* (Ev Kızları; 1983) ile devam etmiştir. Bu metinlerde pek çok tema yer almaktadır; edebiyat-dışı halk geleneklerinin ve spiritüelliğin siyahların eserlerini etkileme yolları; anne/kız ilişkisinin anlamı ve siyah okurlar/eleştirmenler/yazarlar arasındaki yakın ilişkide yinelenen siyah yazınındaki kadın bağları. 1980'lerin sonlarında ve 1990'larda (örnek olarak Marjorie Pryse ve Hortense (ed.); *Conjuring: Black Women, Fiction and the Literary Tradition* (1985) ve Joanne Braxton ve Andrée McLaughlin (ed.) *Wild Woman in the Whirlwind* (Kasırgada Vahşi Kadın, 1990) bu yapıtların üzerinde yükselen siyah feminist eleştiri, siyah estetiğini yaratmaya başladı. Bu yapıtlar ve diğer pek çokları siyah kadınların kaybolmuş metinlerini yeniden ele geçirip, tarihteki yerlerine koydular. Betimlenen söylence ve kadın gelenekleri kanıtlamıştır ki, siyah öykücüler mutlaka postyapısalcılıktaki gibi olmak istemezlerken pek çok beyaz metinden daha fazla postyapısalcılığa yakın oldukları söylenebilir. Başka sözlerle siyah eleştiri, basitçe sözde kendini-ayırt edici ya da özce "başka" bir okul ya da beyaz eleştirinin yanında giden bir yöntem olmayıp bütün feminist dizini dönüştürmüştür.

On yılın sonundaki benzer şekilde çok önemli ve değerli feminist eleştiriler siyah ve beyaz lezbiyen eleştirmenlerin projeleri ve ortaya koyduklarıdır. Hetereoseksizmin edebiyat eleştirisi içerisindeki değerlendirilişi; kaybolmuş lezbiyen yazınının yeniden ortaya çıkarılması ve lezbiyen bir estetik

ya da eşcinsel kuram [*queer theory*] oluşturma arayışı, diğerleri arasından **Bonnie Zimmerman**, Audre Lorde, **Teresa de Lauretis** ve Adrienne Rich gibi eleştirmenlerin çalışmalarında geniş çapta ele alınmıştır. Lezbiyen feminist eleştiri, feminist eleştirinin bütünü içerisinde herkese açık bir alan yaratmıştır (Bkz. 8. Bölüm).

1990'larda sonraki aşama belki de öngörülebilirdi. 1980'lerin kuramsal mayalanışından yükselen sorunlar, siyah ve lezbiyen eleştirmenlerce açığa çıkarılanlar, eleştirel kimlikte, cinsiyet kuramı olarak beliren yeni bir biçimlenmeyi oluşturdular. Eleştirel ufuktaki bu daha yakında oluşan gelişmeler, feminist eleştiriye yeni olanaklar ve yeni problemler getirdi. Bu noktada Elaine Showalter'ın kariyeri iyi bir örnek teşkil eder. Showalter, kadın edebiyatı geleneğinin zorlayıcı birikiminden 1980'lerin sonuna doğru uzaklaşarak, yayınladığı *Speaking of Gender*'la (Toplumsal Cinsiyetten Söz Etmek; 1989) ilgisini cinsiyet araştırmalarına yöneltmiştir. Bu çalışmada Showalter feminist eleştirinin kendi gynokritisizmiyle (cinsiyet-eleştirisi) bittiğini ve artık kadınların olduğu kadar erkeklere ait metinlerde cinsiyet ve cins ayırımına odaklanılması gereğini ileri sürmüştür. *Speaking of Gender*, daha önceki feminist eleştirinin kadın yazını ve Irigaray, Jardine ve diğerlerinin yapıtlarında kadınsı olana işaret eden odaklanıştan belirgin bir dönüşü temsil eder.

Cinsiyet araştırmaları, feminist edebiyat eleştirisinin başka disiplinler (örneğin bilim (Evelyn Fox Keller) ya da tarihte (Joan Scott)) diğer cinsiyet kuramlarına bir yanıt olabilme ve hatta homoseksüel edebiyatı edebi çözümlemelerin sınırlarından geriye getirebilme olanağını açmıştır. **Eve Kosofsky Sedgwick**, *Between Men*'de (Erkekler Arasında) homoseksüalite temsillerinin, kadınlarla ve cinsiyet sisteminin kendisiyle olan bağıntıları olmaksızın anlaşılamayacağını ikna edici

bir biçimde savunur. 1980'lerin feminist kuramını çizerken Sedgwick cinsle ilgili ilişkilerle güç ilişkilerini birbirine bağlayan ne türden bir kuramsal çerçeve olduğunu sormaktadır. Yanıtı "Yapısökümcü feminizmin başarılı temsili"ni yeniden ele almaktır (Sedgwick, 1985, s. 12). Örnek olarak Sedgwick, **James Hogg**'un *Confessions of a Justified Sinner*'ını* okumasında, homofobi temsillerini, cinsiyet sistemini bütünlük içerisinde anlamının araçları olarak kullanmıştır. Sedgwick'in yapıtı feminist eleştiriyi homoseksüelliğe ilişkin kurguların genel olarak misogynist kurgulara eşlik ettiğini keşfetmek yolunda harekete geçirirken, bir pratik olarak toplumsal cinsiyet araştırmaları kendisini herhangi bir feminist kültürel bir yapıtın temel amacını oluşturan; "Edebiyat eleştirisinin feminist projelere katkısının ne olabileceği" sorusundan ayırır.

1990'larda feminist eleştirinin yayılımı *Genders ve Differences* başlıklı dergilerin kurulması ve feminist eleştirmenler ile feminizmde egemen olan erkek düşmanlığı arasındaki diyalogla hızla devam etti. İkincisine örnek olarak **Linda Kauffman** tarafından yayına hazırlanan iki ciltlik *Gender and Theory* (Toplumsal Cinsiyet ve Kuram; 1989) ve *Feminism and Institutions* (Feminizm ve Kurumlar; 1989) verilebilir. Tania Modleski'nin kesin bir dille iddia ettiği gibi, böyle bir yapıt iki temel ve tamamen yanlışlanabilir varsayım üzerine oturmaktadır; ilki hetereoseksüel "varsayım/küstahlık" ["*presumption*"], ikincisi ise "erkeklerle kadınlar arasındaki eşitlik" varsayımıdır (Modleski, 1991, s. 6). Bu bakımdan, 1990'lara girerken bir toplumsal cinsiyet kuramına yönelik hazırlıklar geriliyor gibi görünmektedir. Yine de, Joan Kelly Gadol'un uzun süre önce işaret ettiği gibi, kadınlar çizgisel bir "maskülin" (eril) tarihin on yıllık eğilimlerini sorunsuz

* *Bağışlanmış Bir Giltahkârın Özel Anıları ve İtirafı*, James Hogg, Çev.: Işıl Ergin, Altıkırkbeş Yayınları, Mart 1997, 224 s. (Ed. n.)

benimseyemezler. Örnek olarak, halen, İtalyan feminist semiyotikçiler kadın diliyle ilgili hayli karmaşık kuramsal tartışmalarla uğraşmaktadırlar. Milano'da *Libreria delle Donne* (Kadınlar Kitabevi) grubu, kendisini anne söylemlerinin sistematik çözümlemesine adanmış durumdadır.

Feminist dönüşümler dışarıdan bakanlar için soluk kesici bir hızda gibi görünmektedir, fakat bu tarihten öğrenilmesi gereken en belirgin şey, edebiyat eleştirisinin sürekli olarak toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk ve cinsel tercihe seslenmesi gerektiği olgusunun tanınmasıdır.

GENEL BAKIŞ

1. Bölüm: İkinci dalga

Burada, daha sonradan gelen feministler tarafından yanıtları sağlanmış olan sorular ve bazı tarihsel bağlamlar sıralanmıştır. Savaş sonrası feminist eleştiride bir başlangıç noktası olan şey, kültürün ataerkil toplumsal davranışların işareti olduğu varsayımdır. Kate Millett, Simone de Beauvoir, Betty Friedan and Germaine Greer'in çalışmalarında edebiyat ve kültür hakkında önemli ve kapsamlı sorular vardır. Dördü de edebiyat ve kültürde temsil edildiği şekliyle cinsel kast sistemini anlatırlar ve yazıları eleştirel çözümlemelerle ahlaki sorgulamaları karşılaştırır. Dördü de köktencidir, çünkü kadının edebi temsillerde ikinci planda kalmasına temel ve evrensel açıklamalar bulmaya çalışırlar. Millet, De Beauvoir, Friedan ve Greer savaş sonrası feminist eleştiri için ana gündemi oluşturdular. Woolf'tan beri o güne dek ilk kez cinsel ideoloji ve kültür ilişkisi edebi biçimin temel koşulu olarak gösterilmişti. Böylesine bir köktencilik, ataerkilliğin durağan

kavrayışına dayandığından, son zamanlardaki eleştirel kuram içerisindeki çekiciliğini büyük ölçüde kaybetmiştir. Aykırı biçimde, bu dörtlünden hiçbirisi edebiyatın kurumsal yapısını ele almamıştır. Belki de özellikle Millett ve De Beauvoir eğitim ve hümanizmi toplumsal değişimin bir aracı olarak gördükleri için daha zengin bir 'deneyim' ve bilinçaltı oluşturma görevini daha sonraki feminist eleştirmenlere bıraktılar.

2. Bölüm: *Mit eleştirisi*

Feminist mit eleştirisinin çekirdeği, geleneksel eleştirideki mit ve cinsiyet temsillerinin reddi ve çoğunlukla psikanalizlerden alınan yeni edebi terminolojinin bulunması gayretidir.

Siyah yazarlar sıklıkla siyah kültür ve tarihteki mitlere odaklanırlar. Feminist eleştirmenler, Yunan-Roma mitlerinin anlatılarının bireyoluşsal [*ontogenetically*] olarak sadece erkek tinini yansıtan eril yapılar olduğunu ileri sürerler. Daha önceki mitolojilerde, özellikle kadın mitolojilerinde daha büyük bir güç ve yankı olduğunu savunurlar. Örnek olarak Virginia Woolf İsis mitlerini ve ikonografisini yoğun bir biçimde yeniden işlemiştir. *Mary Daly*, mit eleştirisinin edebiyat ve kültürdeki erkek önyargılarının deşifre edilmesinde çok önemli bir araç olduğu iddiasındadır.

3. Bölüm: *Marksist/sosyalist-feminist eleştiri*

Lilian Robinson, *Michèle Barret* ve İngiliz kültür eleştirmenlerinin konusu, edebi ve toplumsal deneyim arasındaki bağıntı olmuştur. Onların ilgilendikleri, özne ve söylemin bir parçası olarak ona ilişkin tarihin birleşmesidir. 'Marksist-feministler' olarak adlandırdıklarım, muhakkak ortodoks Marksizme

bağlanmış olanlar değildir. Ben bu terimi daha çok, bu tür eleştirmenlerin kullandıkları temaların ve tekniklerin bir şekilde onların, sosyalizmden Marksizme uzanan bir süreklilik içinde herhangi bir yerde bulunabilecek, politik kuramlarından çıkarılmış olduğuna işaret etmek için kullanıyorum.

Çağdaş Marksist eleştirmenler –edebiyatın öncelikle kurumlar ve tarihsel işbölümü tarafından biçimlendirildiği– determinist bir kültür modelinden, kültürel ve cinsiyetlendirilmiş *temsilcilere* odaklanmış bir modele dönmüşlerdir.

4. Bölüm: Fransız feminist eleştirisi

Diğerleri arasında Julia Kristeva, Hélène Cixous and Luce Irigaray'ın yazıları Simone de Beauvoir'ın 'erkeğin gözünde Öteki olarak kadın' kavramı üzerine yapılanır ve cinsel ayrımın baskın edebi temsili olan karşıtlıkları (veya ikilikleri) –erkek/kadın, zihin/doğa– araştırırlar. Fransız feministler, sıklıkla *écriture féminine* ya da kadın yazını, diye gönderme yapılan yeni bir dil ile kadınsılığın olumlu temsillerini yaratmayı amaçlarlar.

5. Bölüm: Psikanalitik eleştiri

Psikanaliz ile feminist eleştiri arasındaki diyalog birden fazla sebepten dolayı çok değerlidir. Her ikisi de ortak temaları konu edinir: Anneler, babalar ve çocukların psişik ilişkisi; cinsellik ve cinselliğin dile getirilişi arasındaki ilişki; yazarlar ve okurların paylaştığı kimliğin değişkenliği. Her ikisi de benzer yöntemleri paylaşır; metinlere kodlar ve gündelik yaşamda 'söylenmeyenlerin' temsili biçiminde yaklaşmak. Her ikisi de itilimleri ve gizlenmiş 'doğruları' açıklayabilmek için

rüyaları, yer değiştirmeleri ve aktarımı inceler. Örneğin, Juliet Mitchell, Sandra Gilbert, Susan Gubar ve Mary Jacobus cinsel ayrımın sentaktik ve aynı zamanda tematik temsiline odaklanırlar.

6. Bölüm: *Postyapısalcılık/yapısöküm/postmodernizm*

1970'lerden itibaren postyapısalcılar ve postmodernistler hümanizm ile radikal kırılmalar oluşturdular. Kanonik yapıtlara sorgulayıcı ve düşünmeye iten eleştirilerle yanıt verdiler. Hepsi de edebi ürünlerin içeriği kadar *edebi üretim sürecini* de vurguladılar. Yapısökümcülerin tek ve en önemli katkısı (örneğin, bkz. Gayatri Spivak'ın çalışmaları) bizleri edebi yapıların içerisine yerleşmiş olan ırkçılık ve cinsiyet ayrımcılığı konusunda derinlemesine düşünmeye itmeleri olmuştur. Modernizm ve hümanizme karşıt olarak postyapısalcılar ve postmodernistler (örneğin yazar Rachel Blau DuPlessis) kuramın kurmaca ile yüksek kültürün de aşağı kültür ile karıştığı açık, merkezsiz metinleri tercih ederler. Postyapısalcı, yapısökümcü ve postmodernist etiketlerini kabul eden çoğu eleştirmen, edebiyat ve dilin toplumsal güç tarafından kontrol edildiği konusunda anlaşır, sabitlenmiş edebi terimleri (insan/erkek = uygarlık) anlamlarını çoğaltarak açabileceğimiz ve bu terimlerin politik belirleyicilerini anlayıp onların ötesine geçebileceğimiz konusunda uzlaşırlar.

7. Bölüm: *Siyah feminizmler-Afrika diasporası*

Siyah feminist eleştiri Afrika'nın, Afro-Amerika'nın ve Karayibler'in gelenekleri, tarihi ve kültürünü, örneğin sözlü tarihin spiritüel enerjisine, şarkılara, el sanatlarına, bahçecilik ve anneliğin temsiline odaklanarak yoğun olarak araştırır. Siyah

bir hareket noktasından edebiyat, diğer toplumsal etkinlikler ile bütünleşmiş olup, yalıtılmış bir 'yüksek sanat' değildir. Yazı çoğu zaman bu hareket noktalarının tanımlanabileceği güvenli bir uzam sağlar ve Alice Walker'ın kendi tinsel anaları [foremothers] için kullandığı 'yakınlar' teriminde örnek-lendiği gibi, yeni düşünce kategorileri sağlar.

Barbara Smith, Audre Lorde, Alice Walker, Barbara Chris-tian ve Afrikalı ve Karayipli feminist eleştirciler birbiriyle yakın ilişkili iki soru ile meşguldürler. Bunlardan ilki: Siyah eleştirmen ve yazarlar ile siyah insan ve okur çoğunluğu arasındaki ilişki nedir? İkincisi: Siyah feminist eleştiri ile postyapısalcılık, postmodernizm ve genel anlamda akademik ku-ram arasındaki ilişki nedir? İki soru da özcülük ve farklılık konularına göndermede bulunur.

8. Bölüm: Lezbiyen feminist eleştiri

Lezbiyen edebiyatçı kadınların yaptıkları önemli katkılar üzerinde ısrarla duran feminist eleştiri 1980'lerde yeniden biçimlenmiştir. Lezbiyen feminist denemelerin ilklerinden ve en etkililerden birisi, görünürlük ve görünmezlik sorunlarına ve yeni bir edebi geleneğe olan ihtiyaca güçlü bir şekilde işaret eden, Adrienne Rich'in *When We Dead Awaken: Writing as Re-vision*'ıdır. Lezbiyen eleştirinin ana temalarından birisi, 'gerçek' lezbiyen kadınların tarihi ile sınırlı olan lezbiyen yazını arasındaki gerilimin 'gerçek' doğasını tanımlayabilmektir. Rich ile birlikte Jane Rule, Bonnie Zimmerman ve diğer lezbiyen eleştirmenler, kendi imge düzenleri ve heteroseksist ve homofobik edebi çalışmaların varsayımlarına meydan okuyabilen feminist eleştiriden seçtikleri tür ve temaları ile bir lezbiyen yazı geleneği için güçlü bir örnek oluştururlar.

9. Bölüm: Üçüncü Dünya feminist eleştirisi: Üçüncü dalga ve beşinci vites

Edebiyat eleştirisi önde gelen metinlerin ve bu metinlerin gerektirdiği sosyal ve etnik ayrımcılığın öznel ve simgesel doğası hakkında karmaşık sorular soran Üçüncü Dünya feministleri için çok önemlidir. Diğerlerinin yanında **Rosario Castellanos, Chandra Mohanty, Gloria Anzaldúa, Rey Chow** gibi eleştirmenler dinamik yeni eleştirel dilde yeni bir temsil yaratmaya çalışmaktadırlar. Bu kişiler, bellek ve otobiyografi ile yerinde olma ve yerinden olmanın anlamına odaklanırlar. Yazıları, melez ve çok türlü olduğu kadar, tarihi Avrupa'daki kuramla gerilim içerisinde yeniden yazan bir niteliktedir. Pek çok yazar (örneğin Anzaldúa) bir anaerkil bilincin gücünü vurgularken Üçüncü Dünya eleştirmenleri hatırlama ve yazmanın politik gücü üzerinde dururlar.

10. Bölüm: Feminist gelecekler

Bana öyle geliyor ki feminist eleştirinin olası geleceği, yaratıcı yazı ile yazı hakkında düşünme yolları arasındaki karmaşık ilişkiyi kapsamaktır. Britanya'daki birkaç siyah kadın yazarın çalışmaları, beyaz mitlerin siyah ruh üzerindeki yıkıcı etkisini karşılayabilmek için alternatif söylenceler yaratırken, çağdaş eleştiride çok güçlü hız değişimlerine işaret etmektedir. Bunun yanı sıra, bütün enerjileri feminist eleştirden gelen bazı metinler vardır; örneğin, **Shoshana Felman**'ın *Testimony*'sinde (Tanıklık) metinsellik ve tarih, bellek ve bağlam sorunları engellenemez biçimde cinsiyetlendirilmiştir. Feminist eleştiri, kuram ve pratik, yaratı ve eleştiri arasındaki yarığın üzerinden sıçrayacak gibi görünmektedir: Ailbhe

Smyth'in denemeleri geleneksel edebiyat eleştirisinin normları ve geleneksel İrlanda tarihini bozmak için şiirleri, alıntıları, tarihi ve akademik yazıyı harmanlamaktadır. Sonuç olarak, şimdi edebiyat eleştirisi –metinsel çözümleme etkinliği– ve edebi yaratıcılık –kadın deneyiminin *dışavurumu*– iç içe geçmiştir.

ÖZET

Feminist eleştiriye bu şekilde özetlemeye çalıştığımda bir dizi problem beliriyor. İlk, bekleneceği gibi, Mary Daly gibi bir yazarı tek bir eleştiri türü içerisine sokmak hayli zordur. İkincisi, benim yaklaşımım, farklı eleştirel konumları betimleyip bunları kısmen eleştirel yöntemler arasındaki farklar olarak yansıtmakla, eleştirel 'okullar' arasında yapay bir türdeşlik olduğunu varsayıyor gibi görülebilir. Fransız feminizmi açıkça psikolojiktir; bazı siyah kuramcılar aynı zamanda 'Üçüncü Dünya' kuramcısı ve Marksisttirler (daha fazla detay için bkz. 5., 7. ve 9. Bölümler). Tipler ya da düzeyler şeklinde değil de daha çok tekil bir okumadaki anlar olarak ortaya çıkan, tarihsel farkındalıktan etnik farkındalığa kadar uzanan kendi okuma deneyimimizi yazmamız daha gerçekçi olur.

Eleştirinin eleştirmenin deneyiminden doğması ve eleştirel yazının işlevinin bu deneyimi yeniden yaratma veya yeniden yaşama olması gerektiği şeklindeki bir anlayış edebiyat eleştirisini çok indirgeyici kılacaktır. Bu, eleştirinin işlevinin temel olarak sağaltıcı olduğunu varsayar. Feminist eleştirinin amaçladığı, tam olarak okumayı sosyal etkinlikle ilişkilendirmektir. Feminist eleştirinin gücü edebiyatın sosyal etkinlikten ayrılması kabulünün reddindedir ve bunun geniş

kurumsal sonuçları vardır. Feminizmin 'izm'lerini uzlaştırmamanın zorluğu, feminist eleştirinin edebiyat ve eleştiri hakkındaki geleneksel varsayımların otoritesini kırmayı önermesindedir.

Feminist eleştirideki kilit sorun, politik *eylem* olarak feminizm ile politik ve eleştirel *düşünme* olarak feminizmin ilişkisidir ki, umarım bu *Feminist Edebiyat Eleştirisi*'nde de süregelen bir gerilim oluşturur. *Feminist Edebiyat Eleştirisi* aynı sorunun *eleştirel sonuçlarına* odaklanmaktadır. Son bölüm olan 'Feminist gelecekler'de 'kadın hareketi/akademi' ikilisinin sahte bir ayırım olduğu sonucuna varıyorum. Pek çok öğrenciyi kadın çalışmalarına ve pek çok okuru kadın sorunlarına ve feminist eleştiriye çeken, 'kadın merkezli bakış açısı' ve kadın sorunlarına, olumlu örnek alınacak kişi modellerine doğru derinleşen politik bağlantıdır. Feminist düşünce halen 'özcülük'ün postyapısalcı reddi içerisinde, dışarıda bıraktıklarına işaret etme yoluyla etnik-merkeziyetçiliğe yönelik saldırılar (Spelman, 1988; Spivak, 1987); bir-örnekleştirilen öznelliğe yönelik psikanalitik saldırılar (Mitchell ve Rose, 1982) ve tekil bir görüş açısının heteroseksizmi hakkındaki kaygılar (Fuss, 1991) şeklindeki görüşlerle parçalı bir hal almaktaymış gibi (Riley, 1988) görünebilir. Ancak *Guide*, (açık bir biçimde 'Üçüncü Dünya feminist eleştirisi'nde ve 'Siyah feminizmler: Afrika diasporası'nda olduğu kadar bütününde de devam eden) son yıllarda daha görünür hale gelen, politik ve akademik düşünce arasındaki örtüşme ve etkileşimlerin başlangıçtan beri feminizmin projesi olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. Bu örtüşmenin feminist edebiyat eleştirisi ve feminist politikaya müthiş bir değişim ve kapsayıcı, gerçek bir feminist gelecek kazandırdığı da yine *Feminist Edebiyat Eleştirisi*'nin savlarındandır.

Çağdaş feminist eleştiri bütün kültür kuramlarının karşı karşıya olduğu büyük bir sorunun içerisinde yer almaktadır, böylelikle, Kadın Hareketi'yle ortakyaşam ilişkisi içerisinde feminist eleştiri, birlikte gelişebilecek karşıt-kültürlerin desteklenmesine yardımcı olabilecektir. 1970'ler ve 1980'ler boyunca feministler bir dizi feminist kuruluş oluşturmuşlardır. Bunlar feminizmi, kendi kitapçı dükkânları, kütüphaneleri, tiyatro grupları, kitap kulüpleri, dergi ve gazeteler, sanat merkezleri, topluluk merkezleri, yerel otorite kadın komiteleri, kadın taşımacılığı ve sosyal etkinlikler, gece kulüpleri ve kadınlara yönelik film ve video gibi kültürel alanların her yanında donatmışlardır. Bütün bu alanları dolduran, bilinçlendirici ve eğitimci gruplar tarafından desteklenen izleyiciler, feminist eleştiriye çok daha geniş bir hareketin parçası kılmışlardır. Feminist eleştiri entelektüel etkinlik içerisinde potansiyel olarak en önemli işlerden birisine bağlanmıştır; bu da, feminist eyleme yönelik imgeleri ve düşünceleri çabucak yakalayan okur için ideolojinin eleştirel olarak sorgulanmasıdır. Feminist eleştirinin uzamı içerisinde feministler kültürel sembol ve motiflerin büyük bir çeşitliliğini keşfedebilirler. Feminist eleştiri bir altın sesler ülkesi olabilir.

Çeviren:

Sanem Yazıcıoğlu Öge

SEÇME OKUMALAR

Temel metinler

Abel, E. (ed.) (1982) *Writing and Sexual Difference*, Chicago: University of Chicago Press

Abel, E. et al. (Lat. ve diğerleri. [Çev. n.]) (ed.) (1983) *The Voyage In: Fictions of female development*, Dartmouth College, Hanover: University Press of New England

Bell, P. R., Parker, B. J. ve Guy-Sheftall, B. (ed.) (1979) *Sturdy Black Bridges: Visions of black women in literature*, Garden City, NY: Anchor Books

Braxton, J. M. ve McLaughlin, A. N. (ed.) (1990) *Wild Women in the Whirlwind: Afro-American culture and the contemporary literary renaissance*, Londra: Serpents Tail

Christian B. (1987) 'The race for theory', *Cultural Critique*, 6 (Bahar) ss. 51-63

Cixous, H. (1976) 'The Laugh of the Medusa', *Signs* 1:4 (Yaz) ss. 875-93

Cornillon, S. K. (ed.) (1972) *Images of Women in Fiction: Feminist perspectives*, Bowling Green, Ohio: Bowling Green University Popular Press

Diamond, A. ve Edwards, L. (ed.) (1977) *The Authority of Experience: Essays in feminist criticism*, Amherst: University of Massachusetts Press

Donovan, J.* (ed.) (1975) *Feminist Literary Criticism: Explorations in theory*, Lexington: University Press of Kentucky

Ellman, M. (1969) *Thinking About Women*, New York: Harcourt Brace Jovanovich

Fetterley, J. (1978) *The Resisting Reader: A feminist approach to American fiction*, Bloomington: Indiana University Press

Gilbert, S. ve Gubar, S. (1979) *The Madwoman in the Attic: The woman writer and the nineteenth-century literary imagination*, New Haven: Yale University Press

Gilbert S. ve Gubar S. (1988) *No Man's Land: The place of the woman writer in the twentieth century*, 3 cilt, New Haven: Yale University Press

Greene, G. ve Kahn C. (ed.) (1985) *Making A Difference: Feminist literary criticism*, Londra: Methuen

* J. Donovan için bkz., *Feminist Teori, İletişim Yayınları*, Dr. Fevziye Sayılan (ortak çeviri), Ekim 2001, 396 s. (Ed. n)

Hirsch, M. (1989) *The Mother-Daughter Plot: Narrative psycho-analysis, feminism*, Bloomington: Indiana University Press

Homans, M. (1980) *Women Writers and Poetic Identity*, Princeton: Princeton University Press

Homans, M. (1983) ' "Her Very Own Howl": The ambiguities of representation in recent women's fiction', *Signs*, 9:2 (Kış) ss. 186-205

Homans, M. (1986) *Bearing the word: Language and female experience in nineteenth-century women's writing*, Chicago: University of Chicago Press

Hull, G. T., Scott, P. B. ve Smith, B. (ed.) (1982) *All the Women Are White, All the Blacks Are Men, But Some of Us Are Brave: Black women's studies*, New York: The Feminist Press

Irigaray, L. (1985) *This Sex Which Is Not One*, Ithaca: Cornell University Press

Jacobus, M. (ed.) (1979) *Women Writing and Writing About Women*, Londra: Croom Helm

Jacobus, M. (1986) *Reading Woman: Essays in feminist criticism*, Londra: Methuen

Jardine, A. A. (1985) *Gynesis: Configurations of women in modernity*, Ithaca: Cornell University Press

Kaplan, C. (1986) 'Pandora's Box', *Sea Changes: Culture and feminisms içinde*, Londra: Verso

Kauffman, L. (1989a) *Gender and Theory*, Oxford: Basil Blackwell

Kauffman, L. (1989b) *Feminism and Institutions*, Oxford: Basil Blackwell

Kolodny, A. (1980) 'Dancing through the minefield: Some observations on the theory, practice and politics of a feminist literary criticism', *Feminist Studies*, 6:1 (Bahar) ss. 1-25

Kristeva, J. (1980) *Desire in Language: A semiotic approach to literature and art*, Oxford: Blackwell

Millet, K. (1970) *Sexual Politics*, New York: Doubleday
[*Cinsel Politika*, Çev.: Seçkin Selvi, Payel Yayınları, 1987.]

Moers, E. (1977) *Literary Women*, Garden City, NY.: Anchor Books

Moi, T. (1985) *Sexual/Textual Politics: Feminist literary theory*, Londra: Methuen

Newton, J. ve Rosenfelt D. (ed.) (1985) *Feminist Criticism and Social Change: Sex, class and race in literature*, Londra: Methuen

Olsen, T. (1978) *Silences*, New York: Delacorte Press

Pryse, M. ve Spillers, H. (ed.) (1985) *Conjuring: Black women, fiction and literary tradition*, Bloomington: Indiana University Press

Rich, A. (1979) 'When we dead awaken: Writing as re-vision', *On Lies, Secrets, Silence: Selected prose 1966-1978* adlı kitapta, New York: Norton

Robinson, L. (1978) *Sex, Class and Culture*, Bloomington: Indiana University Press

Russ, J. (1983) *How to Suppress Women's Writing*, Austin: University of Texas Press

Scott, B. K. (1990) *The Gender of Modernism*, Bloomington: Indiana University Press

Sedgwick, E. K. (1985) *Between Men: English literature and male homosocial desire*, New York: Columbia University Press

Showalter, E. (1977) *A Literature of Their Own*, Princeton: Princeton University Press

Showalter, E. (ed.) (1985) *The New Feminist Criticism: Essays on women, literature and theory*, New York: Pantheon

Showalter, E. (ed.) (1989) *Speaking of Gender*, Londra: Routledge

Smith, B. (1977) *Toward A Black Feminist Criticism*, New York: Out & Out Press

Smith, B. (ed.) (1983) *Home Girls: A black feminist anthology*, New York: Kitchen Table Press

Spender, D. (1980) *Man Made Language*, Londra: Routledge & Kegan Paul

Spivak, G. (1987) *In Other Worlds: Essays in cultural politics*, Londra: Methuen

Walker, A. (1983) *In Search of Our Mothers' Gardens*, New York: Harcourt Brace Jovanovich

Woolf, V. (1929) *A Room of One's Own*, Londra: Hogarth Press

[*Kendine Ait Bir Oda*, çev. Suğra Öncü, İstanbul: Afa, 1992, 5. basım]

Woolf, V. (1938) *Three Guineas*, Londra: Hogarth Press

Giriş yazıları

Anzaldúa, G. (ed.) (1990) *Making Face, Making Soul: Haciendo Caras: Creative and critical perspectives of women of color*, San Francisco: Aunt Lute Foundation Books

Ashcroft, B., Griffiths, G. ve Tiffin, H. (ed.) (1989) *The Empire Writes Back: Theory and practice in post-colonial literatures*, Londra: Routledge

Benstock, S. (ed.) (1987) *Feminist Issues in Literary Scholarship*, Bloomington: Indiana University Press

Donovan, J. (1989) 'Introduction to the Second Edition', *Feminist Literary Criticism: Explorations in theory* adlı kitapta, J. Donovan (ed.), 2. basım, Lexington: University Press of Kentucky

Gallop, J. (1992) *Around 1981: Academic feminist literary theory*, Londra: Routledge

Gates, H. L. Jr. (ed.) (1990) *Reading Black: Reading Feminist: A critical anthology*, New York: Meridian

Humm, M. (1986) *Feminist Criticism: Women as contemporary critics*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf

Jay, K. ve Glasgow J. (ed.) (1990) *Lesbian Texts and Contexts: Radical Revisions*, New York: New York University Press

Meese, E. A. (1986) *Crossing the Double-Cross: The practice of female criticism*, Chapel Hill: University of North Carolina Press

Meese, E. A. (1990) *(EX)Tensions: Re-figuring feminist criticism*, Urbana: University of Illinois

Moi, T. (1985) *Sexual/Textual Politics: Feminist literary theory*, Londra: Methuen

Sellers, S. (1991) *Language and Sexual Difference: Feminist writing in France*, Londra: Macmillan

Stimpson, C. R. (1988) *Where the Meanings Are: Feminism and cultural spaces*, Londra: Routledge

Wall, C. A. (ed.) (1989) *Changing Our Own Words: Essays on criticism, theory and writing by black women*, New Brunswick: Rutgers University Press

Warhol, R. R. ve Herndl, D. P. (1991) *Feminism: An anthology of literary theory and criticism*, New Brunswick: Rutgers University Press

Ek okumalar

Fuss, D. (ed.) (1991) *Inside/Out: Lesbian theories, gay theories*, Londra: Routledge

Gornick, V. ve Moran, B. K. (ed.) (1971) *Woman in Sexist Society: Studies in power and powerlessness*, New York: Basic Books

Humm, M. (1987) *An Annotated Critical Bibliography of Feminist Criticism*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf

Koedt, A., Levine, E. ve Rapone, A. (ed.) (1973) *Radical Feminism*, New York: Quadrangle

Lakoff, R. (1975) *Language and Woman's Place*, New York: Harper & Row

Miller, N. (1991) *Getting Personal: Feminist occasions and other autobiographical acts*, Londra: Routledge

Mitchell, J. ve Rose, J. (1982) *Feminine Sexuality: Jacques Lacan and the École Freudienne*, Londra: Macmillan

Modleski, T. (1991) *Feminism without Women: Culture and criticism in a 'postfeminist' age*, Londra: Routledge

Offen, K. (1988) 'Defining feminism', *Signs*, 14:1 (Güz) ss. 119-58

Riley, D. (1988) *Am I That Name? Feminism and the Category of 'Women' in History*, Londra: Macmillan

Spelman, E. V. (1988) *Inessential Woman: Patterns of exclusion in feminist thought*, Boston, Mass.: Beacon Press

Todd, J. (1988) *Feminist Literary History*, Londra: Routledge

İKİNCİ DALGA:

DE BEAUVOIR, MILLETT, FRIEDAN, GREER

Edebiyat eleştirisinin savaş sonrası feminist yazında önemli bir yeri olması rastlantı sonucu değildir. Öncü metinlerin –Simone de Beauvoir'ın *The Second Sex*'i ve Kate Millett'in *Sexual Politics*'i– ikisi de 'edebiyat'ın aile kadar önemli bir ataerkil güç olduğu konusunda ısrar eder. Betty Friedan'ın *Feminine Mystique*'i ve Germaine Greer'in *Female Eunuch*'ı, her ikisi de feminist görüşlerle kültürel eleştiriye bağdaştırırlar. Bu yazarlar yazın sanatı ve kültür konusunda önemli ve kapsayıcı sorular sormuşlardır. De Beauvoir erkekler tarafından yazılan metinlerde kadının neden Öteki olduğunu soruşturdu. Millett ise cinsel politikanın ne olduğunu ve yazın sanatında nasıl temsil edildiğini araştırdı. Friedan ve Greer, daha az dikkatli yazmalarına karşın kültürel stereotiplerin niye bu kadar etkili olduğunu ve kadınların bu stereotipleri niye kabul ettiklerini sorguladılar. Dört yazar da yeni sorular sordukları gibi belli açılardan yeni bir eleştiri türü de oluşturdular, çünkü bu sorulara nasıl *yaklaşılabileceği* konusunda yeni görüşler belirtiyorlardı. Dört yazar da kısmen feminist eleştirinin bir ortak amacını paylaşıyordu: Kadınların kültürel ezilmişliğinin nasıl anlatılıp ortaya çıkarılabileceğini.

Dördü de edebiyat ve kültür alanında, cinsellik konusun-

da, cinselliği temsil eden çelişkili simgeleri inceleyerek cinsel politika konusundaki soruları cevaplandırmayı yeğlemişlerdir. Ama çoğunlukla, geleneksel edebiyat eleştirisi kurumundan, soyutlanmış durumda yazdılar: De Beauvoir'ın eğitimi felsefeydi, Millett cinsiyet tarihçisi Steven Marcus'ın etkisindeydi, Friedan da bir gazeteciydi. Her ne kadar Millett doktorasını tamamlamış olup, Greer Warwick Üniversitesi'nde ders vermekte ise de kitapları geleneksel akademik eleştiri kitaplarından farklıydı. Sosyal bilimler ve insani bilimlerden gelen eleştirileri harmanladıkları için kapsam açısından devrimciydiler. Ama bu dört eleştirinin en devrimci yönü dört yazarın da cinselliğin diline verdiği önemdi. İşte bu açılardan De Beauvoir, Millett, Friedan ve Greer'in temsil ettiği feminist eleştiri, eleştiri alanında çok büyük bir değişimi gösterir.

Bu metinlerin her biri kendi kültürel 'an'ının bir parçasıdır. 1940'larda Fransız Solu'nun eleştiri yapıtlarında kadınların ezilmesinin doğurduğu sorunlar görülmediği için De Beauvoir daha çok erkeklerin uğradıkları baskılar üzerinde odaklanmış ve kadınların sunduğu seçenekler konusunda daha belirsizdir. De Beauvoir, Kürtaj Kampanyası'nı düzenleyip MLF'ye (*Mouvement de Libération des Femmes*) katıldığı 1971'den başlayarak sürekli radikal feministleri desteklemiştir (Schwarzer, 1984). Millett yazarlardan Norman Mailer ve Henry Miller'a saldırmayı yeğlemiştir, çünkü ona göre 1960'ların maço özgürlükçü cinsel ortamında bu yazarların "Hipster tecavüzü" nosyonları popülerdi. Friedan'ı* *Feminine Mystique*'i** (Kadınlığın Gizemi) yazmaya iten 1957 senesinde Smith Koleji mezunları arasında dağıttığı bir ankete gelen cevapların şaşırtıcı tutuculuğuydu. Greer, *Female Eu-*

* Friedan için bkz., Sigmund Freud'un *Cinsel Tekbencilliği*, A. Ü. Eğitim Fakültesi dergisi, Çev.: Prof. Dr. Mine Tan, 1980, s. 291-315. (Ed. n.)

** *Kadınlığın Gizemi*: Kadınlar için yeni bir dönem başlarken kitap, Çev: Tahire Mertoğlu, E Yayınları, 1983, 295 s. (Ed. n.)

nuch'ın Yeni Sol'un baskısıyla çıktığını söyler. Eğer, savaş sonrası kültürün baskıcı ortamı her yazarı baskıya ittiyse, onları yazmaya iten tarihsel bağlamlar da onların feminizmini şekillendirmiştir. Ama dört yazarda da çekici olan dönemlerinin radikal şıklığını reddetmeleridir; örneğin Kate Millett Amerikan Solu'nun kahramanı olan Eldridge Cleaver'ın kadın düşmanlığına cesaretle saldırmıştır.

İkinci dalga feminist eleştirinin ayırıcı özelliği *-melezlik-tir-* kültür ve edebiyat eleştirisinin çok geniş kapsamlı bir karışımı. Dört yazar da sürekli edebi kadın simgelerini gerçek toplumsal koşullarla karşılaştırır. Kadın benliğini erkek yazarların bir kültürel ürünü olarak ele alan bir kültürel çözümleme yaratırlar. Kültür, toplumsal yaklaşımların amblemi olarak ele alınır ve geleneksel edebiyatın erkek duygu ve korkularını temsil ettiği vurgulanır. Bir başka deyişle edebiyat, her yazarın kadın mitleri üzerine görüşlerini doğrulamak açısından sorgulanır.

Edebiyat, (Friedan açısından popüler kültür) yapıtlarında ataerkil hareketleri ile bağlantılı görülür. Edebi ve kültürel metinler ataerkil gücün modelleri olarak kabul edilir. Dört yazar da ideolojik yapılanmaları, 'inançlar'ı ve 'değerler'i açığa çıkarmaya çalışan psikososyal bir eleştiri uygularlar.

Eğer melez bir form kullanmaları coğrafi ve demografik açıdan uzak olan bu yazarları birbiriyle bağlıyorsa, dört kitabın başlıkları da aynı biçimde açıklayıcıdır. Hepsi de cinsellik üzerinedir. Gerçekten de her çözümleme genel olarak kadının statüsünün cinsellikle belirlendiği görüşüyle hayat bulur. Örneğin De Beauvoir, Claudel'in yanlış karakter çizimlerinin kötü yazma sonucu olmayıp Claudel'in cinsel politikasından kaynaklandığını ileri sürer. Millett yapıtları yazarlarının cinsel geçmişleri açısından değerlendirir; örneğin, Swinburne'un şiirlerini iktidarsızlığı biçimlemiştir. Hatta Millett,

cinsel politikanın bir yazarın tür seçimini bile belirlediğine inanır. Örneğin, Tennyson'un fantezi yazmasının cinsel açıdan zıtlıklar taşımasından kaynaklandığını öne sürer. Friedan ve Greer popüler kültürün genelde kadının cinsel yaşamını evlilik ve aile ile sınırlamak istediklerini ileri sürerler. Ama her metin cinsel politikanın *kapsamlı* bir aktarımıdır.

Bu eleştirmenlerin her biri, edebiyatı ve popüler kültürü -tümüyle birleşmiş- toplumsal sorunların bir açıklayıcısı olarak ele alma yoluyla edebi ve kültürel formları sosyalizasyonun araçları olarak tanımlayabilmişlerdir. De Beauvoir ve Millett kadın yazarlardan çok erkek yazarlar üzerine odaklanarak, başka açılardan, farklı yazarlarda kadınların temsili-nin çok benzediğine dikkat çekmişlerdir. Millett temelde erkek yazarların erkek karakterleri tarafından temsil edilen 'otobiyografik' açıklamalarla ilgilenir. Bu açıdan anlatıcının görüş ve terminolojisini doğrudan yazarın ahlaki yaklaşımlarını temsil eder gibi araştırır. Friedan ve Greer, kadın dergilerindeki kadın imgelerini erkeklerin çocuk-kadınlara duydukları ruhsal gereksinimin belgesel bir kanıtı olarak alırlar.

İkinci dalga eleştirinin iki farklı yaklaşımı vardır. Bir taraftan Friedan ve Greer'in pragmatik deneysel yazıları; diğer taraftan da De Beauvoir ve Millett'in teorik ve politikleşmiş eleştirileri. De Beauvoir ve Millett cinsel baskının temeli olarak ataerkil düzen üzerinde dururken, Friedan ve Greer kadınların ataerkil düzene *tepkileri* üzerinde dururlar. İki farklı çizgideki feminist eleştiri farklı sonuçlarla son bulmaktadır. De Beauvoir ve Millett, temelde reformist olmalarına karşın, feminizm ile zencilik (Négritude) ve siyah edebi hareket ile lezbiyenlik arasında radikal koalisyonlardan söz ederken, Friedan ve Greer değişimin harekete geçiricileri olarak eğitim ve bilinçlendirmeyi görmektedirler.

SIMONE DE BEAUVOIR

İkinci dalga feminist eleştirinin mimarı Simone de Beauvoir'dır. 1949 yılında basılan *The Second Sex* şimdilerde kadınların ezilmesi ve kadınlığın erkekler tarafından yapımı üzerine klasik bir araştırma olmuştur. *The Second Sex* başlığı De Beauvoir'ın toplumun erkeği pozitif, kadını ise negatif, ikinci cins ya da 'Öteki' olarak algılayan düşüncesini toparlar, bir açıdan Virginia Woolf'un 'ayna olarak kadın' kavramına benzer. *The Second Sex*, toplumsal yaşamın ve düşünüşün bütün yönlerinin kadının 'Öteki' olarak görünüşünün baskısı altında olduğunu göstermek için edebiyat eleştirisi kadar biyolojik, Marksist ve psikanalitik kuramları da işler. *The Second Sex* disiplinlerarası feminist görüş ve tekniklerine öncülük etmiştir. Betty Friedan *The Second Sex*'i 'Amerikanlaştırdı', Shulamith Firestone *The Dialectic of Sex*'i* De Beauvoir'a ithaf etti, Juliet Mitchell ise *The Second Sex*'i kadınların ezilmesi konusundaki 'bütünleştirici' çalışmaların en önemlisi olarak adlandırdı. Kısa olmasına karşın 'Beş Yazar da Kadın Miti' (*The Second Sex*'in özellikle edebiyat eleştirisini konu alan bölümü) De Beauvoir'ın geri kalan bölümlerdeki yaklaşımlarına örnek oluşturur. De Beauvoir edebiyat eleştirileri, kadın mitinin genel görüşlere göre çözümlemesini doğrulamak için çalışmasının içine alır (De Beauvoir, 1972, s. 229). De Beauvoir kurmaca yazın ve otobiyografilerinde anlatıcı kimliği oluşturmak için uzun kitap listeleri ve Jo March gibi edebi kadın kahramanlarla karşılaştırmalar yaptığı gibi, *The Second Sex*'te de felsefesini betimlemek için edebiyatı kullanır.

Kırk yıl önce *The Second Sex*'te ortaya çıkarılmış teorik konular bugün de feminizme merkez olmayı sürdürmektedir.

* *Cinselliğin Diyalektiği*, Çev. Yurdanur Salman, Payel, İstanbul, 1993 (Ed. n.)

Kadın nasıl erkekler tarafından ve erkekten farklı oluşturulur? Psikanaliz ve Marksizm’de hangi açıklamalar kadınların bu yapılanmayı anlamalarına yararlı olur? Edebiyat nasıl farklı toplumsal görüşler ortaya sürer? Ve bunlardan kadın ve kadınlık hakkında yararlı bir ayırım yapabilir miyiz?

Her ne kadar *The Second Sex* çağdaş feminizmde önemli bir yer işgal ediyorsa da, eleştirmenler De Beauvoir’ın başarılarına adil olmaktan uzak davranmışlardır. Bu eleştirmenler düşmanca tavır aldılar. François Mauriac, *Le Figaro Littéraire*’de *The Second Sex*’e saldırdı, dört yıl sonra Amerika’da sıkı redaksiyon görmüş İngilizce çevirisi çıktığında, Elizabeth Hardwick, “*The Second Sex* o kadar ütopyacı ki, kişiyi utanç ve üzüntü ile dolduruyor” dedi. (Hardwick, 1953, s. 321) Günümüz feministleri De Beauvoir’ın varoluşçuluğunun ve deneyüstü kavramlara olan bağlılığının arzu ve erotizm arasındaki derin çelişkileri anlamasını engellediğini düşünmektedirler (Walters, 1976; Evans, 1980). Ama şu muhakkak ki, De Beauvoir’ın felsefe eğitimi onun büyük “Kadın nedir?” sorusunu sorabilmesine ve böyle ayrıntılı bir cevap yazabilmesine olanak tanımıştır.

The Second Sex edebiyat dışında fizyoloji, tarih ve biyolojiden alınmış doğrular ve mitlerden başlar. Bunlar insan yapısı tarihöncesi mitlerden, kadınların pasif bir obje olarak sürdürdüğü oy hakkına kadar gelir. II. Kitap otobiyografi ve psikososyal çalışmalar üzerinde durarak kadınların, kendilerinin toplumsal ‘gerçekliği’ nasıl algıladıklarını araştırır. De Beauvoir kadınların erkekten ‘farklı’ yapıları olduğunu söyler. De Beauvoir’a göre, kadın ve erkek arasındaki fiziksel farklılıklar ancak toplumsal düzenlemelerde anlam taşır; bu açıdan kadın ve erkek arasındaki farklılığı biyolojik özellikler açıklar, ama belirlemezler. ‘Kadınlığın’ esası bağımlılık olduğu için toplumsal özgürlükten yoksun bırakılan kadınlar,

narsist olurlar. De Beauvoir'ın eleştirisini kuvvetlendiren, Marksizm ve psikanalize gösterdiği önem ve anlayıştır. De Beauvoir Freud'cu modeli çok sınırlayıcı bulur. Benzer doğrultuda, Engels'in kapitalizm çözümlemesi ile kadınlara uygulanan baskı görüşlerini, erkeklerin bugün kadınları ekonomik ve sembolik açıdan bastırmaları arasındaki etkileşimi açıklama açısından yetersiz bulur. Alice Schwarzer filozof olarak mı, yoksa yazar olarak mı anılmak istediğini sorduğunda, De Beauvoir "Edebiyatı yeğlerim" cevabını vermişti (Schwarzer, 1984, s. 23). Edebiyat ve mit önemlidir, çünkü De Beauvoir'a göre, kadın oralarda Öteki olarak işlenmiştir. Claudel, Lawrence ve Breton'un yapıtlarını anlatan De Beauvoir, bu yazarların her birinin nasıl kadının Beden, Doğa, Esin Perisi olarak alındığı ortak mitleri anlattığını gösterir. Edebiyatta Öteki, Virginia Woolf'ın 'Evdeki Melek'i için De Beauvoir'ın versiyonudur. Edebiyatta kadınlar erkekler için 'tela-fi' mitleri olarak yer alırlar: De Beauvoir, Henri de Montherlant'ın nasıl korkunç anne imgeleri yaratmak için anlatım yapılarını değiştirerek, kendini *deus ex machine* olarak gördüğüne dikkat çeker. Breton'un kadınlığı aşağılamak için kadınları doğanın bedenselleşmesi olarak yarattığını öne sürer. Daha insancıl bir kadının kurmacasına girmesine izin veren Stendhal bile kadını bağımlı olarak göstermiştir.

De Beauvoir, Kate Millett'tan daha doğru bir Lawrence tanımını yapar. Lawrence'ın cinsel tanımlamalarının sadece kadının bağımlılığını değil, öznelliğin kadın ve erkek tarafından aşılmasını içerdiğini öne sürer. Lawrence'ın yapıtlarında kadın ve erkek birbirlerini kullanırlar, erkekler kadınlarda simetrik istekler uyandırır. Örneğin De Beauvoir *Women in Love*'da* Gudrun'un 'mazoşizm'inin, doğal bir kadınlık içgü-

* *Aşık Kadınlar*, D. H. Lawrence, Çev. Nihan Yeğinobalı, Engin Yayıncılık, Mayıs 1995, 467 s. (Ed. n.)

düsünden değil de Gerald'la ilişkisinden kaynaklandığını savunur. Sadece Lawrence'ın erkek temsilcisi rolünde olan erkek karakterine öznellik hakkı tanınmaktadır. De Beauvoir Lawrence'ın bize tanıttığı 'gerçek kadın'ın "Öteki olarak tanımlanmayı çekinmeden kabul eden" bir kadın olduğunu söyler. (1972, s. 254)

De Beauvoir'ın anlatısının feminist fenomenoloji açısından yeterli olsa da belli yetersizlikleri vardır. De Beauvoir karakterleri statik varlıklar olarak tanımlar. De Beauvoir çözümlendiği erkek yazarların çoğunlukla katı bir hiyerarşik topluma inanç taşıdıklarını açıklar. De Beauvoir'ın edebiyat eleştirisinin adı 'Beş Yazardaki Kadın Miti' çok açıklayıcıdır. De Beauvoir edebiyatı felsefeye uygun sözcüklerle açıklar. Niye kadın mitlerinin kurmacalaştırıldığı sorununu açıklamaz. İyi eğitilmiş bir filozof gibi, erkek mitlerini çerçeve içine alarak içsel tutarlılığı sürekli bir biçimde kontrol etmektedir. De Beauvoir'ın çözümlemelerinde erotik, hep erkek arzusu aracılığıyla yansıtılır. Orada özerk bir durum olarak kullanılmamaktadır, çünkü bu De Beauvoir'ın öznelliği ve bilinçaltını edebi temsillerin bir bölümü olarak yansıtmasına neden olacaktır. Ama edebiyat, çoğu zaman, başka bir fantezi ve arzu resmetme mekanizması olarak bilinçaltından alınan bir imgeleme bağımlıdır. Bu da De Beauvoir'ın temsil ve oluşturma arasında çizdiği paraleldir –erkekler kadınların bağımlılığını *oluşturabilmek* için önce onları (mit ya da edebiyatta) *temsil etmek* zorundadırlar– ve De Beauvoir'ın edebiyat eleştirisini feminizm için hayati kılan da budur. De Beauvoir *The Second Sex*'te erkek yazarların kadınlar hakkında tutucu bir görüş sergilediklerini açıklar. Bir başka deyişle, erkeklerin kadınlar hakkında aslında kendileri hakkında daha fazla bilgi edinmek için yazdıklarını öne sürer.

De Beauvoir'ın feminist eleştirisindeki sorun, yorumlarının geleneksel eleştiri söz dağarcığından ayrılması değildir.

Sorun onların, Millett gibi, bazen romanların gerçek dünyalarından ayrılmalarıdır. De Beauvoir sık sık kadın karakterleri romanların özgül bağlamlarından ayırır; oysa bizler, feminist eleştirmenler olarak, romanların dünyalarına dışarıdan baktığımız kadar bu dünyaların içinde var olan kadınlara da bakmak zorundayız. Belki De Beauvoir'ın feminist eleştiriye en iyi mirası, onu Millett ve Friedan'a bağlayan, kadınların *asla* erkekler tarafından yeterince yansıtılmadığı görüşünün savaşımını vermesidir.

BETTY FRIEDAN

Betty Friedan'ın *The Feminine Mystique*'i, *The Second Sex*'in pragmatik bir örneğidir ve aynı odağı paylaşır: Ataerkilliğin oluşturduğu kültürel kadınlık stereotiplerinin kadınlar tarafından edilgin bir biçimde kabulü. Kitap şimdi 1960'ların sonlarında başlatılan ikinci dalga feminizminin bir klasiği olarak kabul edilmektedir. NOW'un (National Organisation of Women) kurucusu ve ilk başkanı olarak Friedan, Amerikan kadın hareketlerinin öncülerinden sayılmaktadır. *The Feminine Mystique* 1950'li yılların sonlarında orta sınıf beyaz Amerikalı kadınların çoğunun ücretsiz ev kadınları ve tüketiciler olarak hissettiği sıkıntıyı ortaya çıkarır. 'Gizem' Friedan'ın 'adı olmayan problem'e, ev işinde boğulmuş, meslekleri olmayan kadınların ruhsal sıkıntılarına verdiği addır. Aşırı popülist bir metin olan *The Feminine Mystique* sonraları sorunsal olarak gelişen Angela Mc Robbie, Lilian Robinson ve Judith Williamson'un yazılarında görülen kültürel eleştirinin ilk örneklerindendir. Friedan, 1960 sonlarında varoşlarda oturan Amerikalı kadınların kültürel yalıtılmışlıklarını ele almıştır. Kendinden önce, 1846'da, 200 arkadaşını psikoso-

matik hastalıklarının nedenleri üzerine sorgulamış olan Catherine Beecher Stowe gibi, Friedan da, 200 üniversite mezununun varoşlardaki mutsuzlukları üzerine sorguladı. *The Feminine Mystique* soğuk savaş tarihinde ve savaş sonrası patlamaya ait bir dönem metnidir ve belli bir kuşağın demografik öyküsünü aktarır. De Beauvoir'dan daha az radikal bir yazar olmasına karşın Friedan, benzer bir soruya yanıt aramaktaydı: Neden kadınlar (1950 sonlarının zengin üniversite mezunları olmalarına karşın) yaşamlarının sınırlarını çocuklarla daraltıyorlardı?

Bir Amerikalı gazeteci ve yazıları *Good Housekeeping* (İyi Ev İdaresi) dergisinde yayınlanmış olan Friedan, Amerikalıların anı ve istatistiklere olan hayranlığına sesleniyordu. Reklam ve tüketim arasındaki ilişki ile kadınların özel ve toplumsal kimlikleri üzerinde duruyordu. Popüler yazın ve nasıl yazılır talimatlarıyla dergilerini araştırarak tüm medyanın nasıl kadınları anne ve ev kadınlığının sınırlı hallerini kabullenmeğe koşullandırma konusunda anlaştıklarına dikkat çekiyordu.

Günümüz feministleri Friedan'ı de Beauvoir'ın görüşlerini daraltmak ve kişisel hırs, nezaket gibi Amerikan rüyasını oluşturan görüşleri vurgulamakla suçlamışlardır. (Diyestra, 1980; Eisenstein, 1981) Her ne kadar *The Feminine Mystique* liberal bireycilere ve zengin Amerikalılar'a hitap etse de Friedan, De Beauvoir'ın teorik görüşlerini popüler dile aktarırken uyguladığı seçim ve değiştirme sürecinde tüm feministler için temel bir ikilemi sorunsallaştırmaktaydı: "Nasıl hem feminist hem de popüler olunur?"

The Feminine Mystique'in cazibesi, kadın tarihinin parçalarına kolay bir giriş oluşturmaya, kolaylaştırılmış bir Freud, toplumsal ve eğitimsel ayrımlar öyküsü anlatmasıdır. Friedan bir teorisi olmadığını söyleyerek, varoşlardaki Ameri-

kalı kadınların gizeminin kadınların genel problemlerini oluşturduğunu belirtir. Temel görüşü kişilerin yaşamlarında ve meslek seçiminde özgür olduklarına, ayrıca kişilerin sosyal tarihlerinin evrim ve gelişime tabi olduklarına olan inancıdır. Bilmemiz gereken niye Friedan'ın çekirdek aileye olan tutkusunda böyle sınırlı bir sınıfa hitap ettiği değil, böyle kültürel bir analizin nasıl yeterli bulunduğu ve nasıl daha geniş feminist sorunlara cevap verebileceğidir.

1930'ların kadın dergilerinin daha aktif kişilerini çağdaşı kişilerle karşılaştıran Friedan medyanın kadınların toplumsal amaç ve başarılarını önlemeye çalıştığını ileri sürer. Açıklamaları kurumsal olmaktan çok ideolojiktir. Kadın dergilerinin savaş sonrası Amerika'da politik akımlara nasıl alet olduklarını anlatır. Dergiler ve kültür kadınlara uygulanan baskının nedeni değil, aracıdır. Ataerkil ideolojiye hizmet ederler. *The Feminine Mystique* iyi belgelenmiş röportajlar ve kültürel ürünlere ait veriler içerir ve Friedan bunlarla, bir antropoloğun başlayabileceği gibi, gözlenen bir toplumsal grubun törelerinden başlayarak, gözlenen bir noktadan dışarıya ulaşarak, dar bir yörünge izler. Bazı eleştirileri ilginç veriler üzerinedir. Friedan Amerikan dergilerinin basit ve idealize edilmiş stereotip kadınlar yaratmayıp, sürekli "türler" arasında gidip gelerek, kadın izleyicileri için 'belgesel' kanıtlar yaratmakta olduğu görüşündeydi. Örneğin, aynı *Ladies Home Journal* odaları değişik düzeylerde olan evlerin resimli makalelerini, oyun sahalarını düzeltmede çalışan kadınlar hakkında yazılmış 'Political Pilgrim's Progress' gibi toplumsal bir diziyle birleştiriyordu. Friedan form ve ideoloji arasındaki uyuma dikkat eder. Böylece kadın dergilerinin tümü genişletilerek 1950 sonlarıyla 1960 başlarındaki özgün, sade kadın tipine uydurulmak için sadeleştirilmiştir. Bilinçaltı ataerkil sisteme etkili bir tehdit oluşturduğuna göre (her ne kadar

Friedan bu terimleri hiç kullanmazsa da) Friedan'ın dergilerdeki (çoğu rüyaları konu alan) kurmacaları genel makalelere göre daha stereotipleşmiş ve daha az dürüst bulması şaşırtıcı değildir.

Eğer Friedan üniversite öğrencilerinin yaratıcı gazetecilik atölyesi ürünü gibi okunuyorsa –“Adı olmayan problemin izindeydim”– Amerikan toplumunda kültürün nasıl işlediği konusundaki kavrayışı hâlâ konuya uygundur. *The Feminine Mystique* ideolojik bir eleştiridir. Bugün daha sorunsallaştırıcı davranan bir çözümleme kadınların tekrarlanan kültürel motiflere olan psikolojik gereksinmelerini bu motifleri nasıl bir araya geldilerse yapısöküm yoluyla öyle parçalayarak çözümlemeye çalışırdı. Örneğin, Friedan ‘Sandviç Yapımcısı’nın –ev yemekleri ile para kazanmaktan hamile kalarak kurtulmuş bir kadın– öyküsünü evle ilgili simgeleri ve özellikleri çözümlemeden ele alır. Friedan imgelerin niteliğini görmezlikten gelir ve bunların zor ve hoş olmayan (çoğunlukla bıkıtıcı) varoşlardaki günlük ev işini temsil etmediklerinden, çekici olduklarını görmezlikten gelir. Tümüyle feminist bir akıma temel olan ile ideolojik olanı birleştirmelidir. Friedan magazin editörleri ile röportajlarında mit yaratımının kaynaklarını saptamaya çalışır, ama kurumların ya da medyanın etkisini hesaplayamaz.

Friedan cinsellik üzerine yazarken daha açıklayıcıdır. Friedan ayrıca 1950’lerde var olduğuna inanılan çok değişik homoseksüel, heteroseksüel, biseksüel ilişkilere yer vererek Amerikalılar’ı şaşırtan Kinsey raporlarına da dikkat çeker. Ama Friedan, De Beauvoir gibi kariyer yapan kadınlar için cinsel perhiz önermektedir. Kinsey cinsel zevk ile eğitim alanındaki başarı arasında ilişki görmesine karşın, Friedan’ın cinsellik korkusu kullandığı abartılı sözcüklerde açıkça görülür –aşk ve arzu “parazitik yumuşamalar”dır (Friedan, 1982,

s. 244). Cinsellik her zaman heteroseksüalitedir. Friedan'ın homoseksüellere saldırıları özellikle acımasızdır. Homoseksüeller "Kadın seks arayıcılarından, Peter Pan'lerdir- sonsuza dek çocuksu" (1982, 239). Friedan yalnızca bir cinsel politika kuramının eksikliğini göstermez, adı olmayan problemi çözmek için önerilerinden biri aseksüalitedir, "İlerideki uzun vadeli amaçlar için güncel zevklerden vazgeçmek" (1982, s. 214). Söz dağarcığı etkilidir. Friedan kadın kültürünün yeniden biçimlenmesinin ortak değil bireysel çaba ile olacağını söyler. Friedan güçlü öncü kadınlara hayranlık duyar ve 'Yeni Yaşam Planı' adlı ücretli zor iş programını yaratır. "Bir kadın olarak değil, insan olarak yarışmayı öğrenmelidir" (1982, s. 328). Friedan'a göre bilinç uyanışından sonra kadınların toplumsal imgelerini değiştirmelerini engelleyecek zorlamalar kalkacaktır. Ama bir kadın kavramının değişmesi daha geniş bir sınıf ve toplumsal gerçeğin parçasıdır. Sonuçta Friedan'ın ileri sürdüğü kadın rolü modeli "Ömür boyu bir sanata bağlılık"ıyla (1982, s. 302) kendisidir.

Popülerliğinden ötürü *The Feminine Mystique* feminist eleştiri açısından önemli bir 'an' oluşturur. Ama Friedan'ın kültürel programı çok sınırlıdır. Beşeri bilimler Friedan açısından çok önemlidir. Eğitimsel "şok tedavisi", "beşeri bilimlere yoğun bir biçimde dalma"sından kaynaklanır (Friedan, 1982, s. 324). NOW'un örgütlenme konferansı (National Organisation of Women 1966'da Friedan tarafından kurulmuştu) ayrımcılığı araştırmak için yedi görev konusu seçti. Bunlar eğitim, istihdam, din, yoksul kadınlar, kitle iletişim araçlarında kadın imgesi, kadınların politik hakları ve aile konusundaydı. Liste, Friedan gibi ırkçılık ve devlet gücünü görmezlikten gelir, aksine toplumsal değişimin ilk aracının eğitim olduğunu öne sürer. Friedan'ın ortak toplumsal eyleme karşı özellikle yüzeysel bir çözümdür. Kadınların kültürel se-

çeneklere bakmalarını önermez, aksine reformist kalır, akademik disiplinler ve yasalarını onaylar. Friedan kadın gelişiminin, sonradan feminist eleştirmenlerin eleştireceği, idealize edilmiş bir modelini oluşturmuştur.

GERMAINE GREER

The *Feminine Mystique*'in İngiliz torunu Germaine Greer'in *The Female Eunuch*'ıdır* (İğdiş Edilmiş Kadın). 1971'de yayımlanan kitap tarihsel kadın stereotiplerini anlatan bölümler halinde düzenlenmiştir. Greer'e göre bu bölümler 'haddim'in karakteristiklerine –içine kapanıklık, incelik ve sapkın cinsellik– sahiptir. Greer, **Blake, Strindberg, Marlowe, Racine, Shakespeare, Sydney, Rabelais** ve Mailer'ın yazılarında bulduğu bir dizi dişi özneyi tanımlar. Bütün bu yazarların yapıtlarında saldırgan bir biçimde cinsel olduklarını ileri sürer. Greer temel yazın ve popüler kültüre ait kadın simgelerini belgeler ve yazının toplumsal roller için açık örnekler oluşturduğunu ileri sürer. Örneğin Shakespeare'in piyeslerinin evlilik ve romans üzerine güncel görüşler oluşturduklarını belirtir. *The Female Eunuch* Greer'in üslup çözümlemeleri ve popüler romans temaları üzerine popüler kültür eleştirisinin ilk İngiliz örneklerindendir. Ama Greer kültürdeki kadın düşmanlığının ortaya çıkışlarının ideolojik bir çözümlemesini yapmasına karşın, metni çok sürükleyicidir. Üslubu –çağdaş günlük söz dağarcığının basit değişimi– görevli editörü tarafından dayatılmıştı. Yine de feminist eleştiri için sorun oluşturan, *The Female Eunuch*'ın ulaşılabilirliği değil, Greer'in radikalliği giderilmiş betimlemeleridir. O halde, *The Female*

* *İğdiş Edilmiş Kadın*, Germaine Greer, Çev. Mefkur Bayatlı, Pencere Yayınları, Mayıs 1996, 317 s. (Ed. n.)

Eunuch'tan neden öncüler üzerine bir bölümde söz ediliyor? Çünkü Greer de Friedan gibi çok okundu ve feminist düşünce üzerinde açık bir etkisi oldu.

Greer farklı temsil çeşitleri arasında ayırım yapmaz. Materyalist ya da tarihsel çözümleme uygulamaz. Kadınlar ırk, sınıf, cinsel tercihe göre değil, güncel kadınlık tanımlamalarına göre nitelendirilirler. Böylece Greer'e göre kadınların bağımlılığına çözüm, onları ataerkil kültürün yarattığı yıkıcı *zihinsel* bağımlılıktan kurtarmaktır. Greer'in daha 'otantik' bir cinsellik uğruna kültürel yönlendirmeyi reddetmesi, başlık seçimlerinde -'Psikolojik Satış'- bile Friedan'ın gündemine çok benzer. Fakat Greer'e göre kültürel değişim olasılığı, cinsel özgürlükten kaynaklanır. Hatta Greer, 'Devrim' adlı bölümde kadınların herhangi bir şekilde cinsel özgürlükle bağlantısı yanlış kadınlık anlayışını düzeltmek için ilk adım olarak, kişisel başkaldırıyı düşünmelerini ileri sürer. *The Feminine Mystique* o ana aittir ve Greer'in sonraki kitapları, özellikle *The Obstacle Race*, çok ayrıntılı ve incelikli eleştiriler içerir. Tarihsel açıdan Friedan ve Greer, ikinci dalga bilinçlenmede önemli bir rol oynadılar; ama feminist eleştirinin daha karmaşık ve kapsamlı teorilere gereksinimi vardı.

KATE MILLETT

The Second Sex'in yazı metni Kate Millett'in *Sexual Politics*'inin özünü oluşturur. Kitap ikinci dalga feminizmin en etkili metinlerinden biridir. Gerçekten de kitabın yayınlanmasından sonra temel olgu, NOW'ın New York Eğitim Komitesi başkanı Kate Millett'in feministleri lezbiyen feministlere uygulanan özel baskıyı 1970'lerde feminist gündeme aldırmasıdır. *Sexual Politics* başlığı Millett'in ataerkil teorisini özetler. O ataerkil sistemin her yerde görüldüğünü söyler.

Derin, kök salmış bir cinsel politika vardır: Ataerkil sistemin yaygınlaşmasından başlayarak, aile içinde psiko-sosyal alıştırmaya kadar, kültürel her mekanizmada işleyen bir sistem. Ataerkil sistem tüm temsil mekanizmalarının önemli bir bölümünü kapsar, çünkü erkek gücü buralara sızmıştır. Kitap edebi, sosyal ve tarih açısından erkek simgelerinin öncü bir sentezini oluşturur. Millett'in cinsiyetçi ideolojilerin edebiyatta nasıl bir etki yarattığını çözümlemesi çağdaş feminist edebiyat eleştirisini kolaylaştırdı. Feminist edebiyat eleştirisinin *Sexual Politics*'de önemli yeri vardır. Millett burada tarihi ve güncel söylemlerde cinsiyet farklılıklarını araştırmak için eleştirisel teknikler kullanır. Güncel yazın hakkında sanki ataerkil sistemin toplumsal bilincinin bir kaydıymış gibi yazan Millett, cinsiyetçiliğin Lawrence, Mailer, Miller'ın romanlarında nasıl işler ortaya çıkardığına değinir. O bu yazarların şiddet cinsellik ve parayla ilgili konular gibi belli kapitalist toplumsal değerlerin ilk örnekleri olduklarını ileri sürer. Bu yazarların kadın düşmanlığını cazip kılarak (örneğin Mailer'ın kadınlara karşı şiddeti onaylaması gibi) erkek değerlerini, insanların değerleri gibi göstermesini sorgular. Millett, belli egemenlik ve ikincillik örnek ve simgeleri ile yazın sanatının kadınlar karşısında erkek cinsel egemenliğini nasıl ortaya çıkardığını gösterir; bir başka deyişle, düşünce ve anlatım yöntemlerinin erkekler tarafından yapıp kontrol edildiğini ileri sürer.

Sexual Politics'de de üç çeşit suçlama vardır: Öncelikle erkek yazarlar erkek ve kadın karakterleri çarpıtırlar; ikincisi aykırı davranışları kadınlıkla bağdaştırarak cinselliği yanlış tanıtır; üçüncüsü de kurnazca, yazının anlatım yapılarıyla, erkek kültürünün yapısını oluştururlar. *Sexual Politics*'in ilk bölümü bu eleştirel suçlamalara sosyal ve politik kanıt gösterir. Burada Millett, erkeklerin kadınların üzerindeki po-

litik gücünün sınıf gücünden daha etkin bir politik bölünmeye neden olduğunu öne sürer. O biyoloji, sosyoloji, eğitim, antropoloji ve psikolojiye varan bir kanıt dizisi sunmaktadır.

Bu bölüm kast ve sınıf dili açısından edebiyat eleştirisi bölümünden daha az statiktir. Millett feminist sırları örterek, sonuçta daha az statik bir ataerkil portre çizer. Norman Mailer'ın muzip bir şekilde ileri sürdüğü gibi, Kate Millett sinirlendirici bir eleştirmendir. "Sert bir sehpanın başından daha fazla kenarları vardır" (Mailer, 197, s.119). Başka terimlerle açıklayarak yazar ve karakteri karıştırır ve her şeyi içeren genellemeler yapar. *Sexual Politics*'i yeniden okumak biraz da senelerce renkli televizyon seyrettikten sonra siyah beyaz televizyona dönmek gibidir. Ama bence kusurları seyircisini tanımamaktan kaynaklanır. Millett'in eksiği bugünkü koşullar için bir kadın taraftardı ve bunu oluşturmaya çalışıyordu. Bu açıdan kendini cinsiyetçi tema ve tekniklerin daha açık görüldüğü kurmaca yazınına adadı.

Ama Millett, sürekli bir yapıttan ötekine, cinsiyetçiliği aktarmadan ileri gider: İçeriğini açıklamaktan çok yazış biçimini yorumlamak için stratejiler oluşturur. Yazarlarını büyük bir dikkatle seçer. Her biri belli bir kurum için yazar ve birlikte bir dizi kurumun ideolojilerini ortaya çıkarırlar; Mailer'ın yapıtlarında Amerikan ordusu, Genet'nin oyunlarında sömürgeleştirme gibi. Millett'in eleştiri tekniği yorumlamadır. Millett eleştiriye erkek metinlerini anlama yöntemimizi değiştirmek için oluşturulmuş bir çeviri biçimi olarak görür. Millett'ı anlamanın anahtarı söz dağarcığı ve görüş açısidir ve onun söz dağarcığı uçlardan oluşur, 'kamaştırmak', 'yüceltmek' gibi kelimeler dilin gücünü gösterir. Millett erkek karakterlerin otoriter temsilciler olduğunu savunur. Mailer'ın Rojack'ı, "Faulkner'daki kaybolmuş bir nedenin eski koruyucularından biri gibi" dir.

Millett'in edebi analiz yöntemlerinin kusurları vardır (en açık olarak temel olayların açıklanmayarak notlara gönderme yapılmasında görülür), ama her şeyi kimlik yaratmayla açıklayan Millett bazı ilginç eleştirel ölçütler oluşturmuştur. Özellikle ilginç olan, türlerin kişiliğin farklı yönlerini ortaya çıkarması açısından öne çıktıkları görüşüdür. "Eleştiri, ego oluşturma gibidir." der: Romanlar id'i, şiir de bilinçaltını temsil eder (daha derin tasvirler için bkz. Millett, 1977, s.148). *Sexual Politics* yazın'ın yapı bozumcu olduğu kadar psikanalitik eleştirisini de oluşturur.

Sexual Politics'in radikalizmi, döneminin temel Amerikan psikanalitik eleştiri ve Amerikan feminist psikanalitik gelişmeleri (oldukları biçimde) alınarak ilginç kılınabilir. 1960'ların psikanalitik ortamına ilişkin yazarken sağ ve sol gruplara bölünmekten konuşmak çekicidir. Erik Erikson'un ünlü kadınların "iç mekânları" tasvirinde, E. G. Skinner'ın davranış terapisi ve Norbert Weiner'in sibernetiğinde, tutucu psikiyatri kişisel dinamiği, Amerikan savaş sonrası toplumunun belirlediği pratik koşullarda işleyecek hale dönüştürmeye çalışıyordu. Burada iyi bir örnek Erich Fromm'un *The Fear of Freedom*'ıdır* Fromm, bireylerdeki psikolojik gelişmeyi toplumsal gelişmenin dinamiğini anlamak için araştırdığını açıklar. Psikolojik güçler, "Ekonomik değişime karşı tarihsel olarak koşullanmış tepkilerdir" (Fromm, 1960, s. 252). Fromm ve çağdaşları, Amerikan beyaz erkek egemenliği süreci için psikanalitik bir etik yaratıyorlardı.

Bu içgüdü teknolojisinin sol kanadı, terapinin gücünü önermek üzereydi. Wilhelm Reich, Norman Braun ve Herbert Marcuse 1960'ların aykırı öğrenci kuşağı arasında popü-

* a) *Hürriyetten Kaçış*, Erich Fromm, Çev.: Ayda Yürükan, Tur Yayınevi, 1972.

b) *Özgürlükten Kaçış*, Erich Fromm, Çev.: Selçuk Budak, Öteki Yayınevi, 1995, 256 s.

c) *Özgürlükten Kaçış*, Erich Fromm, Çev.: Şemsa Yeğin, Payel Yayınları, 1998, 234 s. (Ed n.)

ler teorisyenler olarak ortaya çıktılar. Bu yazarlar çocukça bir cinsel özgür toplum arzusunu doyurdular. Reich cinsel baskının kapitalizm tarafından ne ölçüde zorla kabul ettirildiğini tanımladı; Marcuse bir libidinal ahlak önerdi; **Timothy Leary** ve **Allen Ginsberg**'ün halüsinojenik vaatleri vardı. Bu yabancılaşma psikolojisi rehber kitabını Theodore Roszak'ın *The Making of a Counter Culture*'ında (1970) (Bir Karşı Kültürün Yaratılması) bulur. Roszak, Batı militarizminin yerine, rüyaların sembolik söz dağarcığı ile çok fazla ilgilenen bir psikoterapiden aldığı bir 'şamanistik dünya görüşü'nü koymayı amaçlıyordu. Yine de, hem sağ hem de sol-kanat çözümler sosyal psikolojinin tarihsel ve cinsiyetlendirilmiş dinamiklerini yok saymışlardır.

Henüz feminist bir seçenek yoktu. Kadınlık tarifleri **Hele- ne Deutsch**'un iki ciltlik kitabı *The Psychology of Women: A Psychoanalytic Interpretation*'da (1944) (Kadınların Psikolojisi: Psikanalitik Bir Yorum) görülüyordu. Her ne kadar Deutsch tüm kadın problemlerini "penis kıskançlığına" bağlamasa da başarılı meslek kadınlarının "erkeklik kompleksi" çektiklerini ileri sürmüştür. Deutsch, Freud'un cinsiyet kimlikleri teorisini düzeltmemiştir. Diğer taraftan Millett, cinsiyet ve seks arasında kesin bir ayrım yapar. Psikanalizden örnekler alarak Millett, edebiyatın, nasıl seks rol ideolojisinden kaynaklandığını hesaplar. 'Kadınlık' ve 'Erkeklik' öğelerini erkek yazılarında parçalayarak Millett edebi yapımlardaki kadın düşmanlığını ortaya çıkarmıştı.

Ama Millett materyalizmi görmezlikten gelmez. Henry Miller'ın cinsellik tanımlarını, onun burjuva ticari özellikli söz dağarcığını araştırarak açıklar. Miller'ın her durumda, cinsel davranışları gerçekçi bir biçimde aktarmada yetersiz olduğuna göre, çarpık bir ruhu olduğunu ileri sürer. Millett'in, Miller'ın yazılarında en yoğun eleştirdiği kadınları

“Sokak kadını gibi göstermesidir”. Millett, Miller’ın söz dağarcığının (örneğin, “hizmet verme”) hem burjuva hem de cinsel olduğunu öne sürer. 1970’lerde Millett’in tartışması Miller’ın açık özgürlükçü görüşlerine karşıydı. Millett’in karşılaştırmalı yazın eğitimi, onun Jean Genet’nin anlatımında olduğu gibi geniş kapsamlı cinsiyetçilik yapılarına hitap etmesine neden olmuştur. Genet’nin toplumsal erkek ve kadın rollerini taklit etmesi Millett’a göre heteroseksüellerin ‘erkeklik’ ve ‘kadınlık’ görüşlerinin temelini oluşturur. Millett, kimliği sorgulayan karakterlerle ilgilidir. Örneğin, Genet’nin kadın kılığına girmiş erkek karakterleri gibi; ama aynı zamanda yazın sanatındaki kadın stereotipleri ile yaşamdaki gerçek kadınlar arasındaki farklı aktarımlar, örneğin Birleşmiş Milletler’deki Afrika kadın kulisçilerin anlatımı gibi.

Millett türler arasında kolaylıkla hareket ederek “The Woman Who Rode Away” ile *The Story of O*’yu (O’nun Öyküsü) karşılaştırır; bunu iyi ve kötü yazıyı karşılaştırmak için değil, edebiyatın sınırlarını alışılmamış olanla karşılaştırarak belirginleştirmeye çalıştığı için yapar. Cora Kaplan da başkaları gibi Millett’ı yazın sanatının bir yazarın amaçlarını belirleyebileceğine inandığı için suçlamıştır (Kaplan, 1979). Ama Millett’in eleştirisi dikkatli bir okumayı temel alır: Örneğin, Hardy’nin cinsiyet farklarına göre nasıl değişik yazı türleri seçtiğine dikkat çeker. Millett, Hardy’nin biyolojik temalciliği ve kalıtsal karakter özelliği inancını eleştirir.

Bazı hallerde ciddi yanlış yorumlamalar vardır. Millett *Rainbow*’daki Ursula’nın Lawrence’ın gerçekleşmemiş kadınlık inancına örnek oluşturduğunu düşünür, çünkü Lawrence Ursula’nın eğitim değerlerine açıkça güvenmemektedir. Biyografik kanıtlardan da gördüğümüz gibi, Ursula’nın eğitim yaklaşımları, hatta öğretme tekniği, Lawrence’ınkilere çok

benzediğine göre, Millett açıkça Lawrence'ın cinsiyet tanımını aşırı basitleştirmektedir. Karakterlerin yazar ile ilişkileri, Millett'in erkek yazarların erkek karakterlerden yansıdığı basit görüşünden çok daha karmaşıktır. Ama edebiyat eleştirisi kurumu açıkça Millett için çok değerlidir. *Sexual Politics*'in ikinci kitabı Millett'in, John Stuart Mill ve Ruskin'i Victoria dönemi duygusallığının bilinçaltı fantezilerinin uzantısı olarak yansıtan uzun bir İngiliz eleştirisi tarihinin aktarımını içerir. Bu bölüm Amerikan metninde ilginç ve değişiktir.

Millett, ahlak açısından çok tutucu bir eleştirmen ve yazardır. Angela Davis'in anlatımında görüldüğü gibi, tüm yazıları, farklı bir feminist kahraman oluşturmak içindir. (Millett, 1972, s. 54). *Sita* (Millett'in 1977'de yayınlanan romanı) ve *Sexual Politics* anlatıyı ahlakı sorgulayan tartışmalar ile dengeler. Hem kurmaca yazınında, hem de eleştirilerinde Millett cinsel politika deneyimini tekrar yaşamamızı sağlar. *Sita*'da yaşam ve sanat tümüyle bağımlıdır: Otobiyografinin bitmesi için anlatıcının Sita ile ilişkisinin bitmesi gerekir. *Sita*'da kullanılan yazın tekniklerinin kapsamı –tutarsız anlatıcısı ve imgesel yineleyici monoloğu– Millett'in düz anlatım-dansa, fotoğraf, albüm ve kişisel notlara tercihinin gözleendiği bir tür kapsamına uyar. *Sita*'da Millett, bize bütünüyle Amerikalı feministi verir, "hiç olmadığım kadını", tıpkı eleştirisinin bütünüyle Amerikalı erkeği yok etmesi gibi.

Sita'nın akıcı cinsel arzusu Millett'in 'Prostitution: A quartet for female voices' makalesinin sütunlarında yan yana yansıtılmıştır. Burada Millett edebiyat eleştirilerinde nasıl ataerkil yazının cinsel şifrelerine hücum ediyorsa, ataerkil sistemin şifrelerine saldırmak için sokak kadınlarının kişisel değerlendirmelerini inceler. Millett, fahişeliğin sosyolojik ve edebi anlatımındaki yüzeysellikten hoşlanmaz. Bir akademisyenin, hocanın, yazarın ve fahişenin konuşma sesleri ile

yaptığı röportajı, konuşan sesi her sayfada sütundan sütuna değiştirerek, katı sosyal ve edebi kategorilerin olmazlığına dikkat çeker. (Millet, 1971).

Millet, eleştirinin amacı hakkında çekici bir şekilde açıktır. Okuyucularını metinlerine çağırarak, özeli, topluma yakınlaşmaya çalışır. Büyük bir olasılıkla *Sexual Politics*'ten otobiyografik kurmacaya kendi özel ve toplumsal yaşamlarını sıkıca bağlamak için geçmiştir; bununla da sonraki feminist eleştirmenlerin, otobiyografiye dönmelerini ummaktadır. 'Fahişelik' eleştirel sınıflandırmalardan bilinçli bir kaçıştır; formun kendisi de okuyucunun tek bir tepki vermesini engeller. Anlatılarında fahişelerin kaybolma ve sürdürememe hislerini bire bir algılayarak, yazının farklı türleri olduğu hülyasından vazgeçeriz. Millet'in bir eleştirmen olarak belirsizliği ve kararsızlığı caziptir. Kaplan'ın iddiasına göre Millet zıtlıkları reddedebilir (Kaplan, 1979) ve amacı reformist, hatta, evrimcidir, çünkü feminizmin "İnsanın gelişmesinin doğru yeniden eğitimle başarılabileceğini" düşünür (Millet, 1977, s. 363). Ama Millet'in feminist edebiyat eleştirisinin savaş sonrası öncüsü olduğu söylenebilir. Kapsamlı politika anlayışı –yani özel, cinsel yaşamın politik olduğu görüşü– ikinci dalga feminizmin temel konusu oldu, aynı disiplinler arası, sorgulayan, otobiyografik stilinin ikinci dalga feminizme yeni bir eleştiri türü getirmesi gibi.

ÖZET

Bu eleştirmenleri öncü yapan nedir? Öncelikle yeni bir feminist eleştiri formu geliştirmiş olmalarıdır. Her üçü de edebiyat eleştirilerinin yanı sıra biyoloji, psikoloji ve tarihsel materyalizmden tezler ileri sürerek çeşitli jenerikli bir femi-

nist eleştiri oluşturmaya çalışmışlardır. Feminist eleştirinin en önemli güçlerinden biri yazının sınırlarını zorlamasıdır. Feminizmin geleceği için problemsiz olmasa da her dört metin de öncüdür. Her dört eleştirmenin de ataerkil sistem hakkında statik bir nosyonu vardır. Örneğin, De Beauvoir, kadınlığı bir oluşum olarak göstererek, kadın ve kadınlık arasındaki ilişkiyi yıkmaya çalışmasına karşın, çalışmalarında cinsler arasında kesin bir ayırım vardır. Otobiyografisi *Memoirs of a Dutiful Daughter*'da (İtaatkâr Bir Kız Evladın Anıları) De Beauvoir "kadınca anları" görmezden gelerek, kendini bir erkek gibi düşünmeye alıştırmaya çalışır. Kurmacasında –örneğin *The Woman Destroyed*'da (Yıkılmış Kadın)– da kadınların sanatçı veya anne olmak için olmayacak seçimler yaptığı orada sürekli erkeklerin cinsel politikasından yararlanabilecekleri bir dünya anlatmaktadır. Kadınların önemli anları (doğum olsun, erotizm olsun) De Beauvoir'ın otobiyografilerinde merkezi anlar olmamasına karşın, o, Millett, Friedan ve Greer'le birlikte kadınlar için farklı bir dünyaya çok az yer verir. Eleştirileri geliştirici değil, karamsardır. Bu eleştirilerde kadınlar erkeklerden bağımsız olarak hareket etmez, erkeklere tepki verirler. Alice Schwarzer'le ileriki söyleşilerinde De Beauvoir erotizm hakkında daha fazla yazmamış olmaktan pişmanlık duyduğunu söylemiştir. "Kadınlara yaşamımı kendi cinselliğim açısından anlatmak isterim, çünkü bu sadece kişisel bir konu değil, politiktir de" (Schwarzer, 1984, s. 84). *The Second Sex*'te erotizmin bastırılmış olması, savaş sonrası Fransız kültüründe neyin yazılıp yazılmayacağı, bastırılabilceği konusundaki ideolojik kısıtlamalara örnek oluşturur. Bu baskıları açmak Firestone ve Daly gibi eleştirmenlere kalmıştır. Bu eleştirmenlerin yapıtlarındaki gerçek yokluk, bilinçaltını anlamak için gerçek bir girişimdir. Yazın sanatı ve eleştiri tüm bir deneyim alanından yoksun bırakılmaktadır. Cixous ve Spivak gibi sonraki eleştirmenler, denge-sizliği düzeltmeye çalışırlar. Tıpkı feminizm ve ekolojinin

birleştigi önemli noktada, Susan Griffin'in yapıtlarının feminist eleştiriyi başka bir yönde genişlettiği gibi.

Her dört eleştirmenin de problemsiz olarak, geleneksel bir modernist anlayış ile avant-garde gibi, aşağı ve yüksek sanat gibi, geleneksel bir yönü yeterince sorgulanmaz. Ama sonraki birçok feminist sorunlar önceden belirlenmiştir. De Beauvoir'ın kadınlar hakkındaki mitleri Ortner ve Griffin gibi günümüz eleştirmenlerinin eleştirilerinin ön habercileridir. Adrienne Rich'in lezbiyen yaşam ve lezbiyen ortam teorileri De Beauvoir ve Kate Millett'a borçludur. Popüler kültürün Friedan ve Greer tarafından analizi sonraki medya çalışmalarının ön belirleyicisidir.

Bu eleştirmenler, o zamana kadar eleştiriye konu olmamış konuları dahil ederek, eleştirinin içeriğini geliştirmiş ve edebi değerler ile bunları nasıl algıladığımız konusunu değiştirmişlerdir. Sonraki feminist eleştiri için önemli olan, eleştiri alanının geliştirilmiş olmasıdır. Kültür hakkında düşüncelerimizi değiştirerek, De Beauvoir, Millett, Friedan ve Greer gibi öncü eleştirmenler, bizzat okuma deneyimini değiştirmişlerdir. Edebi deneyimi yabancılaştırmak ve önceden doğrulanmamış kadın gerçeğine dahil etmek, feminist eleştiriye yeni ufuklar açmıştır.

Çeviren:
Gönül Bakay

SEÇME OKUMALAR

Temel metinler

De Beauvoir, S. (1972) *The Second Sex* (1. Basım, 1949), Harmondsworth: Penguin

[İkinci Cins, Çev.: Bertan Onaran, Payel Yayınları, Kasım 1993]

Friedan, B. (1982) *The Feminine Mystique* (1. Basım, 1966), Harmondsworth: Penguin

[*Kadınlığın Gizemi: Kadınlar için yeni bir dönem başlatan kitap*, çev. Tahire Mertoğlu, E Yayınları, 1983.]

Greer, G. (1971) *The Female Eunuch*, Londra: Paladin
[*İğdiş Edilmiş Kadın*, Çev. Mefkur Bayatlı, Pencere Yayınları, Mayıs 1996.]

Millett, K. (1971) 'Prostitution: A quartet for female voices', *Woman in Sexist Society* içinde, V. Gornick ve B. K. Moran (ed.), New York: Basic Books

Millett, K. (1977) *Sexual Politics* (1. Basım, 1970), Londra: Virago

[*Cinsel Politika*, Çev. Seçkin Selvi, Payel Yayınları, 1987.]

Giriş yazıları

Donovan, J. (1985) *Feminist Theory: The intellectual traditions of American feminism*, New York: Ungar

Eisenstein, H. (1984) *Contemporary Feminist Thought*, Londra: Unwin

Evans, M. (1985) *Simone de Beauvoir*, Londra: Tavistock

Moi, T. (1990) *Feminist Theory and Simone de Beauvoir*, Oxford: Blackwell

Tong, R. (1989) *Feminist Thought*, Sydney: Unwin

Yale French Studies, 72 (1987) *Simone de Beauvoir: Witness to a century*

Ek okumalar

Deutsch, H. (1944) *The Psychology of Women: A psychoanalytic interpretation*, New York: Grune & Stratton

Dijkstra, S. (1980) 'Simone de Beauvoir and Betty Friedan: The politics of omission', *Feminist Studies*, 6:2 (Yaz) ss. 290-303

Eisenstein, Z. (1981) *The Radical Future of Liberal Feminism*, Londra: Longmans

Evans, M. (1980) 'Views of women and men in the work of Simone de Beauvoir', *Women's Studies International Quarterly*, 3, ss. 395-404

Fromm, E. (1960) *The Fear of Freedom*, Londra: Routledge & Kegan Paul

[*Özgürlük Korkusu*, Çev.: Roza Hakmen, Yaprak Yayınları, 1985, 276 s.]

Hardwick, E. (1953) 'The subjection of women', *Partisan Review*, Mayıs/Haziran

Kaplan, C. (1979) 'Radical feminism and literature: Rethinking Millett's sexual politics', *Red Letters*, 9, ss. 4-16

Mailer, N. (1971) *The Prisoner of Sex*, Boston: Little, Brown

Roszak, T. (1970) *The Making of a Counter Culture*, Londra: Faber

Schwarzer, A. (1984) *Simone de Beauvoir Today*, Londra: Chatto & Windus

Stacey, J. (1986) 'Are feminists afraid to leave home? The challenge of conservative pro-family feminism', *What is Feminism?*, J. Mitchell ve A. Oakley, Oxford: Blackwell

Walters, M. (1976) "The rights and wrongs of women: Mary Wollstonecraft, Harriet Martineau, Simone de Beauvoir", *The Rights and Wrongs of Women* içinde, J. Mitchell ve A. Oakley (ed.), Harmondsworth: Penguin

MİT ELEŞTİRİSİ

1 940'lı ve 1950'li yıllarda birçok Amerikalı kadın yazar, mitleri kadınların tarihlerini ve kültürlerini anlatma aracı olarak kullandı. Savaş sonrası toplumda prototipik olarak dişil olanın ne olduğu şüpheli hale geldiği için savaş sonrası yazınında da kadınlar mitik simgeleri kadınlarla ilgili geleneksel fikirlere meydan okumak için kullandılar. Şair Louise Bogan, Medusa ve Cassandra'nın vahşi figürlerini 'Tears in sleep' (Uykuda Gözyaşları) ve 'The Dream' (Düş) adlı şiirlerinde kullandı. H. D. (Hilda Doolittle) 1944 yılında yazdığı *Trilogy*'de arkaik yeniden-doğuş simgelerini arayarak miti ve tarihi araştırdı. Bu genişletilmiş kadınlık anlatımı, *Beast in View*'da (1944) miti kadının durumunun belirsizliklerini açıklamak için kullanan Muriel Rukeyser'in şiirlerinde de görülür.

Bu topraklarda feminist mit eleştirisi, mitlerin ve fablların tarihleriyle desteklenen bu şairlerin çalışmalarıyla gelişerek yerleşti. Cathy Davidson ve E. M. Broner tarafından derlenen *The Lost Tradition* (Kayıp Gelenek; 1980) adlı kitapta Mary Daly, Adrienne Rich, Annis Pratt, **Marta Wieg**le ve diğer eleştirmenler mitin kilit nitelikte bir eleştiri 'tür'ü olduğunu tartışırlar. Mitin neyi içerdiğinin kesin tanımı ve eleştirideki işlevi hâlâ şüphelidir. Mitolojideki kadınlar iyi belgelenip tartışılır, fakat genellikle erkek bakış açılarıyla. Mitler tarihten çıkarılmış hayali öykülerdeki sosyal konuları temsil eder. Bu

geçmiş öyküleri çoğu kez hiç kuşkusuz demode bir erkek ve dişi karakteristikler dizisi sunmaktadır.

Feminist mit eleştirisinin edebiyat kurumu için diğer feminist eleştiriden belki de daha kabul edilebilir olmasının bir nedeni ironik bir şekilde Empson, Frye ve McLuhan gibi erkek mit eleştirmenlerinin 'azizlik mertebesine' yükseltmeleridir. Bu yazarlar tarafından yaratılan akademik mit eleştirisi geleneği, bilimsel olarak edebiyat kuramlarının yapılanmasında ve mitin simgesel yapılarında kullanılmaktadır.

The Anatomy of Criticism'de (Eleştirinin Yapısı) Northrop Frye, Yeni Eleştiri'nin deneyselci yakın okuma tekniklerini kendisinin 'edebiyatın bir bütün olarak arketipal oluşumu' anlayışıyla birleştirdi (Frye, 1957, s. 342). Frye, Ptolemaios kozmolojisinde olduğu gibi eski öğretileri, edebiyat eleştirilerini tarihi tarzda anlatarak yeniden canlandırır. Frye'ı temel alan Marshall McLuhan, yanlış yorumladığı kabile toplumlarından çıkardığı ve küresel köy, diye adlandırdığı mit-sel bir yapı yaratmıştır.

Bu eleştirmenlerin çalışması 1950'li ve 60'lı yılların ilk yarısında akademik dünyada çok fazla itibar gördü. Bu başarı Frye'ın değerden-bağımsız bilimciliği ile Soğuk Savaş dönemindeki sosyal bilimsel ideolojinin yakın benzerliğine bağlıydı. Etnik grupların günlük ritüelleri ve toplumsal cinsiyeti görmezden geldiği için de uygulamada ırkçı ve ataerkildi. Her durumda, Batı kültüründe 'mitoloji', klasikçi Sarah B. Pomeroy'un belirttiği gibi, klasik sanatta ve edebiyatta korunan, tekrar tekrar işlenen şeyi kastetmeye eğilimli olmuştur. Erkek modernistler –örneğin Pound, Eliot ve Yeats– bir altın geçmişin mitlerine kaçarak çağdaş materyalizmden uzaklaştılar. Mary Daly'nin çalışmasında Frye'ın sınıflandırma sevdasının izleri bulunabilir, ama yine de feminist görüş açısı ta-

rafından iyice incelenmiş ve yeniden yorumlanmış mitlerin daha geniş bir alanda bulunması gerekmektedir.

Ne yazık ki, mitograflar kadınların mitolojisi hakkında çok şey bilmiyorlar. Kadınların kendilerini mitlerde temsil edilişlerinin karşısı olarak canlandırdıkları ritüel ifadeler için çok az şey kesin olarak söylenebilir. Yunan ve Mısır mitolojilerini (örneğin H. D'nin *Helen in Egypt*'i) gözden geçiren kadın şairler gibi feminist eleştirmenler (örneğin Daly, Pratt ve Davidson) ve bazı psikanalist eleştirmenler de, genel olarak Yunan-Roma geleneğinden olmasa da mitolojileri kullanarak geleneksel eleştiriden radikal olarak uzaklaştılar. Northrop Frye'a göre, Yunan ve Kutsal Kitap mitolojileri edebiyatın sonradan gelen bütün ilkelerini temsil eder (Frye, 1963, s. 44). Feminist eleştirmenler daha çok, farklı kültürlerden gelen mitolojilerdeki anlam yapılarını çözümlemeyi amaçlar. Yapısalcı bir yaklaşım edebiyatta 'kodlar' arar ve edebi yapıtların değerini bu kodları aktaran bilgiye dayanarak belirler. Eleştirel analizin buradaki işlevi (Roland Barthes'ın gösterge sistemi adını verdiği) mesajları birbirinden yalıtmaktır. Feminist mit eleştirisinin özü, toplumsal cinsiyetin var olan mitsel temsiliyetini reddetmek ve çoğu kez psikanalizden çıkarılan yeni edebi söz dağarcıklarını bulmaya girişmektir. Özellikle Susan Griffin'in *Woman and Nature* (Kadın ve Doğa; 1978) adlı kitabında olduğu gibi, feminist mit eleştirisi daha birleştirici ve öznel bir tarza yönelir.

Mit eleştirisinde kullanılan eleştiri kavramları ve teknikleri nelerdir? Mary Daly'nin tarzı eğretilmelidir. Kadına özgü bitmez tükenmez kavramlarla gelişen ve birbiri ardına gelen kadınların kültürü fikrine karşı koyar. Annis Pratt, Jung'cu sınıflandırmanın eril ve dişil karakteristiklerini kullanır ve kadın yazınının 'bu çalışmaların kendi organik ilkelere uyan kendi kendine yeterli bir bütünlük olarak incele-

nebilecek bir alan oluşturup oluşturmadığını' sınar. *The Lost Tradition*'ın temsil ettiği eleştirmenler, başlığın da ima ettiği gibi, edebiyatta ve mitte anneler ve kızların birbirlerini nasıl ve neden yavaş yavaş 'kaybettiklerini' açıklamaya çalışıyorlar.

Siyah feminist eleştirmenler yoğun olarak Afrika mitlerini kullanıyorlar. Alice Walker *The Color Purple** (1982) adlı romanında Celie'in mitsel ve ruhani misafiri, bir kadının, doğal dünyadan kendini tanıma duygusunu nasıl kazandığını gösterir. Walker siyah mitin tarih temsilinin beyaz anlatımlardan daha doğru bir temsil olduğunu ileri sürerek Batı tarihini tersyüz eder. Henry Gates'in ileri sürdüğü gibi, bir siyah yazar, miti çoğu kez alternatif dil kuramları araştırmak için formül olarak kullanır (Bkz. Gates, Giriş).

Bütün bu iddiaları birleştiren düşünce mitin kendi içinde neredeyse eleştirel bir yazın türü olabileceğini gösteriyor. Bu eleştirilerin her biri daha açık bir şekilde geçmişte, günümüzde ve gelecekte mitin kullanılışının ve mitin sosyal ve edebi işlevlerinin planını çıkarıp, çözümlemesini yapmaya girişiyor.

Mit eleştirmenleri edebiyatı değişik yaklaşımlarla ele alırlar. Birçoğu Yahudi ritüeli ya da Katolik Kilisesi'nden bir dinsel yetişime sahip olmasına rağmen, eleştirmenlerin araştırmak için seçtikleri öyküler çok farklıdır. Marta Wiegler *Spiders and Spinners* (Örümcekler ve Kız Kuruları; 1982) adlı eserinde, kültürlerarası öyküleri belgeleyen kökenbilimsel bir yaklaşım kullanarak Kızılderili mitleri üzerinde yoğunlaşır. Annis Pratt, XIX. ve XX. yy. kadın romanlarını Jung'cu arketipler ve betimlemeler ışığında okuyarak katı bir biçimde geleneksel akademik parametreler içinde kalır. Adrienne Rich ve Mary Daly kadınlara ait mitsel kaynakların psiko-dilbilimsel

* *Renklerden Mor*, Çev.: Armağan İlkin, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1984. (Ed. n.)

kanıtlarını toplar. *The Lost Tradition*'daki eleştirmenler, eski Yakın Doğu'nun çok tanrılı mitleri üzerinde çalışır ve bunları Kızılderililerin çağdaş kültürü ve günümüz beyaz kadın yazınıyla bitiştirirler.

Mit, savaş sonrası yazarlarına içine kişisel gereksinimleri yerleştirebilecekleri avutucu bir yapı sundu. 'Kadınlığın gizemi' yıllarında cinsiyet rolleri ve özel yaşamdaki karışıklık, mitin benzetmeleri tarafından dile getirilebilirdi. Örneğin, **Silvia Plath** ve **Anne Sexton**'un şiirlerinde mitler, iki yazarın da şair anneler gibi rollerinden habersiz şair kızlar olarak seçtiği belirsiz anne imgelerinin temsil ettiği anlamsal bir yapı sağlar. Mitolojik figürler her bir yazarın annelikle ilgili odağı ve bazen de kişisel ana korkusu için yararlı eğretilmeler olarak iş gördü. Birçok kadın şair, dişi kimliğin kabul edilen görünüşlerini betimlemek amacıyla mitleri araştırır: Demeter-Kore öyküsü anneliğin tinselliğini araştıran kadın şairler tarafından sık sık yeniden işlenmiştir.

Akademik yaşamda feminist mit eleştirisi, 1960'larda Amerikan akademik dünyasında gelişen geleneksel mit eleştirilerinin yapıldığı karşılaştırmalı edebiyat okullarıyla belirsiz bir yakın ilişki içindeyken, geleneksel mit eleştirisiyle bağlantısını çeşitli yollarla koparmıştır. Bu tür, disiplinleri çaprazlama geçen radikal bir yol sunmuştur. Feminist eleştirmenler mitten hem psikanalizde hem de edebiyat çalışmalarında yararlandılar. *The Reproduction of Mothering*'de (1978) **Nancy Chodórow** anne-kız ilişkilerinin dişi kişilikler oluşturmalarını araştırır. Erkek çocuklar erkekliklerini eril bir dünyada geliştirmek zorunda oldukları için bu dünya dişi ya da anne olmayan bir şeye dönüşür. Sonuçta, geleneksel mitolojide, dişi bilinçaltını temsil eden Medusa'ya karşı zafer kazanan Perseus'un öyküsünde örneklenen dişinin yadsınması.

ortaya çıkar. Diğer taraftan, kız çocuk annesine hem benze-meli hem de buna rağmen ondan farklı olmalıdır. Anne, kızının yadsımak zorunda olduğu çocukluk dönemini ve aynı zamanda büyümek zorunda olduğu yetişkinler dünyasını temsil eder. Medusa ya da daha sıklıkla, Arakhne mitleri bu belirsizliği ve farklı değerlendirmeyi açıklar. Dolayısıyla, An-nis Pratt, "Kadınların bilinçaltılarının içeriğini tanımlanabilir simgeler ve mitler şekline dönüştürmelerini zor bulmalarını" (1982, s. 138) tartışsa da, kadınların ruhsal ikilemi edebiyatta mitolojik figürler aracılığıyla temsil edilebilir. Ona göre er-kek ve kadın yazarların farklı psikolojik deneyimleri, cins-lendirilmiş mitsel model algılarını yaratır. Pratt, kadınların deneyimlerinin radikal 'Öteki'liğinin, onların kurmacaların-da daha gizli simgelerle temsil edildiğini ileri sürer. Anahtar örnek olarak Virginia Woolf'un *To the Lighthouse** adlı eserini seçer. Mrs. Ramsay, Pratt'ın iddiasına göre, miti "Androjen güçleri çocuksu kocasının verimini artırmaya" çağırarak için kullanmaktadır (Pratt, 1973, s.13).

Mit, bir bilgi alanını deneyimle ya da pozitivizmle sınır-lamaktan çok, canlı fakat her zaman hemen anlaşılır olmayan imgeler ve simgeler içerir. Mit anlatılarının amacı, edebi ve sosyal sorunların tutarlı açıklamalarını sunmak değil, güncel olayları açıklamak için günlük ritüelleri tarih öncesi simgele-re bağlamaktır. Feminizm, uzun zamandır günlük mitleri (örneğin bütün kadınların güçlü erkek koruyuculardan hoş-landığı miti) deneysel olarak çürütmenin güç olduğunu ve böyle mitleri yerinde tutan daha geniş, simgesel ve ruhsal ih-tiyaçları anlamamız gerektiğini savunuyor.

Erken feminist mit eleştirisinin problemlerinden biri gele-neksel kurama, özellikle de Erich Neumann'ın taksonomisi-

* *Deniz Feneri*, Çev.: Naciye Akseki Öncül, Can Yayınları, İstanbul, 1982. (Ed. n.)

ne bel bağlama ihtiyacıydı. Neumann'ın mitolojik anneler ve kızları anlatısında, çocuk ve anne arasındaki iktidar ilişkileri anlatımları çoğu kez açıkça kendi toplumundaki iktidar ilişkilerine benzemektedir. Adrienne Rich var olan stereotipleri güçlendirmek için Neumann'ın kuramlarına saldırdı. Erkeklerin bir kültürün ritüellerini sürdürerek kendi bilinçaltlarındaki kadın korkusunu mitsel canavarlara ve –özellikle Batı geleneğinde– ve kadınlara karşı tecavüz ve şiddet mitlerine dönüştürmelerine karşı çıktı. Medusa iğdiş eden dişinin geleneksel bir simgesidir ve Rich, feminist eleştirmenlerin Medusa'yla ilgili saplantılarının bir bölümünün kadınların ataerkil mirasımızın bir parçası olarak sahip olabildikleri içselleştirilmiş kadın korkusu tarafından açıklanabileceğini savunur. **Dorothy Dinnerstein**'ın *The Mermaid and the Minotaur* (Deniz Kızı ve Minotavros; 1976) adlı eserinde bu olumsuz temsillerin kadınlar tarafından öğrenilme ve özümseme şekli betimlenmektedir.

Feminist eleştirmenler Yunan-Roma mitlerinin çoğunlukla, değişen anlatıları, sadece erkek ruhundaki hem bireyoluşsal [ontogenetic] hem de soyoluşsal [phylogenetic] değişiklikleri yansıtan eril yapılar olduğunu tartışıyorlar. Feminist mit eleştirisinin asıl planı, bu yapıların ötesine geçmek ve belki de mitolojinin aslının dişil olduğunu bulmak ya da en azından erken, daha da özellikle dişil, mitolojilerin gücünü ve anahatlarını ortaya çıkarmaktır. Virginia Woolf'un Mısır'ın Yunan öncesi mitlerini ve İsis ikonografilerini tercih edişi, Yunan mitleri ve kahramanlarına duyulan çağdaş ve ataerkil saplantıyı reddeden bir feministe güzel bir örnektir. Bu, günümüzün birçok kadın şairinin de bağlandığı bir yoldur: Örneğin, siyah lezbiyen şair Audre Lorde ve Navajo şair Leslie Silko. Bununla birlikte Audre Lorde siyah kadın şairlerin be-

yaz feminist mit eleştirmenleri tarafından her zaman iyi sunulmadıklarına işaret eder. 'An Open Letter to Mary Daly' de Daly'nin siyah kadınları bilgelik kaynağından çok kurbanlar olarak tanımlamasına saldırır. Mary Daly'nin *Gyn/Ecology*'si (1978) ise daha çok eril mitlerle 'alay etmeye yeminli'dir. Daly, mit incelemelerinin sadece ataerkil mitleri feminist versiyonlarla değiştireceği için değil, aynı zamanda erkek mitle-rini tersyüz ederek daha yeni kültürel içgörülerini ortaya çıkaracağı için de önemli olduğunu öne sürer.

Feminizmin mite odaklanmasının çok kuvvetli bir nedeni de, mit ile sözsellik arasında bağ kurmaktır. Anlamlar sayfada içerilenden çok çağrışımlardan geldiği için mitlerin çoğu zaman yavaş yavaş ve yüksek sesle okunmaları gerekir. Sözlü toplu okumalar mitleri canlı hale getirir ve çoğu zaman er-ken mitin doğrudan var oluşunu geri verir. *The Lost Tradition*'daki eleştirmenler, bunun muhtemelen kadınların kaygı-larına yanıt vermek için olduğunu öne sürerler. Bütün top-lumların kadınlarında var olan (Maxine Hong Kingston'un deyimini kullanırsak) 'martaval' sadece kendini ifade etme değil aynı zamanda çocuklarına öğretme şeklidir.

Mit, benzeşim [analogy] ya da masklar aracılığıyla sosyal gerçekliği açıklama aracı olarak, azınlık gruplarına yardım edebilir. Chicana edebiyatında, Anzaldúa ve Wiegler'in be-timlediği gibi siyah ve Yahudi kadınlar, ayrıca anneler ve kız-ları arasındaki ilişkiler, etnisite ve sosyal yabancılaşma sık sık belirgin olarak mitleştirilmektedir. Ezilen gruplar kurtu-luşu evsahibi kültürün dışında kalan bir mitsel kimliğin geri alınmasında arayabilirler. Mit, fiziksel olarak Batı geleneği içinde tuttuğu bir gruba ruhsal bir kaçış sağlayabilir. Tabii ki feminist mitlerin belgelenmesinin benimsenmesi kültürde radikal ve yapısal değişikliklere alternatif olarak görülemez. Mary Daly, burdan yola çıkarak, *Gyn/Ecology*'de mit yaratıcı-

ları anti-entelektüalizm ile ilişkilendirilemezler. Kadınların tarihsel geçmişini 'feminist yolculuk' olarak tanımlayan ve onu ortaya çıkarmayı amaçlayan Daly, diğer eleştirmenler gibi akademik kitaplar yazmayı savunur. Fakat Daly geleneksel eleştirinin bölümlerinde önemli değişikliklere niyetlenir. Edebiyatta zamanları ya da hareketleri tanımlamak yerine (Daly'nin aldatıcı olmayı anladığı aynı türden eleştirinin irdelenmemiş örnekleri) feminist eleştirinin, bize iletilenlerin aktarılması olduğunu ileri sürer (1978, s. 23).

Sonuç olarak mit kadınlara hoş gelebilir, çünkü çoğu zaman kadınların yaşamlarını, resmi olmayan ve özel deneyimlerini resmeder. Neumann ve Alan Watts gibi geleneksel eleştirmenler miti sadece metafiziksel (kuramsal) iletişimin ya da doğaüstü gerçeğin genel bir ifadesi olarak tanımlarlar. Şu anda dünya ile ilgili şeylerin yeniden değerlendirilmesi feminist mit eleştirisinde yerini almasıdır. Wiegler Amerikalı yerlilerinin iletişim örneklerinin etnografyasını yaratır. Daly kadınlara özgü sözcüklerin dilbilimsel çalışmasını yapar. Adrienne Rich neredeyse bize anneler üzerine efsanelerin, otobiyografi ve şiirlerin büyük bir tarihini sunar. Daha önce alelâde, sıradan ve dedikodu, diye ciddi olarak ele alınmamış olanlar feminist mit-eleştirmenleri tarafından toplanmış ve eşlerin yeni öyküleri olarak yeniden yazılmışlardır.

Mitleri yorumlamak için Pratt, Daly ve Rich'in eğer açık ve çok güçlü nedenleri varsa, feminist mit eleştirisinin ana yöntemleri ve teknikleri nelerdir? Çoğu için eleştirinin çift işlevi vardır. Mit eleştirmenleri edebi simgelerin çoğunlukla yazarların ruhsal durumlarının açığa çıkmasında rol oynadığını tartışır. Ve buna karşılık bu ruhsal durumlar, okuyucuya kendi eski imajlarını ve titreşimlerini anlamasında yardımcı olan düzenli ve prototip simgesel formları ele alır.

ANNELİK

Birçok antropoloğun ileri sürdüğü gibi anaerkinin altın çağını ortaya koymak için kesinlikle geçerli bir neden olmamasına rağmen, feminizm anne/kız mitlerini yeniden gündeme getirdi. Feminizmin ve anneliğin bağdaşmaz olma durumu neredeyse erken feministlerin kabul ettiği gerçek olarak görülmüştür. Örneğin Shulamith Firestone *The Dialectic of Sex*'te anneliğin kadınların sosyal olarak aşağı seviyede olmasına ve ekonomik güçten yoksunluğuna yol açtığını ileri sürmektedir. Sonraki feministler miti tartışmalarının aracı gibi kullanarak bu düşünceye karşı çıktılar. Adrienne Rich anneliğin anlamını 'deneyim' ve 'kurum' şeklinde adlandırarak ikiye ayırır. Anneliğin mitsel durumunu kutlarken, bu iki kola ayrılma noktası anneliğin ataerki tarafından kurumlaştırılmasına saldırmayı kolaylaştırır. Rich anneliğin gerçeklerinin erkekler tarafından edebi kurumlar haline getirilerek gizlendiğine inandığı için mitler hakkında yazar. O, feminizmin yarattığı 'simgesel mimari'nin geleneksel kültürel heykellerin yerine geçmesi gerektiğini belirtir. Bu yüzden Rich, Daly gibi, sık sık Demeter ve Persephone'ye ya da diğer mitsel anne/kız ilişkilerine odaklanır. Rich, anaerkinin karakteristik altın çağ tarihi fikrini reddederken, bazı doğurganlık ve ana tanrıça mitlerinin dışı gücü ortaya çıkardığını ileri sürer.

Benzer şekilde XIX. yy. romanında anneliğin temsil edilmesini inceleyen Annis Pratt, bu özel annelerin Victoria çağı toplumundaki 'ölçüsüz sosyal güç'ü temsil ettiklerini dile getirir. *The Lost Tradition*'da şiirlerde ve kadın yazarların mektuplarında betimlenen anne/kız ilişkilerinin tüm tarihini inceler. Anlaşılması güç ve kaçınılmaz anne/kız ilişkisinin kişisel ve mitsel görünümelerini incelerken, eleştirmenler dışı

kimliğin daha uygun edebi sunumlarını bulmaya çalışmışlardır.

O halde annelik, eleştirinin kadınların mitte temsilini yeniden formüle etmeye başlayabileceği tek yerdir. Adrienne Rich annelik ilişkilerinin gerçeğine zarar veren ve toplumun 'anneleri' romantikleştirme ya da idealleştirme ihtiyacı duymasının, kadınların sosyal yapılarından doğan bir görüntü olduğunu düşünüyor. *The Lost Tradition*'da eleştirmenler, Anne Sexton ve Silvia Plath'ın şiirlerindeki zor anne/kız ilişkisini incelerken, mitsel annelerin iki yüzlerinde 'kendimizin kaynağını, özellikle de dişi yaratıcı güçleri' bulmaya çalışırlar (Davidson ve Broner, 1980, s.193). Kendine özgü cinsiyet özelliklerinden biri olan doğum kadınlara verildiği için annelik mitlerinin bu şekilde ön planda yer almasında eleştirmenler cinsiyet farklarının sunumlarını yeniden düşünmeye başlayabilirlerdi.

AMERİKALI YERLİLER

Mit eleştirmenleri sık sık psikoseksüel kimlik üzerinde düşünürler ve sosyal tarihi sıradan bir aşırılık haline getirirler. Bu yokluğun ortadaki seçeneği Amerikalı yerli eleştirmenlerin ve siyah kadınların çalışmasıdır. *Spiders and Spinsters*, Amerikalı yerlilerin mitleriyle efsanelerinin büyüleyici bir sentezidir. Editör Marta Wiegler'in itici kuvvetinin amacı Amerikan kültürünün kuvvetli, birleştirici, metafiziksel fikirlerine ara vermektir. Kitap harikadır, zengin koleksiyon Batı felsefesine ve kültürel değerlerine yeniden değer biçmeye davet ediyor. Yalnız metin kabileye ait kültür hakkında kesin sonuçlar çıkarmıyor. Kuzey Amerikalı yerlilerin kültürleri benzer kültürel örnekler sunmuyor. Dünyada yer

alan birçok kültürlerde olduğu gibi Kuzey Amerika yerlilerinde ve tamamlayan kültürlerde erkekler ve kadınlar birbirlerinden ayrılıyorlar. Fakat Batı dinlerinden farklı olarak mit ve dinsel törenler Amerikalı yerlilerin dinlerinde o kadar da birbirleriyle ilişkili değil. Amerikalı yerlilerin dinlerinde mitler yer alır, ancak genellikle dinsel törenlerin bir parçası gibi dile getirilmezler. Amerikalı yerliler için dinsel törenler dinsel anlatımın birinci yöntemidir. Amerikalı yerlilerin dinsel uygulamalarının kurumlaşması ve anasoylu kültürün sona ermesi basit ataerkil baskıların değil, XVIII. yy.'ın sonunda göçebe ekonomisiyle karışmış ekonomik yer değiştirmenin direkt bir sonucudur. Amerikalı yerlilerin mitini kültürel ve sosyal ayrımcılığın tarihini anlamadan anlamak olanaksızdır. Bununla birlikte ikinci dalga feminizmle kadınlarda odaklanan yerli gelenekler yeniden canlandırılmaktadır. Örneğin, kadınlar Lakota Güneş Dansı'na katılırlar (Paper, 1983).

BETTINA L. KNAPP

Knapp'ın *Women in Twentieth-Century Literature* (Yirminci Yüzyıl Edebiyatında Kadın; 1989) adlı eseri Jung'cu bir eleştiridir. Jung, psikanalizi tıp alanından alarak kültür ve mit alanına götürmüştür. Ayrıca Jung'ın çift cinsiyet fikirleriyle birçok feminist ilgilenmiştir. Hâlâ genel olarak konuşulduğunda, Jung kadınların ruhlarının ya da duygularının Eros tarafından, erkeklerin ruhlarının ya da karar verme güçlerinin Logos tarafından kontrol edildiğine inanmaktadır. Jung'ın geleneksel cinsiyet rollerini dengeleme beceriksizliği Knapp'ın eleştirisine yansımaktadır, özellikle de Jean Rhys'in *Wide Sargasso Sea*'de (Geniş Sargasso Denizi) *Jane Ey-*

re'ı yeniden yazımındaki hesaplaşmasında. Knapp, roman-
daki siyah hemşire Christophine'in, Antoinette Cosway'in
(Rhys'ın deli Bertha Rochester'den 'olumlu' uyarlaması) öğ-
retmeni ve koruyucusu olduğunu, fakat diğer yaşayan ka-
rakterde oynadığı güçlü rolün "Sonsuz, katı ve belirsiz besle-
yici gücün tamamıyla büyükanne prototipi..." olduğunu ile-
ri sürmektedir (Knapp,1989, s.127). Jung'ın stereotipleri sa-
vunması izlendiğinde Knapp, Christophine'in "İrrasyonel
gücün Batı akılcılığına yol açtığı" sonucuna varmaktadır
(Knapp,1989, s.127). Bu ırkçı 'mit'e açıkça meydan okunma-
lıydı ve ben Knapp'ta ve diğer mit eleştirmenlerinde ayrıntı-
larıyla vurgulanan genelleme ve yüzeysellik problemlerini
ele alabilmek isterdim. *Wide Sargasso Sea*'de Jean Rhys siyah
Christophine'i, Creole Antoinette'i şarkılı ve acıma ifadesi
içeren beyaz göçmen söyleminin stereotiplerinden kurtarabi-
lecek tek karakter yapar:

"Benzemez İngiliz hanımların içtiği at sidiğine de", dedi
kadın, "Ben onları bilirim. İçerler sarı at sidiklerini, konuşur-
lar, konuşurlar yalan konuşmalarını". Kapıya doğru yürür-
ken elbisesi hışırdayarak peşinden sürüklendi. Orada dön-
dü. "Bademli pastayla yaptığın pisliği temizlemesi için kızı
gönderirim, eve karafatmaları getiriyor. Çiçeklere basıp kay-
mamaya dikkat et, genç efendi." Kapıdan süzüldü. "Kahvesi
nefis, ama dili berbat..." (Rhys, 1966, s. 85)

Bu konuşma siyah kadının dillerle ilgili hünerinin direkt
ve belirgin bir temsilini oluşturmaktadır. 'Kahve' sözcüğü ile
Christophine'in konuşmasındaki 'at sidiği' sözlerinin kültü-
rel imleyenlerinin tanımlanması ve karşılaştırılması, iki dilin
kesişmesi tarafından yönetilmektedir. Burada Christophi-
ne'in aracılığının belirgin bir etkisi vardır: Christophine, leh-

çe sözdizimi, yani “konuşurlar yalan konuşmalarını” ile standart hitabın yazımı, yani “... kaymamaya dikkat et, genç efendi” arasındaki geçişle metnin söylemine farklılık yerleştiriyor. Christophine üslubunu derinlemesine işleyerek, ‘standart’ ve standart olmayan İngilizceyi sürekli birlikte dokuyor. Bu pasajdaki sözle yapılan ustalık Christophine’in ‘mantıksız’ ya da ‘sonsuz’ otoritesinin istenmesi değildir, fakat Rhys’in aktif olarak Christophine’in anlayışını desteklediğini ve sözcüklerin biçimlendirilmesinin daha çok sadece ırkla ilgili karakterlerin yerine iş görmek için ‘söylemi’ başka sözcüklerle vermesine izin vererek sunması olduğunu ileri sürüyor. Rochester’in dengelemesi Christophine’in tehlikeli ‘kod-değiştirme’ gibi ‘berbat’ açığa vurmasının yerine geçerek, sadece diğer dillerle meşgul olmuyor aynı zamanda sömürge bağlamında dillerin uygulaması ve anlamlarındaki farklı anlaşılır olma şekliyle ilgileniyor. Christophine’in konuşmaları her zaman ikiye katlanan ‘yerli dildeki’ ve ‘standart’ İngilizce tarafından yönetilmektedir. O devamlı olarak bu kodların *karşıtlığına* dikkat çekiyor daha çok, sadece ya kabul edilen uygun İngilizce veya yöresel dille iç içe geçmesi, dilsel çeşitliliği taşıyan ve kendine mal etme dinamiğini daha kompleks yapan Rhys’in siyah kadına/anneye olan bağlılığına belirgin bir örnektir. Christophine durağan değildir, değişmez figürdür. Christophine’in yerli konuşma diline ait sesin ritimleri ve sınırlandırılmış sömürge dili arasında devam eden ayrımı, açıkça siyah sözel gücün örneğini konu olarak almıştır. Rhys, geleneksel stereotiplerde ayrılmayı işaret eder çünkü onların aşırılığını gösterir. Christophine, kendi içinde kendini yetiştirmiş, güçlü dili ve Obeah’ın tıbbi gücü ile Ötekiliğinin bütün yoğunluğu içinde, Öteki’nin örnek alacağı görünür kişidir. Christophine, Antoinette’le sihirli, yeryüzü tanrıları ve Arawak tarihinden yapılmış daha

kompleks bir bilgi arasında bağlantı kurar. Girişi Christophine'in özel bir kişi olduğuna dair tanımlamayla başlayan Rhys'in alternatif ve daha arı Arawak mitolojisini, Christophine'in anneye özgü olanı siyah ve yerel dile yerleştirdiği 'ma belle ka di maman li' şarkısında örneklediği tasviriyle devam eden roman boyunca Christophine güçlü bir odak noktasıdır.

Christophine mitseldir, fakat Knapp'ın kullandığı ırkçı terimlerle değil. Knapp'ın metindeki metinsel, tarihsel ve dini temsillerle başa çıkmadaki yetersizliğinin mit eleştirisinin, özellikle, Jung'un görüşü arketiplerin kesinlik olmaksızın ortaya çıktığı ve yeniden ortaya çıktığı yolunda olduğundan, Jung'cu mit eleştirisinin büyük bir zaafı olduğu söylenebilirdi.

MARY DALY

Eğer annelik, mit eleştirmenleri tarafından yeniden inşa edilen bilginin asıl alanıysa, Mary Daly'nin Hagocracy'e mecazi yolculuğu başka bir şeydir. *Gyn/Ecology* uzayın karyaya ait bir araştırması ve kadınların geleceği gibi sayılan kadınların tarih öncesinin mimarisidir. Daly'ye göre sorun, dinin simgelerinin, Hristiyan mitlerin içeriğinin ve diğer dünya dinlerinin eril olmasıdır. Erilliğin evrenselliğini kırmak için kadınların kendi mitlerini adlandırmaları gerekmektedir. *Gyn/Ecology* Virginia Woolf'un *Three Guineas*'ı gibi üç bölümden oluşmaktadır. Birinci Pasaj Hristiyan mitlerini, dili ve onların kadın düşmanlığını tanımlar. İkinci Pasaj günümüzde kadına karşı uygulanan beş uluslararası şiddeti inceler: Çin'de kızların ayaklarının bağlanması, Afrika'da kadınların cinsel organlarının kesilmesi, cadı yakma, Hindistan'da kadınların ölen kocaları ile birlikte yakılması ve jinekoloji.

Sondaki Üçüncü Pasaj'da ise Daly kadınlardan nefret etmeye karşı mitsel alternatiflerini sunar –'kıvılcım saçma',– bir jenetik iletişim biçimi –ve 'eğirme'– kadınlarla-özdeşleşmiş bir dünya yaratmak.

O halde Daly'de ani değişikliğe neden olan ana öğeler nelerdir? *Gyn/Ecology* mit eleştirisine ait büyük bir çalışma ve bütün yazını analiz eden yararlı bir anahtardır. Daly için mit eleştirisinin önemi, edebiyatı ve kültürü deşifre etme gücüne sahip olmasıdır. O her erkeklik organına ait mitin kadın-merkezli bir mittten gelen bir geçmiş olduğunu kanıtlarken, eril mitlerin dişi öyküleri tersine çevirdiğini gösteriyor. Hristiyanlık tanrıça dinlerini bir araya getirdi ve onların simgelerini dişil gücün ortaya çıktığı yeni mitolojiye dönüştürdü. Daly, 'A-mazing' öyküler üzerinde çalışırken eril gücün övülebildiği Yunan miti görüntüsündeki ataerkilliği gizleme yöntemini vurgular (Apollon'un homoseksüelliğinden söz eder). Daly, daha çok eril amaçlarla desteklenen simgesel bir kadın yaratmak için ataerkilliğin de belirli mitleri seçtiğini (Athena'da olduğu gibi) öne sürer. Daly'nin asıl kaygısı kadınlık özelliği ile deli kadınları yönlendiren Dionysos'un öyküsünde olduğu gibi, erkek eleştirmenlerin toplumsal cinsiyet boyutlarını aşarak, mitlerde bunu açıkça ortaya koyma tarzlarıdır. Daly, dişi görüntülerle bu mitleri, feminist fikirleri çeken mıknaş gibi kullanmak için tekrar yerleştiriyor. Daly, inandığı şey kendiliğinden ve sadece tepkisel olduğu için arketipten çok eğretilmeyi tercih eder – ataerkilliğin bir bisküvi kalıbı.

Daly'nin ataerkil mitoloji çözümlemesindeki sorun, onun sık sık toplumsal cinsiyet asimetrisi fikrini aşırı belirleyici olarak kullanmasıdır. Açıklamalarını yaparken, daha çok kadınları ve erkekleri kendi kendilerine karikatürize ederek küçültür ve erkek egemen toplumsal yapıdan uzaklaşarak

dikkatini kültürde erkek davranışına odaklar. Onda her zaman zorlayıcı şiddet (elbette Susan Brownmiller gibi başka çağdaşı feministler tarafından paylaşılan bir görüş) olarak tanımlanan erkek cinselliğinin daha açık tanımlaması hiçbir yerde yoktur.

Daly mitlerin doğanın eşzamanlı iki özelliğini sunduğunu ileri sürer: Kadınların davranışlarını doğa düzenler; fakat doğa aynı zamanda yaratıcıdır. Daly geçmişî düşünen bir radikaldir. Tarih öncesini anaerkillikle bağlantılı olarak tanımlarken, Daly'nin geçmişimize ait düşüncesi ütopyadır ve bu yüzden tarih öncesinde kadınların yaşamında tanrıçaların rol aldığı tarihsel bir olay sunmaz. Özel zamanlarda kadınlar hakkında bilinen mitlerin çeşitliliklerini sormak istiyoruz, onlar tarihsel dönemi yansıtabilen ve sonsuz psikolojik fenomen oluşturabilen şeklinde ikiye ayrılır. *Gyn/Ecology* mitin inanılır ve etkili öyküsüdür, hâlâ gerçek olmayan diğer şekildedir. Daly'in Hagocracy'si 'yönettiğimiz yer' (Daly, 1978, s. 15) güncel toplumsal düzensizlik karşısında idealleştirme eğilimi olarak kalır ve bundan dolayı kadınların güncel toplumsal durumlarının gerçek ve şiddetli çelişmelerinden kaçındığı söylenebilir. Bununla birlikte Daly'nin ataerkilliğin işaret sistemlerine –diline, ritüellerine, mitine ve simgelerine– saldırma yeteneği güçlü ve hayli yoğundur.

Daly, yeni kadınların ekolojisini ve yeni kollektif bilinçler içeren tarih öncesi mitlerin yapılışında çevrenin kontrol altına alınma yeteneğini hem sosyal hem de edebi olarak inceler. Bu, kadınların gücünün yansıyan görüntüsüdür. Fakat açıkça belli olmasa bile edebi mitler, daha çok, tarihi olduklarında ve yıkılan tarihin tekrarlayan dönüşümlerinden ayrı tutulduklarında, radikal, sosyalist yapıda kurulan bir mit eleştirisi olabilirler.

Fakat eğer feminist eleştirmenler mitin ütöpik görüntüsünün biraz üstüne basarak vurgularlarsa, daha çok Frye ve

McLuhan gibi geleneksel eleştirmenler gördüğümüz gibi, miti toplumsal gerçekleştirilebilir amaçlardan uzaklaştırmak için dini anlatımın yerini alması şeklinde kullanırlar. McLuhan'ın çalışmasında mit bilincin temel yapısından oluşur. O, dünyadaki her şeyi, televizyonlardan okullara sadece mecazi boyutunda ele alır. Onlar anlamlıdır, bu yüzden sadece McLuhan'ın sisteminde daha çok kendi doğrularında sosyal fenomenin bir koleksiyonu gibidir. Benzer şekilde Frye mitleri anlatı sanatının kurallarından vazgeçerek komik, romantik, trajik ve ironik edebiyatın özerk anlatım yapılarını kullanarak ifade eder. Claude Lévi-Strauss'un yazılarında bir kilit figür var: Oedipus miti. *L'Anthropologie Structurale*'de (Yapısal Antropoloji) Lévi-Strauss, Oedipus efsanesini büyük boyutlarda anlatır, onun evrensel doğası gerçekten hâlâ şüphe götürmez. Yasaları olan bu saplantı Daly'nin veya Pratt'ın mitlere kadınların olabilirliklerinin dinamik simgeleri olarak ilgi duymalarından uzaktır. Daly'nin anlatım zenginliğine rağmen mit eleştirisinde, hem kendi içinde hem de bir edebiyat modeli olarak, hâlâ sorunlar vardır. Edebiyat eleştirisi olarak uygun olmaktan çoğu zaman uzaktır.

ANNIS PRATT

Mit eleştirmenleri, eleştirinin anlamının *mitten* metinlere yüklemesi gerektiğine inanıyorlar. Bu şekilde mit eleştirisi, diye ileri sürüyorlar uygulayıcıları, hem bir edebi değerlendirme şekli hem de bir bilgi şekli olabilir. Eleştiri mitsel öykülerdeki örtük anlamı tercüme edebilir ya da yeniden yapılandırabilir, ayrıca, eşzamanlı olarak, kadınlar hakkında yeni bilgiler oluşturabilir. Annis Pratt'ın *Archetypal*

Patterns in Women's Fiction (Kadınların Kurmaca Yapıtlarındaki Arketip Niteliğinde Örnekler; 1982) adlı eserinin amacı budur. Kitap, Brontë'lerin ve Edna O'Brien'in yapıtlarında bireysel yazarlardaki karşıt duyguların anlatım aygıtlarını inceler, ancak aynı zamanda kadın ruhuyla ilgili genel hatları çizer. Pratt kadın yazarların çoğu zaman toplumsal yaşamdan ve ortamdan uzaklaştırıldıkları için planlarının devirli olmaktan çok, durağan olduğunu ileri sürer. Benzer şekilde Pratt'ın eleştirisi kendi içinde hareket eder. O, prototip görüntüleri edebi formda incelemeye başlar ve orijinal bilinçaltılarından kurtarır. Yüzyıllardır kadınların erkekler tarafından koşullandırılmaları gibi örneğin modern romanda tutkunun sunumu hâlâ 'kara'dır. Pratt edebiyatın özellikle hem toplumsal cinsiyet şeklinde hem de sunumunda bire bir kadın yazarların akıllarının ürünü olduğunu öne sürer.

Pratt bu 'bilinçaltı' örneklerinin aynı zamanda karakterlerin imgesel yapılarını biçimlendirdiğini savunur. Olay örgülerinin kullandığı yükselen ve inen dalga modeli "ataerkil yanlış anlamamanın çöküşünü izlediği, erotik beklentilerin yükseltilmesidir" (Pratt, 1982, s. 85). Kadın öykücüler bu yüzden yinelenen örnekleri kullanacaklardır: Pratt, Daphne'ye tecavüz konusundan ve *Udolpho*'daki doğal mitten söz eder.

Pratt'ın tekniği şüpheyle başlar; çünkü o, öykü ideolojisi (belirli toplumsal kurumları anlatan) ve mit prototipi arasında ayırım yapmayı reddeder. Fakat o, incelediği görüntüler, simgeler ve öykü örneklerinden romanın evrensel bölümlerini çizmeye devam eder. Yeni romanın yapısı (Pratt lezbiyen roman olarak düşünür) kendi kendine, epifanik zamanların çevresinde ya da erotik deneyimlerin veya metafizik görüntünün ya da en iyi anlatımla her ikisinin çevresinde döner (Pratt, 1982, s. 109). Öyle ki romanın zengin örneklerini incelemesine karşın, onun eleştirisi belirli sınırlar çerçevesinde

kalır. Onun kadın yazarların farklı düşündükleri, çünkü toplumsal olarak buna koşullandırıldıklarını söylemesi şaşırtıcı değildir. Kendine özgü ve mitsel temaların farklı ve sürekli kullanımını kabul eden kadın yazarlar, imgesel örnekler ve konular seçerler. Pratt'ın karşı geldiği bu kendine özgü edebi temaları ve teknikleri anlamak için bugün kadınlar hakkında bilgi öbeği oluşturabiliriz. Edebi yaşamın bütün boyutlarıyla eleştirisi anlatılmakta ve aynı zamanda küçültülmektedir.

Fakat Pratt ve diğer mit eleştirmenlerinden sağlanan kazançlar da vardır. Başlangıç olarak onun eleştirisi, hem yapıcı hem moderndir. Pratt örneğin *To the Lighthouse*'daki eril ve dişi imgeleri kadınların toplumsal durumlarını yansıtan gücün önemli özelliği ve tanrılaştırma olarak açıklar. Kadınların tarihinde daha köklü yer alan Jung'cu arketiplere doğru ilerler. Feminist eleştirmenlerin mite gönderme yapmaları çok önemlidir, gördüğümüz gibi mitleri yeniden ele almak ve yeniden yaratma süreci birçok feminist şairin çalışmasında asıl eylemdir. Audre Lorde tarih öncesi tanrıça figürlerinin kızgın *chthonic* güçlerini anlamak için özellikle mitolojik benzetmeler kullanır. Eleştirmenler ve şairler dişi mitsel tanrıları çoğu zaman insanbiçimsel anlatımlarla betimlerler.

Fakat kadınların öykülerde sürekli doğa ile bir tutulması ve mitin asıl 'kültürel kahramanları'nın daha çok doğa tanrıçaları arasından olmasına karşın, mitolojide yer alan dişi figürler çoğunlukla korkunç canavarlara benzer şekilde resmedilmektedir. Bu yüzden Annis Pratt yazar Fay Weldon'a açıkça hayranlık duymaktadır, çünkü Weldon 'toplumsallık dışı bir çözüm düşünür' (Pratt, 1982, s. 70). Bununla birlikte Weldon'un romancı olarak asıl becerisi (örneğin *The President's Child*'da) *var olan* toplumsal düzenlemeler ve erkeklerin çoğu kez dili ve miti kontrol ederek gerçekliği kontrol etme biçimlerinin şifresini çözmektir.

Bu durumda Pratt için kurumsal zorlukların kişilerden daha önemsiz oldukları kabul edilebilir. Pratt Batı Amerika'da ve Kuzey İngiltere'de yazılan evlilikle ilgili romanların benzer betimleme ve örneklere sahip olduklarını öne sürer. Pratt'ın genel yanığı, düşüncelerindeki açıklıktır, örneğin 1870'lerden 1910'lara uzanan dönemi içeren romanında tek eşlilik tartışılır. Pratt anlatılan ataerkillik öncesi bakirelerin, modern kız kardeşlere örnek, evde kalmış kızların, Brontë'lerin ve May Sinclair'in evde kalmış kızlarından farklı olduğunu gözden geçirir. Pratt'ın gerçek öyküden kaçışının, sınıf veya ırkçılıktan çekindiği için olduğu açıktır. Pratt bazı Siyah romanları incelemesine karşın, sadece 'ırkçı stereotiplerin sınırlarını' 'kuvvetlendiren' toplumsal cinsiyet ümitsizliğini bulur (Pratt, 1982, s.66). Mit eleştirmenleri çoğunlukla ırkçı ve sınıf baskılarını kadınların kültürünü süpürüp temizleyen ataerkil 'motifler' gibi incelerler.

Açıkça dile getirilmeyen ırkçılık, mit eleştirisinin bir özelliği ise orada aynı derecede şüpheli daha az karışan özelliklerin varlığı söz konusudur. Mit eleştirmenleri, daha çok eril mitlerin ataerkil sistemin verdiği güçten çok erkeksi özellikte olmaları yüzünden yetersiz olduğunu zannederler. Bunu ileri sürmek Pratt için çok geniş kapsamlı gibi görünür, örneğin kadın yazarlar her zaman her şeyi içine alan ve var olan ataerkil kuşatma tarafından çevrilmektedir (Pratt, 1982, s. 67). Bununla birlikte o, orada var mı sorusunu yanıtlama yetisinde değil ya da özellikle toplumsal cinsiyet toplumsal protest romanda yer alabilir. Daly ve Pratt'ın zihnini meşgul eden dışı duyarlılığı ortaya koyulurken, sadece kadın yazını konusunda yanlış genellemelerle ilgili olarak onlara rehberlik etmekte kalmıyor, aynı zamanda edebi kimliğin sadece erkekliğin ve kadınlığın inatçılığını yansıttığını ima ediyor. İleri sürülen dışı mitsel dünyaya dönüşte, bu kadın yazarlar

herhangi bir toplumun kültürel tahminlerini veren yansıma gibi, kadınlığın işlevlerinin kapasitesini bazen görmezden geliyorlar.

Gerçek olan şu ki, mit eleştirmenlerinin örnek olarak mitsel kadın modelleri sunmaları biraz karışıklık çıkarıyor. Pratt her zaman romanda kadınları özerklikten, kendini gerçekleştirmekten ve etik kapasiteden koparmaya çalışırken görülüyor. Ona göre kadınlar deliliğe de evliliğe de ya da çoğu zaman her ikisine de direnemeyen kurbanlardır. Başka bir deyişle edebiyatta kurmaca kadın kahramanları, Phyllis Chesler'in bir 'psikiyatri kariyeri'ne giren kadınları tasvir edişindeki karakteristiklerle hareket ederler. Kadınların dostluğuna ilişkin romanlar (Pratt örnek olarak May Sarton'ununkileri verir) aşırı cezalandırıcı sonuçlarla biter. Nina Auerbach'ın kadınların birbirine bağlılığı konusundaki iyimser görüşünün tersine, Pratt'ın sorunu bir kadının yerinin sonuçta toplumsal olan aracılığıyla işlev kazanmak değil, toplumsal olanın ötesinde olması gerektiğidir.

ÖZET

Yukarıdaki açıklamalardan mit eleştirisinin sorunları olduğu açıkça görülüyor. O kendi durumunu basitleştiriyor. Şu gerçek ki, ataerkilliği tek bir sözbilime ait hareketin sıkıcı değişmezliğinde tanımlamak mümkün değil. Kültürel olarak yerleştiren toplumsal cinsiyetin farklı eleştirisini incelemek için en azından şu konuları ele alma zorunluluğu vardır: Toplumsal, tarihsel, dinsel farklılıklar ve etnik kimlikler. Bu konulardan hiçbiri ne raslantı sonucudur ne de eksiksizliktir, fakat mitsel edebiyatın karakterini ve konularını onlar belirler.

Bu uzun koşuda mit eleştirisi feminist eleştiri için olmasa bile yaratıcı yazın için daha önemlidir. Lezbiyen ve bilimkurgu romanlarında yeni mitlerin yaratılması, Joanna Russ'ın söylediği gibi kadınların gizli kalmış ruhsal ve fiziksel bilinmeyen bir alanıdır (Russ, 1973). Russ'ın kendisi tarafından büyücü kadınlar Amozon mitlerinde ve tarih öncesi anaerkillikte resmedilirken, Elena Nachman *Riverfinger Women* ve Bertha Harris *Lover* adlı eserlerinde gelecek için güçlü topluluklar yaratırlar. Aynı şekilde *Woman and Nature*'da Susan Griffin'in Batı'nın teolojisine, bilim ve çevre karşıtlığına yönelttiği güçlü eleştiri, lirik ve sezgisel bir formda biçimlenir. Kitap, ataerkilliğin kullandığı mitlerde çizilen metafizik, teoloji ve edebiyattan (Dante) formüle edilen Tanrı'nın üstün düşüncesini doğada birçok şekillerde tanımlar. Griffin bu mitlerin yerine, kadınların görüşüne uygun, geleneksel mit imgelerini –mağaralar, tohumlar, su ve toprak öğeleri– kullanarak, gelişen bir feminist yoğunluk koyar.

Açıkça Daly'nin belki de itiraz ettiği, mitin yapısını inceleyen, anlatı içeriklerine evrensel yapılardan daha az baktığımızdır. Bu yapılar bir bakıma mitlerin ilişkin olduğu şeylerdir: Kadınların düşünme araçları, dışı gerçekliği örgütlenme yolları. Fakat mitler, sadece gerçekliğin durağan bir resmi sunarak rasyonelleştirmenin sınırsız güçlerinin odak noktası haline gelmemelidir. Bu, mit eleştirisinin en önemli kazancının, kadın şairleri bilgilendirme yönteminin, otoritesini kırar.

Kadınların tinselliği bugün feministlerin yoğun biçimde ilgilendiği bir konu; çünkü bir kültürde kadınların rolü üzerinde dinin sahip olduğu derin ve çoğu zaman acı verici etkiyi tanımaya başlıyoruz. Kendi kültürümüzün başat mitleri üzerine daha çok şey öğrendikçe, kendi kültürümüzün dışındaki kültürlerin mitleri üzerine daha çok şey öğrendikçe, fe-

minizm tinselliğin işlevine daha çok değer biçilecektir. Sonuçta, mit eleştirisi tarihle sıkıca mühürlenmediği sürece gelecekte bir yer işgal edebilir.

Çeviren:

Berrin Oktay Yılmaz

SEÇME OKUMALAR

Temel metinler

Anzaldúa, G. (1987) *Borderlands/La Frontera: The new mestiza*, San Francisco: Spinsters/ Aunt Lute Book Company

Daly, M. (1978) *Gyn/Ecology*, Boston: Beacon Press

Davidson, C. ve Broner, E. M. (ed.) (1980) *The Lost Tradition: Mothers and daughters in literature*, New York: Ungar

DuPlessis, R. B. (1985) "Perceiving the other-side of everything': Tactics of revisionary mythopoesis", *Writing Beyond the Ending: Narrative strategies of twentieth-century women writers* içinde, Bloomington: Indiana University Press

Frye, N. (1957) *The Anatomy of Criticism: Four essays*, Princeton: Princeton University Press

Griffin, S. (1978) *Woman and Nature: The roaring inside her*, New York: Harper & Row

Knapp, B. L. (1989) *Women in Twentieth-Century Literature: A Jungian view*, Baltimore, M.D.: Pennsylvania State University Press

Lorde, A. (1984) "An open letter to Mary Daly", *Sister Outsider* içinde, New York: Crossing Press

Neumann, E. (1955) *The Great Mother: An analysis of the archetype*, Çev: R. Manheim, Princeton: Princeton University Press

Pratt, A. (1973) 'Archetypal approaches to the new feminist criticism', *Bucknell Review*, 21 (Bahar) s. 3-14

Pratt, A. (1976) 'The new feminist criticisms: Exploring the history of the new space', *Beyond Intellectual Sexism* içinde, J. Roberts (ed.), New York: David McKay

Pratt, A. (1982) *Archetypal Patterns in Women's Fiction*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf

Rich, A. (1977) *Of Woman Born*, Londra: Virago

Wiegler, M. (1982) *Spiders and Spinners: Women and mythology*, Albuquerque: University of New Mexico Press

Giriş yazıları

Allen, P. G. (ed.) (1988) *Spider Woman's Granddaughters: Traditional tales and contemporary writing by native American women*, Boston: Beacon Press

Braxton, B. J. ve McLaughlin, A. (ed.) (1990) *Wild Women in the Whirlwind: Afro-American culture and the contemporary literary renaissance*, Londra: Serpents Tail

Christ, C. P. ve Plaskow, T. (ed.) (1979) *Womanspirit Rising: A feminist reader in religion*, New York: Harper & Row

Hall, N. (1980) *The Moon and the Virgin: Reflections on the archetypal feminine*, Londra: The Women's Press

Lauter, E. (1984) *Women as Mythmakers*, Bloomington: Indiana University Press

Lauter, E. ve Rupprecht, C. S. (1985) *Feminist Archetypal Theory*, Knoxville: University of Tennessee Press

Starhawk (1979) *The Spiral Dance: The re-birth of the ancient religion of the goddess*, New York: Harper & Row

Washbourn, P. (1979) *Seasons of Women: Song, poetry, ritual, prayer, myth, story*, New York: Harper & Row

Ek okumalar

Auerbach, N. (1985) *Romantic Imprisonment: Women and other glorified outcasts*, New York: Columbia University Press

Chesler, P. (1972) *Women and Madness*, New York: Doubleday

Chodorow, N. (1978) *The Reproduction of Mothering*, Berkeley: University of California Press

Dinnerstein, D. (1976) *The Mermaid and the Minotaur*, New York: Harper & Row

Frye, N. (1963) "The developing imagination", *Learning in Language and Literature* içinde, Cambridge, Mass.: Harvard University Press

Gates, H. L. (1988) *The Signifying Monkey: A theory of African-American literary criticism*, Oxford: Oxford University Press

Gubar, S. (1979) "Mother, maiden and the marriage of death: Women writers and an ancient myth", *Women's Studies*, 6, s. 301-15

Lévi-Strauss, C. (1968) *Structural Anthropology*, Londra: Allen Lane

McLuhan, M. (1964) *Understanding Media*, Londra: Routledge & Kegan Paul

Ostriker, A. (1985) 'The thieves of language: Women poets and revisionary myth making', *Coming to Light* içinde, D. W. Middlebrook ve M. Yalom (ed.), Ann Arbor: University of Michigan

Paper, J. (1983) "The forgotten grandmothers: Amerindian women and religion in colonized North America", *Canadian Woman Studies*, 5:2 (Kış) s. 48-51

Pomeroy, S. B. (1975) *Goddesses, Whores, Wives and Slaves: Women in classical antiquity*, New York: Schocken Books

Rhys, J. (1966) *Wide Sargasso Sea*, Londra: André Deutsch
[*Geniş, Geniş Bir Deniz*, çev. Pınar Kür, İstanbul: Can, 1982, 1989)]

Russ, J. (1973) 'What can a heroine do? Or why women can't write', *Images of Women* içinde, S. K. Cornillon (ed.), Bowling Green, Ohio: Bowling Green University Popular Press

MARKSİST/SOSYALİST-FEMİNİST ELEŞTİRİ

Marksist ve sosyalist-feministler için edebiyat ve hayat-
tan iki ayrı olay gibi söz etmek anlamsız bir ayrımdır. Genel olarak –**Theodor Adorno** ve **Bertolt Brecht**’in ‘orto-
doksluk’undan ve **Lucien Goldmann**’ın diyalektik eleştiri-
sinden **Walter Benjamin**’in lirizmine kadar– geniş bir yakla-
şım ve tartışma alanını kapsayan Marksizm, edebiyatın ha-
yat deneyiminin ideolojik temsili o’lduğunu ileri sürer. ‘Marksist ve sosyalist feminizm’ kesin bir terim değildir. Marksist feminizm geleneksel olarak edebi üretimin *maddi*
şartlarına bakarken, sosyalist feministler kadınların hayatla-
rının *ayrıntılarına* ve kadınların alternatif değerlerine odaklanı-
rlar. Marksist ya da sosyalist olarak kabul edilebilecek eleş-
tirmenler arasına **Michèle Barrett** gibi edebiyatın üretim sü-
reçlerine ilgisi olan yazarlar, **Tillie Olsen** gibi Komünist Par-
ti’de aktif olan başkaları ve kültürel çalışmalarda bulunan
birçok İngiliz feministi katılabilir.

Marksist ve sosyalist feminist eleştirinin katkısını değer-
lendirmek, belirli zayıflıkları belirlemek ve geleceğini değer-
lendirmek için geçmiş yıllardaki gelişimine bakarsak, bu ko-
nudaki sorun, Marksizm ya da sosyalizm ile feminizm ara-
sındaki kolay olmayan ‘evlilikler’ kadar Marksist eleştirinin
durumudur. Bununla birlikte feministler Marksizmin kadın-

ların kültürel ürünlerinin ve uygulamalarının maddi koşulları hakkında edebiyat eleştirisine öğretebileceği bir şey olduğunu kabul eder. Bu, feministlerin, kadınların deneyimlerinin edebiyatta sosyal belirlenimler anlamında temsilini sorgulama imkânı verir.

Marksizm/sosyalizm de feminizm de birbiriyle tamamen birleşmez. Başka şeyler yanında, Marksizm kadınların yaptıkları ya da yapmadıkları işle tanımlandıklarını ileri sürer. İş, insanların maddi ve imgesel dünyalarını kurdukları ve değiştirdikleri araçtır. Feminizm, kadınların ifade ettikleri ya da baskısı altında oldukları cinsiyetle nitelendiklerini ileri sürer. Cinsiyet sosyal ve imgesel deneyimlerin oluşturulduğu bir araçtır.

Marksizm de feminizm de hâlâ 'gerçek' dünyanın gücüne ve onun edebi imgelem üzerindeki etkisine ilişkin kuramlardır. İkisi de kültürün sınıf ve siyasal değişimle nasıl ilintili olduğunu tanımlar. Ama Marksist/sosyalist feminist eleştirmenler için bir anahtar soru, Marksizmin kadınların edebiyatını anlamak için eksiksiz paradigmlar sağlayıp sağlayamayacağını ya da yeni veya değişmiş bir çözümleme tipinin gerekip gerekmediğidir. Eğer varsa, Marksizm bize edebi biçimle ilgili ne öğretebilir ve Marksist edebiyat eleştirisi yöntemlerinin yararı nedir?

Marksizmin feminizme verebileceği şey, edebiyatı, kendisini üreten ve karşılığında üretilmesine yardımcı olduğu tarihsel bağlamlar çerçevesinde çözümlemek için bir yoldur. Marksist eleştiri sanatın sosyal-tarihsel süreçlerden ortaya çıktığını savunur. Sadece bu değil, Marksistler zaman zaman edebiyatı tarihsel fikirlerin, duyguların ve değerlerin tek elde edilebilir kaynağı olarak anlarlar. Böylece, edebiyatın gerçek biçimleri –imgelemi, sözdizimi ve üslubu– edebiyatın

içinde yaşadığı ideolojik dünya ve inanç sistemiyle doğrudan ilişkilidir. Ek olarak, Marksist 'bilinç' kavramının merkezinde, herhangi bir grup ya da sınıfın itaatlerinin 'bilinc'ine eleştirel çözümleme aracılığıyla vardığı inancı vardır.

Kadınların edebi temsillerini anlamaya çalışan feminist eleştirmenlere, Marksizm hem kadınların ezilmesinin tarihsel kanıtını edebi metinlerle bağlantılandırma hem de yazarların bu kanıtı nasıl bilinçli ya da bilinçsiz olarak metinlerine aktardıklarını anlama yolu sunar.

Sonuç olarak, Marksizm feministler için çok çekicidir, çünkü 'edebiyat'ın sınırları bağımsız bir biçim olduğu fikrini reddeder. Marksistler gibi siz de yazının sosyal kalıpları temsil ettiğine inanıyorsanız, kadınların ezilmesi ya da yanlış temsili yazıda yöntemli olarak sergilenip çözümlenebilir.

Bunlar feminist eleştiri için çok heyecan verici imkânlardır. Ek olarak, Marksizm günlük olandan tarihsel önem çıkarır ve böylece eleştirel düşünceye 'yaşanmış deneyim' fikrini ekler. Edebiyatın alanı ağırlıklı olarak genişlemiştir. O yüzden, eleştirinin küçük bir azınlıktaki duyarlılığı geliştirmek yerine çok daha geniş bir projesi vardır. Gerçekten, Marksist bilinç kavramı bir ideoloji yapısına bağlıdır. Marksist ve sosyalist feministler bilinci sosyal kurumların belirlediğine inanır. Marksizm, edebiyat kurumuna ve yazarlarla okurlar arasında var olan edebi ilişkilere meydan okuyarak, feminizme edebi değerin yaratılmasını sorgulamasında ve onunla yeniden uzlaşmasında yardımcı olur.

Ancak, Marx ve Engels'in estetik konusundaki yazılarında dilin *anlamlar* merkezi, belirgin bir rol olarak belirlenmiştir ve toplumsal cinsiyet hiçbir zaman merkezde değildir. Marksist edebiyat eleştirisi yapısalcılık gibi belirleyici bir yaklaşım olmamasına rağmen, sol eleştiri kuramı geleneksel

olarak, genellikle sosyal gerçeklik şeklinde karakterize edilen, işçi sınıfının siyasal amaçlarını basitçe ifade eden yazı çeşitlerini savunur. Marksist edebiyat kuramcıları edebiyatı sosyal değişim ve sosyal bilincin gelişmesiyle ilişkili olarak okur. Lukacs, Gramsci ve Frankfurt Okulu'nun kültür kuramcıları (Adorno, Marcuse, Benjamin), Goldmann ve Brecht'in ortak noktaları edebiyatın (cinsiyeti belirlenmemiş olarak) sosyal işlevine 'edebi' işleviyle birlikte duyulan bir ilgidir.

Edebiyat çalışmasına yararcı bir yaklaşımın yankıları İngiltere'de İngiliz Marksist Christopher Cauldwell'in çalışmasında bulunabilir. İngiliz edebi Marksistlerin 1930'lardaki ana iddiası sanatın işlevinin topluluğa dönüş yapmasına yardımcı olması gerektiği idi. Eleştirmenler sosyal sınıf ve ideolojiyi doğrudan edebiyata bağlamak istedikleri için sınıf savaşına uygun tema ve örnekler bulmak uğruna çoğunlukla ayrıntılı metinsel çözümlemelerden uzak durdular.

Louis Althusser ve Pierre Macherey edebiyat ile ideoloji arasındaki ilişkinin, ideolojinin sadece *dışarıdan* empoze edilen bir kuram değil aynı zamanda dünya ve kendimiz üzerine anlayışımızın oluşturduğu ağ olduğu, daha incelikli bir anlatımını verirler. Onların odak noktası ideolojinin edebiyatın *içindeki* dönüşümüdür. Althusser'e göre ideoloji, sistemler, temsiller ve günlük hayatın ritüelleri aracılığıyla işler. Edebiyat –sanat ve sporun yanında– bir 'kültürel devlet aygıtı'dır ve kilise, okul ve aileyi içeren ideolojik devlet aygıtlarıyla (ISAs [*ideological state apparatuses*]) birlikte özneyi 'sorguya çekerek' ya da varlığa getirerek ideolojinin yeniden üretilmesinde suç ortaklığı yapar. Althusser ideolojiyi sosyal güçlerle *hayali* ilişki olarak tanımlar. Macherey, edebi eserin kendini içerdiği ideolojiden sürekli olarak uzaklaştırdığını akla getiren bir düşünce ekler. İdeolojideki boşluklar ya da

bozukluklar edebi metinlerde 'yokluklar' olarak ortaya çıkar. şu söylenmelidir ki, edebi metinler içerikleri kadar 'yokluklar'ı da incelenerek anlaşılabilir, çünkü bu eksiklikler bir metnin zorlanacağı ideolojik varsayımları gösterir -örneğin, emperyal metinlerde var olmayan beyazlık merkezi gibi. Bununla birlikte, iki eleştirmen için de özne birleşik, bilinçli ve cinsiyetsizdir.

Feminizmin Marksist kuramı genişletmesinin bir rneği Julia Kristeva'nın çalışmasıdır. Althusser Lacan'ı konunun ideolojik yapılanmasının Marksist fikrine çevirirken, Kristeva öncelikle cinsiyet znelliğiyle ilgilenmesi için materyalist çözümlmeyi psikanalizin temel alındığı bir kurama çevirir. Freud ve Lacan'ı Marksizm'le bağlayarak, Kristeva, edebiyatın sadece materyal bağlamda algılanmamasını, ama eleştirisinin kadının özne olarak dilde var olduğunu hesaba katması gerektiğini göstermeye çalışmaktadır. Kristeva 4. Bölüm'de ayrıntılı bir şekilde gösterildiği için şunu söylemek yeterlidir, edebi dilin potansiyel olarak devrimci ve cinsi doğasını vurgular. Bütün sosyal aktivitelerin işaret sistemleri olarak, Marksistlerin de savunduğu üzere, kadın deneyimi ve edebi işaret sistemleri arasındaki 'diyalektik' ilişkiyi gösteren bir dizi metin olarak ele alınması gerektiğini savunur.

Marksizmde ve sosyalist feminizmde kapitalist baskının Marksist suçlaması kadınların varlığının devrimci anlamına dönüşmüştür. Örneğin, Marksist feminist eleştirmen Christine Delphy her kadının içinde edebi hayal ya da sosyal dil olarak belirteceği varoluş ve duygular arasında bir diyalektik olduğunu savunur (Bkz. Delphy, 1984).

Kristeva ve Delphy'nin de savunduğu gibi, Marksizmin kendisi doğrudan feminizme dahil edilemez. Konuları oluşturmadaki yolu ve kategorileri hakkında problemler vardır. Öncelikle dil sorununu ele alalım: Eğer Macherey'in çalışma-

sı feministlere yararlıysa, çünkü metinlerin hiçbir zaman tam olmadığı, ama sessizlik içinde yazıldığını savunuyor; kadınların Macherey'in kitapları içinde sessiz oldukları bir yol vardır. Macherey'deki sorun şudur ki, ona göre edebi metinler sürekli kendi değerlerini düşürmelerine rağmen, *cinsiyet* değerlerine hitap etmezler. Marksistler sembolik dilin kendisinin bütün temelini sorgulamak için ideolojiden hareket etmekten çok, öznelerin rollerini tanımlayıcı bir şekilde sınıfla ilgili olarak kuramlaştırmaya eğilimlidirler. Bu nedenle, Marksist eleştirmenler gerçekçi metin için sürekli olarak XIX. yy. romanlarını seçme takıntısındadırlar.

Marksist kuram ve eleştiri, Marksist ya da sosyalist feminizmden, daha gelişmiş bir tarihe sahiptir: Bu kısa arka plan Marksist eleştirinin feminist yapılarını yerleştirme içindeki noktanın ızgaralarını kasteder. Şimdi tanımlayacağım feminist eleştirmenler kendilerine bu önceliklerin taslağını çizmezler, ama edebiyatı ve kültürü incelerken, Marksist/sosyalist feminist eleştiri yöntemini uygulama girişiminde bulunurlar.

TILLIE OLSEN

Tillie Olsen genellikle çağdaş Marksist eleştirmen olarak bilinir. Deborah Rosenfelt, Olsen'ın çalışmasının Charlotte Perkins Gilman'dan Alice Walker'a kadar genişleyen bir sosyalist edebi geleneğin parçası olduğunu ileri sürer. Olsen *Silences*'da Rebecca Harding Davis ve 'yüzyılımızda kadın olan' başka yazarlarda sınıf ile yaratıcılık arasındaki ilişkiyi anlatır. Olsen, *Silences*'ı derin bir metin çözümleme ya da yoğun bir kuramsal açıklama olarak değil, ama Virginia Woolf'un *A Room of One's Own*'daki tavrı, kendi otobiyografik

düşünceleri ve bütün dünyadaki yazarlardan alınmış birçok alıntıyı yan yana koyarak oluşturulmuş karışık bir biçim olarak yazmıştır.

Olsen'ın bütün yazılarında anahtar temalar egemendir: Dilin gücü ve farkın önemi (sınıfta, ırkta ve cinsiyette). Bu temaların idaresi, karışımlar ve interfüzyonlarla karakterize edilmiş bir öykü stratejisi gerektirir. Örneğin, *Tell Me a Riddle*'de Olsen 'yüksek' ve 'düşük' sanat arasındaki ayrımı, Rus, Yahudi göçmen Eva'yı canlandıran Rus edebiyatı, halk sanatı ve devrimci şarkılar arasındaki benzerlikleri göstererek çöktür.

Çalışması boyunca Olsen sürekli beğendiği yazarların, annelerin, beyaz ve siyahların, işçilerin seslerini birbirine karıştırır ve bunları bir sıraya koyarak tarihin etkisini gösterir.

JULIET MITCHELL

İngiltere'de ilk tartışma doğrudan Juliet Mitchell'ın 1966'da *New Left Review*'da yayımlanan 'Women: The Longest Revolution' (Kadınlar: En Uzun Devrim) yazısıyla feminist politikacılardan geldi. Mitchell'ın çok önemli katkısı, ekonomik güçlerin son merkezini, kadınların deneyimlerinin diğer yönlerini eşit olarak tanımlayarak anlamaktı. Mitchell'ın bu bölümdeki çalışması edebiyat eleştirisinden çok kurumsaldır, ama *Women: The Longest Revolution*'da (Kadınlar En Uzun Devrim; 1984) toplanmış edebi denemelerde Mitchell, edebiyatın ve kültürün bir ataerkilde nasıl maddesel güç olduğu ve ataerki ideolojinin, nasıl kültürel, aynı zamanda da sosyal devrime gerek duyduğunu tanımlamak için Althusser'e yönelir (Bkz. 5. Bölüm, 'Psikanalitik Eleştiri').

LILLIAN ROBINSON

Lillian Robinson'ın amacı kültür ile sosyal dünya arasındaki ilişkileri tanımlamaktır. *Sex, Class and Culture*'da (Cinsellik, Sınıf ve Kültür; 1978), yani birleştirilmiş kompozisyonlarında Robinson, kadınların tarihine yeterli olmazsa, bir feminist eleştiri kuramı geliştirmenin boş olduğuna inanır. "What's My Line?" televizyon şovu ile Virginia Woolf'un kiler hakkındaki parçalarını karıştırarak 'düşük' ve 'yüksek' sanatı incelemek için eleştiri sınırlarını genişletir. Otobiyografik olarak kendi siyasal ve edebi aktivitelerinde bu ilişkiyi nasıl işlettiğini tanımlayarak, kompozisyonları edebi ve sosyal olaylar arasında sürekli mekik dokur. Robinson edebiyatın kadınların sosyal rollerini tanımladığını savunur ve şu soru üzerinde odaklanır: Edebi birleşmelerin sosyal etkileri nelerdir?

'Criticism: Who needs It?' (Eleştiri: Kim Ona İhtiyaç Duyar?) Robinson'ın yaklaşımı için iyi bir örnektir. Deneme, yaşadığı yer olan Buffalo ile ilgilidir ve kültürel özellikleri tanımlamadan önce onun etnik ve sınıf gruplarını anlatır. Robinson kendi otobiyografisini etnografik olarak tipik bir Amerikan kasabasındaki kadınların günlük hayatları ve çağdaş eleştirel fikirlerin arasında hissettiği boşluğu göstermek için yerleştirir. Şu açıktır ki, Robinson, feminist eleştirmenlerin edebi güçler kadar sosyal güçlere tepki göstermelerini bekler. Tekniği temelde bir üst üste bindirmedir ve tarihsel romansla pembe diziler üzerine 'okunabilir' incelemeler sağlar. Robinson özel bir Marksist kuramla başlamasına rağmen –örneğin Marx'ın eşya fetişizmini sanat çalışmalarına uyarlamıştır– eleştirisi bazen geleneksel Marksizmin yansıtmacı yanlış düşüncesinden dolayı acı duyar. "Sosyal deneyimler özel deneyimlerden sadece farklı değil, kabul edilsin ya da

edilmesin, eleştiri ya da sanat üretimindeki egemen güçtür” gibi ifadeler, feminist eleştiri çalışmalarının reddedeceği bir ayrımı, kamusal ile özel arasındaki belirgin ayrımı kabul eder görünür (Robinson, 1978, s. 60).

Bu erken Marksist-feminist eleştiri bir ölçüde kültürel eleştiridir; şu anlamda ki, Robinson edebiyatı fiziksel ihtiyaçların sembolik temsili gibi olmayan sosyal bir etki olarak tanımlar. Marksist feminist olarak Robinson, edebi değerlerin herhangi bir hiyerarşisinde yenilikçi yazıya öncelik tanımadan uzak durmaya dikkat eder. Edebiyatın, sadece kısıtlı ölçüde, okumuş bir toplumun kültürünü değil, bütün bir kültürü yansıtmayı gerektiğini savunur. Bununla birlikte, eğer Robinson biçimsel estetiği kötülerse, bilinçsiz değer yargılarında bulunur. Edebiyatın bir kurum olarak medya araştırmalarını içermek için kendini genişletmesini savunur ve düşük kültürle ilgili yazılarının kendi özel ilgilerinden ortaya çıktığını söylerken Robinson’un kendisi edebiyat eleştirisi, psikolojisi, cinsiyet ve estetik form arasındaki ilişkiyle ilgilenmezse, o zaman sadece epistemoloji olarak kalır.

MICHÈLE BARRETT

Feminist eleştirmenler, edebiyatın kurumsal uygulaması ile edebi sanat eserlerini birleştirmek için hangi yöntem-bilimi kullanabilirlerdi? Michèle Barrett bu soruya edebi bağlamda bir cevap bulur. *Women's Oppression Today* (Kadınların Bugün Uğradıkları Baskı; 1979) adlı kitabında, ‘Feminism and the Definition of Cultural Politics’ (Feminizm ve Kültür Politikalarının Tanımı) ve başka yazılarında kendi kültürel eleştirisini destekleyen kuramları göz önüne serer. Barrett, Shulamith Firestone gibi yazarların biyolog tartışmaları ola-

rak adlandırdığı tarihsel bir yaklaşım üzerinde tartışır. Fires-tone'un açıkça genel ve tarihötesi olan kategorilerine mey-dan okurken, çok daha karışık bir öznellik yapılanmasını ister. Edebiyat, bu yapılanma için tek bir alan sağlayamaz; an-lamın belirli bir tarihsel dönemde yapılandırılmasının yolları hakkında okurken çok fazla öğrenebilmemize rağmen, "Bilgimiz o sosyal formun genel bilgisine eklenmeyecektir" (Barrett, 1979a, s. 98). Barrett için edebiyatın türleri kadar içe-riği de çözümlemenin temelini oluşturur.

Barrett'ın Marksist yapı taşlarının inşasında, edebiyat eleştirisi için gün gibi ortada olan sorunlar vardır. Eğer, ede-biyat "İdeolojik süreçlerin yapılanması için gereken alan-lar"ın (pek çoğundan) sadece birini sağlayabiliyorsa, şunu sorabiliriz: Neden şu edebiyatla uğraşıyoruz ki? (Barrett, 1979, s. 98). Barrett şöyle cevap verebilirdi: Kültürel uygula-ma ayrıcalıklı bir alan olmamasına karşın, gerekli bir alandır ve hangi belirli sembolik anlamın yapılandırıldığı ile ilgili sı-nırları anlamamıza yardım eder.

Women's Oppression Today kesinlikle Marksist feminizme dayanır. Barrett'ın tartışması şudur ki, edebiyat eğer birçok farklı kültürel ürünün olduğu, yaşayan bir diyalogla haşır neşirse gelişir. Bir sorunu çözdük –edebiyatın edebi uygula-mayı çevreleyen belirlemelerden ayrılması– ancak hemen bir başkasının içine girdik. Edebiyatın kendisinin maddesel ger-çekliğinin yakınında değiliz. Fantezi sembollerini ve meta-forları –edebiyatın metinsel yüzeyini– Marksist bir çerçeve içinde okumaya nasıl başlarız?

Barrett'ın 'Feminism and the Definition of Cultural Poli-tics'te iddia ettiği gibi, bu daha zor olan eleştirinin kaynağı bir yetenek fikrinde bulunabilir. Barrett, Charlotte Brontë'nin Shirley karakterinin İngiltere'sinden Judy Chicago'nun *The Dinner Party*'sinin Amerika'sına seyahat ederek, feminist bir

eleştiride olduğu gibi, sanat ve öteki kültürel ürünler arasındaki ayrımları yeniden yapılandırır. Barrett'ın önermesi, yazarın cinsiyetinin yazının anlamı ya da feminist potansiyeline güvenilir bir kılavuz olamamasıdır. Judy Chicago, Barrett'ın sınavını geçemez, çünkü Chicago açıkça diktatörce ve hiyerarşik bir tarzda çalışmıştır. Geleneksel Marksizm'de olduğu gibi, üretim tarzı her şeydir. Fakat Barrett, sanatın belirsiz ve çelişik olduğu ve sadece üretim süreçlerinin sonucu olmadığını kabul eder (Barrett, 1982, s. 41). Barrett, okuma (tüketim) aktivitesini yazma (üretim) etkinliğinden ayıran feminist eleştirmenlere (örneği Elaine Showalter'dır) savunulabilir bir şekilde karşıttır, ama kendi seçeneği belki de problematiktir. Feminist edebiyat eleştirisini "Sanat eserlerinin yapılanmasındaki estetik hünerin düzeylerini" belirlemelidir (Barrett, 1982, s. 52). Barrett'ın savı, geleneksel eleştirinin seçkinliğine etkileyici bir seçenekken, birçok açık soru bırakır. Okuyucunun algılaması nedir? Yeteneği nasıl değerlendiririz?

Yetenek kavramı, estetikle doğrudan uğraşmayan idealist bir öneridir. Michèle Barrett, okuma deneyimini edebi bir deneyim formunda tanımlamıyor, ama feminist politika için 'edebiyat' alanından ne kazanılabileceğini tanımlar görünüyor. Barrett tarihsel materyalizmin kuramlarını kadınların edebi temsilleriyle birleştirmek için çok çalışmıştır. Virginia Woolf'un sınıf konumu ile Woolf'un edebi değerler sisteminde yazılarının yayımlanmasının öncülüğu arasındaki bağlantıda çok önemli belirli kavrayışlar sağlar (Barrett, 1979b). Benim Barrett'ı bir başka feminist Marksist ve yapı-sökümcü, aynı zamanda da Woolf hakkında çok şey yazan Gayatri Spivak ile karşılaştırmamın nedeni, Barrett'ın Woolf'u kavrayışıdır. Bu karşılaştırma Marksist feminizmin değerşik kültürlerini belirtecektir. Barrett ve Spivak'ın Woolf de-

ğerlendirmeleri sadece iki farklı eleştirmen tarafından yazılmamıştır, aynı zamanda iki farklı yazara ilişkinmiş gibi okunmuştur. Barrett "Kadınların toplum içindeki yerinde tarihsel değişimlerin kadın yazar açısından sonuçları nelerdir?" sorusuyla başlar ve amacı Woolf'un edebi/eleştirel ürünlerinin tarihsel belirleyicilerini çözümlemektir. Barrett'inki, Virginia Woolf'un biçimsel eğitim eksikliği, eleştirisinin erkek eleştirmenler tarafından algılanması, evcimen yalnızlığı ve bu baskıların Woolf'un eserleri üzerindeki kaçınılmaz etkileri arasındaki ilişkinin karışık ve büyüleyici bir incelemesidir. Barrett, Woolf'un cinsellikle ilgili eserlerini Woolf'un erkek savaşıllığı ve faşizm fikirleri ve Victoria dönemi burjuva sınıfının cinsel ahlakına bağlar. En son eleştirisinde tamamen psikanalitik eleştiriyi ortaya çıkarmasına rağmen, Barrett, Woolf'un kadın farklılığı için sorumluluğunu psikanalitik terimlerden çok sosyal terimlerle yorumlamayı tercih eder.

Cinsellik ve çeşitli şekilleri (aşağıda 6. bölümde ayrıntılı olarak tartıştığım gibi), Spivak'ın çok 'değişik' kalkış noktasıdır. Birçok Amerikan eleştirisi gibi onun eleştirisi de yoğun biçimde (Spivak'ın çevirip Amerikan izleyicisine tanıttığı) Lacan ve Derrida'ya borçludur. Fakat, önceki yazılarında Spivak daha açık bir şekilde Marksizm ve yapısöküm arasındaki ilişki üzerinde odaklanır. Spivak'ın yazısı aynı zamanda birçok yazarın borçlu olduğu retorik ve dilbilim eğitimini örneklerle açıklar. Spivak, Woolf'un alegorisi ve sözel mahareti üzerinde odaklanır. Spivak, *To the Lighthouse*'ın cinsel ve dilbilgisel olmak üzere iki alegoriyi özellikle üst üste koyduğunu öne sürer. Spivak'ın savına göre bunlar Woolf'un iki dilinde de vardır: Sanatın dilinde ve evliliğin dilinde. Spivak, 'copula' –dilbilgisinin can damarı ve cinsel etkinlik– sözcüğü üzerine gelişmiş bir söz oyunu uygulayarak, Derridavari bir

biçimde tekil sözcüklerin farklı kullanımlarıyla ve anlamlarıyla ilgili bir iş yapar.

Spivak bütününü Barrett'ın kültür tarihini önermez, daha çok Raymond Williams'ın anahtar sözcükler dediğı, anahtar kültürel anları temsil edebilen sözcükleri kullanır. Marksist feminizm içindeki farklar daha açık olamazdı. Barrett'ın eleştirisi sıkıca birleşen sosyal ve edebi anlayışta açıklayıcı görünür. Spivak'ın eleştirisi biçimsel gibi görünür ve yeniliğın bağdaşan fikrine hükmeder. İki eleştirmen de Woolf'u okumanın yararlı yollarını önerir.

Orlando gibi daha çok cinsellik hakkında yazılmış bir metni ele alarak, (Barrett'ın izinden giderek) Orlando'nun cinsiyet değışimi ve gelişimiyle karşılaştığı, edebi ve tarihi anları bağlantılı olarak tanımlayabiliriz. Buradaki eleştirel odak Orlando'nun Victoria dönemi kültür ve erkeklik anlayışına saldırısı olabilir. Aksine (Spivak'ın izinden giderek) *Orlando*'yu, yazarının belirli cinsiyet olanaksızlıklarını yazısında gösterecek kaçan, bilinçli olarak gösterilmemiş öykü şeklinde tanımlayabiliriz. Woolf cinsiyet farkını basitçe psikolojik olarak tanımladığından, bu okuma parçası fiziksel şiddetin yan metni ve Orlando'nun soru soran ve içsel çözümlemesinin karışımına cevabı üzerinde odaklanır.

İki yaklaşım da Marksist feminist eleştirinin biçimleridir ve iki model birbirini silmek yerine nasıl övebileceğini gösteren iyi örneklerdir. Psikanaliz tarafından belirlenmiş Spivak gibi eleştirmenler anlamın her zaman metnin sürecinde yatığını anlarken; İngiliz Marksistlere metin, genellikle, sosyal deneyimin hatırası gibi görünür. Bununla birlikte, tahminen bütün metinler bir yazarın hayallerini basit bir şekilde 'hatırlamak' yerine onları tarihselleştirirler. Söylemin yüzeyindeki karşıtlıklara önem vermezsek, bilinçli yaratıyla bilinçaltındaki amacın diyalektik etkileşimi tartışmasına engel oluruz.

Eğer edebiyatı ideolojinin bir temsilcisi olarak okursak, edebiliğin ne olduğunu tamamen yok ederiz. Anlamaların, kimliğin ve endişeden kurtarmanın süreci bir metinde iç süreçtir ve bizim öznelliğimizle ilgilidir.

İngiliz Marksist ve sosyalistlerin sorununun etrafındaki bir yol, sosyal olarak yerleştirilmiş okuyucuya metin tarafından dağınık bir şekilde yapılanmış gibi davranmaktır. Bu, İngiliz feminist çalışmasının dizilerdeki ve medyadaki büyük güçlerinden biri olmuştur. Bu eleştirinin büyük bir kısmının nesnelliği bir yanıltmacaya hitap eder; kadınlar tarafından beğenilen popüler kültür kadınların zevkine hitap eder, aynı zamanda ataerkil aile hizmetine de haz katar gibi görünür. *Feminism for Girls* (McRobbie, 1981) bu yaklaşıma iyi bir örnektir. Angela McRobbie ve diğer eleştirmenler, genç dergilerinde, popüler kültür çeşitlerinin edebi ve görsel tarzlarıyla yapılanmış ve buralarda temsil edilmiş genç kızların tecrübe ettiği ayrımın çeşitlerini ayrıntılı bir şekilde anlatırlar. Burada odak, imagery'nin kavrayışında ve bozulmasındadır. Yaklaşım semiyotik olarak karakterize edilebilir ve gerçeğin ya da gerçek olmayanın tasvirlerini anlamın çeşitleri olarak inceler. Bu eleştirinin çoğu etnografiktir, alternatif kadın kültürlerinin yaratılması ve orta kültür hakkında sorular sorar. İngiliz Marksist ve sosyalist feministlerin 'edebiyat' olarak adlandırdığımız şeyin sınırlarını genişletmelerine rağmen, edebi örneklendirmenin bir açıklaması olarak, yaklaşımda zayıflık vardır. Eleştirmenler, popüler kültürün şekillerini etnografik olarak tanımlayarak, 'iyi' ya da 'kötü' temsillerin estetik bir hiyerarşisini reddetmeye kışkırtılır. O zaman, anlam, belirli sözel şekiller ile sosyal olarak yapılanmış okur arasındaki değişen etkileşimin sonucu olabilir. İdeolojik bir güç olarak, anlam kavramı, genellikle çok iyi açıklanırken, ideolojideki odak genellikle edebi değer konusunu umursamaz.

BIRMINGHAM MERKEZİ

Birmingham Kùltürel Araştırmalar Merkezi'ndeki feministler, okuyucuların yaşanmış tecrübeleri açısından kùltürel ve sosyal uygulamalar arasındaki ilişkiyi sorgulayan ilk eleştirmenlerdir (Bkz. Hall *vb.*, 1980). Grup, değişik sınıftan kadınlar ve edebi metinler arasındaki ilişkileri ele alıp, popöler düşüncelerle somut araştırmalar üreterek radikal bir biçimde 'popöler' olana odaklandı. Bu, Marksist-feminist edebiyat eleştirisini yakın plan resmi okumalardan metinlerin yaşanmış alımlanmasına taşıyarak, metodolojik açıdan daha etnografik bir yaklaşıma yöneltti. 'Women, Feminism and Literature in 1930's' (1930'larda Kadınlar, Feminizm ve Edebiyat) ile *Culture, Media, Language*'deki (Kùltür, Kitle İletişim Araçları, Dil) **Barbara Cartland** ve Winifred Holtby incelemeleri (Hall *vb.*, 1980) metinleri derin bir biçimde analiz etmez, fakat, Althusser'i izleyerek, edebi üretim işleminde bakar ve metinlerle okuyuculardan açıklama ister ya da onlara seslenir. Bu, özdeşleşme mekanizmasıyla başarılıdır. Başka bir deyişle, bir metindeki karakterler okuyucuları kendilerini ideolojik özne olarak tanımlasınlar, diye onlara seslenir. Birçoęunu İngiliz Marksizmi olarak adlandırmam gereken Birmingham merkezi yaklaşımı, sosyal kaygılarla ilgili (ev ve evlilik gibi) motifler için Barbara Cartland'ın *Blue Heather*'ı (Mavi Funda) gibi popöler anlatıları araştırır. Birmingham Merkezi, birleşik yöntemlerin her ikisine, hem feminist eleştiriye hem de genel olarak araştırma yöntemlerine öncülük etmiştir. Değişik kùltürel uygulamaları haritalandırmış ve bunların yerlerini değiştirmeyi amaçlamıştır. İngiltere'de Marksist Feminizm, 'cemaat'i yeniden oluşturmak için akademi dışındaki kadın yazı gruplarıyla sıkı bir işbirliği içinde çalışmıştır - 'Human Voices' ve 'Commonplace Workshop'

bunlar arasındadır (Bkz. Worpole, 1982). Her ne kadar edebi feminist eleştiriden radikal bir sapmayı temsil etse de, aşk romanı okumanın başka bir yolu, aşk romanı metnini diğer metinlerle birtakım ilişkileri var gibi okuyarak, yapısökümü kullanmaktır. Bu da eşit derecede yardımcı olan eleştirel bir yaklaşımdır, çünkü aşk romanı söz dağarcığı (*Women Weekly* dergisinde çıkan aşk romanlarına, kitap olarak yayımlandıklarında, daha fazla okuyucu çeksin diye 'ayıp' sözcükler eklenir) Birmingham'ın yaşanmış tecrübe beklentileri olan okuyucularının bu biçim beklentilerini karşılar.

MARKSİST-FEMİNİST EDEBİYAT TOPLULUĞU (MFLC)

Birmingham Merkezi'nin 'kültürelci' yaklaşımı, kadın okuyucunun edebi biçimle olan ilişkisine odaklanırken, Marksist-Feminist Edebiyat Topluluğu [Marxist-Feminist Literature Collective: MFLC], bir grup olarak artık yazmasa da, estetik formu kadın yapıları bakımından sorgulamıştır. Birmingham Merkezi'nin esas kaygısı Althusser ve Macherey'i uyarlayarak, maddesel üretimken, MFLC bu üretimin maddesel sonuçlarına odaklanır.

'Women's Writing: Jane Eyre, Shirley, Vilette and Aurora Leigh'de MFLC, geleneksel Marksist eleştiriyi dönüştürmeyi önerir. Bunu, kadınların edebi uygulamalarının marjinalliğini açıklayarak yapar ve kadın karakterlerinin marjinalliğini gösteren durumlar bulurlar. Grup, XIX. yy. romanında eklemelenmenin iki anahtar noktasına bakar: Evlilik ve ataerkil aileler. Makale, Brontë'lerin ve Barrett-Browning'in kadın kahramanlarını geleneksel aile yapılarından dışlayarak, Victoria dönemi yaşamının ataerkil ideolojisini açıkça sorgulayan olay örgüleri yarattığını öne sürer. Grup, karakter temsi-

lini basitçe yazarın görüş açısıyla eşitlemek yerine, feminist yer tayininin karakterlerin *söylediğinde* değil –konuşmanın reddedildiği ya da bastırıldığı sıkıntılı anlarda– söyleyemediklerinde bulunduğunu öne sürer.

Yine de bazen, her bir metni grubun bize sağladığı koşullarda düşünmek, özellikle *Shirley*'deki kadın dostluğu gibi feminist eleştiri için çok önemli olan özellikleri göz ardı ettikleri için çok zordur. Kadınların bilincini görünür bir 'gerçek'in ön plana çıkmasıyla edilgin olarak tanımlarlar. Metinsel anların daha uygun bir analizi, metinlere farklı yollarla bağlanmış sessizlik değil konuşma boğmaları gibi bakmakla olurdu. Bazı konuşmalar daha önceki metinlerle ilişkili olacaktır, bazıları da gelecek olan cevaplarla yüzleşecektir. Edebi ideolojinin yeri özgül bir *form* içinde daha az, bir dizi etki olarak ise daha çok belirlenecektir.

Problem, ironik bir biçimde, tam da İngiliz Marksist/sosyalist feminist tarihin başarısından gelir. Çağdaş İngiliz feminizmi, **Sheila Rowbotham** gibi feminist tarihçilerin edebi feminist eleştiriden önceki çalışmalarıyla meydana gelmiştir. Feminist tarihçiler yeni tarihsel teknikleri ortaya koymuşlardır; örneğin, Rowbotham otobiyografiyi kullanır. 'The Public Face of Feminism'de (Feminizmin Halka Açık Yüzü) diğer feminist tarihçiler kadınların oy kullanma hakkına sahip olmalarını savunanların otobiyografilerini önemli tarihi belgeler olarak incelerler, çünkü onlara göre feminizmin merkezi sorunu olarak görünen, otobiyografik yazı tarzlarıdır: 'Kamusal' ile 'kişisel' arasındaki ilişki (Davis *vb.*, 1982).

Feminist tarihçiler, kadınların ve erkeklerin yazılarında 'istemeden tanıklık'ın rolünü kabul ederek, çoğu kez edebiyat eleştirmenlerine benzerler. Örneğin, Davis *vb.*, tarihsel söylemin boşluklarını, yokluklarını ve gerilimlerini bastırılmış feminizmin belirtisi olarak alır. Ancak, feminist tarihte

bir büyük yokluk vardır –*edebi* metnin kendisi. Düşsel edebiyat hâlâ feminist tarihçiler tarafından kaynak materyal olarak geniş çapta kullanılmamaktadır. Feminist edebiyat eleştirisi, otobiyografinin, popüler metnin ve edebiyatın tümüyle bilinç biçimlerinin üretimi ve yeniden-üretimi için araçlar olduğunu öne sürer.

MARY POOVEY

Bir metne yazma uygulamalarının daha yoğun bir biçimde düzenlenmiş bir bütünlüğü gibi davranma girişimi, Mary Poovey'nin *The Proper Lady and the Woman Writer* (Gör-gülü Hanımefendi ve Kadın Yazar; 1984) adlı eseriyle başlar. Poovey, Lillian Robinson'un bıraktığı yerden, her yazarın kariyerini ve ideolojisini onun edebi pratiğinin bir parçası olarak inceleyerek başlar. Poovey'nin odak noktası Marksist feminist olarak karakterize edilebilirdi. Poovey, dişillığın Mary Wollstonecraft, Mary Shelley ve Jane Austen tarafından ortak olarak fomüllendirildiği koşulların ailevi ve ekonomik ilişkiler tarafından belirlendiğini ve onların çalışmalarında kadınlığın yaşandığı biçimleri buyurduklarını belirtir. Robinson'ın ideolojiyi metnin sosyal içeriğinde bulduğu yerde, Barrett metnin üretiminde, Birmingham Merkezi metnin ima edilen okurunda, MFLC ise metnin yokluklarında bulur ve böylece biz, metinsel bir yapı olarak kadın yazarın kendisine sahip oluruz.

Poovey, Mary Wollstonecraft, Mary Shelley ve Jane Austen hakkında yazmayı seçtiğini, çünkü bu yazarların edebi formlarda, "Burjuva ideolojisinin tarihinin kritik bir aşamasını" temsil ettiğini söyler (1984, s. xv). Fransız Devrimi'nin İngiliz ataerkilliğine açıkça meydan okuduğunu belirtir. Po-

ovey'e göre yaşanan deneyimlerdeki karşıtlıkları –vaat edilenle maddesel dünya arasındaki farkları– doğallaştıranlar her şeyden önce kadınlardır.

Fakat Poovey, Jane Austen'ı Mary Shelley'ye tercih eder, nk Austen, *Frankenstein*'de zlmeden kalan ideolojik çelişkileri 'zebilmiştir'. Ama çoğu zaman, bir kadın yazar için bir anlatının kapanışı estetik değerden daha çok telafi edicidir. Belki daha da önemlisi, Poovey'nin 'ideoloji' terimini daha aşırı genelleştirilmiş bir biçimde kullanmasıdır. Poovey'nin kullanımı politikayı, ekonomiyi, edebi uygulamaları ve kurumları içerdiği için "İdeolojik olmayan bir şey kaldı mı?" diye sorabiliriz. Poovey'nin ideoloji yorumu, Marksizmin bazı geleneksel çeşitlerinin sosyal indirgemeciliğinden kaçma girişimi olduğu için edebi uygulamaları edebi kurumlardan ayırt etmek istediğimiz zaman terminolojik güçlükler çıkarır. Bu, Marksist/sosyalist-feminist eleştirinin büyük bölümünde görülen ortak bir zayıflıktır. 'İdeoloji', Poovey'nin yaptığı gibi, bir sosyal bütünlük içinde aşırı tutarsız belirsiz bir gerçeklik önererek, Poovey'nin daha sonraki metni *Uneven Development*'ta düzeltilecek belirsiz bir kavram, bir belirsizlik haline gelir.

ÖZET

Marksist/sosyalist-feminist edebiyat eleştirmenleri çoğu kez, nazik bir dengeleme hareketine benzer. Marksist eleştiri, sosyal ve kültürel eleştiriye, kadınlar ile özne 'kadın'daki içkin çelişkiler arasındaki farkları çözümlemeden odaklanır. Elbette, dışarıda maddesel bir dünya vardır, ama edebiyat kaçınılmaz olarak, bir ölçüye kadar, dünyanın öznel algılanışıyla ilgilenir. Marksist ve sosyalist feministler sık sık

metinsel materyalin materyalizmin bir şekli olduğu gerçeğini göz ardı eder. Feminist eleştiri, öznenin durumsallığını ve tarihini edebiyatın dışında değil de onun bir parçası olarak vurgular. Temsillerin kendi özgüllükleri vardır. Uygulamadaki zorluğun belirgin bir örneğini ele almak gerekirse, **Buchi Emecheta** gibi yazarların romanlarında ailenin temsilini nasıl çözümleriz? Birmingham Merkezi, ailenin 'doğal' bir kurum değil, sosyal olarak yapılandırılmış bir kurum olduğunu savunur. Fakat ataerkillik içindeki siyah kadın yazar için aile, daha sallantılı bir siyasetin ve kültürün bulunduğu yerdir (Bkz. 7. Bölüm, "Siyah Feminizmler").

Marksist ve sosyalist feminizme öteki karşı çıkışlar, **Adrienne Rich** gibi radikal feministlerin çalışmalarında görülür. Lezbiyen eleştiri, Marksist ve sosyalist feminizmdeki önceliklerden farklı birtakım öncelikler gerektirir. Rich ve diğerleri geleneksel eleştiride ruhsal mülkün görmezden geldiğini ya da önemsizleştirildiğini belirtirler. Radikal feminizm (bu bölümün başladığı yerde) feminist eleştiri basitçe ve kolayca Marksist bir gündem içinde eritilebilir mi, yoksa yeni bir eleştiri yöntemine mi ihtiyacı vardır sorularını yöneltir. Marksist ve sosyalist feminizm hakkında söylenenlerin çoğu, sosyal üretimin edebiyatla birlikte analizinin kesin önceliğini vurgular. Yine de sadece, sınıfın ve toplumsal cinsiyetin maddesel temsiline olduğu kadar ruhsal temsiline de seslenen bir feminist eleştiri, metinsel temsilleri kendi karmaşıklıkları içinde ele alıp açıklayabilir.

• Marksizm ile feminizmi bir araya getirme girişimleri belki cevap vermekten çok soru yöneltiyor, ama bu girişimler devamlı ve çoğu kez çok tartışmalı girişimlerdir. Marksist ve sosyalist feminizmde belli başlı temalar ve yol gösteren düşünceler göze çarpar. Marksist ve sosyalist feministler aile ve sınıf kurumlarıyla sınıf betimlemelerini birbirine bağlama

yollarına odaklanır. Örneğın İngiliz feminist yazar Zoe Fairbairns, *Benefits* (Para Yardımları; 1979) adlı çok okunan romanında, kadınların ezilmesi, devlet ve yeniden üretim arasındaki ilişkileri anlatır. Fairbairns kadınların ufuklarını aile ve yeniden üretim rolleriyle sınırlayan, evde oturmaları için kadınlara ödeme (yardım) yapılan korkunç bir geleceğın devlet resmini çizer.

Birlikte ele alındığında, bu temalar ve düşünceler Marksist feministlerin edebiyat eleştirisine yaptığı önemli katkıları belirtir. Kendi içinde grupça yazma uygulaması geleneksel eleştirisel uygulamadan çok önemli bir kopmayı temsil eder. Ayrıca, Marksist feminist edebiyat ve tarih bağlantısı da geleneksel edebiyat tarihiyle ve onun tarihötesi büyük kitap listeleriyle ilişkisini keser. Buna ek olarak, Marksist feminizm bilen bir kadın özne ile bilinen kadın nesne arasındaki farkı –öznel ve nesnel tutarsız tavırlar arasındaki ayrımı– reddeder. Bir başka deyişle, Marksist feminizm bize okuma hazlarımız ile içinde okuduğumuz tarihsel açıdan kesinlikle belirlenmiş koşullar arasında daha açık bir diyalektiğın olanaklarını sunar.

Çeviren:

Sebile Günoğlu, Banu Mutaşılar

SEÇME OKUMALAR

Temel metinler

Barrett, M. (ed.) (1979a) *Virginia Woolf: Women and writing*, Londra: The Women's Press

Barrett, M. (1979b) *Women's Oppression Today*, Londra: Croom Helm

Barrett, M. (1982) 'Feminism and the definition of cultural

politics', *Feminism, Culture and Politics* içinde, R. Brunt ve C. Rowan (ed.), Londra: Lawrence and Wishart

Davis, T., Durham, M., Hall, C., Langan, M. ve Sutton, D. (1982) "' The Public Face of Feminism': Early twentieth-century writings on women's suffrage", *Making Histories: Studies in history, writing and politics* içinde, R. Johnson et al, Londra: Hutchinson

Delphy, C. (1984) *Close to Home: A materialist analysis of women's oppression*, Londra: Hutchinson

Hall, S., Hobson, D., Lowe, A. ve Willis, P. (ed.) (1980) *Culture, Media, Language*, Londra: Hutchinson

Kristeva, J. (1980) 'From one identity to an other', *Desire in Language: A semiotic approach to literature and art* içinde, Oxford: Blackwell

Marxist-Feminist Literature Collective (1978) "Women's writing: Jane Eyre, Shirley, Vilette, Aurora Leigh", *Ideology and Consciousness*, 3 (Bahar) s. 27-49

McRobbie, A. (ed.) (1981) *Feminism for Girls*, Londra: Routledge and Kegan Paul

Mitchell, J. (1984) *Women: The Longest Revolution: Essays in feminism, literature and psychoanalysis*, Londra: Virago

Olsen, T. (1978) *Silences*, New York: Delacorte Press

Poovey, M. (1984) *The Proper Lady and the Woman Writer*, Chicago: University of Chicago Press

Poovey, M. (1988) *Uneven Development: The ideological work of gender in mid-Victorian England*, Chicago: University of Chicago Press

Robinson, L. (1978) *Sex, Class and Culture*, Bloomington: Indiana University Press

Robinson, L. (1983) "Treason our text: feminist challenges to the literary canon", *Tulsa Studies in Women's Literature*, 2 (2:1) s. 88-98

Spivak, G. (1987) *In Other Worlds: Essays in cultural politics*, Londra: Methuen

Giriş Yazıları

Campion, M. ve Gross [Grosz], E. (1991) 'Love's labour's lost: Marxism and feminism', *A Reader in Feminist Knowledge* içinde, S. Gunew (ed.), Londra: Routledge

Donovan, J. (1985) 'Feminism and Marxism', *Feminist Theory: The intellectuals traditions of American feminism* içinde, New York: Ungar

Kaplan, C. (1986) *Sea Changes: Essays on culture and feminism*, Londra: Verso

Rosenfelt, D. (1985) "From the thirties: Tillie Olsen and the radical tradition", *Feminist Criticism and Social Change: Sex, class and race in literature and culture* içinde, J. Newton ve D. Rosenfelt (ed.), Londra: Methuen

Todd, R. (1989) 'Marxist feminism', *Feminist Thought* içinde, Sydney: Unwin

Ek Okumalar

Althusser, L. (1975) *Lenin and Philosophy and Other Essays*, Londra: New Left Books

[*Lenin ve Felsefe*, Çev.: Bülent Aksoy, Erol Tulpar, Murat Belge, Birikim Yayınları, İstanbul, 1976.]

Eagleton, T. (1976) *Marxism and Literary Criticism*, Londra: Methuen

[*Eleştiri ve İdeoloji*, Çev.: Esen Tarım, Serhat Öztopbaş, İletişim Yayınevi, 1985.]

Eagleton, T. (1978) *Criticism and Ideology: A study on Marxist literary theory*, Londra: Verso

Fairbairns, Z. (1979) *Benefits*, Londra: Virago

Macherey, P. (1978) *A Theory of Literary production*, Londra: Routledge and Kegan Paul

Mulford, W. (1983) "Notes on writing: A marxist/feminist viewpoint", *On Gender and Writing* içinde, M. Wandor (ed.), Londra: Pandora

Rowbotham, S. (1983) *Dreams and Dilemmas: Collected writings*, Londra: Virago

Worpole, K. (1982) *The Republic of Letters: Working class writing and local publishing*, Londra: Comedia

FRANSIZ FEMİNİST ELEŞTİRİSİ

İkinci dalga eleştirmenleri Kate Millett ve Mary Ellmann edebiyattaki cinsiyetçi stereotipleşme üzerinde odaklanmışken, sonraki feministler edebiyat kadar dilin de yapısını ve temelindeki varsayımları sorguladılar. 1970'lerde, başta Fransa'da, birçok feminist yazar sadece edebi kurguların cinsiyetçiliğini değil, aynı zamanda 'edebiyat'ın yapısını destekleyen cinsiyetçi düşünce sistemini de açıklamaya koyuldular.

'Fransız feminizmi' terimi psikanalitikten ütopiğe kadar uzanan birçok yazarı ve eleştirel yaklaşımı içine alır. Birçok Anglo-Amerikan eleştirmen, Fransız feminist düşüncesinin Julia Kristeva, Luce Irigaray ve Hélène Cixous'nun yazılarıyla özdeşleştirilmesinden rahatsızlık duymaktadır. Toril Moi, önemli feminist eleştiri yazıları bulunan Antoinette Fouque gibi daha birçok başka Fransız yazar olduğunu öne sürer (Moi, 1987, s. 107). Ancak, Kristeva, Irigaray ve Cixous'nun son yirmi yıl boyunca dil ve öznellik üzerine yaptıkları çalışmaları nedeniyle edebi çalışmalarda bir 'kadın dili' fikrinin duyurulduğunu da kabul etmeliyiz. 1970'lerin sonlarında Anglo-Amerikanların Fransız feminizminden etkilenmelerinde bir dizi Fransız feminist eleştirmenin önemli yazılarından alıntıların oluşturduğu bir antolojinin, *New French Feminism*'in basılmasının büyük rolü vardır.

Bu üç yazarı birleştiren, anladıklarımızın yapısının dilin içinde ve dil tarafından şifrelendiği ortak inancıdır. Bu üç eleştirmen, dil sistemlerinin aranıp bulunabilen ve bölünüp parçalarına ayrılabilen iç çelişkiler üzerine kurulu güç sistemleri olduklarına inandıkları için yapı sökücüdürler. Fransız feministleri, dilin *süreçlerine*, özellikle bebeğin dili öğrenmesine odaklanarak ataerkil konuşmanın yapısını bozmayı amaçlamaktadırlar. Bütün Fransız feminizminin merkezinde De Beauvoir'ın 'Öteki olarak Kadın' kavramı bulunur. Çağdaş Fransız feministleri, De Beauvoir gibi, dişil dilin bastırıldığına inanırlar –dişil dil toplumsal ve kültürel konuşmanın 'Öteki'sidir. Öyle ki, dişillik, erillik ve feminizmin kendisi hakkındaki görüşlerinde farklılıklar bulunmasına rağmen, Kristeva, Irigaray ve Cixous, İngiliz kökenli Amerikalı eleştirmenler ve diğerleri tarafından benimsenenlerden farklı birtakım düşünce ve teknikleri paylaşırlar.

DİL

Sorun, geleneksel eleştirinin edebiyatı, tarihlerin ve branşların düzenlemeleri tarafından yürütülen bir kuruma dönüştürmesindedir. Fakat, yazı (*écriture*) geçmişiyile olduğu kadar uygulamasıyla da tanımlanmaktadır. O zaman, dişil dille edebiyat arasındaki ilişkiyi sorgulamak, kadınların bu kurumsallaşmanın tarihi değerlerini çökertmelerini nasıl mümkün kılar? Hélène Cixous, dilin, parçaları sınıflandırılma ve organize edilmeye ihtiyaç duyulan sabit bir gövde değil, değişken bir sistem olduğunu öne sürecekti. Cixous, geleneksel bağlantılarını kırmak için imleyenler (sözcükler) ve imlenenler (kavramlar) ve okurlar ile metinler arasındaki etkileşimi inceler. Örneğin, Cixous, bütün güçlü kadın yazarla-

rın, işin sözleşmeye bağlanmış ritmiyle uyumlu olarak akan sözcüklere hayat verdiğini öne sürer (Andermatt, 1977). Bir başka deyişle, kadın yazınının temposu, 'harflerin fırlamasıyla' boşluksal anlar arasındaki uyumda olacaktır. Daha başka birçok olasılık vardır. Kadınlar, bedenlerimizin anılarını taşıdıkları için her durumda, metinleri erkeklerden farklı şekilde okuyacaklardır. Cixous, kendileriyle birlikte cinsiyetçi değerler de taşıyan sorular sorar. Bir yazar sesi ile bir kadın kahraman arasındaki ilişkilerde hangi cinsel politikalar temsil edilir? Bir kadın yazar, kuramsal olarak sorduğu soruları biçim olarak da yaratıyor mu? Belirleyiciler, bir yazarın kadın kahramanı ya da onun dilin cinsiyeti tam olarak temsil edebilme yetisi hakkındaki şüpheleriyle olan yakın ilişkisidir.

Dişil dili araştırmanın Fransa'da başlaması sürpriz değildir. Fransız felsefesinde (örneğin varoluşçuluk) dil her zaman kültürel bir olgudan daha fazlası olmuştur. *The Second Sex*'te Simone de Beauvoir, temsiliyeti seçen yazarlar için dile ilgili felsefi varsayımların önemini açıklar. Feminist eleştiri-rideki daha yeni eğilimler onun fikirlerine, bunlardan ayrıl-salar da ayrılmasalar da, çok şey borçludurlar. Fransız feministlerince bir dişil dil yaratılması, dilin dönüştürücü güçle-rinin her zaman entelektüel gündemin bir parçası olduğu bu entelektüel bağlamda görülmelidir. Fransız dili 'sessiz e'si ile dişil olanın ezilmesini daha iyi temsil edemezdi. Kristeva, Cixous ve Irigaray –Kristeva'nın aklın ve muhakemenin mülkü dediği– fallosantrik dile karşı muhalefet ederler, ama farklı direniş biçimleri ve farklı ileri hareket yolları düşünürler. Yine de, dilin, erkeklerin dünyayı kendilerine mal ettikleri merkezi mekanizma olduğu konusunda anlaşılır. Erkeklerin kadınları sömürgeleştirdikleri dilsel aracın, sembolizmin lehine duyumsallığın değerini düşürmeleri olduğunu ileri sürerler.

ÖZNELLİK

O zaman, erkeklerin sembolik söylemi ve bu söylemin belirleyici uygulamalarına nasıl direnilecek? Julia Kristeva, psikanalizi kendisine ait olan semiyotik söylem, yani içgüdüsel dürtüler –çocuklar toplumun sembolik, yani biçimsel, diline girmeden önce anneler ve çocuklar arasında oluşan bir duyumsal dil evresi– kavramını açıklamasına yardımcı olması için kullanır. Irigaray ve Cixous ise daha radikal davranarak, psikanalizi, kadınların cinselliğini dışavurarak eril çıkışı reddedebilen bir söylem formüle etmek için kullanırlar. Irigaray ve Cixous için kadın fizyolojisi bir eleştirel metaforlar kaynağı ise bu dili idealist bir anlamda tanımlamıyorlardır. Daha çok, fallosantrik kültür düzenini değiştirmek için kadınların söylemi üzerine düşünüyorlar.

Kilit sorunlar şunlarla ilgilenir: Edebi biçimlerde dilin rolü; erilik ve dişilliğin özgül dilsel temsilleri; hangi alternatif temsillerin yapılandırılabilceği. Edebiyat bu ilgiler için merkezi önemdedir, çünkü edebiyat çoğu kez rüyalar ve bilinçaltını temsil eder; edebiyat öznelliğin birikmesidir; edebiyatın gidimli oluşumları başka öznellik türlerinin temsil edilebileceği uzam/yokluklar –ya da anlar– sağlar. Şu soruyu ele alanlar, öteki eleştirmenlerden çok, Fransız feminist eleştirmenleridir: Gelenek ve ataerkillik tarafından etkilenmemiş edebi bir dil olmadığı sürece kadın öznelliğini nasıl ifade ederiz? Örneğin, Hélène Cixous, Brezilyalı yazar Clarice Lispector üzerine yazdığı eserinde, Lispector'un adıyla sözcük oyunları –örneğin “*claricing*”– yapıp yeni bir eleştiri söz dağarcığı icat ederek eleştiri dillerini yerinden oynatır ve genişletir.

BEDENİ YAZMAK

Fransız ve Anglo-Amerikan feminist eleştirmenleri arasındaki bir diğer ve önemli fark, özellikle Avrupa felsefe ve psikanaliz metinlerinde Fransızca'nın erkeklerce belirlenmesidir. Luce Irigaray, Platon, Hegel ve Freud'un eserlerine yapısöküm uyguladığından, kadın kuramcılar değil özellikle erkek kuramcılar üzerinde durur. Biyolojik teorilerden yararlanarak, evrensel cinsiyetçi olmayan hümanistik fikre mit-sel kadın özelliği ile karşı çıkar. Birçok Anglo-Amerikan feminist eleştirmen kadınlığın 'sosyal' yapısını tanımlamayı tercih ederken, Fransız feministleri edebi ve felsefi metinlerin okunmasından türeyen dişil yazı tarzlarını ortaya çıkarırlar. Eril, doğrusal tarzı yok etmek için Irigaray, eleştirmenlerin kadın betimlemelerinden yararlanmalarının gerekeceğini, çünkü yalnızca kadınlar tarafından yaratılan bir sembolizmin (örneğin, dudakların kadınsı oto-erotizmi) diğer kadınlara *konusabileceğini* savunur. Fransız feminizmini diğer eleştirel yaklaşımlardan ayıran da işte bu geleneksel eleştiri söz dağarcığının kadın bedeni benzetmeleriyle karşı koyuşudur. Fransız feminizmine tepkiler, kaçınılmaz olarak gerçeklik ve benzetme meselesi çevresinde döner. Cixous ve Irigaray gibi Fransız eleştirmenleri *harfi harfine* bir kadın erotik yazını yaratmaya mı çalışıyorlar, yoksa bu ifade edilemeyen için –bir kadın dili için– metaforik bir söz dağarcığı mı? Cixous, başarılı bir feminist eleştirisinin kadının bedenini yazması, cinsiyete özgü ritimleri ve arzuları benimsemesi gerektiğini söyler. Julia Kristeva da benzer bir şekilde, dilin *madde-selliği* –genel oluşumları– ile anlamı arasındaki bağları açıklar.

ÉCRITURE FÉMININE

Bu söylemler ve teknikler *écriture féminine* olarak bilinmektedir. Bu terimin, üstünde duracağım Kristeva, Irigaray ve Cixous'nunkilerinden başka çok sayıda tanımı vardır. *Ecriture féminine*'de eleştirmenler, kadın cinsiyetinin belirleyiciliği ve cinsiyetle yazı stili ve şekilleri arasındaki ilişkiye odaklanırlar. Paris'teki *des femmes* yayınevi 1970'lerden 1980'lere kadar *écriture féminine*'in birtakım anahtar metinlerini yayımlayarak, bu düşüncelere kurumsal destek vermiştir. Kadınların gerçek fiziksel istekleri, eğer yazıda sembolize edilirse, zıt bir dil oluşturabileceği bu eleştirinin başlangıç noktasıdır. Bu isteklerin büyük çoğunluğu bilinçaltındadır. Eleştirmenler, Freud'un "Bilinçaltı sözdiziminin bozulmasıyla (ya da dil sürçmesiyle) temsil edilir" görüşünden yola çıkarak, benzer şekilde, kadınların 'bilinçaltı'nın geleneksel edebiyat eleştirisinin düzenli sözdizimini bozabileceğini öne sürmüşlerdir. Her Fransız eleştirmen, *écriture féminine*'in ana hatlarını değişik bir edebi olasılık kullanarak çizer. Kristeva, *The Revolution in Poetic Language*'de (1984), erkeklerin yazdığı metinlere odaklanarak erken bebeklikte dil öncesi yaşantıda böyle bir dilin var olduğunu öne sürer. Irigaray, (*écriture féminine*'den çok) *parler femme* terimini tercih eder, çünkü *parler femme* hitap biçiminden (birinin ne ya da nasıl konuştuğu) çok hitap tarzıyla (kadınla konuşma) belirlenir. Cixous *The Newly Born Woman*'da (1987) histeriğin sesini dinlerken Irigaray 'La Mystérique'te mistiklerin yazılarının bir seçenek dil olduğunu öne sürer. Julia Kristeva'nın amacı psikoseksüel olan ile dilsel olanı birbirinden ayırmaktır; Marksist, Lacan'cı, yapısalcı ve post-yapısalcı yaklaşımları birleştirir. Kristeva'nın edebi analizinin esas odak noktasını avangard yazın, özellikle Joyce, Artaud, Mallarmé, Proust, Lautré-

amont'un eserleri oluşturur. Kristeva, onların yazılarında, 'semiyotik' diye adlandırdığı, anne ve çocuğun erken işaret sisteminin sembollerini bulur. Bu, *jouissance*'ın ya da -cinsel, ruhsal, fiziksel ve kavramsal- bir zevk bütünlüğünün kaynaklarından biridir. Kadının cinsel hazzı (*jouissance*), sembolik kurallar ya da dil kurallarıyla anlatılamaz.

Kristeva bazen, özellikle **Georges Bataille**'in çalışmaları-na gösterdiği ilgide anti-feminist görünür. Benzer şekilde Hélène Cixous, kilit denemesi 'The Laugh of the Medusa'da (Medusa'nın Kahkahası), kadınları erkeklerin negatifi olarak tanımlamamak için yapısökümü kullanarak Derrida'ya yaklaşır. Otobiyografiyi cümle parçaları ve bavul-sözcüklerle karıştırır ve kurmacasında, romanı *Angst*'ta yaptığı gibi, kadın bedeni ritmlerinin 'kadınsı' sesiyle özgürce konuşur.

Luce Irigaray'in beden dilini yazma girişimi metodolojik olarak Kristeva ve Cixous'yla benzerlik gösterir, ancak o yaklaşımlarına başka öğeler de katar. Bunama üzerine yaptığı önceki çalışmasında, Irigaray dilleri ile bilinçaltıları arasındaki ilişkide kadın ve erkek hastalar arasında anahtar toplumsal cinsiyet farkları gözlemledi. Margaret Whitford'un da işaret ettiği gibi, eğer dil sürçmelerinde bilinçaltı duyulabiliyorsa, toplumsal cinsiyetin konuşabiliyor olması şaşırtıcı değildir (Whitford, 1991). Irigaray, *This Sex Which Is Not One*'da (1985) Alice'in aynanın içindeki maceralarını örnek alır. 'Le miroir, de l'autre côté' tek bir biçemdedeğil, konuşmaların, beden betimlemelerinin ve ara sıra da sessizliğin karışımı biçiminde yazılmıştır.

Belki de sadece Fransa'da yazarlar, 1974 gibi bir tarihte *La Quinzaine Littéraire* tarafından ortaya atılan 'Yazının bir cinsiyeti var mıdır?' sorusuna tam olarak cevap verebilirlerdi. Cevaplar açık bir şekilde *écriture féminine*'de bulunan konuları açığa çıkarmaktadır. Dergiler, yazarların yazarken cinsiyet

ayrımının farkında olup olmadıklarını ve bunun metni etkileyip etkilemeyeceğini sorguladılar. Marguerite Yourcenar gibi bazı yazarlar, bir eserin içeriğinin cinsiyet ayrımının oynayacağı rolü belirleyeceğini öne sürerek, konudan büyük ölçüde uzak duruyorlar. Örneğin, eğer bir yazar anne olarak deneyimlerini otobiyografik şekilde anlatıyorsa, bu durumda cinsiyet farkı bir etken oluşturmaktır, aksi takdirde bu gerekli değildir. Nathalie Sarraute, yazarların eğer bunlara sahip olmayı isterlerse eril veya dişil özellikleri vurgulamayı seçeceklerini düşünüyor. Ancak, yazının toplumsal cinsiyeti belirlenmiş niteliklere *sahip olduğu* düşüncesi cevaplarda hiç değişmemiş olarak duruyor (*La Quinzaine Littéraire*, 192, Ağustos 1974)

MONIQUE WITTIG

É*criture féminine*'in en heyecan verici örneği, yazar Monique Wittig'in eseridir. Şu anda Amerika'da yaşayan Wittig, yeni bir dil oluşturmaya çalışan Fransız bir yazardır. Wittig'in yazarlık kariyeri, 1964'te basılan ilk romanı *L'Opoponax*'tan bu yana otuz yılı bulmaktadır. Belki de en çok tanınan kitabı, kadınlar için yeni bir dil olasılığını anlattığı, Mayıs 1968'deki politik karışıklık sırasında yazdığı parça parça yazılardan oluşmuş *Les Guérillères*'dir. Fakat, Wittig'in yeni bir feminist sözlükten bahsetmesi, *Lesbian People's Materials for a Dictionary*'de olmuştur. Wittig, yeni bir erotik söylem yaratmak için dili ataerkillikten uzaklaştırır; örneğin uzlaşım-sal doğrusal tartışmaları kullanmaz. Wittig, kadın bedeninin ayrıntılarını apolitik bir şekilde belgelemez, okuyucularını dil ve kimlik arasındaki bağı tekrar düşünmeleri için cesaretlendirir. Araçlarından biri, zamir ve adlarla deneyler yap-

maktır. Bu yolla bir metnin konusunu böler. *Dictionary*'de 'woman' adını, 'bir başkasına ait olan' anlamına geldiği için reddedecek kadar ileri gider.

Bu kısa girişte, *écriture féminine*'in, uyguladığı Lacan'cı ve yapısökümcü teknikler karışımının çözümlenmesini olduğu kadar, Antoinette Fouque, Annie Leclerc ve başka yazarlarca yaygın kullanımının açıklanmasını da gerektiren tam anlamını değerlendirebildiğimi sanmıyorum. *Écriture féminine*'deki başlıca sorunlardan biri, evrenselcilik tehlikesidir. *Écriture féminine*, bir şekilde tarihi silmek ve kadınların libidinal deneyimlerini sosyal deneyimleri pahasına övmekle kalmaz, aynı zamanda halen sebatla Avrupa merkezlidir. *Écriture féminine*'in libidinal güç tanımlamaları, feminist olsun olmasın, siyahların temsilini içermez. Gayatri Spivak'ın işaret ettiği gibi, "Onların teorilerinin sınırları, Batı'nın ötekisinin somutluğuyla karşılaşması sonucu ortaya çıkmıştır" (Spivak, 1990, s. 11).

Ancak, bu eleştirmenler, psikanaliz ve dildeki temel sorunlara odaklanarak, feminist eleştiriye büyük bir katkıda bulunmuşlardır. Dili ciddiye alırlar. Ataerkilliğin, kültürel değerleri oluşturmak ve sürdürmek için sözel ayrıntıları nasıl kullandıklarını açıklarlar. Her şeyin ötesinde, kadınların dili –artık negatif olarak oluşturulmayan, kadınların erkeklerin tümleyeni olduğu, fakat radikal bir şekilde bölünmez-olmayan [*non-unitary*], kadın anatomisi üzerine kurulu bir dil– için temel bir farklılıkta ısrar ederek farklılık sorununa değinirler. Cixous'nun savunduğu gibi "Bir dişil yazın uygulamasını *tanımlamak* olanaksızdır... O sadece, otomatizmlerin yıkıcısı olan özneler tarafından tasarlanacaktır" (Cixous, 1976a, s. 883).

JULIA KRISTEVA

Julia Kristeva 1968'de Bulgaristan'dan Paris'e gelen bir stajyer psikanalist ve dilbilim eleştirmenidir. Kristeva'nın çalışması, Barthes'la olan çalışmaları ve Barthes'ın 1960'ların sonu 1970'lerin başında yarattığı bir semiyotik kuramı ile şekillenmiştir. Semiyotik, dilbilim yapılarının ve hayal ürününün sanatta olduğu kadar reklamcılık, medya ve günlük konuşmaları içeren birbirinden ayrı formlarda nasıl anlam yarattığını araştıran bir bilim dalıdır. Kristeva, *La révolution du langage poétique* (Şiir Dilinin Devrimi) adlı doktora teziyle Paris VII. Bölge Üniversitesi Dilbilim Kürsüsü'nden mezun oldu. Kristeva'nın tezi, şiir dilinin eksiksiz anlatımını yaratmak için yararlandığı Marksizm ve psikanalizin, semiyotik ve dilbilimle birlikte iddialı bir karışımından oluşur. Kristeva, psikanalizin düşsel ve sembolik düzenler arasında yaptığı ayrımlardan nasıl dil teorisini ortaya çıkardığını anlatır.

Kristeva, psikanalizde, dildeki öznenin rolünü belirleyen şeyin erkeğin penisi ya da kadının penisten yoksunluğu olduğunu belirtir. Kristeva, 'kastasyon evresi'nden önce -anneyle ayrıcalıklı bir etkileşim uzamı olan- 'semiyotik' dönemde oluşan öznesiyle bu yörüngeye karşı çıkar. Fransızca'da 'la sémiotique', 'imbilim; göstergebilim, işaretleri inceleyen bilim dalı' anlamına gelmektedir; Kristeva, dili etkileyen içsel dürtülerin örgütlenişine işaret etmek için 'le sémiotique' terimini kullanmaya başlar. Kristeva *La révolution*'un büyük kısmını semiyotik ile sembolik arasındaki farklılıkları tanımlamaya ayırmıştır, ben bu ana görüşleri yalnızca özetleyeceğim. Semiyotik ve sembolik, bir öznenin 'konuştuğu' ya da imlediği iki dil formudur; semiyotik sembolik-öncesi bir dildir. Kristeva'ya göre, 'semiyotik', çocuğun annesiyle tekrar edilen kalıplar, ses ritimleri ve mimiklerle sıkıca sarılmış

bir ilişkide olduğu dönemdir. Bu düşüncelerin feminist eleştirisi açısından önemi, Kristeva'nın (Freud ve Lacan'ı izleyen) şu önerisinde yatar: Bireysel öznellik bir annelik ilişkisinde yapılandığı için kadınların annelerle ve annelikle yakından özdeşleşmesi bizde sembolikle ya da üstdille [*metalanguage*] daha çelişkili bir ilişki yaratır.

Eğer kastrasyon sembolik bir sözleşme belirtiyorsa, Kristeva sorar: Böyle kurbanlık bir dil düzeninde kadının yeri ne olabilir? Kadınlar için bunun cevabı semboliği ve onun sosyal şifrelerini, babalık işlevini bozmaktır. Biz, der Kristeva, bedene ve duygulara daha yakın, sosyal sözleşme tarafından bastırılmamış, adlandırılmaz bir konuşma bulmalıyız. Kristeva, dilin, özellikle edebi metinlerdeki dilin, bu erken özneliği geri çağıracağı yolları araştırmakla ilgilidir. Semiyotiğin marjinal olmaktan uzak olmakla beraber 'devrimci' olduğunu öne sürer, çünkü semboliğin üzerinde *eylemde bulunur* ve gelişimde doğrusal olmaktan çok ritmik olan yeni bir öznellik vizyonuna izin verir.

Fakat eğer 'semiyotik' temelde sembolik-öncesi bir oral hayatsa, biz de Kristeva'ya şunu sorabiliriz: Bir semiyotik süreçle edebi biçim arasında nasıl bir bağlantı olabilir? Kristeva'nın cevabı şudur: Eğer 'semiyotik' kronolojik olarak 'sembolik'ten önceki bir zamanda oluyorsa, aynı anda da, sembolik söylemin altmetnini sunuyordur. Açıkçası, Kristeva'nın geniş öznellik ve belirlenim tanımını, avangard edebiyat ve Batı sanatı hakkındaki bütün çalışmalarını detaylı bir şekilde değerlendiremem. Fakat, öznenin konuşan özne olarak gelişimi, semboliğin ayrılmasıyla (örneğin gramerde bir sapma) var olur argümanı feminist eleştiriye çok uygundur. Semiyotik edebiyatta sembolik dil üzerinde bir baskı olarak var olur: Edebi metinlerde yokluklar, çelişkiler ve anlar olarak. Kristeva, Joyce, Céline ve Mallarmé'nin çağdaş tekniklerini analiz

ederek sosyal ve sembolik olanın özellikle öznelliğin belirlendiği şekilde nasıl yapılandığını bulmuştur.

“Psychoanalysis and the Polis”te Kristeva, **Louis Ferdinand Céline**’in romanlarını çözümler. İki ana özelliğe odaklanır: Cümlelerin bölümlenmesi ve sözdizimsel eksiltmeler. Bu, duyguların ya da semiyotiğin bulunduğu yerdir. Kristeva bize sadece özel eleştiri teknikleri sağlamaz, aynı zamanda estetik kriterler sağlamakla da uğraşır. Kristeva der ki, büyük yazarlar okuyucularını ‘semiyotik’e daldıran kişilerdir. Eleştirmenlerin görevi, yazarların ve okuyucuların, edebiyatın kendi sembolik işlevinde bu krizi bulmalarına yardım etmektir. Örneğin Mallarmé analizinde, Kristeva, Mallarmé’nin eksilteleri (...) ve çocuk mırıltılarına benzeyen sesleri kullanmasında semiyotiğin izini bulmuştur. Kristeva, özellikle modernist şiirin, düzensiz ritmleriyle, hayallere olan ilgisiyle, kendi süreçleri üstünde uzun uzun düşünmesi ve diğer yazı formlarıyla birleşmesiyle semiyotiğe bağımlı olduğunu keşfetmiştir.

Kristeva bu birleşme işlemine metinlerarasılık (intertextuality) der. Metinlerarasılığı, basın-yayın, sanat ve benzerlerinden gelen işaret sistemlerinin edebiyat (ya da başka bir kültürel sistem) tarafından benimsenmesi olarak tanımlar. Kristeva bütün metinlerin, başka metinlere, imgelere ve uzlaşımlara göndermelerden oluşan mozayikler olduğuna inanır. *Desire in Language* (Dilde Arzu; 1980) adlı kitabında, metinlerarasılığın çoğulluk ve altüst etme alanı olduğunu öne sürer. Kristeva bu söylemini biçimci bir Rus olan **Bakhtin**’in çalışmasına olan ilgisi sayesinde geliştirmiştir. Kristeva, Fransa’da Bakhtin üzerine yazan ilk eleştirmenlerden biriydi. Bakhtin, çalışmasında, dilin soyut sözcüklerden oluşmadığını, ‘diyalojik’ ilişki yani yazarla diyaloga giren karakter-

ler tarafından yapılandığını öne sürer. Bakhtin'in merkezi metaforu budur. Bakhtin, Dostoyevski'nin eserlerinde çeşitli 'diyalojizm' formları kategorize eder ve 'diyalojizm'in herhangi bir edebi alanda bir ses çoğulluğunun var olduğu ana işaret ettiğini öne sürer. Bakhtin, *Problems of Dostoevsky's Poetics*'te (1984) edebiyatın evrensel hakikate duyulan sosyal (ya da ataerkil) bir inancı yıkan dillerarası bir çatışmayı temsil ettiğini söyler. Romanlardaki karakterler, dillerin (toplumu şekillendiren cinsiyet farklılıkları tarafından kaçınılmaz olarak şekillendirilen) sosyal farklılıklarını dile getirirler. Bakhtin'in uygunluğu/ilgisi onun dilde gücün eşitsiz dağılımını kabul etmesinde ve muhalif taktikler gereksinimini kabul etmesinde yatar. Öyle ki, Bakhtin gibi Kristeva da kadın yazarlara çok az başvurmasına karşın, Kristeva'nın edebiyatın karmaşık bir özneliliği nasıl açığa çıkardığını anlamasına Bakhtin'in düşünceleri yardımcı olmuştur.

"Women's Time"da (Kadınların Zamanı) Kristeva, cinsiyet farklılığının tarihsel gelişimini ve onun genel olarak dil yapılarına olan etkisini incelemeye devam etti. Kristeva cinsel farklılığın birkaç tarihsel temsilini tanımlar. Sembolik, doğrusal zaman olan 'eril' tarih olur ve Kristeva 'dişil'i çevrimsel ya da anıtsal zamanla özdeşleştirir. Kristeva'ya göre dilin bütünü cinsiyet olarak ayrışır. 'Erillik' kalır ve aslında mantıksal bağlantıları ve doğrusallığı (semboliği) göklere çıkartır. Bu tekilliğe, 'dişil' dürtüler ya da ses tonları içeren semiyotik tarafından meydan okunur. Dolayısıyla, baskın tarihlerdeki değişiklikler bu yüzden sadece yeni politik uygulamalara (Kristeva, 'Women's Time'da feminizm, çağdaşlaşma ve terörizmi tartışır) değil, dişile değer veren yeni dil biçimlerine de bağımlı olacaktır. *Pouvoirs de L'horreur*'de (Korkunun Güçleri; 1980) Kristeva, üç coşkusal durum açısından,

edebiyatın psikanalitik bir incelemesini yapmıştır: Annelikle ilgili olarak edebiyat, melankoli ve sevgi.

Kristeva, ister kadınlar *isterse* erkekler tarafından yazılsın, metinlerde kadınların bedenleriyle dil arasında silinmez bir ilişki olduğunu açıklar. ‘Kadın’ ya da ‘dişil’ kavramlarının ikisi de okuma için metafor ya da yazı topografisinin parçalarıdır. Kristeva, bunu eril metaforlar ve sembolleri üzerinde uzun uzun çalışılacak bir seçenek olarak gösterir. Kristeva için ‘dişil’in en bereketli örneği Batı kültüründe anneliğin temsilidir (Kristeva, 1980a). Öznenin anneye özel ilişkisi, semiyotikle sembolik arasında yükselen gerilim sayesinde, kendisini sanatta ya da edebiyatta açıkça gösterir. Annelik hakkında yazan diğer feministler gibi Kristeva, anneliğe bağlı içsel dişil tanımlardaki zorlukların farkındadır. Fakat, Kristeva, erkek öznenin kadın özne kadar konuşmanın, semiyotiğin, anneye karşılıklı ilişkinin ürünü olduğunu öne sürer. Problem Kristeva’nın özcülüğünde değil, daha çok sosyal ve politik konulara yer vermeyişindedir. Kristeva radikal bir biçimde, semiyotik tarafından dilin bozulmasının radikal bir politik uygulama kadar büyük devrimsel bir hareket olduğunu savunur gibidir. Ayrıca, Kristeva’nın yazılarının cinsel hiyerarşiden kopuk olduğunu varsaymak yanlışlık olacaktı. Başkaları yanında Elizabeth Grosz ve Teresa de Lauretis’in de belirttiği gibi, Kristeva lezbiyenliği ‘kötü bir şey’ olarak karakterize eder (Bkz. Fuss, 1991, s. 183). Ama aynı zamanda, edebiyatta kadınların ta başta ‘semiyotiğin patlamasında’ ya da “Freud’cu” histeri sınırında bile olsa, ataerkilliği reddede-bildiği bu anlara kuvvetle dikkat çekmiştir (Kristeva, 1980 b, s. 125).

LUCE IRIGARAY

Kristeva gibi Irigaray de analist olarak yetişmiş bir göçmendir. Vincennes'da psikoloji bölümünde ders verdi, *Speculum of the Other Woman*'ın (*Speculum. De l'autre femme*, 1974) yayımlanması onu hem Vincennes hem de Lacan'ın seminerlerinden attırana kadar *Ecole Normale Supérieure*'de Lacan'la çalıştı. Irigaray'ın ana projesi yazıyla öznellik, özellikle de kadınlara ait cinsellik arasındaki ilişkiyi araştırır. Irigaray şunu savunur: Rutin olarak kullandığımız dil erillikle biçimlenmiştir; örneğin 'doğru' sözcüğü ya da tam anlamı bulmaya yoğunlaşmamız gibi. Irigaray'e göre kadınların cinselliği bir tür dildir ve kadınların cinselliğini göz ardı eden bir feminist eleştiri yeni bir beden dilinin mümkün kılabileceği çoklu olanakları da göz ardı eder.

Irigaray'ın çalışması bir kilit soru çevresinde döner: Doğal olarak kadın-karşıtı olan bir dilde kadın nasıl konuşabilir hatta düşünebilir? Bu yüzden, Irigaray'ın ana amacı, dilimizin şeklini, sözcüklerini ve temsilin çeşitlerini değiştirmektir. Kristeva'nın tersine, Irigaray için söz konusu olan, sadece kadınsal öznenin/cinselliğin *yeri* değil, aynı zamanda da dışı cinselliğin yeni bilgi formları yaratabildiği *yollar*dır. Örneğin, yazı bilinçsizliğe ayrıcalıklı bir giriş rolünü oynadığından, kadınsallık yönleri gösterir. Cixous gibi Irigaray de hırslı deneysel bir söz dağarcığı ve sözdizimi kullanır. Kristeva için metinlerarasılık bütün metinlerin bir özelliği iken, Irigaray psikanaliz, felsefe ve edebiyat disiplinleri arasında belirlenmiş bir metinlerarasılık kullanır. **Carolyn Burke**, Irigaray'ın yazı kariyerini üç evrede tanımlar: İlk evre Irigaray'ın akıllıca Platon'dan bugüne kadar erkek filozofların kadın düşmanlığını keşfettiği *Speculum* ve *This Sex Which Is Not One* (1977) evresidir. İkinci evre *This Sex*'in son bölümü 'When

Our Lips Speak Together' ile başlar ve daha şiirsel denemelerden oluşan *Le Corps-à corps avec la mère*'e (1981) ilerler. Irigaray'ın etkileyici denemesi *Amante marine* (1980), onu, hepsi de öznesiz cümleler ve koşul yüklemeleri gibi stratejilerle dili 'yeniden yazan' pek çok başka yazının yanında *Sexes et parentes* (1987) ile üçüncü evreye taşıdı.

Speculum Batı bilgisinin bütün ana sistemlerinin erkeklik tarafından biçimlendiğini savunur. 'Speculum' başlığı dil için kullanılmış bir metonimidir. Lacan'ın dilin kazancını bir aynada tanınma olarak tanımladığı noktada, Irigaray dili bir *speculum* –cinsel bir yansıtıcı– olarak tanımlar.

Speculum, herkes tarafından bilinen soruyu sormamaya niyetlidir. Eğer 'kadın' erkek söyleminde yoksa, kitaplarda nasıl konuşabilir? Bu problem –erkeklerin söyleminde dişilin dile getirilmesi– Irigaray'ın temel sorunudur. *Speculum of the Other Woman*'da, analogilerde temsil edilen eril ve dişil zıt kutupları, söylemlerdeki tekrarları ve zıtlıkları inceler. Irigaray, bitmez tükenmez söz oyunları aracılığıyla, yazıda karşıt olanların yaratıcı bir biçimde kaynaşacağı bir yer yaratmayı amaçlar. "Doğru' sözcük için endişelenmeyin. Öyle bir şey yok! Dudaklarımızın arasında hakikat yok" (Irigaray, 1985, s. 213). Cümleler sık sık boşluklar ve eksilteler içerir. Irigaray, eril 'doğru'ların diline dişil açıklık ve oto-erotizm yaratarak dişil metafor 'dudaklar'la karşı çıkar. Lacan'ın dişil anlatımı dışlamasına karşı kadınlara sözdizimsel olarak ürkütücü bir dil önerir.

This Sex Which Is Not One, ataerkil dili reddeden makalelerden bir derlemedir. Bu, Irigaray'ın kitabı düzenleyiş biçiminde açık olarak görülür. Geçişler tek bir doğrusal söylemle bağlanmaz, kitap süresince tekrar edilen metaforik düşüncelerle örülür.

Bir dil icat etmezsek, bedenimizin dilini bulmazsak, öykümüze eşlik eden çok az jestimiz olacak... Olmuş olabileceğinize, henüz olabileceğinize tutunmadan, neye dönüşüyorsunuz o olun. Hiç yerleşmeyin. Kesinliği karar verilmemiş olana bırakalım; ona gereksinmemiz yok. Bedenimiz, tam burada, tam da şimdi, bize çok farklı bir belirginlik katıyor. (Irigaray (1985) s. 214)

Irigaray'ın tarzı, aynı zamanda hem sözel hem de yazılıdır, ardıl cümlelerden doğrudan komuta hareket eder. "Hiç yerleşmeyin!" Çoğul zamir 'biz' duyumuyla sunulur. Kitabın en önemli yanı, burada okurla yazar arasında *paylaşılan* tekil bir deneyim olarak gösterilen, Irigaray'ın dişil bedene yaptığı 'bedenimiz' göndermesidir. Bu kısa alıntıda bile Irigaray'ın yapıları reddederek, kültürümüz tarafından kadına dağıtılan olumsuz rolü inkâr ederek nasıl Fransız feminizminin birçok kuramsal düşüncesine gönderme yaptığını görürüz. Irigaray, Batılı söylemin dişil akışkanlığı 'yenmek için çok uzun zamandır kendi katılığını kullandığını öne sürer.

Irigaray'ın *Speculum*'dan bu yana hitap ettiği merkezi ve düğüm sorun budur: Kadınların konuşabileceği bir dil nasıl yaratılabilir? *This Sex Which Is Not One*'ın en iyi parçası olarak görülen yazıda –'When Our Lips Speak Together'– Irigaray kadınların dilinin özne/nesne gibi ikili hiyerarşileri reddedeceğini ileri sürer. Irigaray'ın fikirleri kuvvetle eleştirilmiştir. Monique Plaza Irigaray'ı ölümsüz dişiye desteklemekle suçladı. Başka feministler Irigaray'ın 'özcülük'üne saldırdılar. Bir sorun, Irigaray'ın, erkek filozofları dövdüğü sopa olan, idealizmin tuzağına düşme ölçüsüdür. Jane Gallop Irigaray'ı onun biyolojik verileri dümdüz *yansıtılmaktan* çok, metafor *kullandığını* öne sürerek savunur. Başka eleştirmenler (örneğin Christine Holmlund), Irigaray'ın lezbiyen erotiğini

çağrışımsal açıdan zengin bulurlar. Genel olarak, feminist edebiyat eleştirmenleri Irigaray'ın çift sözdizimi kullanmasını –*Amante marine*'in ana konusu olan, bir cümlelerin eril mantığı altında elemental toprak, ateş ve deniz metaforlarında gizli dişil bir 'söylenmemiş' belki olabileceği fikri– tutarlar.

Yine de Irigaray eleştiri ile politik uygulama biçimleri arasındaki ilişkiyi görmezden gelmez. Öznellik ve cinsellikle meşgul olmasına karşın, Irigaray belli bir mantıksal uca kadar feminist sorunlar aracılığıyla düşünür; yani, kadınların ezilmesinin hem maddesel olarak hem de maddesel anlamın tanındığı dilin temelinde var olduğunu algılar. Irigaray'ın edebiyat eleştirisine özgül katkısı bizi 'dişillik'i 'doğal' olmaktan çok daha fazla retorik bir kategori olarak görmeye zorlamasıdır. Irigaray gerçekçiliği kökten yapısöküme uğrattır. Eleştirmen artık kimlik akışkan olduğunda edebi adlar ya da kimlikler konusunda dar kafalı olamaz. Anne/kız ilişkileri üzerine öteki feminist çalışmalar (örneğin Kristeva ve Adrienne Rich'in çalışmaları) gibi Irigaray'ın çalışması da gerçekçiliğin 'umutsuzluk'una bir benliği anne/öteki [*m(other)*] ile ilişkisiyle tanımlama umuduyla karşı çıkar.

Irigaray için çocuk ile anne arasındaki ilişki bir fantezi meselesidir. Fantezi 'yanılsama' değil bireysel bir psişik gerçekliğin parçası anlamındadır. Irigaray'ın kavramı feminist edebiyat eleştirisi için avantajlıdır. Örneğin, anne ile çocuk ilişkisinin erken aşamasının görünümüleri bir kez fantezi olarak okunur, sonra imgelemin ve arzuların sorunları Nancy Chodorow'un kitabı *The Reproduction of Mothering* (Anneliğin Yeniden Yaradılması; 1978. Bkz. 2. bölüm) gibi psikososyal çalışmalara eklenebilir. Sonuçta, edebiyatta aradığımız dişil kimlikler çoğullaştırılabilir.

Irigaray ikili bir soru sorar: Cinsiyet farklılığı nedir ve (aynı zamanda) cinsiyet farkı okuma işlemine nasıl müdahale

eder? Edebiyat eleştirisi, iki soruyu da sormak ve cevapları keşfetmeye çalışırken farkı belirlemek zorundadır. Bunun bir yolu, ataerkil şifrenin otoritesini tehdit etmek, artık kendi dönemlerinin sosyal ya da kurumsal şifrelerine uymayan metinlerde, 'dişil' ve 'eril' imleyenleri bulmaktır. Örneğin, Shoshana Felman, Irigaray'ı izleyerek, Balzac'ın *Adieu*'sünde (Elveda) metnin kendisinin özel adlar otoritesine duyulan eril bir gereksinimi nasıl sorguladığını anlatır (Bkz. Felman, 1975). Felman'a göre Balzac, ataerkil adlandırmanın aldatıcı olduğunu bize, bilinçsiz olarak, anlatmak için Stephanie'nin âşığı Philippe'i 'tanıma'sını bir tiyatro oyunu gibi sergilemektedir. Feministler, bireysel bir metinde ad koymanın kültürel sürecinin artık işe yaramadığını göstererek, adlandırma otoritesini bozarlar.

Irigaray'ın *Amante marine*'i kadınların dili için daha doğru bir maddesellik sağlayan elemental toprak, ateş, hava ve su metaforlarında bir dil bularak sembolüğü eşit bir şekilde parçalar. 1977 gibi erken bir tarihte dediği gibi, "Artık bölünme olmamalı: Cinsiyet/dil bir yanda, beden/madde öbür yanda, o zaman belki başka bir tarih mümkün olabilecektir" (Irigaray, 1977, s. 76).

HÉLÈNE CIXOUS

Cixous, 1937 yılında Cezayir'de, Oran'da doğdu; Cixous'un bu şehre mecazlı göndermesi *Vivre L'orange*'da bir sürgün metaforu olarak görünür. Yakın ailesi Cixous için daha belirgin bir sürgünü, Alman/Yahudi annesi ve bir Akdenizli olan, Fransızca konuşan baba ile dilden sürgünü temsil etmektedir.

Cixous bir eleştirmen, romancı, oyun yazarı ve 1974 yılında Paris VIII. Bölge, Vincennes'da kurduğu Centre d'Etudes

Féminines'in yöneticisidir. Cixous'un, hem yazılarında hem de derslerinde asıl amacı, kadınların bedenleri ile yazıları arasındaki ilişkiyi keşfetmektir; ama etkileri çok çeşitli olmuştur. Okumaları Shakespeare ve Alman Romantizmi'nden (Kleist) Brezilyalı çağdaş yazar Clarice Lispector'e kadar uzanır.

Cixous'un 1975'te yazdığı, *L'Arc*'ın Simone de Beauvoir'a adanmış bir sayısında çıkan 'The Laugh of the Medusa'ya genellikle *écriture féminine* manifestosu gözüyle bakılır. Cixous'un ilk görevi eril bilgi yapılarını yapısökümden geçirmektir. Wittig gibi, ataerkil dile saldırarak ataerkilliğe saldırır. Cixous'ya göre, erkek egemenliğine tek alternatif cinsel farklılığı belirginleştirebilecek bir kadın dili oluşturmaktır. Eğer *écriture féminine*'den genel olarak kastedilen kadınların bedenleriyle yazmalarıysa, Cixous mitlere dikkat çekerek bu amacı daha kesin bir duruma getirmeyi başarıyor. 'Castration or Decapitation'da öyküler anlatmaya başlar –Hera'nın, Çinli Eşler'in ve Uyuyan Güzel'in öykülerini. Cixous'ya göre bunlar kadınların adları ile cinselliği arasındaki ilişkiye dair öykülerdir. Kırmızı Şapkalı Kız küçük klitoristir– bir eril metaforlar ormanında yakalanan küçük bal kavanozlu dişil cins. Cixous sembolik sistemlerdeki klasik etkenlik/edilgenlik üst/ast ikili karşıtlıklarının bir tür eril savaş olduğunu söyler. Burada bilgi ile güç arasındaki ilişkinin eleştirel bir odağını bulur.

Cixous'ya göre, kadınların yapması gereken üstdilde, yani anlamın evrensel ve homojen olduğu düşüncesinde, bir kayma oluşturmaktır. Kadınlar ilk olarak, üniversitelerde ve 'sınıfların yapımının' askerlik gibi olduğu disiplinlerde –kadınları erkeklerin hizmetinde tutmanın bir yolu olan– dilin kurumsallaştırılmasına saldırmalıdır. Sonra, kadın-merkezli metinleri kendileri için nasıl okuyacaklarını öğrenmeleri ge-

reklemektedir. Bunu nasıl yapabiliriz? Cixous'un iddiasına göre, dil için yeni bir yer, libidonun belirlediği, 'yaban' dillerde konuşan dişil bir İmgelem yaratarak. Bu yüzden Cixous sürekli sorgulayıcıdır. Bu dişil metinselliğin temel özelliği sonsuzluğu olacaktır. Dişil bir metnin ne başı ne de sonu vardır. Cixous dişil dil ile kenara itilmiş olanların –çocuklar/histerikler– dili arasında bir bağ olduğuna inanır. Bu ikisinin bir araya geleceği bir yol, dilin dil sürçmelerindeki ve söz oyunlarındaki bilinçdışını ortaya çıkarmasıdır. Dolayısıyla, Cixous'un yazıları çoğu zaman çoğul zamirlerle bağlantılıdır. Şurası açıktır ki Cixous, feminist yayınlarda yer alarak gösterdiği gibi, *écriture* ile olduğu kadar *féminine* ile de ilgilidir.

Hélène Cixous, *The Character of 'Character'* de (1974) kurmacanın doğası sorununun ancak 'karakter'in bütünüyle silinmesiyle ön plana gelebileceğini ileri sürer. Onun önerdiğine göre, karakterizasyon, edebiyat eleştirisinin bir okura edebiyatı 'pazarladığı' mekanizmadır. Karakterizasyon, zorunlu olarak, bir sosyal kodlama türüdür ve rahatlık ve hatta sansürü çağırıştırır. Feminist psikanalitik eleştirmenler bilinebilir bütün bir özne fikrini reddederler. Bu da, her durumda, çözümlenmede kullanılması imkânsız bir kavramdır. Cixous, iddiasını desteklemek için *The Waves*'te* tek bir pasajda çoklu özneler yaratan Virginia Woolf örneğini verir. Cixous'un kendi kurmacası edebi türlerin biçimini değiştirir ve karakter imgeleriyle düşünce taslaklarının yararına, sabit karakterler yaratmaktan kaçınır. Feministler logosentrizmi yıkmalı ve özneyi "İncelenemeyen ve karakterize edilemeyen... Bilinçdışının bir çabası" olarak okumayı seçmelidirler (Cixous, 1974, s. 387).

Cixous'un Joyce hakkındaki eleştirisi bu yeni okuma anlayışının iyi bir örneğidir. Cixous, 'The Exile of James Joy-

* *Dalgalar*, Çev.: Oya Dalgıç, Ara Yayınları, İstanbul, 1988 (Ed. n.)

ce'ta, Joyce'un başlıca yeniliğinin öznelliği doğrusal olmayan bir anlatıda temsil etmesinde yattığını savunur. Cixous, Edgar Allen Poe'nun 'The Imp of the Perverse'ünü de benzer biçimde över; çünkü Poe bilinçdışına dikkat çekerek uzlaşım-sal öznelliği bozar. Cixous kendi eserinde otobiyografisinin öznelliğini kuramsal olanla birleştirmek için biçimleri birbirine karıştırır. Örneğin *Souffles*'da Jean Genet'yi, onu bir karakter olarak, yaratıp bunu fantezi ve otobiyografiyle karıştırıp, hatta boşlukların ve düzensiz türlerin de katılmasıyla oluşan ironik Batı metinleriyle birleştirerek pek çok anıştırma yapmıştır. Başlık tabii ki Cixous'nun soluma ve sürekli hareketle temsil edilen bedeninin gücünü çağırıştır.

Cixous'nun okura olan ilgisi ve yazarları ayırmak yerine onlarla diyalog kurma merakı *écriture féminine*'in ana tekniklerinden biridir. Cixous da Kristeva gibi 'diyalog' kavramını Bakhtin'den almıştır. Cixous'nun çok sayıda tür ve eleştirel biçimle yaptığı deneyler *Vivre L'orange*'da meyve verir. Eğer Cixous'nun amacı her bir metnin bir kadının fiziksel ihtiyacına karşılık olması için kadın cinselliğinin gramerini temsil etmekse, Brezilyalı yazar Clarice Lispector üzerine çalışması buna hayali bir örnek oluşturur. *Vivre L'orange*, Cixous'nun Lispector üzerinde yıllarca süren çalışmalarının sonucudur. *Orange* [portakal] –Oran (doğum yeri) ve *je* üzerine bir oyun– aynı zamanda elementlerin de –kan, nem ve ışık– bir sembolüdür. Morag Shiach, Cixous ve Lispector'un güçlü etkiler bırakmak için görsel imgeler "Ve özellikle de renk, doku ve ışığın coşkusal ağırlığını" kullanmalarındaki üslup benzerliğine dikkat çekmiştir (Shiach, 1991, s. 67). *Vivre L'orange* Cixous'nun okurların kendilerini metin tarafından 'okunmaya' bırakabilecekleri bir eleştiri yazma amacını örneklemektedir. Catherine Clément ile yaptığı ve birlikte yazdıkları *The Newly Born Woman*'ın sonunda yayımlanan bir tartışmada

Cixous bunun nasıl işlediğini açıklar. Eleştirmenlerin, yazarların bir okurun varlığını doğruladıkları metin ögeleri üzerinde odaklandıklarını ileri sürer.

The Newly Born Woman, bu yeni eleştirel düşüncelerle belirtilen devrimci ihtimalleri araştırmaktadır. Cixous'yu izleyerek, feminist eleştiri doğrusal anlatıdan peri masalı ya da mitolojiye geçebilmiştir. Feminist eleştiri 'sahiplik' anlayışından ve farklı tarzlarla farklı temsiller ortaya çıkaracak olan bedene daha yakın bir dil ile karakterlerin hayatlarının sonsuz ayrıntılarını yazmaktan kaçınabilmiştir.

ÖZET

Fransız feminist eleştirisi yapısöküm ve gözden geçirme gibi temel eleştiri projeleriyle meşgul olur, ayrıca bir yaratıcı malzeme projesidir –bir saldırı ve yeniden kurma yeri. Dil tarihi, edebiyat ve felsefenin kurulu düzeni ve bütün bunları destekleyen altyapı çalışmaları, ataerkilliğin başlıca güç alanlarıdır. Batı kültüründe dilin özel ve tarihsel olarak belirlenmiş bir gücü vardır. Dil bizim toplumsal cinsiyeti kavrama ve kendimizi cinslendirilmiş varlıklar olarak bilme şekillerimizi, toplumun toplumsal cinsiyeti kavrama ve cinslendirilmiş özneler yaratma şekillerini belirler. *Ecriture féminine* ister Kristeva'nın semiyotiğinin formunu isterse Irigaray'ın eksilteleri gibi yeni bir sözdizimini alsın, var olan bu düzene bir seçenek sunmaktadır.

İkinci-dalga feminizmin ilk metinlerinin çoğunun (örneğin *The Dream of a Common Language*-Ortak Bir Dil Düşü ve *Silences*-Sessizlikler) dil ya da dilin yokluğu üzerinde yoğunlaşması ve pek çok önemli feminist eleştirmenin (örneğin Hélène Cixous, Adrienne Rich ve Luce Irigaray) şair/yaratı-

cı olmaları hiç de şaşırtıcı değildir. Batı felsefesine, dilbilimine ve edebi kuramlara yapılan herhangi bir eleştirinin yeni bir feminist eleştiriyi desteklemesi kadar, yeni bir kadın kültürünün gelişmesini de destekleyecek olması olasıdır. Örneğin dramatik, kurumsal olmayan politikasıyla İtalyan feminist eleştirisi çoğunlukla Fransız feminizminin düşüncelerine cevap niteliğinde olmuştur. Carla Lonzi ve Milano Kadınlar Kitabevi Topluluğu'ndaki iş arkadaşları gibi eleştirmenler, *écriture féminine*'in yüreklendirdiği bir tür sembolik devrim için girişimde bulunmuşlardır. İtalyan eleştirmenler Fransız feminizminin eşitlikçi 'emanet' –farklı kuşaklardan kadınlar arasındaki değiş tokuşlar– kavramı üzerinde durmuşlardır. Örneğin Milano Kitabevi Topluluğu edebi 'emanet' eleştirisi için deneysel bir yöntem geliştirmiştir. Cixous'un metinsel 'terapi'lerine benzeyen bir psikoterapi biçimi olan bu yöntemde, çalışma grupları metinlere metinötesi kişisel çağrışım ve yorumlara göre sökülüp tekrar kurulacak birer 'yapboz' olarak davranırlar. İtalyan feminist eleştirmenleri ayrıca Fransız feminizminin ana temasına da borçludurlar: Bu tema kadınların sembolik otorizasyonu ancak dışı bir kaynaktan elde edebilmeleridir.

Çeviren:

Banu Mutaşçılar, Aylin Ecdaroğlu

SEÇME OKUMALAR

Temel metinler

Cixous, H. (1974) "The character of 'Character'", *New Literary History*, 5:2, s. 383-402

Cixous, H. (1975) *Souffles*, Paris: Des femmes

Cixous, H. (1976a) 'The laugh of Medusa', *Signs*, 1:4 (Yaz), s. 875-93

Cixous, H. (1976b) *The Exile of James Joyce*, Londra: John Calder

Cixous, H. (1979) *L'Heure de Clarice Lispector précède de Vivre L'orange*, Paris: Des femmes

Cixous, H. (1981) 'Castration or decapitation', *Signs*, 7:1 (Güz) s. 36-55

Cixous, H. ve Clément, C. (1987) *The Newly Born Woman*, Manchester: Manchester University Press

Irigaray, L. (1977) 'Women's exile', *Ideology and Consciousness*, 1 (Mayıs), s. 62-77

Irigaray, L. (1980) *Amante marine. De Friedrich Nietzsche*, Paris: Minuit. Bu kitabın bir bölümü 'Veiled Lips' başlığıyla İngilizce'ye çevrilmiştir, *Mississippi Review* 11:3 (1983) s. 98-119

Irigaray, L. (1985a) *This Sex Which Is Not One*, Ithaca: Cornell University Press

Irigaray, L. (1985b) *Speculum of the Other Women*, Ithaca: Cornell University Press

Kristeva, J. (1980a) *Desire in Language: A semiotic approach to literature and art*, Oxford: Blackwell

Kristeva, J. (1980b) *Pouvoirs de l'horreur*, Paris: Seuil

Kristeva, J. (1981) 'Women's Time', *Signs* 7:1 (Güz), s. 77-92

Kristeva, J. (1982) 'Psychoanalysis and the polis', *Critical Inquiry*, 9:2 (Eylül) s. 77-92

Kristeva, J. (1984) *The Revolution in Poetic Language*, New York: Columbia University Press

Marks, E. ve Courtivron, I. (ed.) (1981) *New French Feminisms*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf

Wittig, M. (1992) *The Straight Mind and Other Essays*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf

Wittig, M. ve Zeig, S. (1979) *Lesbian People's Materials for a Dictionary*, New York: Avon

Giriş yazıları

Andermatt, V. (1977) 'Hélène Cixous and the uncovering of feminine language', *Women and Literature*, 7:1

Andermatt Conley, V. (1992) *Hélène Cixous*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf

Duchen, C. (ed.) (1987) *French Connections: Voices from the women's movement in France*, Londra: Hutchinson

Fletcher, J. ve Benjamin, A. (ed.) (1990) *Abjection, Melancholia and Love: The work of Julia Kristeva*, Londra: Routledge

Grosz, E. (1989) *Sexual Subversions: Three French feminists*, Sydney: Allen & Unwin

Jouve, N. W. (1991) 'French feminisms', *White Woman Speaks With Forked Tongue* içinde, Londra: Routledge

Lechte, J. (1990) *Julia Kristeva*, Londra: Routledge

Moi, T. (1985) *Sexual/Textual Politics*, Londra: Methuen

Moi, T. (ed.) (1987) *French Feminist Thought*, Oxford: Blackwell

Sellers, S. (ed.) (1988) *Writing Differences: Readings from the seminar of Hélène Cixous*, Milton Keynes: Open University

Sellers, S. (1991) *Language and Sexual Difference: Feminist writing in France*, Londra: Macmillan

Shiach, M. (1991) *Hélène Cixous: A politics of writing*, Londra: Routledge

Whitford, M. (1991) *Luce Irigaray: Philosophy in the feminine*, Londra: Routledge

Wilcox, H., McWatters, K., Thompson, A. ve Williams, L. R. (ed.) (1990) *The Body and the Text: Hélène Cixous, reading and teaching*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf

Ek okumalar

Bakhtin, M. M. (1984) *Problems of Dostoevsky's Poetics*, Manchester: Manchester University Press

Burke, C. (1987) 'Romancing the philosophers: Luce Irigaray', *The Minnesota Review*, 29, (Güz) s. 103-14

de Lauretis, T. (1989) 'The essence of the triangle or, taking the risk of essentialism seriously: Feminist theory in Italy, the US and Britain', *Differences*, 1:2, s. 3-38

Felman, S. (1975) 'Women and madness', *Diacrits*, (Kış) s. 2-10

Fuss, D. (ed.) (1991) *Inside/Out*, Londra: Routledge

Lonzi, C. (1974) *Sputiamo su Hegel*, Milano: Scritti di Rivolta Femminile

Plaza, M. (1978) "'Phallomorphic Power' and the psychology of 'woman'", *Ideology and Consciousness*, 4 (Güz) s. 4-36

Spivak, G. (1990) *The Post-Colonial Critic*, Londra: Routledge

5 PSİKANALİTİK ELEŞTİRİ

Mayıs 1968'den itibaren akademik çevrede psikanaliz, felsefe, edebiyat ve dilbilim disiplinleri arasındaki duvarlar yıkıldı. Akademik haritanın en etkileyici yeniden çalışmaları Julia Kristeva, Monique Wittig, Hélène Cixous, Luce Irigaray ve (Amerika'da) Mary Daly'nin metinlerinde ortaya çıktı. Bütün bu yazarlar, yalnızca hümanistik eleştirinin değil, bunun ifade edildiği dilin de gelenekselliğini yıkmaya arzusunu paylaştılar. *Les Guérillères*'de Monique Wittig "her sözcüğü sınavacağını" iddia etti.

Feminist eleştiri ile psikanaliz arasındaki diyalog çeşitli nedenlerden ötürü önemlidir. Bütün feminist eleştiri psikanalizle benzer sorunsalları paylaşmamakla beraber, her ikisinin de üzerinde durduğu ortak konular vardır: Anne, baba ve çocuklar arasındaki ruhsal ilişkiler, cinsellik ve bunun ifadesi arasındaki ilişki, yazarlar ve okurlarca paylaşılan kimlik değişkenlikleri. İkinci olarak her ikisi de benzer yöntemleri paylaşırlar: Metinlerin, ister bilinçaltı olsun ister roman, çeşitli şifreler içerip içermediğini ve günlük hayattaki 'söylenmemiş olanı' temsil edip etmediğini incelerler. Her ikisi de kişisel duyguların, rüyalar, kaçınımlar ve aktarmalarla açıklanabileceğini umarlar. Psikanalitik edebi eleştirmenler, yazarların ve karakterlerin güdülenmeleri ve okurların bunlara

verdikleri tepkiler kadar, metnin gizlenmiş alanlarına da odaklanırlar.

'Écriture féminine' terimindeki *feminine*'i (dişil) koyan psikanalizdir. Eleştirmenler dişil libido ile kadınların bilinçaltı arasındaki ilişkiyi ve bunların kadın söylemi içindeki ifadelerini tanımlarlar. Psikanaliz, 1970'lerin ve 1980'lerin çok heyecan uyandıran ve güçlü feminist eleştirisini biçimlendirdi. Kristeva, Cixous, Wittig ya da Daly'nin metinleri otuz yıl önce yazılamazdı. Ancak çok yakın zamanlarda psikanaliz 'dişil olanın' dilde nasıl bilinçli olarak üretildiğinin ve düzenlendiğinin eleştirisini getirmiştir. "Feminist eleştiri psikanalizden ne öğrenebilir?" sorusu sorulduğunda Kristeva, Cixous ve Irigaray bunu şu şekilde yanıtlarlar: Batı düşüncesi tarafından oluşturulmuş fallik sembollere karşı koymayı öğrenmek ve psikanalizle deşifre edileni, kadın vücudunun deneyimleriyle yazmak.

Juliet Mitchell'in *Psychoanalysis and Feminism*'i (Psikanaliz ve Feminizm, 1974) kadınların deneyimlerini açıklayan ve Freud, Lacan ve Laing'in teorilerini inceleyen ilk feminist metindir. Mitchell, Freud'un (Millet ve diğerlerinin iddia ettiği gibi) kadın düşmanı olabileceğini, buna rağmen, bugün hepimizin hâlâ olduğu gibi onun da ataerkil kültür tarafından şekillendirildiğini tartışır. Mitchell'a göre, Freud'un ataerkillik içindeki kadın anlayışı, bundan dolayı hâlâ konu ile ilgili ve önemli bir teoridir. Kadınlık durumunun Freud'cu bir psikanalitik yapılandırılmasının problemi, esas olarak kadınların cinsel ve kültürel olarak gösterdikleri önemli çağdaş değişimleri göz ardı etmesidir.

Écriture féminine kavramı psikanalizden alınır ve bu konuya hitap eder. Birçok feminist eleştirmenin kadın ruhu ile dişil yazı (*écriture féminine*) arasında -çok cazip bir yeri olan- benzerliğin mümkün olabileceğini kabul etmesinden itiba-

ren, bu benzerliği detaylı olarak incelemek, bunun şu soruyu nasıl yanıtladığını görebilmek için önemli olmuştur: Ruhsal deneyimlerle konuşulan ve baskın söylem tarafından önemsenmeyen ya da değeri düşürölen bir kadın dili var mıdır? Psikanaliz disiplini, çok yararlı başlangıç noktaları sunmuştur. Psikanalitik eleştiri, bütün feminist eleştirinin temelinde var olan bir problemi net bir şekilde ifade etmiştir: Sosyal duyguların alanıyla, özel duyguların, belki de tam anlamıyla bireysel olanın birbiriyle bağlantısı.

Psikanalitik eleştiri, feminist edebiyat teorisine en önemli ve verimli katkılardan biridir. Ana feminist eleştirmenlerin bir listesini yaparsak, Fransa'dan Kristeva, Cixous ve Irigaray, Amerika'dan Heilbrun, Mary Jacobus, Gilbert ve Gubar, Spivak, Hirsch ve Felman ve İngiltere'den Coward ve Mitchell farklı yönlerden olsa da psikanalize borçludurlar. Psikanaliz *sadece* dil yoluyla dişil olanın kurgulanması anlamında olmayıp psikanalizin *yaptığı* ne büsbütün kadınlığın sosyal kurgulanışı (bununla birlikte kadınlığı kuran) ne de biyoloji ile kurulan, aynı zamanda dil ve öznellikten kaynaklanan dişil olanın bir okumasını sunmaktır. Gerçekten de 'sadece' tıbbi psikanalizde bile kadınların özel yaşamları, imgelemleri ve ilk deneyimleri başlangıçta, tıbbi semptomlar olarak yorumlanmadan önce dil şeklinde yorumlanır. Psikanalizle, bilinçaltının konuşma öncesi deneyimleri ve semiyotik bile dilbilimsel olarak kurulur.

Psikanalitik vakalar, metinler şeklinde yazılmaya edebiyat eleştirisi kadar eğilimlidir. Her ikisi de, her birinin incelediği söylemin 'gerçek' anlamını arayışlarını, elbette ki, terk etmeden kendi durumlarının kurgu olduğunu açıkça dile getirirler. Psikanaliz, kadının, başka şeylerin yanında rüyaları ve konuşma tarzı yoluyla her bir öznenin 'metnini' okumaya çalışır. Bunu yaparken, özellikle edebi formların -yokluklar,

çarpıtmalar ve sürçmeler- öznenin kişiselliğinin gizli bölümlerine geçit sağlayabilecek kısımlarına odaklanır. Edebiyat eleştirisi de çok benzeyen bir şey yapar. Edebi metinlerdeki metaforları, benzetmeleri ve yoklukları inceleyerek bir yazarın gizli altmetnini açığa çıkarmaya çalışır.

Psikanaliz ve feminizmde geleneksel edebiyat eleştirisinin bir karşı çıkışı vardır. Her ikisinin de ortaya koyduğu en büyük karşı çıkış, öznenin birliği üzerinedir. Psikanalitik eleştiri, feminist eleştiri gibi, çok zengin ve gelişigüzel katmanlanmış gerçekliklerin yazılarını içerir. Diğer ve çok önemli bir karşı çıkış da sanat, politika ve toplum arasındaki geleneksel ilişkilere yöneliktir. Kişisel ruh ya da metinleri açıklamada bir alanın diğerine göre daha ayrıcalıklı bir statüye sahip olduğu değer hiyerarşisine artık ihtiyaç yoktur. Popüler metinler (örneğin kadın dergileri) kadınların arzularının açıklamalarını sunmada modernist bir roman kadar yararlı olabilirler. Feminizmin kendisi, politik hareket ve edebi deneme gibi, psikanalizle benzerlikler gösterir. Her ikisi de baskı modelini kullanırlar. Feministler kadınların cinsel deneyimlerinin görünüşlerinin genellikle bastırılmış veya 'bilinçaltı'nda olduğunu düşünürler. Feminist gruplar içindeki bilinç yükseltme, terapide bilinç içindeki baskıları ortaya çıkarma ya da edebiyatta metinde gizli olan anlamı ortaya çıkartma gibidir -bunlar ataerkilliğin daha önce ifade edilmemiş sonuçlarını öğrenme yollarıdır.

Feminist psikanalitik eleştirinin temel yöntemleri nelerdir? Diğerleri arasında Freud'cu kuramı, Lacan'ı ve nesne/işikiler analizini içeren çeşitli farklı formlar vardır. Fransız feministlerinden Julia Kristeva anne ve çocukların semiyotik/konuşma öncesi dönemlerine odaklanır ve ataerkilliği sembolik şekilde tanımlar. Semiyotik, ritm ve tonlama ile oluşturulan içgüdüleri içerir ve semboliğin zorlamasından

önce gelir, bu dilde yaratılmış bir anlam sistemidir. Amerikalı feminist Ellen Moers, 'sembolik' kavramını çok daha geleneksel bir Freud'cu düşünce içinde, kadınların bilinçaltı arzularının metinsel ifadesi anlamında kullanır. Juliet Mitchell, buna ek olarak, R. D. Laing ve Winnicott'tan etkilenerek, çocukluğun fenomenolojisini ve bunun dişil kimlikle ilişkisini tanımlar.

Feminist psikanalitik eleştiri bu nedenle çok zengin ve çok katmanlıdır. Eleştiri, kadın yazarların ve kadın karakterlerin psikodinamiklerinin (Moers, Gilbert ve Gubar) metinsel metaforların psikanalizinin (Spivak, Mitchell, Jacobus) ve okurların okumalarının psikodinamiklerinin çalışılmasını içerir. Bu zamana kadar toplumsal cinsiyet farklılıkları konusundaki çalışmalar *bütün* psikanalitik teorinin merkezindeyken feminist eleştirinin değildi. Feminist eleştirinin kendisini bu genel arka plandan soyutlaması hatalı bir davranış olacaktı. Norman Holland, Herbert Marcuse ve Harold Bloom kültürel varsayımların ve politik iktidarın ideolojiler halinde, psikanalitik modeller yardımıyla çözümlenecek söylemler içinde var olduğunu da vurgulamışlardır. Fakat feminist eleştirmenler tarafından sınırları çizilen odak noktaları ve yöntemde farklılıklar vardır.

Ortodoks Freud'cu edebiyat eleştirisi, birey olarak yazarın ya da birey olarak okurun tekil deneyimlerine odaklanma eğilimindeydi. *Holland's Guide to Psychoanalytic Psychology and Literature-and-Psychology* (Holland'ın Psikanalitik Psikoloji ve Edebiyat-Psikoloji Rehberi; 1990) adlı eserinde Amerikalı eleştirmen Norman N. Holland edebiyatın okurun kendi bilinçaltı fantezilerine* doğru harekete geçirilmesini sağlayabileceğini tartışır. Fakat, elbette, Holland feminist okuma-

* Holland burada İngilizce'de eril birinci tekil kişi için iyelik zamiri olan 'his'i kullanır: "To his unconscious fantasies". (Çev. n.)

ların paylaşılmasıyla çoğu zaman kışkırtılan, okur ve eleştir-
menin tepkilerinin eşitliğini sunmaz. Gerçekten Holland
kendi eleştirisinin metinlerdeki tek ve özel edebi kimlikler
üzerine bilimsel bir sorgu olduğunu öne sürer. Benzer şekil-
de, psikanalitik eleştirmen Simon Lesser *Fiction and the Un-
conscious*'ta (Kurmaca ve Bilinçaltı; 1957) edebiyatın esas ola-
rak rahatlamaya hizmet ettiğini ve bundan dolayı okuru
dengede tuttuğunu tartışır. Kadınların deneyimlerinin çeşit-
liliği burada kendine yer bulamaz. Buna karşılık, Marcuse ve
Frankfurt Okulu tarafından yaratılmış olan Freud ve Marx
sentezi, bireysel bilinci, paylaşılmış, kapitalist ilişkilerin bir
parçası olarak inceler, fakat, kadınların otobiyografilerinde
yaptıkları gibi, belirli öznelerin tekil olay tarihlerine küçük
de olsa bir alan bırakmak eğilimindedir. Harold Bloom, Fre-
ud'un Oidipus kompleksi üzerine *The Anxiety of Influence*'ta-
ki (1973) yorumlarıyla, Amerikan feminist eleştirisini önemli
ölçüde etkilemiştir. Gelişmeyi yazmak için tutarlılığın arzu
edilen bir amaç olduğunu diğer erkek kimlik teorisyenleri
varsayıyorlarsa, Bloom gerçekte, edebiyat tarihini Oedipus
kompleksi açısından, bütün şiirlerin, onları yazan şairlerin,
öncü şiir veya şairleri kasıtlı olarak yanlış yorumlamalarını
temsil ettiğini öne sürerek, yeniden yazar. Yine de Bloom'un
teorisi de feminist eleştiri için yeterli temel oluşturamamak-
tadır. Bloom, yalnızca erkek şairler üzerine odaklanmaz, ni-
celiksel bir yüceltme kavramını veya kendinden geçişin duy-
gularını da değerlendirir. Bu demektir ki, Bloom, bir şiirin
değerinin, şairin şiirinde* açığa vurduğu yüceltmenin mikta-
rından kaynaklandığını varsaymaktadır.

Diğer yandan, feminist eleştiri, ne bireysel ve kolektif ara-
sındaki karşıtlığa ne de edebi deneyimin niceliksel yığına

* Bloom burada İngilizce'de eril birinci tekil kişi için iyelik zamiri olan "his"i kulla-
nır: "In his poem". (Çev. n.)

kapalı olmayan modelleri tercih eder, fakat çoğu, radikal bir biçimde farklı yoldan süreksizlikleri düşünemilmeye muktedirlerdir. 'Women's Time'da Julia Kristeva feminizmin yeni bir çağda yeni alanların uzlaşmasını temsil ettiğine işaret eder. Kristeva'nın kullandığı çok dikkat çekici ve yararlı bir metafordur. Kristeva gibi, feminist psikanalitik eleştirmenlere şunu sorabiliriz: Edebiyat konusunda psikanalitik olarak nereden konuşuyorsunuz?

Ellen Moers, Sandra Gilbert ve Susan Gubar bu soruyu, XIX. ve XX. yy. edebiyatının imajları ve sembollerinde temsil edilen kadın dostluğu üzerinden konuştukları şeklinde yanıtlayacaklardır. Kristeva ise anne ve semiyotik üzerinden konuştuğunu söyleyecektir. Kadın yazınının genelinde annenin temel bir odak noktası olduğu konusunda Kristeva'ya katılmakla beraber, Juliet Mitchell histerik duygular alanı üzerinden konuşmak amacındadır. Carolyn Heilbrun androjen [cinsiyetsiz] kadın kahraman şeklinde hayli 'farklı' bir alan bulmuştur. Cixous ve Irigaray edebiyatın bütün kadın cinselliğinin morfolojisini temsil ettiğini kanıtlamaya çalışırlar. Popüler kültürün feminist eleştirmenleri kadın okurların psikodinamiklerine dikkat çekerek bu alanı genişletmişlerdir.

FREUD VE LACAN

Bugün hâlâ Freud'un etkisinin büyük olması, onun genel kavramlarının ve kullandığı terimlerin günlük düşünce ve yazıda yeniden şekillendirilmesinden kaynaklanır. Freud'un kendisi bir edebiyat eleştirmeniydi ve psikanalitik modeller olarak kullanmak üzere edebiyattan belirli başlıklar ve konular aldı. Bir Yunan tragedyasından alınan Oedi-

pus kompleksi buna açık bir örnektir. Feminizm ile Freud ve Lacan arasında vurgulanması gereken çok önemli bir ilişki vardır. Burada Freud ve Lacan'ın teorilerini kısaca özetlemek ve bundan dolayı basitleştirerek anlamını bozmak yerine, sadece feminizme yaptığı katkılar üzerinde duracağım. Freud kadınlık durumunu ilk kez Batı kuramsal söyleminin merkezine koymuştur. Psikanaliz, kadın hastaların kişisel geçmişlerinin analizi yoluyla kadınlığın (ve erkekliğin) nasıl oluştuğunu anlamaya çalışma ile başladı. Freud bu vaka çalışmalarında ortaya koyduklarını sistemleştirmede, kadınlığın her bir kadının belleğinde nasıl deneyimlendiği hakkındaki nesnel bilgiyi ortaya koydu. Freud tıbbi psikolojinin açıklayıcı stratejilerini görmenin kullanılmasından (bu Charcot'nun 1880'lerde kullandığı ana tekniktir), duymanın kullanılmasına ve böylece dile çeviren kişi olmuştur. Psikanalizi biyolojiden ayırarak, Freud dikkatleri psikolojiden, konuşulan ve ondan sonra gelen yazılı söze çevirmiştir.

Freud'un terimleri ve genel kavramları edebiyat eleştirisi için çeşitli nedenlerden ötürü büyük önem taşır. İlk olarak, Freud'cu kavramlar kalıplaşmış tipleri tanımlar ve karakterlerin davranışlarına açıklamalar getirir. İkincisi Freud kişisel ruhun oluşumunda hazzın ve arzunun önemini açığa çıkarmış ve rüyaların sembolizmi, metaforları ve yoğunlaşmaları yoluyla bu içgüdülerin anlaşılabilmesini sağlama yollarına işaret etmiştir. Örneğin, Zora Neale Hurston'un romanı *Their Eyes Were Watching God*'da (Gözleri Tanrı'yı İzliyordu) Hurston, kadın için "Rüya gerçekliktir. Daha sonra kadınlar buna göre davranır ve yaparlar" görüşünü tartışır (Hurston, 1986, s. 9). Psikanalistler gibi, Hurston'ın kadın karakterleri, rüya metaforlarının ve imgelerinin, hayatlarının tanımlanmamış ya da baskı altına alınmış öğelerinin yerine geçmiş biçimlerini temsil ettiğini bilirler.

Benzer şekilde, Lacan için bilinçaltı dil gibi yapılanmıştır. Lacan Freud'un yaptığı gibi özneleri metinler şeklinde okur. Çocuklar olarak büyüyoruz, der Lacan, düşsel kimlikler yaratarak, fakat bu kimliklerin çoğu daima zordur ve genellikle kurgusal olacaktırlar. Benliğimizin ilk aşamasında kimlik, kendimizi aynada grmemizden –znellik ve nesnellik arasında net olmayan bir görüntü şeklinde– gelir. İkinci aşama, 'sembolik' düzene geçtiğimiz, dili kullanarak, 'kendim' ve 'ben' olarak kimliğimizi oluşturmaya başladığımız aşamadır. Lacan'ın iddiasına göre bilinçaltı imlenenler ve imleyenler olarak adlandırdıklarının 'bir kaydırma'sıdır ki bu da belirlenmiş anlamların ve metaforların bir karışımıdır. 'Erillik' ve 'dişillik', kavramlardır, metaforlardır ve bazı bakımlardan da dildir.

Açıktır ki, feminizmin dil yapıbozumu, ruhsal söz sanatlarının Freud'la başlayan, Lacan ve diğerleriyle devam eden çözümlemesine borçludur. Lacan'a göre bilinçaltı, cinsiyet kategorilerinin kurgusal doğasını açığa çıkarır. Lacan, znellik tanımını bir kurgu düşüncesine başvurarak geliştirmiştir. Feminist eleştirmenleri Lacancı çözümlmeye çeken de dil ve imgelem arasındaki bu ilişkidir. Lacan'a göre dil, bizi cinsiyetli özneler olarak kimliklendirendir. Kimliğin kazanılması ve böylece öznellik, yalnızca konuşmanın içine girdiğimizde oluşur. Lacan feminist edebiyat eleştirisine öznelliğin faydalı bir kavramını verir. Bir kızın kimliği yalnızca dil yoluyla saptanmaz, ondan önce doğuştan gelen biyolojisiyle belirlenir, fakat Lacan tutarlı özne düşüncesinin kendisinin bir kurgu olduğunu belirtir. Cinsel kimlik daima kararsızdır; bilinçaltı tarafından bölümlenmeye karşı hassastır ve bölümlenme günlük dilin süreksizlikleri ve çelişkilerinde kendisini ortaya koyar. Ayrıca kadınlık düşüncesi yeniden tanımlanmaya daima açık olacaktır.

Freud ve Lacan'ın psikanaliz ve dili birleştirme yöntemleri feminist psikanalitik eleştiri için yararlı olmuştur. Freud'un açıklama modeli de feminizm için çok önemli bir diğer avantaja sahiptir. Tamamen yorumlayıcı –değişmez terimlerin ilişkisi yoluyla tek bir anlamı elde etmeyi sağlayan– bir yöntem ile yorumcunun kendisini sorgulayan bir yöntem ortasındadır. Diğer bir deyişle edebi yorumlarda yazar ve eleştirmen, analiz edilen ve analiz eden gibi, yorumlanabilecek nesnelerdir.

Bugüne kadar Freud'cu ve Lacan'cı psikanalitik eleştiriler feminizm için açıkça sorun yaratmışlardır. Freud ve Lacan'ın teorisinde bizi sembolik düzene geçişe zorlayan şey Oedipus kompleksidir. Dil (ve dolayısıyla edebiyat eleştirisi), basitçe ifade edilirse, Baba'nın yasası ya da eril sözdizimsel düzen tarafından kontrol edilir. Dişil metaforlar sembolik alanın dışında –aşk romanlarında, fantezi veya aşkın imgelemde– kalır. Örneğin, Irigaray'ın kadınların yarı-güvenlerine, ünlemlerine ve 'gevezelikler'ine getirdiği tanımlamalar semboliğin dışında kalacaktır. Feminist edebiyat eleştirileri bu nedenle, sadece kadına özgü olan metaforları övemedi, çünkü bu ataerkilliği üstün sembolik düzen olarak kabul etmek anlamına gelirdi. Göreceğimiz gibi Julia Kristeva, 'semyotik' olarak adlandırdığı pre-sembolik, pre-Oedipal gibi kavramlara düşsel, dişil edebi bir dünyayı yerleştirerek bir ölçüde bundan kaçınır. Bu, farklılık kaynağını kastrasyon kompleksinden başka bir şeyde kurmakta ise de başka bir sorun daha vardır. Lacan'a göre konuşma öncesi bir gerçeklik yoktur ve bu nedenle feministler için o dünyayı ayrıcalıklı kılmak anlamlılığın arkaik bir formuna dişillliği devretmek demektir.

Bir dizi psikanalitik uygulamanın radikal ve 'yapısöküm'e uğratılmış olarak sorgulanmasına yönelik yaygın çabalarında, feminizm çağdaş düşüncenin büyük bir sorunu-

la karşı karşıya kalır. Bu, psikanaliz ve feminizmde ortaktır: Kişi Öteki'nin alanından nasıl konuşabilir? Kadınlar ya da bu durumda erkekler de var olan eril/dişil çatı dışında nasıl düşünülebilir? Derrida'ya göre, Batı metafiziği, genellikle eril olan, 'pozitif' terimin daha değerli olduğu bir karşıtlıklar sistemine (varlık/yokluk, özdeşlik/farklılık) dayanır. Başka bir deyişle, kadınlar karşıtlıklar mantığından nasıl kurtulacaklardır?

ELLEN MOERS, SANDRA GILBERT VE SUSAN GUBAR

Ellen Moers *Literary Women*'de, Sandra Gilbert ve Susan Gubar da *The Madwoman in the Attic*'te, romanların aslında cinsel kimliğin konumu üzerine anlatılar olduğunu tartışırlar. Bu eleştirmenler kadınların yazılarının kadın kimliğinin bastırılmış ve bilinçaltına atılmış özelliklerinin kesin bilgisini taşıdığına işaret etmişlerdir. Her üç eleştirmen de yaptıktaki karakter temsillerinin psikodinamiklerinin izini sürmüşlerdir. Bunu, diğerleri içinde özellikle Amerikalı psikanalist Karen Horney'in ilk dönem yazıları üzerinden geliştirmişlerdir. *The Dread of Women*'de (Kadınların Dehşeti) Horney, Heine ve Schiller'in şiirlerindeki, kendi iddiasına göre, erkeklerin gizli kadın korkularını açığa çıkaran ve 'çocuksu, anneye özgü olmayan ve histerik bir kadın tarzı' hakkındaki yazmalarına yol açan kaygı imgelerini tanımladı (1932, s. 360). Çağdaş eleştirmenler benzer teknikleri kullanarak, anneliğin edebi örnekleri ve kadın kimliğinin olumlu potansiyel bir kaynağı olarak görülen kadınca bağlanma ile kadının yabancılaştırıldığı bu modellere karşı çıktılar. Feminist eleştirmenler Sartre'in Ötekilik diyalektiklerini ve Lacan'ın ayna evresi kavramını yeniden tanımlayarak, annelerin, kız çocuk-

ların ve arkadaşların edebi söz sanatlarıyla bir diğerini nasıl yansıttıklarını gösterebildiler. Bu psikanalitik imgelerin metinsel çözümlemelerinde, feministler Nancy Chodorow'un sözleriyle 'anneliğin yeniden üretiminin' kız çocukların metinlerinin üretiminde de nasıl yansıtıldığını gösterdiler.

Ellen Moers'in *Literary Women*'i (1977) psikodinamik yaklaşımın klasik bir örneğidir. *Literary Women*, her bir yazarın yapıtlarındaki belirli imgeler ya da temalarla yazarın biyografisini birbirine bağlar. Örneğin Moers, Christina Rossetti'nin 'Goblin Market'inde yarattığı etkileyici ve acımasız eril yaratıkları, onun, çocukluğunda erkek kardeşleri tarafından enstest ilişkiye ya da sororial istismara uğradığına inanmasına bağlar. Moers kadınca yazıdaki formlar ve kadın bilinci arasındaki sorunlu ilişkide dişil kültürün görünüşlerini tercüme eder. Özgül kadın tarzları (örneğin Gotik), özgül kadın mitleleri (*Frankenstein*'daki dünyaya getirme gibi) ve özgül kadın sembolleri (Anne Frank'ın kuşu gibi) olduğunu öne sürer.

Literary Women kadın yazarların edebi uyumsuzluğu ve bunun nasıl çözüleceğine dair görüşlere yeni bir yol açmıştır. Ellen Moers kadın yazarların diğerlerine karşı duyduğu içtenlik ve saygıyı tanımlamıştır; örneğin, George Eliot ile Harriet Beecher Stowe ve Emily Dickinson'un Elizabeth Barrett Browning'e olan borçluluğu. Ancak Moers yazınsal formları hayli işlevsel yöntemler içinde tanımlamıştır ve bunların başlıca işlevleri beyaz heteroseksüel kadın kahramanları karakterize etmektir. Moers'in projesinin olumsuz yanı, onun, yazarların maksatlarını olduğu gibi kabul etme varsayımıdır. Elly Bulkin gibi eleştirmenler Moers'i, Batılı beyaz heteroseksüel yazını merkezileştirdiğinde ırkçı ve homofobik olmakla suçlamışlardır (Bkz. 8. Bölüm, Lezbiyen feminist eleştiri).

Sandra M. Gilbert ve Susan Gubar'ın *The Madwoman in the Attic*'i (1979) Moers'in modelini geliştirmiştir. Gilbert ve Gu-

bar, Jane Austen, Mary Shelley, Brontë'ler ve George Eliot'un yapıtlarını açıklamışlar ve bu yazarların eserlerinde onların sosyal ve kültürel kaygılarını uygun şekilde açığa vuran imgelerin (kuşatılmanın, çift kişiliğin, hastalığın ve deliliğin) var olduğunu iddia etmişlerdir. *The Madwoman in the Attic* günümüz feminist eleştirisinde adından söz edilmesi gereken en önemli metinlerden biridir. Bu onun yalnızca Emily Dickinson gibi yazarları ataerkil eleştirmenlerden sıkı bir şekilde 'koruma'sından değil, aynı zamanda feminist bir poetika yaratmaya çalışmasından kaynaklanır. Kitap çok sayıda ilginç düşünce ortaya koymaktadır: Kadın yazarlar nefret ettikleri karakterlere yakındırlar; kadın yazarların imgeleri kendi yaratıcılıklarından duydukları kaygıyı temsil eder. Fakat *The Madwoman in the Attic*'in biçimi açıklayıcıdır. Kitabın 718 sayfası, Gilbert ve Gubar'ın nasıl kesin çözümlemelerden çok özetlemeye dayandığını gösterir. Bir sonuç bölümü olmaksızın bir yazardan diğerine geçerler. Bu, neden bir yazarı diğerinden çok okuduğumuz hakkında küçük bir ipucu veren, garip şekilde devinimsiz bir metindir.

Gilbert ve Gubar'ın analitik yerine öyküsel bir form seçmeleri kısmen, kendilerinin de itiraf ettiği gibi, kitabın Indiana Üniversitesi'nde verdikleri dersten türetilmiş olmasındandır. Benzer şekilde, Patricia Meyer Spacks'ın psikanalitik temalara sahip olan *The Female Imagination*'ı (1977) da, başka türlü bir araya getirilemeyecek kadar farklı çalışmaları içeren öğretilbilir başlıklar çerçevesinde oluşturulmuştur. Örneğin onun 'iktidar' ve 'edilgenlik' başlıkları Gilbert ve Gubar'ın 'melek'ine benzer.

Bütün bu Amerikalı feminist eleştirmenler kadınsal imgeleri sorgulamak için çoğunlukla psikanalizden yararlanmışlardır. Elbette kadın stereotipleri Batı edebiyatının önemli öğeleridir. Fakat, bunlar edebiyat eleştirisi için sadece üstü

kapalı tutamaklar sağlamakla kalmayıp, herhangi bir metnin tamamen farklı özelliklerini kaba karşıtlıklara hapseder. Karakterizasyonun psikodinamiğinin bağlamından çıkarılmasının haritasını çizmek, neden bir şablonun diğerlerinden daha anlamlı olduğunu açıklamaz. Bu Amerikalı eleştirmenlerin 'kadınsı kadın kahraman'ın [*female heroine*] metafizik anlamlarına yaklaşımları çok önemlidir. Eleştirmenler kadınsı kadın kahramanı kendi bilinci ile bir olan, yekpare bir özne olarak kavramsallaştırarak, onun bütün bir özne olduğunu öne sürerler.

Bu ikilemin en genel şekilde gösterdiği şey, feministlerin öznelliği tanımlamak için karakter özdeşliği sembollerinden daha gelişmiş kavramsal enstrümanlara ihtiyaçları olduğudur. Kadınların temsili konusundaki önemli teorik sorular, Hélène Cixous, Mary Jacobus ve diğer feminist eleştirmenler tarafından farklı psikanalitik yaklaşımlar içinde yönlendirilmiştir. Örneğin Mary Jacobus, edebi metinlerin çözümlemesinde Freud, Lacan ve Melanie Klein tarafından oluşturulan kavramların geniş alanından yararlanmıştır. *Reading Woman: Essays in Feminist Criticism* (1986) kadınların yazıları kadar, Batı sanatı, Freud ve Lacan'daki cinsel farklılıkları betimlemeye yönelir. Benzer şekilde, Elizabeth Abel, *Virginia Woolf and the Fictions of Psychoanalysis*'de (1989), adından da anlaşılabilir gibi, anaerkillik ve ataerkillik hakkındaki (1920'ler ve 1930'lardaki) psikanalitik tartışmalar içinde Woolf, Freud ve Melanie Klein arasındaki ilişkilere bakar. Günümüzün feminist psikanalitik eleştirisi nesne ilişkileri psikoterapisiyle şekillenmiş fikirler ve teoriler tarafından desteklenen edebiyattaki anneye özgü ilişkilere odaklanır. Bu yaklaşımların belki de en çok bilineni, çocuğun anneye olan ilişkisinin, erkek çocuğun 'anne olmayan' olarak erkek olması ve kız çocuğun 'anneliğin yeniden üretimi' ile kadın olmasından kay-

naklanan toplumsal cinsiyet kimlikleriyle şekillendiğini tartışan Amerikalı eleştirmen Nancy Chodorow'un çalışmasıdır. Sonuç olarak, dünyada kadınlar diğerleriyle bağlı halde kalırken erkekler genellikle diğerlerinden ayrılmışlardır.

Batı'daki erillik ve dişilliğin kurgulanma yolları için net açıklamalar onererek nesne ilişkiler teorisi, erillik ve dişilliğin farklı edebi temsillerini tanımlayabilir. Eğer kadın yazarların anneleri ya da anne figürleri arasında güçlü ve çelişkili bir ilişki varsa, bu onların çalışmalarına da yansıyacaktır. Nesne ilişkileri teorisi, kadın yazarların, diğerlerinin çalışmalarından etkilenimlerini tanımlamaya çalışanlar içinde, Elaine Showalter, Ellen Moers ve Marianne Hirsch tarafından kullanılmıştır. Feminist psikanalitik edebiyat eleştirisi kadınların geçmiş yüzyıllardaki dostluklarını araştırmaya koyulan feminist tarihçilerle benzeşmektedir. Örneğin, Carroll Smith-Rosenberg'in erken ve çok etkileyici denemesi 'The Female World of Love and Ritual' (Kadınların Aşk ve Tren Dünyası; 1975), Amerikalı kadın günce yazarları arasındaki karşılıklı bağımlılığın izini sürer.

Marianne Hirsch'in kitabı *The Mother-Daughter Plot: Narrative, Psychoanalysis, Feminism* (1989) anneler ve kız çocuklar hakkındaki metinlerdeki çelişkileri ve eklemlemeleri çözümlemek için nesne ilişkileri teorisinden yararlanarak bu tarihi çalışmalar üzerinde kurulmuştur. Yazar  dönem/tarz belirler: Realizm (XIX. yy.), modernizm, Alice Walker ve Toni Morrison gibi Amerikalı siyah yazarların çalışmalarındaki anne odaklı ilişkiler. Hirsch kadınların yazdıklarında anneye özgü olanın sürekli olarak bastırıldığı, fakat siyah kadınların yazdıklarında annenin 'kendisini' temsil etmeye başladığını tartışır.

JULIET MITCHELL

Diğer yanda Juliet Mitchell romanın edebi gücünün, onun histeri portrelerinde yattığına inanır. *The Madwoman in the Attic*'ten farklı olarak, Mitchell deliliği romantik çekicilikle bağışlamayı aramaz. Histeri kadınlar için bir sosyal gerçeklik sağlayamaz; sadece edebi metinlerdeki histeri alanı, psikanalitik eleştirinin üzerinde durması gereken diğer bir 'alan'dır.

Juliet Mitchell edebi denemelerinde Phyllis Chesler'in *Women and Madness*'i (Kadınlar ve Delilik) ve diğer psikanalistlerin çalışmaları üzerinde oluşturur. Chesler kadınların birey olarak özgül değerleri ile ruh sağlıkları hakkındaki istatistiksel verileri derler ve bunu kadın yazarların romanları ve otobiyografilerinden yapılan edebi alıntılar bağlamında ortaya koyar. Chesler kadınlar hakkında konuşmaktansa kadınların kendileri hakkında konuşmalarını sağlamayı amaçlar. Mitchell Kristeva'nın semiyotik kavramındaki sorunun, semiyotiğin çocuğun sembolige girmesinden önce var olması nedeniyle, semiyotiğin kendine ait alanının ataerkillik tarafından belirlenmiş olması olduğunu tartışır. Bunu açığa çıkarmak için Mitchell kadın yazarların kadınca deneyimler hakkında konuşurken eril bir dil kullandıklarını öne sürer. Kaçınılmaz olarak kadınların sembolik 'düzen'leri de 'histerik' olacaktır.

Mitchell eleştirisinde iki tür psikanalitik anlayış ortaya koyar. Düşüncelerinden, daha teorik olması nedeniyle daha önemli olanı, kadın tarzının geleneksel söylem içinde 'hapsedilmiş' olduğu görüşüdür. Burada odak noktası sözdizimi üzerindedir. Fakat çalışmasının başından itibaren Mitchell, daha geleneksel olmasına rağmen daha kullanışsız olmayan bir psikanalitik teknik kullanır; öyküsel olay örgüsünün psi-

kanalitik hayat tarihine tercümesi. Örneğin, *Wuthering Heights*'ı (Rüzgârlı Tepeler) Catherine'in yetişkin yaşamında metaforik olarak temsil edilmiş, aşamalar ve karmaşık bunalımlar dizisi olarak tanımlar. Yine, George Meredith'i okurken, Meredith'in çocukluk davranışlarının varoluşsal fenomenolojisini kurar (Mitchell, 1984). Burada odak noktası yapı üzerinedir. Mitchell'in iddiası, dişillliği öyküsel formun olduğu kadar karakter temsillerinin de eşzamanlı olarak tanımlayacağıdır. Mitchell hem karakterlerin psikodinamik çözümlemelerini hem de metinsel yapıların psikanalitik eleştirisini yapmaya çalışır. Mitchell'in psikanalitik eleştirisi ilişkiler, Lacan'cı oyunların metaforları ve Winnicott'un ayna söz sanatları üzerine odaklanır ve Mitchell feminizmin merkezinde yer alan soruyu ortaya atmak için psikanalize döner: Edebi metinler içinde 'farklılık' nerede yapılandırılır? Mitchell'in cevabı histeri alanıdır, çünkü histerikler, çağdaş kültür içinde cinsel özellikleri hem kabul etmeyi hem de reddetmeyi açıkça dile getirirler.

CAROLYN HEILBRUN

Mitchell'in yaklaşımı edebiyatın, toplumsal cinsiyetin kurgulanışını göz önünde bulundurmadan okunmasının mümkün olmadığını ortaya koyma avantajına sahipken, daha önceki eleştirmenler cinsiyeti toplumsal cinsiyetçi sınırlamalardan özgürleştirmeye ve cinsiyet bölünmelerinin dışına, androjeniye doğru bir adım atmaya çalışmışlardır. Örneğin, *The Second Sex*'de Simone de Beauvoir cinsel olarak androjen figürü tanımlamıştır. Fakat De Beauvoir için androjeni erillik anlamına gelmektedir (kullandığı sözcük 'kardeşlik'tir). Carolyn Heilbrun *Toward a Recognition of Androgyny*'de

(1973) geleneksel edebiyat eleştirisinde var olan erillik ve dişlilik temsillerini yıkmak için androjeni kavramlarını inceleyen, Woolf'tan sonraki ilk feminist eleştirmen olmuştur. Virginia Woolf'un *A Room of One's Own*'ünün çizgisinde, Heilbrun 'androjeni'nin, Freud'un, toplumsal cinsiyet farklılıklarını iki terimli olarak güçlendiren, biseksüellik kavramından ayrılması nedeniyle feminizm için yararlı olacağını öne sürer. Heilbrun, androjeninin, katı cinsiyet paradigmaları ile ilişkilendirilmiş egemenlik ve itaatin edebi kalıplarından kaçındığını söylemektedir.

Heilbrun transeksüalizm ve karşı cinsin kıyafetlerini giyme durumunun edebi tanımlarında temsil edilen cinsel farklılığın psikolojisini inceler. Heilbrun androjen temsillerin, yazarın cinsiyet konusundaki kafa karışıklığını ifade edemeyeceğini söyler. Kadınların şiirleri ya da düzyazılarındaki kadınsal kimlik problemleri, nadiren birinin cinsiyetini bilmenin güçlüğü, daha sık olarak ise kadın olmanın kültürel olarak ne anlama geldiğini öğrenmenin güçlüğüdür. Birçok çağdaş feminist yazarın androjeniye bir problematik olarak görmesiyle beraber, androjeni teorisi, cinsiyet rollerinin terk edilebilir sosyal yapılar olduğu görüşünü ortaya koymuştur. Elbette, androjeni ve travestilik hakkında XIX. yy.'da önemli bir yazı geleneği vardır, Heilbrun'un çalışmasındaki yenilik, onun androjeninin sabit bir özellik anlamına gelmeyebileceği, akışkan olabileceğidir. Woolf, Stein, Barnes ve McCullers'ın da içinde bulunduğu birçok kadın modernist, cinsiyet kalıpları ve kimlik konusundaki geleneksel varsayımların sorgulandığı kurgusal evrenler yaratmışlardır. Bu çalışmalarda ve Ursula LeGuin'in daha çağdaş çalışmalarında, Heilbrun için androjen gelecek, Ütopya'nın umudunu yansıtır.

GAYATRI SPIVAK

Feminist eleştirinin kullandığı diğeri bir kavram da yokluk kavramıdır. Psikanalitik eleştirinin yokluğu inceleyen en önemli örneklerinden biri Gayatri Spivak'ın çalışmasıdır. 'The Letter as Cutting Edge'de Spivak psikanalizin temel metinlerini okumuş herhangi bir eleştirmenin, dilin yokluklar kadar, yokluklarla çevrelenmiş madde ile de oluştuğunu öğrendiğini belirtir. Spivak'ın iddiasına göre, eleştirmenin görevi retorik sürçmeleri ve kaçamakları ortaya çıkarmaktır. Lacan'ın takipçileri bu metinsel jestleri, öznenin metni içinde Öteki'nin kalıntıları olarak yorumlayacaklardır. Spivak, feminist psikanalitik eleştirinin görevinin, metnin topolojik paralel çizgileri [*topological cross-hatching*] içinde arzunun göstergelerine ve ifade biçimlerine bakmak olduğunu öne sürer. Spivak zaman zaman bu sembolik sözlükler konusunda hayli şematiktir, fakat psikanalizin, kendi sorgusunun metin içindeki 'açık' anlamına yardım etmesine izin verir. İlk dönem çalışmalarında, Spivak psikanalitik eleştirinin çifte bir bağla yakalandığını söylemektedir. Psikanaliz sık sık ruhun derinliklerine inmek için açık bir yönelişle kopmalıdır, ama edebiyat eleştirisi, eleştirmen akla uygun bir yorum yapıyormuşçasına işlemelidir. Eleştiri ne yapabilir? Spivak'ın çözümü metnin altmetne dönüştüğü yerde *sınırları* [frontiers], *sınır çizgilerini* [borders] ve *iç sınırlarını* [boundaries] adlandırmaktır. Ayrıca, feminist eleştirinin, bir *sınır stili* [*frontier style*] için çalışmak ve biçimsel eleştirinin iç sınırlarını kırmak üzere psikanalitik söz dağarcığını kullanması gerektiğine işaret eder.

ÖZET

Psikanalitik eleştiri popüler kültür anlayışımızı değiştirmiştir. Psikanalitik eleştirinin anahtar odak noktası romans kurmacasıdır [*romance fiction*]. Popüler edebiyatın okuyucular için büyük bir çekiciliği vardır ve bu çekiciliğin bir kısmı yinelemelerin kullanılmasından gelir. Psikanalizde haz ve arzu, zorlama ve yinelemeler çerçevesinde tartışılır. Böylece psikanalitik eleştirinin metinsel tekrarların analizinde ve kaçınma ve yıkma gibi 'zorunlu' edebi stratejilerin çözümlenmesinde belli bir değeri olmuştur.

Romans, yokluk –gelecekte ne olacağı hakkındaki hayal kırıklığı– üzerinde kurulur. Tania Modleski *Loving with a Vengeance*'ta (1982) filmlerin ve seri üretilmiş anlatıların direniş unsurlarını nasıl içerdiğini göstermek için psikanalizden yararlanır. Psikanalitik bir çerçeve romansın feminist eleştirmenleri için çok yararlı olmuştur; örneğin, Kristeva'nın *Histoires d'amour*'daki (Aşk Hikâyeleri) arzu tanımında ya da Be-auman'ın daha öyküsel popüler kurmaca tanımında. *Female Desire*'da (1984) Ross Coward romansın yaratıcı boyutlarını ve romans kültürünün yaratılmasında kadının suç ortaklığını araştırır. Romans kurmaca kadının bastırılmış narsisizminin imgeleri olarak okunabilir. Romans kadını hayal ürünlerinin önemli bir kategorisidir. Psikanalitik eleştiri, haz sorununu merkeze alarak, başkaları tarafından tatmin edilecek (bu ihtiyacı karşılaması mümkün olmayan ataerkil kültürde kadınların içinde yaratılmış olan) ruhsal ihtiyaçların neden genellikle romans kurgularla tatmin edildiğini anlamamıza yardım eder.

Romans kurmaca konusundaki tartışmalar, romansın kadınları, sosyal ve cinsel olarak ikincil olan konumlarından koruduğunu (yine de duygudaşlıkla) düşünen Ann Snitow

(1984) gibi Marksist eleştirmenler ile kadınların yanlış bilinçleri hakkındaki bu sınırlayıcı kanıyı reddeden Janice Radway (1983) gibi eleştirmenler arasında kutuplaşır. Feminist tartışmalarla ilgili bu en son örneği, topoğrafyasını çok fazla soruşturmamasına rağmen psikanalitik eleştirinin birçok ana sorunsalını özetlediği için veriyorum. Snitow kadınların duygusal yakınlıklarının pasiflik olarak değerlendirilmesinden beri romans kurmacanın pornografinin yansıyan imgesi olduğunu tartışır. Snitow'un iddiasına göre, kadınlar yapay bir içtenlik için yapılan sınırlandırılmamış bir çağrıyı kabul ederek romanslardan hoşlanırlar. Öte yandan, Radway kadınların, alaycı bir şekilde okudukları için incelediği Harlequin metinlerindeki kadın cinselliğinin herhangi bir 'düzenleme'sine karşı çıkarak okuduklarını ve toplumsal cinsiyetin doğasından gelen düzensizliklerle 'eğlendiklerini' düşünür.

Bu eleştirel tartışma sahnesi de bizzat bir psikanalitik motifler tekrarıdır. Örneğin, Snitow okuru metne çekenin ne olduğu üzerine, Radway ise metin içinde cinsel kimliğe karşı koyanın ne olduğu üzerine odaklanır. Romans sadece bir sonraki sahnede ne olacağının bilinmemesinden duyulan heyecan anlarının art arda gelişi yoluyla, kişisel bir kimlik duyusu önerir. Benzer şekilde psikanaliz, imleyenlerin zincirleriyle bilinçaltının topoğrafyasını açıklar. Her ikisi de açıklamanın sahipliğinin merkezindedir. Romans eleştirmenleri şunu sorar: Okur romans tarafından sahiplenilir mi, yoksa kendi okumasına sahip midir? Psikanalizde özne hem kendisini yorumlamaya çağrılır hem de yorumlanır. Audre Lorde'un *Zami*'sinde bu, çeşitli yollardan anne rolünü tanımlar.

Feminist psikanalitik eleştiri kadın yazılarındaki anne ve kız çocuk motiflerine odaklanmaya devam eder: Elaine Showalter'ın psikanalizdeki yeni ilgi odağı Melaine Klein (Bkz.

Showalter, 1990), Nancy Miller ve Rachel Blau DuPlessis gibi diğer eleştirmenlerin çalışmalarıyla paralel olan 'anneye özgü' yazıların güçlendirici ve sağaltıcı yönlerine odaklanır. 1930'lar, 1940'lar ve 1950'ler boyunca Melanie Klein erken anne/çocuk ilişkisiyle ortaya çıkan zihinsel bunalımları çözümler. Klein, bilinçaltı sembol ve betimleyicilerimizin yine nasıl cinsiyetçi olduğunu gösteren, içgüdüsel deneyimlerimizin pre-oedipal dünyasından gelen söz oyunlarını tanımlar. Pre-oedipalin edebi temsiline güzel bir örnek Jean Rhys'in *Wide Sargasso Sea*'sinde yer alır. Rhys, Antoinette Cosway'in (Charlotte Brontë'nin deli Bertha'sının Rhys versiyonu) rüyaları ile Rochester'inkiler arasında açık bir karşıtlık oluşturur. Antoinette'in rüyaları ilksel enerjinin, onun erken dönem anılarındaki sembolleştirilmiş hali olan ormana kadar uzanırken, Rochester'in rüyaları egosunu kaybetmeyi yaşadığı kâbuslardır.

Psikanalitik eleştiri feminizme geniş bir alan kazandırmıştır. Feministler, arzuyu, cinsel kimliği ve dilbilimsel yapıları sorgulamak için psikanalizi kullanarak, edebiyattaki cinsiyet hiyerarşisini ve toplumdaki cinsiyet hiyerarşisini yapıbozuma uğratabilirler. Hatta Juliet Mitchell psikanalizin, iradeyi değiştirmeyi hedeflediğine göre, Gramsci'nin 'iradenin iyimserliği' kavramının uygun bir örneği olduğunu öne sürer. Psikanaliz ilk evresinde kadın deneyimlerinin ve açıklamalarının çokkatmanlılığını tanımlar. Feminist eleştirinin bugün karşılaştığı sorun eleştirel dili yeniden icat etmekten daha az değildir. Psikanalizin feminizme önerdikleri fallo-santrik yapıların yeniden düşünülme yollarıdır.

Çeviren:

Yasemin Temizarabacı

SEÇME OKUMALAR

Temel metinler

Abel, E. (1989) *Virginia Woolf and the Fictions of Psychoanalysis*, Chicago: University of Chicago Press

Coward, R. (1982) 'Sexual politics and psychoanalysis', *Feminism, Culture and Politics* içinde, R. Blunt ve C. Rowan (ed.), Londra: Lawrence& Wishart

Freuds, S. (1983) *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, çev. J. Strachey, Londra: Hogarth Press

Gilbert, S. ve Gubar S. (1979) *The Madwoman in the Attic: The woman writer and the nineteenth-century literary imagination*, New Haven: Yale University Press

Hardwick, E. (1953) 'The subjection of women', *Partisan Review*, Mayıs/Haziran

Heilbrun, C. (1973) *Toward a Recognition of Androgyny*, New York: Harper Colophon

Hirsch, M. (1989) *The Mother-Daughter Plot: Narrative, psycho-analysis, feminism*, Bloomington: Indiana University Press

Horney, K. (1932) 'The dread of women', *International Journal of Psychoanalysis*, xiii, s. 348-60

Jacobus, M. (1986) *Reading Woman: Essays in feminist criticism*, Londra: Methuen

Lacan, J. (1977) *Ecrits: A Selection*, Londra: Tavistock

Mitchell, J. (1974) *Psychoanalysis and Feminism*, Harmondsworth: Penguin

Mitchell, J. (1984) *Women: The Longest Revolution*, Londra: Virago

Modleski, T. (1982) *Loving With A Vengeance*, Hamden, Conn.: Anchor Books

Moers, E. (1977) *Literary Women*, Garden City, NY: Anchor Books

Radway, J. (1983) 'Women read the romance', *Feminist Studies*, 9:1 (Bahar) s. 53-78

Showalter, E. (1990) "Mrs Klein: The mother, the daughter, the thief and their critics", *Women: A Cultural Review: Special Issue Positioning Klein*, 1:2 (Kasım) ss. 144-9

Snitow, A., Stansell, C. ve Thompson, S. (ed.) (1984) *Desire: The politics of sexuality*, Londra: Virago

Spivak, G. (1987) 'The letter as cutting edge', *In Other Worlds* içinde, G. C. Spivak, Londra: Methuen

Cixous, Irigaray, Kristeva göndermeleri için daha önceki 'Fransız feminist eleştirisi' bölümüne bakınız.

Giriş yazıları

Gunew, S. (ed.) (1991) *Feminist Knowledge: Critique and construct*, iv. ve vi. bölümler, Londra: Routledge

Keitel, E. (1989) *Reading Psychosis: Readers, texts and psychoanalysis*, Oxford: Blackwell

Rigny, B. (1978) *Madness and Sexual Politics: Studies in Brontë, Woolf, Lessing and Atwood*, Madison, Wis.: University of Wisconsin Press

Rowly, H. ve Grosz, E. (1990) 'Psychoanalysis and feminism', *A Reader in Feminist Knowledge* içinde, S. Gunew (ed.), Londra: Routledge

Wright, E. (1984) *Psychoanalytic Criticism: Theory in practice*, Londra: Methuen

Ek okumalar

Bloom, H. (1973) *The Anxiety of Influence*, New York: Oxford University Press

Brennan, T. (1989) *Between Feminism and Psychoanalysis*, New York: Routledge

Chesler, P. (1972) *Women and Madness*, New York: Doubleday

Coward R. (1984) *Female Desire*, Londra: Paladin

Felman, S. (ed.) (1977) *Literature and Psychoanalysis*, Yale French Studies'in özel sayısı, 55/56

Felman, S. ve Lamb, D. (1992) *Testimony: Crises of Witnessing in literature, psychoanalysis and history*, Londra: Routledge

Gallop, J. (1982) *The Daughter's Seduction: Feminism and psychoanalysis*, Ithaca: Cornell University Press

Garner, S. N. et al. (1985) *The (M)other Tongue: Essays in feminist psychoanalytic interpretation*, Ithaca: Cornell University Press

Holland, N. (1990) *Holland's Guide to Psychoanalytic Psychology and Literature-and-Psychology*, Oxford: Oxford University Press

Lesser, S. O. (1957) *Fiction and the Unconscious*, Boston: Beacon Press

GİRİŞ

1 960'ların sonuna doğru, birçok edebiyat eleştirmeni, edebiyat tarihinin sürekli ve akıcı bir şekilde eylemden eyleme, dönemden döneme geçen, ileriye yönelik evrimsel bir şekle sahip olduğu fikrinden uzaklaşıp, edebi dilin erkekleri ve kadınları çok *sistematik* kalıplar içinde şekillendirdiği, gidimli özgül yolları benimsemeye başladı.

Yapısalcılık işte bu sistematik kalıpları tanımlamak, metinlerdeki anlamın yapısını (*langue*) ve bu yapının örgütlenmiş kurallar ve koşullar aracılığıyla nasıl çalıştığını belirlemekle ilgilenen bilim ya da eleştiridir. **Ferdinand Saussure**'ün *Course in General Linguistics* (Genel Dilbilim Dersleri; 1915) adlı yapıtı dilin ve dolayısıyla edebiyatın belirli kurallara boyun eğdiği ve bu kuralların sistematize edilebileceğini gösteriyordu. Saussure bu kuralları üretici dilbilgisi [*generative grammar*] diye adlandırdı. Saussure'un peşinden giden yapısalcılar birçok bilim dalının biçimini değiştirdi. Örneğin feminist antropolog Mary Douglas baştan başa dünya toplumlarının farklılık, tabu ve âdet yapılarını incelemiş ve bu yapıların kültür ve dili oluşturduğunu savunmuştur.

Kate Millett'in *Sexual Politics*'inin (1970) yayımlanmasıyla

birlikte Amerika'daki Ulusal Kadınlar Örgütü ve Britanyalı Kadınların Özgürlük Hareketi ve 1968'de Paris'te öğrenci ayaklanmaları gibi kadın, kültür ve öznellik anlayışında ve dolayısıyla dilin şekil ve gücü hakkındaki varsayımlarında da derin değişimler oldu. Kadının çok önemli bir baskı unsuru olan, tarihi *onun* (erkeğin), dili biçimlendiren, güçlü ideolojilerini teşhis etmeye başladıkça, feministler dil sistemlerini ya da hatta edebiyatın ta kendisini üretim yaptıkları politik ortamdan *izole etmeyi* reddediyorlardı. Böylece Katie King'in belirttiği gibi, akademik kuramcılar, postyapısalcılığın yıkıcı aletlerini keşfederken, diğer yandan Birleşmiş Milletler'deki feministlerin de farklılık konusunu karmaşıktırmaları tesadüf olmasa gerek (King, 1990). Eleştirmenler postyapısalcılığa yöneldiler, çünkü postyapısalcılık çağdaş kültüre muhteşem bir eleştiri biçimini sunuyordu.

POSTYAPISALCILIK

Postyapısalcılık edebiyatın ve edebi dillerin belirli kültürel ve eğitsel çerçeveler içerisinde nasıl çalıştığı üzerine odaklanır. Postyapısalcılık sistemleri, onları kontrol eden otorite ve güç yapılarından bağımsız olarak ölçerek yapısalcılığın kaderine 'yapısöküm uygular'. Bir başka deyişle, postyapısalcılık, erkek ve kadın, temsil dilini konuşan ya da o dile sahip olanın kim olduğuna bağlı olarak, bu temsil içerisinde ne şekilde yer alındığının farkına varmamızı sağlamıştır.

Hiçbir dil ya da edebiyat onu üreten koşullardan 'bağımsız' olamaz. Örneğin, Martinikli şair Aimé Césaire'in geliştirdiği bağımsız bir siyah kültür ve yazın formu olan, Négritude, aynı zamanda ilk ortaya çıktığı sömürge dünyasının da

bir parçasıydı. **Wole Soyinka**'nın *Myth, Literature and the African World* (Efsane, Edebiyat ve Afrika Dünyası) kitabında açıkladığı gibi:

Genel kavramlarını ne kadar cesurca aksine çevirmeye çalışsa da (prensiplerini dokunulmamış bırakırken), temel taşı-nı bir gelenek üzerine kurmuş olan Négritude, Avrupa'nın ideolojik ilgileri tarafından yakınlık görmeyi, hayır, hatta ev-lat edinilmeyi bile düşünülmemeyi hak eden bir öksüzdü. [Soyinka (1976) s. 134]

Hekimlik, kriminoloji ve cinsellik dillerinin (söylemleri-nin) kadın ve erkeği yine bu tür söylemleri dile getiren 'uz-manların' gücü aracılığıyla nasıl kontrol ve tasvir ettiğini et-raflı olarak analiz eden kişi Fransız postyapısalcı eleştirmen **Michel Foucault** idi. Foucault'nun delilik, hekimlik, cezaevi ve cinsellik tarihleri, edebiyat eleştirisi, tarih, felsefe ve sos-yal bilimlerde etkili olmuştur. *The Archaeology of Knowledge* (Bilginin Arkeolojisi; 1974) yapıtında geliştirdiği dil ya da söylemin genel düşüncesi belirli dillerin şekillenmesine izin veren kurallar üzerine odaklaşıyor. Söylemler 'alan' diye ad-landırılan bilgilerin, 'gidimli oluşumlar' içerisinde biriken ifadeleridir. Bu ifadeler haritalar, betimlemeler, hesaplama-lar veya deneyler olabilir. 'Gerçek' dil, dilin oluşum ve geli-şimini kontrolünde tutan insan ve kurumlar tarafından ger-çek olmasına izin verilir. Uç bir örnek, Foucault'nun, is-teriklere, isteri dilini kurumsal tıp yapılarının gücündeki de-ğişimlerin *verdiği* argümanıdır. Dolayısıyla, dilin biçimlerin-deki değişimler, muhakkak ileriye doğru giden bir evre gös-termez.

Foucault'nun postyapısalcı formülasyonları, ataerkil/sek-sist dilbilimsel tanım ve terminolojileri kontrol eden kuralla-

rın yerini belirlediğinden dolayı feminist edebi eleştirmenlere çok çekici gelir. Postyapısalcılığın özneliliği kuramlaştırması feminist eleştirmenlere özellikle çekici geliyor. Postyapısalcılık cinsiyetin oluşumunu ve edebi süreçleri anlamının bir yolunu sunar, o da en basit haliyle oluşturmadır [construction]. Eğer cinsiyet oluşumu edebi eleştirmenler tarafından yıkılabilirse o zaman cinsiyet kimlikleri belki bir gün, yazarlıkta ya da anlatımın herhangi başka bir sosyal ifadesinde, kadın düşmanlığı oluşumundan 'kurtulabilir'.

Feminizm postyapısalcılık ile evrensel değerlere karşı saldırganlığını ve çeşitli türlerde söylemleri keşfetme arzusunu paylaşıyor. İkisi de edebi ve sosyal metinlerin yalnızca *betimlediklerini* değil, aynı zamanda kendi ideolojilerini *saklamak* için neler yaptıklarını inceliyorlar. Feminist postyapısalcılara göre, edebi değer sorusu, büyük yazarların büyük eserlerini seçmek (ki bu seçime 'kanon' deniyor) çok belirgin bir soru değil. Geleneksel edebiyat eleştirisinin sağladığı cevap ise postyapısalcılara göre, sınıf ve cinsiyet temeline dayanan bir denetim ve iktidar şeklinden başka bir şey değil.

Edebi metinler sınav ve öğretim izlencelerinde hep bir değer hiyerarşisi içerisinde yer alır. Bu güçlü hiyerarşiler, erkeklerin metinlerinin, kadınların metinleriyle değiştirilerek ya da alternatif bir kanon yaratarak (ki bu hareket kadın yazarların statüsünü yükseltebilir) bozulamayacağı için feminist postyapısalcılar yaygın olan, kanona meydan okuma uygulamalarına dikkat çekiyorlar. Örneğin yazar Jean Rhys, Charlotte Brontë'nin *Jane Eyre* yapıtını, deli bir Kreol kadınının ırkçı imajına meydan okumak için *Wide Sargasso Sea* yapıtına dönüştürmüştür.

Birimsel kültür ya da edebi kimlik fikirlerine karşı olan meydan okumalar, çeşitli yönlerden geliyor. Cinsiyet farklılığı üzerine yoğunlaşan Fransız feminizminde görülüyor, ör-

neğin Luce Irigaray ve Julia Kristeva semiyoloji denilen, anneye özgü bir dili tanımlarlar. Bu dil sembolik ya da yazınsal dilde ise 'yasadışı' ilan edilir. [Bu fikir yukarıda 4. bölümde (Fransız feminist eleştirisi) işlenmektedir.]

1970'lerden beri postyapısalcılık ve feminizm, hümanizm ve yapısalcılığa karşı en radikal kırılmaları gerçekleştirmişlerdir. O yıllarda ortaya çıkan şey ise paylaşılan bir düzine kaygıdır. Her iki eleştiri biçimi de, disiplinlerarası bir yol izleyerek, anahtar metinlerin, Freud'un denemelerinden medya reklamlarına kadar, günlük düşünceyi nasıl etkileyebileceğini inceliyorlar. İkisi de XIX. yy. gerçekçi romanları gibi kanon metinlerine meydan okuyucu ve sorgulayıcı bir tavırla yaklaşıyor. Her ikisi de akademide okunan bir düzine 'büyük' yazarı ve yazarın otoritesini tahttan indirmeye çalışıyor. Sonuç olarak, iki eleştiri biçimi de edebi üretim süreçlerinin altını çiziyor. Marksist eleştirinin üretim süreçleri üzerinde odaklaştığı söylenebilirken –bu süreçler TV cihazını kapitalist bir obje mi yapıyor ya da TV şovlarını kapitalist yem olarak mı kullanıyor gibi soruları içeriyor, feminizm toplumun reddettiklerini ve Marksist eleştirinin sık sık ihmal ettiğini içeriyor: Üretimin cinsiyetlendirilmiş özneliliği. Feminist postyapısalcılıkta bu sorular çoğu zaman anlatan 'ben'in ve varsayılan okuyucunun kurmacasını içerir. Maxine Hong Kingston'un romanı *The Woman Warrior*'ın (Kadın Savaşçı) birinci bölümünden şu paragrafa bakalım:

Göçmenler, lanetlerini saptırarak, eğri yollar ve yanlış adlarını yanlış okuyarak, tanrıları şaşırtıyorlardı. Çocuklarını da şaşırtıyor olmalılar, çünkü onlar da aynı şekilde davranıyorlardı sanırım – her zaman işleri yoluna koymaya çalışırlar ve her zaman söylenemeyeni adlandırmaya çalışırlar. Biliyorum, Çinliler adlarını saklarlar; geçici olarak kalanlar yaşam

biçimleri değişince yeni adlar alırlar ve de gerçek adlarını sessizlikle korurlardı. (Kingston (1976) s. 5)

Kingston göç kontrolleri dışında *dilin* de insanları yerinden ettiğini gösteriyor. Adlar yalnızca politik bağlam ve kullanımlarıyla anlam kazanır: Güçlü olanlara söylenmesi gereken sözler. Anlatıcının konuşması karakteristik olarak post-yapısalcıdır, çünkü Çin göçünün tarihinden bahsediyor ve sonra aniden dile asla 'söylenemeyen'i adlandırmayan bir oluşum olarak dikkat çekerek o tarihin sınırlarını zorluyor.

Postyapısalcılar (örneğin Roland Barthes ve Hortense Spillers (Bkz. aşağıda Spiller üzerine olan bölüm) Kingston'un anlatıcısı gibi bir karakterin kendi üretimi ya da nitelendirmesinin 'bir başkası için bilgi' olduğunu ima ettiğini savunur (Bkz. Spillers, 1991).

Kingston'un romanında adlandırma ve konuşma karmaşıklıklarını vurgulamasına rağmen, aynı zamanda yanıltıcı bir şekilde konuşma davranışının önemli *olduğunu* ve bir anlama *sahip* olduğunu savunuyor. Kingston'ın Los Angeles, Çin ve Stockton gibi karışmış dünyaların öznelliklerini bir araya getirmesi (örneğin İngilizce konuşan bir okuyucunun İngilizce konuşamayan birinin düşüncelerine girmesine izin vermesi) romanın bir getirisi fakat aynı zamanda feminist postyapısalcılığın da bir getirisi.

Postyapısalcılık ve ikinci-dalga feminizmin birleştiği birçok nokta var, başlama tarihleri ve paylaşılan teknikler açısından bakıldığında: İkisi de yaklaşık 1966-1970'lerde başladı. Pierre Macherey'in *A Theory of Literary Production* (1966) yapıtının ardından Jacques Derrida *Of Grammatology*'yi 1967'de yayımladı. Roland Barthes semiyolojik kuramlarını *S/Z* postyapısalcılığına dönüştürdü ve Michel Foucault'nun

The Order of Things ve Jacques Lacan'ın *Ecrits*'i 1966'da yayımlandı. Bu eleştirmenler edebiyat aslında ne demek istiyorsa onu söyler gibi edebiyatın temel varsayımları konusundaki düşünceleri yeniden gözden geçirerek kökten bir başlangıç yaptılar. Derrida'ya göre metinlerden ve metinlerdeki yokluk veya marjinallikten kaynaklanan anlamın kayması, bütün dillerin kaçınılmaz bir özelliğidir. Feministler kadınların marjinal durumuna –kadınların sosyal kurumlardaki ya da metinlerdeki yokluğuna– karşı çıkıyorlar. Toplumun belirli sosyal gruplarının marjinal ya da 'Öteki' olarak seçilmesi feminist ve postyapısalcıların kınadığı bir seçimdir.

1970'ler, öyleyse Batı'nın eleştirel düşüncesinde yaygın olan tek tük edebi kuramların uygunsuz ve yeterince etkili olmadığı konusundaki kaygılarını ve çoklu, farklı seslerin duyulması gerektiğini savunan büyüyen bir anlayışı sembolize ediyor. Şimdiye kadar temsil edilmemiş dişil şekillerin iyileşmesi, edebiyat eleştirisinde olduğu kadar psikanalizde de gerçekleşti (Kristeva, Irigaray, Cixous). Bu eleştirmenlerin temel hedefi cinsiyet ilişkilerinin nasıl oluştuğunu ve nasıl ifade edildiğini göstermekti. Feminist postyapısalcıların edebiyat eleştirisine olan en büyük katkıları, bizim edebiyattaki ırk ve cins ilişkilerinin varlığı veya yokluğu konusunda iyice düşünmemizi sağlamalarıdır. Feminist kritikler postyapısalcılığa ısındılar çünkü sadece postyapısalcılık edebiyatta kadınların düşmanca tavırlarla ele alınmasından sorumlu kontrol süreçlerini fark edebiliyor gibi görünüyordu. Örneğin XIX. yy. romanı koşullarında kadının bağımsızlığının ya evlilik ya da ölümle sonuçlanması ve postyapısalcılık bu tür koşullara karşı çıkıyor.

Modernizm ve hümanizmin tam tersine postyapısalcılık, kuramın kurmacayla, yüksek kültürün standart kültürle ka-

rışabileceği, açık, ademi merkezileşmiş metinleri tercih ediyor. Geleneksel edebiyat eleştirisinde yazarların yazdıkları kitaplara 'sahip' oldukları düşünülür. Postyapısalcılık diğer taraftan, metinlerin sadece yazarlarının mesajlarını taşıdığı fikriyle alay eder. *Paradise Lost*'un (Kayıp Cennet), Milton'ın yazdığı zamanki anlamını bugün de taşıdığını, hatta bu eseri Milton'ın dilediği şekilde okuyabileceğimizi bile söylemek absürd olurdu. Yazarlar metinlerinde 'işlev' olarak, etki olarak vardılar. Metinler yalnızca yazarın varsayılan özgeçmişi veya maksadı bağlamında anlaşılamaz. Postyapısalcılık Virginia Woolf ve Laurence Sterne'ninkiler gibi alaylı ve çoklu imleyenlerle dolu yazıları tercih eder. Bütün postyapısalcıların edebi dilin başka kültürel dillerle bağlantılı olduğunu savunmalarına rağmen, yalnızca feminist postyapısalcılar özellikle cins ve öznellik gibi konular üzerinde yoğunlaşıyor. Bu feminizmin kendini anlam-yapımına, tasvire ve kadınlara sosyal yer yaratmaya adanmasından kaynaklanıyor. Yani feminizm ve postyapısalcılığın birçok kaygısı –seçkin estetiğin sorgulanması ve geleneksel bilgi dallarının sınırlarını birbirine karıştırma dürtüsünü– paylaşmalarına rağmen, feminist postyapısalcılar, postyapısalcılığın temel akımından birçok önemli yolda ayrılıyor. Feminist eleştirmenler metinde dile getirilen ya da söylenen durumu bağlamlaştırma girişimleri sırasında sık sık ya kendi ya da anlattıkları yazarın özgeçmişlerinden yararlanırlar. 1970'lerde feminist eleştiri sık sık deneyimin 'otorite' arayışı olarak tanımlanırdı (Bkz. 1. Bölüm). Birçok feminist eleştirmen ise bir kadın yazarın kişisel ve tarihi deneyimlerinin, o yazarın yazısının 'gerçekliğini' açıklayacağını iddia ediyorlardı. Feminist postyapısalcılık realizme olan inancından, örneğin bir kişinin kimliğini sosyal bir yer veya statüyü arz ederek kazandığı genel düşüncesin-

den uzaklaştı. Fakat feminist postyapısalcılık, görüş noktasının her zaman oluşturulduğunu kabul ederken bile kadının görüş noktasının önemini vurgulamak için sık sık içsel monolog, tutarlı karakterler ve keşfe yarıyan olay örgüsü gibi realist unsurların tuzağına düşüyor. Edebi metinler bu tür kaygılara iyi kaynak sağlıyor. Örneğin Toni Morrison'un eseri *Beloved** çoğu zaman postyapısalcı bir roman olarak tasvir edilir, fakat Morrison bu ve öteki eserlerindeki anlatı stratejisini bireysel anı ve özgeçmiş üzerine kurulu bir tür 'edebi arkeoloji' olarak tanımlıyor (Bkz. Morrison, 1987, s. 109). Bunun dışında feminist postyapısalcılık realizme karşı karmaşık bir tepki olarak çeşitli dilleri birbirine karıştırıyor. Örneğin Margaret Atwood kadın dergileri ve TV reklamları terimlerini dahiyane bir şekilde çekip alaycı bir üslup yaratıyor, postyapısalcılık ise yüksek/standart sanat fikirlerini yeniliyor. Feminist postyapısalcı eleştirinin kalbinin derinliklerinde, Julia Kristeva'nın ironik başlığı *Histoires d'amour*'da görüldüğü gibi, alegori ve estetikle ilgili bir saplantı yatar. Feminist postyapısalcılığın başka bir temel özelliği de siyah ve beyaz eleştirmenlerin birbirlerine bağlı oluşudur.

Asıl feminist postyapısalcılar siyah olduğundan (örneğin, Hortence Spillers ve Valerie Smith) beyaz feminist postyapısalcılar (mesela Elizabeth Meese) sık sık Afro-Amerikan edebiyat eleştirisine borçlarından bahsederler. Bunun yanı sıra, beyaz ve siyah feminist eleştirmenlerin her ikisi de feminist antropolojiye ve feminist ütopyalara ilgilerini ortaya koyarlar. Örneğin Rachel Blau DuPlessis kendi eleştirisinin içine antropolojik fikirler de kattı. Böylece feminist postyapısalcılığın çelişkileri (belirsiz bitişlere karşı bireysel kimlikler) muhakkak çözülüyor, fakat iğneleyici bir gerilim şeklinde tu-

* *Sevgili*, Çev.: Güner Fansa, Simavi Yayınları, İstanbul, 1994. (Ed. n.)

buluyor. DuPlessis'in, Ezra Pound'un "kurallar, büyük bir adamın yasaları" sözüne karşılık "masanın şekli, taşımak", diye adlandırdığı şeyin temsil ettiği şeyler bunlar (DuPlessis, 1990, s. 9).

Feminist postyapısalcılık ne feminist kurama ne de edebiyat eleştirisine ait, ama her ikisini de kasıtlı, kendi içine dönümlü, sık sık özgeşmişsel bir biçimde karıştırıyor. Jean Rhys, Margaret Atwood ve Angela Carter'ın postyapısalcı eleştiri ve feminist kurmacaları arasında benzerlikler var. Örneğin Angela Carter'ın yapıtı *Nights at the Circus* (1984), XIX. yy.'da yaşayan bir kadının hayatının görgü tanığı olarak, bize tarihin ve edebiyatın kanıtının sosyal metinler, yapılanmalar olduğunu öğretiyor. Başka İngiliz feminist akımları gibi İngiliz postyapısalcılık, Amerikan ya da Fransız benzerlerinden farklı olarak daha çok sosyal odaklıdır. Ross Coward, örneğin psikanalitik kuramları analiz ederken diğer taraftan popüler kültürün magazin ve televizyon gibi mekanizmalarına yapısöküm uyguluyor. *Female Desire* (1984) yapıtında, sağlık ve zindelik rehberleri de dahil bütün kültürel insan ürünlerinde arzu içerikli kalıpları inceliyor. Coward kültürün popüler, seçkin ve tıbbi dillerin düzensiz, karmaşık bir ağ olduğunu kabul eden, metne bağlı psikososyal bir eleştiriye deniyor. Amerikan eleştirmenler temel akım edebiyatına daha çok ilgi gösterirken, Coward popüler kültürün egemen ideolojilerini daha çok vurguluyor. Fakat feminist postyapısalcılar ancak Afro-Amerikan eleştirisiyle tamamıyla siyasileşmiş bir açık yorum uygulamasını geliştirebildi. Burada feminist postyapısalcılar, çoklu imleyenler üzerine olan odaklanmadan, metinlerdeki anahtar sözcükler üzerinde odaklanmaya geçiyor; çünkü Hortense Spillers'in iddia ettiği gibi, Spillers'in "Sorunun belirleyici noktası" olarak adlandırdığı, gü-

cün yerini belirleyerek, siyah feminizmi, postyapısalcılığın biçimini değiştirebiliyor. Örneğin, şimdi Amerika'da ikâmet eden, İngiliz siyah eleştirmen Hazel Carby, 'Black Other' (Siyah Öteki) terimini beyaz eleştirmenlerin yaptığı gibi kurban karakter olarak çizmek yerine, bu terimi yazı konusu olarak analiz ediyor. Carby, *Reconstructing Womanhood* (1987) yapıtında, Ida B. Wells ve Anna Julia Cooper gibi XIX. yy. siyah kadın yazarlarının kariyerlerini anlatıyor. Carby postyapısalcılıkla birçok kaygıyı paylaşıyor: Geleneksel eleştirinin gerekliliğine karşı çıkıyor. Örneğin evrensel bir siyah 'kadın' nosyonuna, bu iki siyah kadın yazarının çeşitli algılayış ve fiili güçlerini tanımlayarak karşı çıkıyor. Carby karışık türlerin postyapısalcı kullanımında, XIX. yy.'da siyah kadınların yazılarını, bu iki yazarın da yansıttığı ve sorguladığı, egemen politik ve dinsel dillerin karşısına koyuyor. Benzer bir şekilde siyah Amerikan feminist postyapısalcı Valerie Smith Harriet Jacobs'un *Incidents in the Life of a Slave Girl* (Bir Köle Kızın Hayatındaki Olaylar) yapıtını yorumlarken, Carby gibi cinsel ve ırksal ötekiliğin kabul edilebilir ve kabul edilemez tasvirleri arasındaki karmaşık ilişkiler üzerinde duruyor (Smith, 1987). Örneğin beyaz kölecinin siyah kadın vücudunu nasıl sömürdüğünü anlatırken, her iki eleştirmen de ayırım stratejilerini yansıtmak için XIX. yy. kurmacasıyla, çağdaş ırkçı ve feminist kuramları zekice yan yana koyuyor.

HORTENSE SPILLERS

Hortense Spillers birçok etkili denemenin Afro-Amerikan yazarıdır. Spillers'in çalışmaları, siyah tarihinin siyah feminist postyapısalcı açısıyla, (örneğin, köleciliğin si-

yah kadınları nasıl parçaladığı, onların cinsiyetleri ve kendilerini nasıl yok ettiğini ifşa ediyor) postyapısalcı dil ve ifade kuramlarını kesin bir şekilde birbirine bağlıyor. Gerçekten de siyah feministlerin postyapısalcılığa en önemli katkılarından biri de, postyapısalcı kuramın şeklini ırkçılık açısından sıkı bir biçimde değiştirmeleridir. Spillers'ın ilk denemelerinden birine özenle seçilmiş başlık 'Interstices: A Small Drama of Words' (Yarıklar: Sözcüklerin Küçük Bir Dramı; 1984), satır arasını yorumlayan yeni bir eleştirinin gerekliliğine işaret ediyor. Spillers feminist postyapısalcılığın bu etkileyici örneğinde siyah dişiliğin ne şekilde tasvir edildiğini anlatıyor. Ve bu tasvirlerin, egemen (beyaz) mitolojilerin oynandığı bir tür tiyatro olduğunu öne sürüyor. Spillers cinsellik hakkındaki kurmacasal olmayan çağdaş feminist yazıların retorik niteliklerini ve Afrikalı-Amerikalı kadınların bu tür yazılardaki nispi yokluğunu yadırgıyor. Spillers özellikle Shulamith Firestone'un *The Dialectic of Sex* yapıtına saldırarak, çağdaş beyaz feministlerinkinden tamamen farklı bir cinsellik tanımı veriyor. Spillers'in ana teması kültürel ürünlerde 'beden' ile 'et' arasındaki uçurum. Yani, (kültürdeki) cinslendirilmemiş siyah dişi ile beyaz egemenliğin temel odağı olan siyah eti arasındaki uçurum. Siyah beden beyaz feminizmde yokluk olarak işlev görüyor. Örneğin Judy Chicago'nun büyük *The Dinner Party* eserindeki beyaz feminist ikonografisinde siyah vücut temsil edilemezliğin bir göstergesi olarak yer alıyor. Chicago'nun, tarihin büyük kadınlarını temsil eden yemek tabağı takımında yalnızca bir siyah kadın var: Sojourner Truth. Bu tabak başka siyah feministler (örneğin Alice Walker) tarafından da hem varsayımı hem de ikonografisinde tazmin edilemez ölçüde Avrupa-merkezli oluşundan dolayı hücumu uğradı. Nedeni ise Chicago'nun Sojourner Truth'u

sergisindeki öteki kadınlar gibi cinselliği, vajinası ile değil, gözyaşıyla resmetmesidir. Spillers ancak her ikisi, siyah vücut ve siyah sesi ya da dilinin yeterli bir temsiline, "Siyah kadınlarına dişiliklerini anlatan temel bir öğreti modeli" olabileceğine inanıyor (Spillers, 1984, s. 80).

Spillers'ın, bu denemesinde belirttiği Blues müziğinin özne ve nesne ikilişiyle kesiştiği inancı, kendisinin postyapısalcılığa olan bağlılığını apaçık gösteriyor. Dişi Blues sesini "başka kadınlarla akrabalığını" dile getiren bir dizi davranış (ya da imleyen) olarak tanımlıyor (Spillers, 1984). Onu Blues'a çeken şey bir taraftan siyah tarihine olan bariz bağlantısı, diğer taraftan ise o kadar bariz olmayan fakat aynı derecede önemli olan "çifte bilinç"le olan bağı. Blues, farklılığın mecaz anlamı, bir diğer adı olarak duruyor. Öyleyse Spillers'in denemesinde farklılık yerine kullanılan en temel iki mecaz anlam, "vücut" ve "dans eden ses". Burada aklımıza Foucault'nun vücutu, bilginin ve dolayısıyla gücün nesnesi olarak görüşü geliyor. Foucault vücutların temsil ya da anlatımlarının çağdan çağa değişiminin vücutların çok şekil değiştirmesinden değil, otoritelerin politik nedenlerden dolayı vücutu temsil etmenin koşullarını değiştirmesinden kaynaklandığını savunurdu. Fakat Foucault tarihi bağlantısız bir yığın söylem olarak tanımlamaya eğilimliydi. Spillers'ın feminist postyapısalcılığı, öte yandan bütünüyle materyalisttir. O "Materyalistik mizansenlerdeki yaşayan vücutlarla", siyah tarihi, Bessie Smith gibi belirli Blues şarkıcılarının kariyerleri ve belirli kadın kölelerle ilgileniyor. Spillers postyapısalcılığı, siyah kadın şarkıcılarının *deneyimleri* ve onların özgeçmişlerine yer açmak için kasten gözden geçirip düzeltiyor. Spillers'ın yaklaşımını belirgin kılan şey, onun ayrı iki sözcüksel özelliğin (burada 'taş' ve

'katı') 'ortak nosyonlar' taşıyabileceğine inanmasıdır (Spillers, 1990).

Spillers'in 'Notes on an Alternative Model: Neither/Nor' (1987) adlı denemesi de hayli etkili postyapısalcı bir icra. Spillers bu denemesine mulatto/a (beyaz/siyah melezinin) biçimi ve toplum bilincinde gömülü çelişkili babalığını inceleyerek başlıyor. Bugün mulatta Birleşmiş Milletler'de Afrikalı-Amerikan meselesinin bir diğer adı haline geldi. Mulatta figürü öncelikle erkek olan Diğer, siyah adam. Sonra onun (kadının) tarihi ve bedeni beyaz ataerkillik için tabii ki yine beyaz ataerki toplum tarafından, yaratılıyor. Mulattanın cinsi, her ne şekilde olursa olsun, kültürel bir *oluşumdur* [construction], çünkü tarihsel açıdan siyah kadın kölelere üremek, annelik yapmak ya da çocuklarını yetiştirmek yasaktı. Spillers ırkçı politikanın, siyah kadın ve erkeğinin 'çoklu imleyenlerinin' karmaşık etkileşimine nasıl bağlı olduğunun zekice altını çiziyor. Spillers değişimin üç boyutu diye bir genel kavramını kullanarak; ki bu kavramlar T. Todorov'un *The Conquest of America*'sından yapısökümcü Francis Harper'ın 1893'teki romanı *Iola Leroy*'a ve Frederick Douglass ile William Faulkner'in yazı kariyerlerine kadar seyrediyor; kuram ve kurmacasını marifetli bir biçimde, postyapısalcı bir tarzda dokuyor. Değişimin, Todorov'a göre üç boyutu var: Ben ve Öteki'nin farklılaştığı aksiyolojik düzey, 'üstün' olan Ben'in Öteki'ni kendinden uzaklaştırdığı praxeolojik düzey ve Öteki'ne aldınılmadığının itiraf edildiği epistemic düzey. Spillers'in siyah kurmaca ve özgeçmişle iç içe dokuduğu Todorov'un kuramı, Afrikalı erkek ve kadınların tarihte tam olarak nasıl yanlış tasvir edildiğinin yolunu gösteriyor.

Spillers'in "sorunun belirleyici noktası"nı ne derece başarılı kullandığı, içerisinde ırkçılığın yol açtığı acı verici yoklu-

ğu anlattığı alaycı denemesi 'Who Cuts the Border?'da (1991) değerlendirilebilir. Denemenin başlığı kendi hayatından, kendi eviyle yanındaki kilise arasında yer alan çim sınırını çizmek konusundaki kararsızlığına dayanıyor. Fakat Spillers bu olayı çabucak Amerikan kapitalizmin sınırlarını hedef alan bir kinayeye çeviriyor. Burada Spillers'in kaynakları yine Faulkner'ın *The Sound and the Fury* ve *Absalom, Absalom!* adlı yapıtları ile Hegel'in çalışmaları ve XIX. yy. Küba Devrimci Partisi'nin lideri Jose Martí'nin 'Amerika'mız' çalışması.

Spillers'in denemesi kavrama gücü, kuram ve kurmacanın postyapısalcı birleşimi, fakat aynı zamanda egemen söylemlerin içinde yer alan temel imleyenler dışındaki alaycılığıyla da çok çekici. Spillers 'Caliban', sözcüğünün *cannibal* (yamyam) sözcüğüyle olan ilişkisiyle Afrika ve Amerika arasındaki coğrafi temas olarak belirtisi, aynı zamanda da 17. yy. ve çağdaş yazılardaki tasvirini inceliyor. *The Tempest* oyunundan bu yana Caliban karakteri her zaman, farklılığı, hayvansılığı ve uygar toplumdan, yani beyazların normundan ayrılığı ya da yoksunluğu temsil etmiştir.

Spillers, kendi metnine olan bağlılığını apaçık ortaya koymak için denemesinin yüzeyine sürekli postyapısalcı bir dikkat gösteriyor. Bu denemede "From what angle does one insert... the 'I's'/'eyes'" gibi bir düzine sözcük öbeği tekrar tekrar meydana çıkıyor. Ki bunlar Spillers'in Lacan'a ve bakmanın bizim kim/nerede olduğumuzu düşündüğümüzü belirlediği düşüncesine borcunu gösteriyor. Ayna evresi Lacan'ın çağdaş psikanalize önemli bir katkısıdır. Bebek yaklaşık altı aylıkken kendi görüntüsü ve etrafındakilerin görüntüleriyle ilgilenir. Ayna evresi bir çocuğa potansiyel bireysel bir kimlik, dışsal, uzaysal bir görüntü sağlar. Lacan'ı takip ederek Spillers da 'Caliban'ın kökleşmiş tasvir edilebilirliğini parça-

lara ayırmaktadır. O aynı zamanda vücut, ırk ve cinsin kesiştiği temel özellikler ve yollar üzerinde odaklaşarak politik yorumlar da yapıyor. Örneğin Paulo Freire gibi Spillers da temel sözcüklerin ideolojik anlamlarını yalnızca politik anlamlarını ortaya sürerek, açıklıyor. Freire'nin öğretim programı (Latin Amerika'da yetişkin okur yazarlık projesi olarak geliştirildi) 'diyalog eğitimi', diye bir genel görüş içeriyor. Buna göre öğrenciler günlük hayatlarındaki temel sözcükleri parçalara ayırarak, göze çarpan politik özelliklerini tanımlayabiliyor sonra da dili öğrenebiliyorlar. Freire'ye göre bir öğrenci bu tür sözcükler seçtiğinde, bu sözcükler onun dile ulaşımını engelleyen, içinde yaşadığı karmaşık politik dünyaya ışık tutar (Freire, 1972).

Freire cinsle ilgili sorulara belirgin bir şekilde hitap etmiyordu, fakat özgürlüğün temelinde sözcüklerin edintisi olduğuna inanıyordu. Okuma yazma bilmeyenler sosyal gerçekliklerini kontrol eden adlar ve anlamlar üzerinde yoğunlaşarak serbest kalırlar. Spillers buna benzer politik bir alfabetikselleşme süreci ediniyor. Bütün denemeleri boyunca ırkçılığın 'mulatto', 'sınır', 'Caliban' gibi temel terimleri nasıl esaslı bir biçimde çektiğini inceliyor. Spillers postyapısalcı bir yordamla, yine, de Freire'ye benzer bir şekilde, okurunu alaycılığı ve sözcük oyunlarını paylaşmaya davet ediyor. Örneğin, metinlerinde bir terimin fiili çağrışımlarıyla kök veya türevlerine işaret ediyor. Ve başka feminist postyapısalcılar (veya Freire) gibi, Spillers de kadının bilgisinin alternatif imleyenleri araştırmasının kusursuz toplum düşüncesi için temel oluşturmasını istiyor. Fakat Spillers cinsinden olan tutuklu siyah erkek ve kadınların tarihini postyapısalcılığın gözüyle yorumlarsa, beyaz güç, Spillers'ın üzerinde odaklaştığı temel terimler (mulatta/Caliban gibi) aracılığı ile cins, ırk

ve cinselliği kontrol ettiğinden, postyapısalcılığı da siyasileştirmiş oluyor.

ÖZET: POSTYAPISALCILIK

Postyapısalcıların, kadınların sabit tanımlarını parçalara ayırış şekli eleştiriliyor. **Christine Di Stefano** ve **Seyla Benhabib** ve de başkaları postyapısalcılığın, “Merkezi olmayan bir öze, alıcısı olmayan bir kurama götürmesinden” korkuyorlar. “ ... Postyapısalcılıkla birleşen feminist kuram var olma nedenini kaybetme tehlikesine girmez mi?” (Di Stefano ve Benhabib, 1989, s. 369.) Üzerinde tartıştıkları şey ise feminist politikanın feministlerin kendilerini özdeşleştirdiği, belirli kadın öğeleri fikrine bağlı olduğudur.

Postyapısalcılık ise diğer taraftan, ‘yazar’, ‘öz’ ve ‘deneyim’ gibi terimlerin sabit olmadığını savunuyor. Buna ek olarak, postyapısalcılık ile başka Avrupa kuramlarının ortaklığı çoğu zaman emperyalistik bir görünüm kazanıyor. Postyapısalcılığın, ademi merkezileştirme, yapısöküm ve sonsuzluk sevdası, birçok feministe göre kadın öğelerine sosyal alan yaratmaya adanmış dünya çapında bir akımın yasallığını tehdit ediyor gibi geliyor. Fakat feminist edebi eleştirmenler, postyapısalcılığı olumlu yönde, edebi kanonu bozmak için kullanıyorlar. Onlar kadınların yeni yazılarını ortaya çıkardılar, kültürel ve edebi kategorileri yeniden yapılandırıdılar ve seksist imajları inkâr ettiler.

Postyapısalcı kuram, kendi feminist yandaşlarının kuramı olmamasına rağmen, **Barbara Christian** tarafından (1989) maddi kültürü görmezden gelen bir ‘ırk’ olarak şiddetle eleştiriliyor. **Christian’a** göre edebi dünya, yani Amerikan akademisi, profesyonel kuram üreten eleştirmenler tarafından ele

geçirildi. Ve bu beyaz akademik hegemonya, Christian için 'azınlık söylemi' terimiyle simgelenen renkli kadınları susturdu. Belirttiği gibi, siyah kadınlar Amerikan akademisinde değilse de, dünyada birçok yazında temel rol oynuyorlar. Siyah kadınlar kuramsal olarak dünya hakkında birçok kuram ürettiler. Gerçi bunlar çoğunlukla hikâye, atasözü ya da Christian'ın 'hiyeroglif', dediği, Batı mantığından farklı türlerdi. Bu sebepten, siyah insanlar akademik kurumlara nasıl alınmadıysa, siyah kuramı da akademi tarafından tanınmadı (Bkz. 7. Bölüm, siyah feminizmler). Christian, Spillers'in de kölelik belgeleri ve başka ilave edebi metne dayanarak reddettiği, kanon statüsüne saldırıyor. Spillers'in ırk/cins/psikanaliz/tarih öğelerini şaşırtıcı derecede karmaşık bağlayışında maddi yaşam ve kültür karşıt durumda değiller. Spillers'in denemesindeki altbaşlığı 'Neither/Nor' [ne/ne de] kararsızlığı simgelemiyor. Spillers'in Lacan'a dayandırdığı, siyah postyapısalcılığı ırkı temsili bir kategori olarak doğrulama olanağını veriyor. 'Neither/Nor' ırkçı ad ve lakapların maddi içeriği ile birlikte bu adların nasıl hiçbir zaman siyah kadınların kesin tarihi ve edebi gerçekliğini temsil edemediğini anlatıyor.

YAPISÖKÜM

Yapısöküm, siyah/beyaz, kadın/erkek, kültür/doğa gibi ikili karşıt ya da zıt genel kavramların arasındaki geleneksel sınır ve evrensel genel kavramların, bu tür terimlerin temsil ettiği (politik) süreçleri anlayabilmemiz için parçalara ayrıştırılması ya da yapısöküme uğratılması gerektiği inancıdır. Bütün edebiyat eleştirilerinin temelinde gerçekte metinlerin asla anlatmak istediği anlama gelmediği ya da asla

anlamının anlattığı şey olmadığı inancı vardır. Daha açık anlatacak olursak, yapısökümcüler, edebi anlamın siyah/beyaz gibi ikili karşıtlardan 'oluştugunu' ve bu iki terimden birinin olumlu olarak seçilmesinin (ki bu genelde beyaz olur), karşıtının olumsuzlaşmasına ya da ezilmesine (genelde siyah) bağlı olarak gerçekleştiğini savunur. Yapısökümün amacı, bu karşıtları yaratan ve benimsettiren üretim süreçlerini ayrıştırmaktır. Örneğin kültürün, doğayı izlediğini ve ondan üstün olduğunu nasıl düşünmeye başladığımızı yapısökümle anlamak. Ataerkil toplum, feminist yapısökümcülere göre, erkek ve kadın arasında, doğa/kültür gibi karşıtlarla ilişkili karşıtlar kuruyor; kadınların çocuk istememesinin normal olmadığı gibi özel anlamlar yükleyebilmek için. Bu benimsetilen özelliklerin kadının gerçek biyolojik ya da psikolojik nitelikleriyle hiçbir ilgisi yoktur. Ama edebiyat ve basındaki kültürel temsiller, kaçınılmaz bir biçimde bu tür karşıtları deşifre ediyor ya da onlar üzerine kuruluyor ve dolayısıyla kültürel temsiller kendimizin ve başkalarının cinsel kimlikleri hakkındaki hislerimizi etkiliyor. Yapısökümcü edebiyat eleştirisinin odağı öyleyse kitaplarda bu tür karşıtların çeliştiği anlardır. Bu nokta, yapısöküme göre, anlamın ikili sınırlarının ötesine gittiği sanılan andır. Bu ikili karşıtların, siyah/beyaz, iç/dış, dil ve anlama doğuştan katılmadığını, doğal olmadıklarını, yani sadece oluşmuş olduklarını göstererek, yapısöküm, bu tür temsillerin temsili ve dile girme süreçleri kültür tarafından silindiği ve görünmez kılındığı için, onların nasıl gerçek ya da doğal gibi göründüklerini gösteriyor.

Yapısöküm, fikirleri Fransız feministleri olduğu gibi, Amerikalılar'ı da etkileyen Fransız felsefeci Jacques Derrida tarafından kuruldu. Etkilenen Fransız feministler, **Barbara Johnson**, **Julia Kristeva**, **Luce Irigaray** ve yazılarındaki temel

eleştirel stratejisi yapısöküm olan, Derrida'nın da çevirmeni, Gayatri Spivak. En önemli çalışması olan *Of Grammatology*'de (1976) Derrida, Rousseau üzerine odaklaşıyor ve onun eserlerindeki sert 'doğa/kültür' ve 'konuşma/yazma' hiyerarşilerini inceliyor. Derrida, Batı felsefesinin sözcüklerindeki (logos) anlam düşmesine, 'logosantrizm' adını veriyor. Logosantrizminin yanı sıra, Derrida Batı felsefesinin başka iki özelliğine daha saldırıyor: Fallosantrizmi [*phallogentrism*] yani erkek değerlerine olan inancı ile dualizmi yani ikili karşıtlara olan inancı. Derrida, metnin anlam üretmesini sağlayan "farklılık" [*difference*] ve "kadın" gibi çoğu zaman koşaç [*copula*] denilen, temel metafor ve sözcüklere bakan dikkatli bir okuma uygulaması geliştirdi. École des Hautes Études en Science Sociales'te Derrida, bariz bir şekilde metnin siyasi görüşüne yönelen bir tür disiplinlerarası araştırma öğretiyor. Son zamanlardaki çalışmalarında (örneğin, 'Racism's Last Word', 1986), Derrida ırkçılığın 'son sözü'ne *-apartheid-* meydan okuyor ve politik ırkayırıcı sistemin net bir şekilde derin köklü ikili karşıtlara dayanan dile nasıl bağlı olduğunu gösteriyor.

Bu kısa özet Derrida'nın karmaşık ve sofistike iddialarını anlatmaya yetmezse de, yapısökümcü yorumun içerisinde nelerin yer aldığı ve yapısökümün neden feminist eleştirmenleri çekebileceğini anlatmayı amaçlıyor. Yapısökümün feminizmle ne tür bir ilişkisi var? Öncelikle, Derrida 'kadın' ve 'farklılık' gibi metaforların, erkek perspektifini güçlendirmek için metinlerde fallosantrik bir biçimde kullanıldığını açıkça belirtiyor. Yapısöküme göre metaforlar hiyerarşik olarak düzenlenmiştir, ama bunun yanı sıra yapısöküm bu hiyerarşik karşıtların (erkek/kadın) dengesiz olduğu ve onlarla mücadele edilebileceğine dair söz veriyor. Öyleyse feminizm ile yapısöküm arasındaki apaçık benzerlik, yapısökümün de

feminizm gibi, geleneksel eleştirinin önemsiz gördüğü cins metaforlarıyla ilgilenmesi. Ve yine feminizm gibi, onların da, estetik biçimleri şekillendiren ideolojik kalıpları okurlarla birlikte ortaya çıkarmaları. Yapısöküm ve özellikle Derrida insan aracılığı fikrini görmezden geldiklerinden yadırganıyorlar. Fakat Fransız feminizmi (4. Bölüm’de daha ayrıntılı olarak tartışılıyor), yapısöküme dayanarak, dil üzerinde odaklanıyor, çünkü kesin olarak dil kadınların ‘yetkilerini ellerinden’ alan mekanizmadır. Diğer taraftan Fransız feministler bir kadın yazını (*écriture féminine*) yaratmaya çalışıyorlar. Amaçları erkek/dişi karşıtlıklarının dil tarafından nasıl üretildiğini ve de ‘kadının’ nasıl her zaman olumsuz ya da tamamlayıcı terim haline geldiğini sorgulamak. Julia Kristeva ve Luce Irigaray, dilin ve öznelerin cinselleşmesini anlatmak için özellikle yapısökümü kullandılar. Kısacası, dişinin dilde bir süreç, çöktürel ve akıcı olarak temsil edildiğini, erkeğin ise ikili karşıt gibi sabit terimlerce temsil edildiğini savunuyorlar. Böylece sabit terimlerin parçalara ayrılması, daha akışkan ya da daha dişi süreçlerin gelişimini destekleyecektir. Fransız feminizmi, Lacan’ı takip ederek, öznenin ya da bireyin dile girişini (logosantrizm) sağlayacak bir kuram geliştirdiler. Burada düşlenen, öznenin kendisini dünyadan ve de özellikle annesinden ayrı algılayamıyor. Kristeva bu anı, edebiyat tarafından taklit edilen, ama karşıt ikililer altında saklanan, anne ve çocuğu arasındaki semiyotik ya da ritmik bağlantı olarak görüyor. Çocuk burada yavaş yavaş kendisini başkalarından ayırt etmeyi öğreniyor ve farklılıkların (doğa/kültür, kadın/erkek) ataerkil, sembolik dünyasına adım atıyor.

Logosantrizm düşselliğe gerçeklikle, öznelliğe nesnellikle karşı çıktığından, Luce Irigaray anlam ve bağlantılarının özgür oyunuyla logosantrizme yapısöküm uygulamaya çalışı-

yor. Tarzı yapısökümcü, çünkü iddiaları Freud, Hegel ve Platon'un eserlerindeki kodlanmış karşıtları gülünçleme ve parçalara ayırmaya dayanıyor.

Kültürümüzün üzerine kurulu olduğu bütün büyük karşıtlık sistemlerini reddetmeliyiz. Örneğin karşıtlığı reddetmek: Kurgu/gerçek, hissedilir/anlaşılabilir, deneysel/deneyüstü, materyalist/idealist. Bütün bu karşıt çiftler birer istismar olarak işlev görüyor. (Irigaray [1983] s. 9)

Irigaray 'kadının' nasıl her zaman ikinci derecede terim olarak kaldığını göstererek, karşıt çiftlerin eşitsizliğini analiz ediyor. Amerikan feminist yapısökümcüler, Fransız feministlerden de etkilenerek, aynı zamanda sık sık erkek yazarlar üzerinde de odaklaşıyor. Örneğin, Shoshana Felman, Balzac'ın realizme, realizm cins karşıtlıklarına dayalı olduğu için ilgi duyduğunu, fakat Balzac hakkında yazan eleştirmenlerin bu tür cins karşıtlıklarını tartışmaktan kaçındıklarını iddia ediyor (Felman, 1977).

Toni Morrison'un romanı *Sula*'daki* (1973) Sula örneğine bir bakalım. Sula'nın, simgesel ve simgesel öncesi anlatım şekilleri arasındaki farkın altını çizdiği söyleniyor olabilir. Morrison Sula'yı 'merkezi olmayan' veya ego olarak tanımlıyor. Morrison Sula'nın bedenini suskunluk ve 'inilti'lerle temsil ederek, dilin sembolik ve sosyal anlamını bozuyor.

Siyah feminizm için yapısökümün anlamı derin. Çünkü yapısöküm edebi metinlerin sosyal baskılar tarafından kirlenmemiş ve 'saf' bir alan olmadığını, siyah/beyaz ikililerin sosyal olarak oluştuğunu, öyleyse siyahın, beyaz ırkçıların fantazilerinin dışında, beyazdan doğal olarak türemediğini ya da ona ilave olarak çıkmadığını öne sürüyor. Şimdi de Zo-

* *Sula*, Çev.: Ülker İnce, Can Yayınları, İstanbul, 1994. (Ed. n.)

ra Neale Hurston'un *Mules and Men* örneğine bakalım: Roman Hurston'un memleketi Eatonville'deki siyahların hayatları, hikâyeleri ve kültüründen büyüleyici örnekler veriyor. Aynı zamanda varsayılan beyaz bir okuyucuya siyah şehir halkını anlatmanın sorun ve olasılıklarının karmaşık bir örneği. Başka bir deyişle, Hurston 'farklılığı' yapısökümcü bir şekilde temsil etmeye çalışıyor, fakat aynı zamanda yerli/yabancı, doğa/kültür ya da kırsal siyah/kentsel beyaz, gibi karşıtları reddetmek istiyor. Hurston bunu, kendini bir kurmaca karakteri olarak ele alıp, anlatıcı Hurston, sürekli kendi içine dönüşlü bir karakter çizerek mükemmel başarıyor. Bu *Mules and Men*'in, halkın çoklu sesleri tarafından ele alınmasına izin veriyor. Hurston, mesafenin kesinliği, geleneksel cins ve ırkçı metaforlar gibi beyaz okurları tarafından kullanılabilecek bağlam ve terimleri geçersiz kılarak sabit olan siyah/beyaz terimlerinin kökünü kesiyor.

GAYATRI SPIVAK

En önemli çağdaş feminist yapısökümcülerden biri de ırk ve cins konularına karşı uzlaşmaz bir ilgisi olan Gayatri Spivak. Spivak metinlerdeki anlam kaymalarının üzerinde durarak, Batılı yazılarda, önemli konuşmacıların 'Öteki'lerin görüş açılarını nasıl yok ettiğini kanıtlıyor. Spivak denemelerinde, yalnızca erkek felsefecilerin eserlerine yapısöküm uygulamakla ilgilenmiyor, ne de sadece kadınların yazılarından bahsediyor. Onun yerine 'comprador' ya da emperyalist dillerin üzerinde yoğunlaşıyor. Spivak ataerkil dillerin nasıl özellikle ırkçı ve seksist karşıtların etrafına kurulu olduğu ve bu karşıtların aynı zamanda nasıl Üçüncü Dünya ekonomilerinde meydana geldiği ve yine Üçüncü Dünya kadınları (De-

vi) ve beyaz Batılı kadınların (Woolf) metinlerinde nasıl devrildiğini gösteriyor. Spivak'ın çalışması, yapısökümcülük için önemli yeni bir yöne işaret ediyor. En önemli derlemesi, *In Other Worlds* (1987), başka konuların da yanı sıra, Woolf, Wordsworth, feminizm, Ast [*Subaltern*] İncelemelerini ve yazar Devi'yi içeriyor. Bu derlemeye dönmeden, Spivak'ın *Feminism and Deconstruction, Again* (1989) adlı eserindeki yapısökümcülük hakkındaki görüşleriyle başlasak iyi olur. Bu denemesinde Spivak, 'kadın' teriminin akışkanlığını dile getirme arzusundan yola çıktığını söylüyor. Ona göre feminizm yapısökümün eleştirel tekniklerini kullanmalı, fakat aynı zamanda kendine özgü 'feminizm' adı yerine 'yazı' da denilen kurulu programların sorun/çözümü (psfp) [*problem/solution of founded programs*] adını kullanmalı (Spivak, 1989, s. 206). Spivak'ın denemesinde de belirttiği gibi yapısöküm feminizm için yararlıdır. Öncelikle *teknik* açıdan, sonra ise özellikle "özne her zaman merkezdedir" varsayımından dolayı (Spivak, 1989, s. 214). Spivak bu merkezleşmenin her zaman bir *etki* olduğu ve bu yüzden kadınlar ya da tarihi gerekircilik için kullanılan *belirli* adların, o merkezleşmenin sahne ve anını kurmak için yapısökümün yardımını almadığımız sürece, feminizmi güçsüzleştireceğini iddia ediyor. Spivak'ın yapısöküme olan bağlılığı, röportajlarında yapısökümcülüğe sürekli atıflarından belli oluyor (Bkz. Spivak, 1990).

Gördüğümüz gibi, postyapısalcılık ve yapısökümcülük benzer özellikleri paylaşıyor: İroniye ilgi, çoklu imleyenler, açık süreksiz yapılar ve türlerin karışımı; örneğin, kura/kurmaca, popüler kültür/yüksek sanat. Feminist yapısökümcüler, buna ek olarak, kadının günlük yaşamının etnoğrafisi, günlükler, özgeçmişler üzerinde yoğunlaşarak, ka-

dının özneliliği üzerinde merkezileşiyorlar. Spivak'ın deneyimleri tamamıyla bu kaygıları dile getiriyor. *In Other Worlds*, kuram ve edebiyat, kadınlar ve politik hak yoksunluğu arasındaki ilişkileri inceliyor. *Unmaking and Making in To the Lighthouse* eserinde Spivak, 'yüksek sanatın gerici cinsel ideolojisine' karşılık veriyor. Sadece yüksek yerine standardı koyarak ya da kanonu reddederek ya da ona mazeret bularak değil. Fakat, 'bilginin araçlarının' görüş açılarının *To the Lighthouse*'la ilişkisini incelemek için Foucault'tan yararlanarak. Böylece örneğin, Spivak'a göre, *To the Lighthouse*, farklı bilgi sistemlerine, dolayısıyla da yine farklı güç sistemlerine (resim/rahim'e karşın denizfeneri/penis) sahip olan Lily ile Mr. Ramsay arasındaki düşmanlık ve ortaklık üzerine kurulu. Spivak'ın sürekli 'alan' [*field*] terimini kullanmasından, Foucault'ya ne kadar borçlu olduğunu anlayabiliyoruz. Örneğin feminizmi, "Durumsal, anti-seksizm ... Heterojen bir alan" olarak tanımlıyor (Spivak, 1990, s. 58). Derrida gibi Spivak da modernist yazının kadınlara nasıl karşı çıktığını inceliyor. Örneğin Yeats, Spivak'a göre, kadınları dışarıda tutmak, nötralize etmek için Latince kullanmıştır. Spivak yapı-sökümle feminizmi başka şekillerde de iç içe örüyor. Örneğin ironiyi kullanışında. Kendisinin de belirttiği gibi, "Fransa'daki seçkin kuramsal *atelyelere*, sarayın içindeki güç-hatlarına dair haberler getiriyorum. Hiçbir şey biz olmadan yürüyemez" (Spivak, 1987, s. 221).

Spivak'ın temel yapı-söküm aracı ironinin kullanımıdır. *Copula/copulation* [*koşaç; ilişki/çiftleşme*] gibi terimlerle oynuyor, sonra da, Ramsay'lerin evliliğini Woolf'un sanat ve edebiyatla olan evliliğiyle iç içe örebilmek için onları *hinge/unhinge* [*menteşelemek/menteşesinden çıkarmak; dengesini bozmak*] (Woolf'un deliliği) terimleriyle bağlıyor. *Unmaking and Making in To the Lighthouse*'da Spivak, Woolf'un temsil politikası

(psikanalizin dışında) sorunuyla yüz yüze geliyor. Çözüm olarak ise kitabı gramer, cinsellik ve özgeçmişsel büyük bir alegori olarak keşfetmeyi görüyor. Kendisinin de açıkladığı gibi, eleştirel denemelerinde Spivak sık sık 'bu tür durumları alegorize' etmekle karşı karşıya geliyor (Spivak, 1990, s. 15).

Spivak, metinlerin sıradan dilsel özelliklerinin o kadar ötesinden geçiyor ki, bunları kesinlikle hesaba katmak için kendi yörüngesinin dışına çıkıyor. Bir metnin alegorik ve diğer özellikleri arasında gerilim yaratabilmek için Spivak alegori üzerinde odaklaşıyor. Bütün yazıları arasındaki ana alegorisi Ast [*Subaltern*] İncelemelerinin içinde. Ast İncelemeleri, Ranajit Guha'nın editörlüğü altında bir grubun, Güney Asya tarih ve kültürünü incelemesini içeriyor. Spivak 'Ast'lığı baskıcı beyaz Batılı düşüncenin 'tehlikeli bir imleyen'i olarak görüyor. Bu, "Uluslararası ve ulusalcılığın anlatılarının" empoze edilmesinden dolayı cinsleşmiş ve kolonize edilmiş, ast ve öznenin yerinden edilmesinin büyük bir alegorisi (Spivak, 1990, s. 142). Batı'nın şiddetli epistemiği tarafından susturulan "Ast hiç konuşabilir mi?" sorusuna Spivak cevap vermeyi reddediyor, çünkü ona göre bu soru hiçbir zaman cevaplanamaz. Onun yerine Spivak, konuşan kişinin de tasviriyle birlikte bir konuşma anının yerini tasvir etmeyi tercih ediyor. İyi bir yapısökümcü olarak, Spivak bir yazarın metninin hayatı bilinerek açıklanabileceği görüşüne karşı çıkıyor. Onun yerine okuma 'alegorileri' oluşturuyor, örneğin kuramlarının sömürgecilik hakkında neler verebileceğini görebilmek için Marksizm ve liberal feminizmin gözüyle bakıyor.

Spivak'ın denemelerinin sunduğu şey temsilin çözümü değil, sorunu: "Batı'daki radikal zihin, kasıtlı bir astlaştırma hevesinde, ya ezilenlere, ezilenin eleştirdiği çok anlamlı özelliği ya da onun yerine kesin bir temsil edilememelik bahşediyor" (Spivak, 1987, s. 209).

Spivak'ın bu çıkmaza sunduğu çözümlerden biri, örneğin toplumsal temsil biçimlerini ya da bir başkaldırı uyandırmak gibi, postmodern antropolojinin tekniklerinden yararlanmak (Spivak, 1987, s. 219). Fakat alegori kullanarak yapısöküm uygulamanın da zorlukları var. Alegoriler ne kadar iyi niyetli olursa olsun, yine de yapıları temsil etmekten kaçınmıyor. Bir alegorinin kilit noktası, anlamı çerçevelendirebilmesidir. Alegoriler yapısökümcü anlamda sonsuz ya da akışkan değildirler, fakat genellikle kesin anlamı olan örgütsel edebi kalıplardır. Ama alegorilerin sorunlarının olmasına rağmen, Spivak yine de onlardan yararlanıyor. Alegorilerin bir yazarın amacına bağlanması gereksizdir, çünkü onlar bir metnin cins ve ırk konularına karşı körlüğü ve düşmanlığını ifşa ederek kendi yaşamlarını sürdürebilirler. Örneğin, post-kolonisel yazılarda, evlerin yapım ve yıkımı, post-kolonizmin siyasal sorunlarının ta kendisinin sarsıcı bir alegorisi olabilir (Janet Frame'in *The Edge of the Alphabet*, 1962). Rosemary Jackson'ın da *Fantasy*'sinde (1981) savunduğu gibi, alegoriler kaçınılması ya da değerlendirilmesi gereken olasılıkların altını çiziyor. Başka bir deyişle, alegoriler, Üçüncü Dünya Kadınını, Birinci Dünya Kadınını tanıyabildiğimiz kadar ancak işaretler aracılığı ile tanıyabileceğimiz gerçeğini öne sürüyor. Spivak 'French Feminism in an International Frame' (1987) denemesinde birden alegorik çerçevenin dışına çıkıyor. Deneme kapitalizm ve 'mikro' liberal feminizmin temel metinleriyle, klitoridektomi [*clitoridectomy: Klitoris sünneti*] örneklerini, ürkütücü bir şekilde yan yana getiriyor. Burada Spivak yapısökümün belirleyici unsurları üzerine parmak basıyor: 'Nesnel gerçek/temsil'e olmayan inancı. Deneme, Fransız feminist düşüncüyü tanıtıyor ve Spivak kendisini, feminist yazılarda bulduğu daha soyut fikirlerle, yine feminizmin, daha acil olan, klitoridektomi gibi ataerkil uygulamalarının

temelini çürütme gereksinimi arasında bir arabulucu yerine koyuyor. Spivak klitorisın silinmesini, dilsel dışı cinsel ikonografinin silinmesini anlatan birtakım Fransız feminist *écriture* şeklinde değil, Sudan'daki klitoridektomi uygulamalarının, klitorisın zalim ve gerçek yok oluşuyla yüzleşerek resmediyor. Aynı zamanda, Spivak, klitoridektominin, ataerkillerin kadınlara genel saldırısının bir diğer adı olduğunu savunuyor. Klitoridektomi, hem kadınlara karşı acımasızca yapılan gerçekten zalim bir uygulama, hem de kadın yazılarına yapılan 'keskin' saldırıların da sembolik bir temsili. Spivak'ın duruşu bir ret duruşu. Üçüncü Dünya hakkında ve Üçüncü Dünya için konuşmaya ret. Fakat bu ret olumsuz bir ret değil. Silvia Tandeciarz, "Reading Gayatri Spivak's 'French Feminism...'" adlı eserinde bunu kabul etmiyor ve Spivak'ın "Fransız feminist kuramın Sudanlı kadınların peçeli vücutları üzerindeki varsayımlarını empoze ederek", zorluklardan, "kaçındığını" öne sürüyor (Tandeciarz, 1991, s. 78). Spivak'ın hedef kitlesinin, eleştirel kuram konusunda bilgili olan okurlar olmasına rağmen, belki de belirli akademik bir gruba da akademinin ötesinde bir dünyanın gerçeklerini aynı şekilde açıkça iletebiliyordur. Spivak'ın, emperyalizm tarafından yaratılan belirli kültürel/edebi konumları, sosyal psikoloji ve Marksizm ile yapısökümcü bir şekilde yoğurması, gayet nefes kesici. Örneğin, *Jane Eyre*'de dul kadının kurban yerini, bilinmeyen yüce bir metafor olarak tasvir ediyor (Spivak, 1990, s. 73). Yapısökümcülüğün, feminizmi, içine girer girmez nasıl heyecan verici, önemli bir biçimde değiştirdiğini gösteren en büyük kanıt, Spivak'ın denemelerinde sürekli özgeçmişler kullanmasıdır. Politik/edebi alegoriler Spivak'ın tekrar eden konuları olarak karşımıza çıkarken, acaba bu denemelerden kaçının dönüp dolaşıp yer sorununa, röportaj koleksiyonunun tek bir başlığının işaret ettiği gibi,

özellikle post-kolonisel eleştirmenin yerine değineceğini merak ediyorum. Her bir parçayı, Batı akademisindeki metropoliten Bengalli kadının, egemenlik/egemen olma rolleri arasındaki dile gelmeyen bağ harekete geçiriyor sanki. İlk denemelerinden birinde ('Finding Feminist Readings: Dante-Yeats', 1980) belirttiği gibi, "Kadınlar birbirlerine hikâyelerini anlatmalıdır, yalın zekâlı olduklarından değil, eleştiri modelini tarafsız teorem ya da bilim olarak sorguya çekmeleri gerektiğinden" (Spivak, 1987, s. 15). Burada Spivak, Derri-da'nın, 'kendim' ve 'kadın', 'metne bağlı oyundan başka bir şey' olamaz, fikrinden uzaklaşıp eğittiği öğrencilerin ve o ortamın tasvirini de içeren, kendi yorum *anının* etnolojik bir tanımını vermeyi tercih ediyor sık sık. Addrienne Rich gibi, Spivak da bütün metinlerin, yorum yapan konu tarafından değişmez biçimde etkilendiğine inanıyor, bundan dolayı okurlarının kendisinin temsili alanına girmesine izin vererek ve sürekli kendinden alıntı yaparak, metinlerini kesiyor (Spivak, 1990, s. 38).

Bu tür anlar, geleneksel edebiyat eleştirisinin, eleştirmenin özgeçmişinin bir yorumdan daha küçük ve önemsiz olduğu fikriyle, nasıl yan yana yer alıyor? Spivak, Derri-da'nın iddialarına başvurarak, beyaz ve siyah kadınların ilgilerinin, akademinin dışında olduğundan, eleştirinin geleneksel çerçevelerin dışına çıkması gerektiğine dikkat çekiyor. Anlatıcı 'Spivak' bir anahtar oluyor. Zora Neale Hurston'un *Mules and Men*'de yaptığı gibi, Spivak da, özellikle Mahasweta Devi'nin kısa hikâyesi 'Breast-Giver'i yorumlarken, bize yapısökümcü bir yorum karışımı sunuyor: Bir akademik olarak, kendisi bir ast olarak ve Marksist bir tarihçi olarak. Diana Fuss'un da belirttiği gibi, "Eğer, yorumu çoklu konu konumlarında yaparsak, yorumun ta kendisi, sabit konu ve temel anlamlara" ya da "Ataerkil emperyalizme, inancımızı altüst

eden bir güç haline gelir” (Bkz. Fuss, 1989, s. 35). Feminist yapı-
pısöküm, başka bir deyişle, yapı-
söküme karşı olan bazı tep-
kilere yanıt verebilir: Ulaşılamazlığı, gerçek sosyal uygula-
malara karşı ilgisizliği ve üretici/metin ikilisine tüketici/me-
tin ikilisine karşı ayrıcalık tanınması (Bkz. Boyne ve Rattan-
si, 1990).

POSTMODERNİZM

Şimdi büyük kültürel bir fenomen olan *postmodernizmin*
temelini, postyapısalcılık ve yapı-
sökümcülük hazırladı. Bu-
günkü postmodernizm, sanatın yanında felsefe ve ekono-
mi eleştirilerini de içeriyor. Bu terim sık sık çağdaş kültürün
tümünü anlatmak için kullanılıyor. Sanat, mimarlık ve edebi-
yatta, postmodernistler tarihi gülünçlemekten, genreleri ka-
rıştırmaktan ve ayrıntılı şekilde, popüler kültür ve media içe-
risinde yer aldıklarını iddia etmekten hoşlanırlar. Kültürel
eleştirilenler, kuramları XX. yy.’daki değişimleri açıklamaya
yaradığı için tekrar tekrar postmodernizm fikrine geri dönü-
yorlar. Bundan dolayı postmodernizmi tutarlı bir bütün ola-
rak temsil etme girişimleri gereğinden fazla yazıya ilham ol-
muş. Bunların içerisinde **Jean-François Lyotard** (1984) ve
Fredric Jameson’un geleneksel tanımları var (1984), aynı za-
manda **Andreas Huyssen**’in tarihi incelemeleri var (1986) ve
Linda Hutcheon (1988) gibi feministlerin edebi parçaları var.

Postyapısalcılık ve yapı-
söküm gibi, postmodernizm de
evrensel kesinlikleri sorguluyor, hümanizm ve realizm gibi
edebi anlatıların bütünleşmesinin sonunu kabul ediyor ve
gerçekten kutluyor. Fakat postyapısalcılık ve yapı-
sökümden farklı olarak, postmodernizm sık sık, yapı-
sökümcülük ve özellikle de Jacques Derrida’nın yazılarında önemli rol oyna-

yan bir sınırı, konuşma ve yazı arasındaki, edebi ve görsel arasındaki sınırı siliyor. Bu farklılığa bir örnek, yazılı metinle, aile tarihi ve fotoğraflarını bir tür üslup kolajı şeklinde birleştiren, Mary Kelly'nin sık sık bahsedilen sanat yapıtı, 'Post Partum Document'. Postyapısalcılık ve postmodernizm arasında, başka bir temel fark, postyapısalcılığın her şeyden önce yapılar [structures] hakkında bir kuram olması. Derin ya da yüzeysel, kültür ve edebiyatın içerisinde, postyapısalcılık, arkalarındaki oluşumları toplumsallaştırmak için bu yapıların ötesine [post] bakmamız gerektiğini savunuyor. Postmodernizm, diğer taraftan, kültür, tarih ve tasvir arasındaki farklılıkları sorunlaştırıyor. Postmodernizmde farklı olan şey, çok yönlü olmasıdır. Başka başarılarının da yanında, en büyük olanı, modernist periyodikleşmeden radikal kopuşudur. Postmodernistler, tarihin düzenli periodik parçalara uymadığını savunuyor. Çünkü herhangi bir periyodun özellikleri, geçmişten kalıntılar ya da geleceğe dair planlar içerebilir. Gerçekten de postmodernizm standart tarihi genel görüşlerin 'hepsine' meydan okuyor. **Arthur Kroker**, *The Postmodern Scene* (1988) adlı eserinde, postmodernizmi IV. yy.'a somut gücün Augustinîşçu yıkılışına' dayandırıyor. Diğer yandan **Roy Boyne** ve **Ali Rattansi**, *Postmodernism and Society*'de (1990), ise postmodernizmin başlangıç noktasını 1930'lara, bu terimi ilk kez *Antologia de la poesia espaniola e hispanoamericana* (1934) yapıtında kullanan, İspanyol yazar, **Frederico de Onis**'e atfediyorlar.

Postmodernizm Amerika'da ilk olarak 1950'li ve 1960'lı yıllarda edebiyat eleştirmenleri **Irwing Howe**, **Leslie Fiedler** ve **Ihab Hassan**'ın çalışmalarında geçerlik kazandı. **Andreas Huyssen** 'Mapping, the Postmodern'de (1986) bu eleştirmenlerin, **Fiedler**'in *Waiting for the End*'i ve **Irwing Howe**'un *Decline of the New*'su gibi farklı metinlerde, sanat ve edebiyatın

kurumlarına putkırıcı bir saldırıda bulunduklarını öne sürdü. Bu eleştirmenler ayrıca edebi kanon kadar popüler kültürü de yüceltmek için yürekli bir çaba gösterdiler ve Fiedler'ın kitabının başlığının da ima ettiği gibi, güçlü bir edebi değişim duygusunu ve yeni sınırları yansıttılar. Örneğin, Leslie Fiedler detektif öyküsünün ve Western'in önemli edebiyat biçimleri olduğunu öne sürer ve postmodern kurmacanın yüksek sanat ile popüler kültür arasında köprü kurduğunu (örneğin E. H. Doctorow'un *Welcome to Hard Times*'a Western motiflerini sokması) öne sürer. Postmodern kurmaca, türlerle oynanan bir bilgiçlik oyunu, yüksek sanatın değerleri konusunda bir septisizm ve herhangi bir gerçekçilik iddiasının büyüsünü bozma ile karakterize edilir. Aslında 'hipergerçeklik' 1980'lerde postmodern sanatta ve Charles Jencks ve Hal Foster'ın mimarlık eleştirisinde ortak bir tema olmuştur. Charles Jencks *The Language of Post-Modern Architecture*'da (Postmodern Mimarinin Dili; 1977) postmodernizmin pek çok kültürel grubun üsluplarını içeren farklı dilleri ya da kodları nasıl temsil ettiğini tanımlamak için iletişim araştırmalarından aldığı 'çift-kodlu' [*double-coded*] terimini kullanır. Çağdaş kültürün eşit özgüllükteki özelliklerini –kurmaca (üstkurmaca [*metafiction*] ya da uydurulmuş tarih romanı, *Danyal'ın Kitabı*) yanında binalar, müzik televizyonu MTV ve Disneyland'in tüketim ikonografisi– belirleme girişimleri eleştirmenleri bir ana kabule zorladı. Bu, çok farklı tür ve biçimlerin çoklu bir derlemesi olduğu halde, kültürün yüzey [*surface*] olarak okunabileceği ya da anlaşılabilceği düşüncesi idi.

Önde gelen postmodernistler olan Baudrillard, Lyotard ve Jameson'ın *yapı*'dan [*structure*] çok *yüzey*'i vurgulamaları, postyapısalcılıktan postmodernizme en belirgin geçiştir. Lyotard'ın *The Postmodern Condition*'ına (1984) postmodernizmin

kilit metni gözüyle bakılır. Bu kitap, yüksek ve düşük kültür arasındaki sınırların çözülüşünün ve kültürün açıkça sonsuz bir biçimde sanat formlarını sentezleyebilme ve yeniden oluşturabilme yolunun ekonomik ve kültürel açıklamalarını verir. Lyotard'ın merkezi iddiası, Marksizm ve hümanizmin büyük anlatılarının ya da kuramlarının, "üstanlatılar" [*meta-narratives*] bu değişmez gözden geçirmeyi anlamamıza yardımcı olmadığı için çalışmayı durdurduğudur. Aslında Lyotard üstanlatılara, yani tekil, nedensel kültür açıklamalarına postmodernizmin kilit özelliği olarak kuşkuyla bakmayı seçer. Lyotard ve başka eleştirmenler, örneğin Baudrillard, üstanlatıların yerine kültürel *bağlamların* sınanmasını koyarlar. Bu, onların kültürün anlamının hem, kanon oluşumu gibi, kendi süreçlerinden hem de bu süreçlerin içinde bulunduğu sosyal bağlamlardan çıktığını ileri sürdükleri anlamına gelir. Yapısöküm modernizmin estetik seçimlerini yalancı çıkardığı için postmodernistler de John Fekete'in "İyi-Tanrı-Altın Standartları [*Good-God-Gold Standards*], bir ve bütün, aslında hiçbir sermayeleştirilmiş standart olmaksızın" (Fekete, 1988, s. xi) dediği şey olmaksızın devam etmek zorunda kaldılar.

Ama kendini çağdaş kültürün yeni özelliklerine ne kadar adarsa adasın, şurası açıktır ki postmodernizm çok çeşitli bakımlardan modernizme benzer. Modernitenin –Marx, Baudelaire ve Benjamin'in seçtiği– nihai özellikleri şunlardır: Modernite geçicidir; modernite evrimci süreç kavramına meydan okur ve modernite kentlidir. *Tek Yön*'de* Walter Benjamin Berlin'in pasajlarına modernitenin öncü örneği gözüyle bakıyordu; Baudelaire, 'Modern Hayatın Ressamı'nda modayı incelemişti ve Marx'ın *Das Kapital*'i, her şeyden önce, bir mal kuramına adanmıştır. Yine de, modernitenin eleştirmenlerini birleştiren ve postmodernistlerden ayıran, Avru-

* *Tek Yön*, Çev.: Tevfik Turan, YKY, İstanbul, 1999 (Ed. n.)

pamerkezcilikleri ve 'kendi toplumlarında yabancı' (Frisby, 1985) olarak konumlarıdır. Postmodernizmin önemli bir özelliği, içinde yaşadığı tüketici kültürünü yüceltmesidir.

Linda Hutcheon, *A Poetics of Postmodernism*'de (1988) şematik bir postmodernizm açıklaması ve postmodernizmin sanatsal formlarını tarihlemek için kavrayışlı bir zaman çizelgesi önerir. Dikkati, medyadan üniversitelere kadar postmodernizme müdahil olan, disiplin ve kurumların çoğulluğuna çeker ve bütün kurumların her zaman kendi sınırlarını, sanatsal uzlaşım ve tarihleri sorgulamakta oldukları görüşünü önerir. Felsefe, edebiyat ve sanat gibi ayrı akademik disiplinler kavramı ne olursa olsun çok yeni tarihlidir. Disiplinler daha yüz yıl önce yaratılmıştır. Disiplinler kullandıkları dillerin parçası ve ürünüdür. Postmodernizmde Hutcheon'ın ilgisini çeken, edebi kimliğin geleneklere çoğu kez parodik bir metinlerarası bağlantıyla kabul ettirilme tarzıdır. William Faulkner'ın *Absalom, Absalom!* yapıtının parodisi olan, Toni Morrison'un *Song of Solomon*'undaki Ütopyacı kadın ev halkı, bir örnek olabilir. Postmodernizm, doğrusal tarih genel görüşü gibi egemen anlatıların eşsizliğine, çokluk ve farklılık adına meydan okuyor. Bunu, çok net bir şekilde, Gayle Jones'un romanı *Corregidora*'da görebiliriz. Bu romanda anlatıcı kadın, hem annesinin hem de büyükannesinin babası olan köleci Corregidora'nın yer aldığı kendi ensest tarihinin ırkçılığıyla yüzleşmek zorunda kalır. Hutcheon, postmodernizm ile 'ex-centric'ler [*merkez-dışındakiler*] yani siyahlar, kadınlar ve kültürün sınırlarında olan Ötekiler arasında kurduğu analogiyle, postmodernizmin feministleri cezbedişinin ipuçlarını verir, ama onu keşfetmez.

Postmodernizm, kuram ve uygulama olarak, feministlerce nasıl konuşlandırıldı? Feminist eleştiriye nasıl bilgilendirildi? Hem feminizm hem de postmodernizm, sanatın yaşam-

dan uzak daha üstün bir alan olduğu görüşüne karşı çıkıyor. Her ikisi de, sosyal kurumların 'gerçekleri' yansıttıkları kadar, 'değerleri' de oluşturduklarını ve her durumda beyaz Batı erkek düşüncesi ve deneyimini temsil ettiğini savunuyorlar. Postmodernizmde, kadın rolü incelenmesinin değerlendirildiği ilk alan görsel sanatlar idi. Rosalind Krauss, 'The Originality of the Avant-Garde: A Postmodernist Repetition' (1983) yapıtında, postmodernizmin erkek bireyselliğini, kökeni nasıl sorguladığını göstererek, bu akımın kadınlara sağladığı radikal ipuçlarına dikkat çekiyor. Gerçekten de 'The Discourse of Others: Feminists and Postmodernism' (1983) parçasında Craig Owens postmodernizmin, yalnızca 'dişi ses' kulak verdiği ve postmodern sanat uygulamaları feminist politik görüşlerden yararlandığı takdirde, radikal bir geleceğe sahip olabileceğini savunuyor.

Bilgi dallarının sınırları hakkındaki tartışmalara şahit olan yalnızca sanat değil. Feministler, postmodernist stratejilerini birçok bilgi dalına meydan okumak için kullandı. Doğa bilimleri üzerine çalışan Amerikalı feministler, (örneğin, Evelyn Fox Keller ve Donna Haraway) çağdaş bilimin yanlış mantığını eleştiriyorlar. Evelyn Fox Keller, 'Feminism and Science' (1982), parçasında, söylem analizi, sosyal psikoloji ve bilim arasında mekik dokuyarak, dünyanın, var olan bilimsel paradigmalardan daha doğru bir 'görüş noktası' olduğunu gösteren bir yol, yeni bir bakış açısı ileri sürüyor. Evelyn Fox Keller, Sandra Harding ve Dorothy Smith, feminist görüş noktası kuramcıları olarak adlandırılırlar çoğu zaman. Görüş noktası kuramı, postmodernizmle *uzlaşamazken*, postmodernizme benzer bir şekilde, bilimin gerçeğin nesnel kovalamasına adandığı görüşüyle yüzyüze gelip onu çürütmeye çalışıyor. Bilim, bu eleştirmenlere göre ikililere saplanmış durumda: Akl (erkek) ve doğa (dişi). Feminist görüş

noktası kuramcıları, Francis Bacon tarafından başlatılan, şimdi ise bilim adamlarının öznellik ve nesnellik çatallaanmasıyla devam eden, doğal dünyanın saldırgan sömürüsüne dikkat çekiyorlar. Onlara göre bilim, XVII. yy.'dan bu yana bilim adamları tarafından hayali bir şekilde eşitlenen, kadın ve doğal dünyaya karşı önyargılı olan kısıtlı bir mantık görüşüyle gelmiştir. Feminist bilim adamları ve feminist edebi eleştirmenler bilgi dalları sınırlarına itirazları ve postmodern bir algılayışı: Tarih, psikoloji ve tasvirin iç içe örgüsünün politik kesinliklere meydan okuyabileceği görüşünü paylaşıyorlar. Her ikisi de tarihi verilerin dengesini bozma niyetini paylaşıyor. Örneğin, Alice Walker'ın *In The Temple of My Familiar*'ı, tarihin postmodern bir yeniden gözden geçirilişidir. Romanda, Walker, bir sürü, hem insan hem de hayvan reenkarasyon olasılıkları içeren kişisel tarihleri ele alıyor. Aynı şekilde feminizmin kendisi de çelişkili dillerin bir karışımı. Bir taraftan anneliğin 'düşsel', mantıksız, akışkan sembolik öncesi dilini överken, diğer taraftan, kadınların öz-kararlılığı ve bireysel özgürlüğü gibi görüşleriyle, liberal hümanizmin dilini benimsiyorlar. Bu epistemolojik çoğulluğun örneklerinden biri de Toni Morrison'un *Tar Baby*'si* cins ayrımını, postmodernizmin özünde yatan dil ve otorite sorularına bağlıyor. Morrison, erkek figüre, Oğula, dişi bir 'akışkan' kimlik vererek, özsel [essential] bir 'dişi' kavramını parodileştiriyor.

Spivak, sömürgeci dillerin gücüne meydan okumak için nasıl yapısökümü kullandıysa, postmodernistler de (örneğin, Alice Jardine, Meaghan Morris ve Rachel Blau DuPlessis) postmodernizmin hem akademik hem akademik olmayan, demokratik ve ulaşılabilir dil karışımını çekici buluyorlar. Postmodernizm sadece kültürel tasvirlerle temel ya da bir

* *Tar Baby* (Katran Bebek), Çev.: İlkur Özdemir, Can Yayınları, İstanbul, 1994 (Ed. n.)

tek açıklama getirmeyi reddetmiyor. Aynı zamanda kadını tarih boyunca sınırlayan ve zapteden temel sınırı, kamu ve özel arasındaki çizgiyi, delip geçiyor. Modernizm için çok önemli, kadınlar için ise uzlaşmaz olan, eve ilişkin [*domestic*] ile kamusal [*public*] arasındaki ayrım, postmodernizmin tüketiciliğe olan ilgisiyle delinmiştir (Bkz. Wolff, 1990).

ALICE JARDINE

Alice Jardine'in *gynesis* kuramı, Batı düşüncesinde kadının yerini tanımlar ve açıklar. Jardine, aynı adı verdiği kitabı *Gynesis*'te (1988), bu terimi, Fransız modernizmde keşfettiği, erkek yazarların topluma saldırırken sık sık 'kadın' figürlerini kullandıkları bir sürece uyguluyor. Jardine kitabında, realizm ve Marksizmin temel anlatılarının çöküşünü inceliyor. Bu çöküş, postmodernizme ya da Jardine'nin doğasızlaştırma, diye adlandırdığı şeye bağlı olarak gerçekleşmiştir; yani Derrida ve Foucault'nun, ideolojinin doğallaştırılmış [*naturalised*] kategoriler üzerine kurulu olduğunun kanıtı olarak önerdiği şeye. Feminizme özel olan ve beni ilgilendiren bir şey, Jardine'in bu çöküşe, kadınların kadınlar hakkındaki kuram ve roman yazılarının artışının eşlik ettiğini belirtmesidir. Jardine'in güçlerinden birisi de, erkek metinlerindeki aşırılık işareti olarak, dişiliğin gerekli tasarısıdır. Örneğin, ona göre erkek sanatçılar burjuva topluma olan karşıtlıklarını, sık sık dişî terimlerle açıklıyorlar. Jardine'e göre, farklılığın herhangi bir gözden geçirimi veya yeniden kavramlaşması 'dişî bir cins kazanacaktır' (Jardine, 1988a, s. 60). Jardine'in şu anki yazılarının başka bir zorlayıcı özelliği de, sözcüklerle oynaması. Jardine bir kadın 'kurmaca'sının içine girmemiz gerektiğine inanıyor, kendisi 'In the name of

the modern: Feminist questions *d'après gynesis*'de (1988) çok başarılı bir şekilde yapıyor bunu. Bu parça kadınlar ve erkekler tarafından oynanılan bir oyun, sırayla okunup teybe alınıyor. Bu parça erkek ve dişinin, temel açılarını, postmodernizmdeki varlık ve yokluklarını sorguluyor. Jardine, aynen Irigaray gibi, Fransız feminizmi açısından erkek postmodernistlerin dediklerini yan yana getirip onlarla alay ediyor. Oyun Ütopyacı bir sapmayla Jardine'in şu tahminiyle sona eriyor: "Eğer bütün tarihi... aynı şey 'değiştirseydi', bütün hikâyeler farklı bir şekilde yeniden anlatılmak için burada olurlardı; gelecek hesaplanamaz olurdu" (Jardine, 1988b, s. 182).

MEAGHAN MORRIS

Avustralyalı eleştirmen, Meaghan Morris gibi başka feminist postmodernistler ise daha çağdaş kadınlar ve onların kültürel ürünleri üzerinde odaklaşıyorlar. Morris, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, kadınların sosyal ve kültürel hayatın modernleşmesinde nasıl aktif bir şekilde rol aldıklarıyla ilgileniyor. Paul Patton ile birlikte 1979'da hazırladığı, *Michel Foucault: Power, Truth, Strategy* ile başlayan, Morris tüketiciliğe olan ilgisine de bağlı kalarak ('Things To Do With Shopping Centres', 1988), Foucault'nun bilgi/güç ve gidimli alan görüşlerinden yararlanarak, 'kadınların', alışveriş merkezleri, sinemalar ve feminist ve postmodernist kuran, düzenli ya da düzensiz yerlerde yapılandırılışlarına uyguluyor. Morris'e göre, feminist eleştirinin yönelmesi gereken değişim yönetimi, *baştan başa* ataerkil toplumunun, 'boş zaman geçirme merkezleri, işsizlik' ve tüketiciliğin sosyolojisi dahil, dikkatli bir inceleme uygulaması içerecek. Moda ve

alışveriş, feministler için özellikle önemli başlıklar, çünkü her ikisi de Morris'e göre kadınları bilginin *tüketicileri* ve *nesneleri* haline getiriyor. Morris, kadınların alışverişten ve modadan aynı zamanda *zevk* aldıkları, günlük yaşamlarını değiştirmek için tüketim yaptıkları ve kültürel klişeleşmiş örneklere direnme gücüne sahip olduklarını savunuyor. Gücü, düzensiz alanların çoklu direnişinin çoğulu olarak, ilk kez *Cinselliğin Tarihi*'nde* (1976) Foucault tanımlamıştı. Morris, Foucault'cu teknikleri postmodernizme uyarlayarak, cins kimliğinin yalnızca, tüketiciliğin, zevk ve güç ve kültürel dillerin nasıl üretildiği, kurumsallaşıp alışveriş merkezleri gibi 'alanlarda' alçaltılarak, gözden düşürüldüğünün karmaşık ve çelişkili biçiminden geçerek anlayabileceğimizi savunuyor. Morris postmodernizmin çifte kurallı olduğu çıkarımını yapıyor. Bir, postmodernizmin popüler kültürden aldığı materyaller mesajının akademi dışında daha geniş bir kitleye ulaşmasına yarayabilir. Diğer taraftan, modernizmin tarihi biçimleri (sanat, mimarlık ve yazıda) alaylaması, eğitilmiş akademisyene hitap ediyor. Sulandırılmış postmodern bir estetiğin, çoğu zaman alışveriş merkezlerine mal edilmesi, tabii ki gülünç.

Postmodernist kuram ve postmodern uygulamaların, bazı biçimlerde ayrılması gerekirken, California'nın taşıtlara kapalı caddelerinin, pembe cepheleri ve kavisli kemerleri, sınırsal ilginin, reklam kaygısına dönüştüğü postmodernizmin kapitalist gelişimini temsil ediyor. Sonuç olarak öyleyse, postmodernizm yalnızca formel, biçimsel özellikleri açısından değil etkileri açısından da değerlendirilmeli. Eleştirmen Susan Suleiman'ın da dediği gibi, postmodernizm 'olduğu' şeyden dolayı değil, fakat yaptığı şeylerden dolayı tartışmalara yol açıyor. Başka bir deyişle, postmodernizm yalnızca

* *Cinselliğin Tarihi*, Çev.: Hülya Tufan, AFA Yayınları, İstanbul, 1986 (Ed. n.)

sanat ürünleri değil, sanatsal olaylar oluşumlar da yapıyor (Bkz. Suleiman, 1990).

RACHEL BLAU DUPLESSIS

Postmodernist eleştirmenler en çok 'kendi içlerine dönüş-lü' olmakla, yani özgeçmiş ve kuramı iç içe örmeleriyle tanınırlar. Rachel Blau DuPlessis, bu postmodern tekniğin olağanüstü bir savunucusu. DuPlessis denemelerinde, edebiyat eleştirisi, tarih ve psikanaliz ile birlikte, kendi şiiri ve günlüğünden alıntılarla cüretkâr kombinasyonlar yapıyor. *The Pink Guitar: Writing as Feminist Practice* (Pembe Gitar: Feminist Uygulama Olarak Yazı; 1990), önceki şaşırtıcı postmodern denemesi 'For the Etruscans'ı (1980) içeriyor. 'For the Etruscans'ın olağanüstülüğü heterojen olmasıdır. Yapı olarak, kasıtlı bir biçimde dağınık (yüzeysel) olan metin, eğitimde ayrımcılık, kadınların erkeklerden ve birbirlerinden psikososyal farklılığı ve kadın dilinin gücü gibi, çağdaş feministlerin temel kaygılarının çoğunun üzerinden geçiyor. DuPlessis bu denemesini 1979'da, 'egemen' bir yazar olmak yerine, öğrencileriyle birlikte yazdı ve o zamandan beri, kendi içine dönüşlü olarak sürekli yeniden elden geçirdi.

DuPlessis, yazma sürecinin, yazının içeriğinin de bir parçası olabilmesi için postmodern teknikler uyarlıyor: Ademi merkezileşmiş nesneleri ve açık, akışkan yüzeyleri yan yana getiriyor. Bu herhangi bir modernistin 'saf' izole sanat yapıtı görüşünü zedeliyor. Bu deneme, kendi günlüğüne girişlerle birlikte, Virginia Woolf hakkında edebiyat eleştirileri, kendi üniversite hayatından anılar Freud'dan ve Etrüsk tarihinden alıntılarla yan yana getiriyor. Etrüskler, kadınların edebi kandan anlam-üreticisi olarak dışlanmasının büyük bir me-

taforu yerine kullanılıyor. Etrüsk alfabesinin, kadınların yazıları gibi, fiillerinin çevrildiği fakat Etrüsk dilinin konuşulduğu ve yazıldığı, sosyal ve özel *içerikler* hakkında bir bilgi olmadığı *biliniyor*.

'For the Etruscans' (Etrüksler İçin) bir deneme ya da eleştirel bir argüman şeklinde değil, daha çok bir spekülasyon kolajı şeklinde yazılmış. DuPlessis, ne istikrarlı tek bir edebi tür üzerinde duruyor ne de psikanaliz ya da tarihten herhangi bir cins tanıma ayrıcalık tanımıyor. Hakikaten, 'For the Etruscans', konu dışı özgeçmiş sözlerinin içerisinde, psikanaliz ve tarih arasındaki çelişkileri ifşa ediyor. Bu parça, feminist estetiğin görüşlerini, modernist ve postmodernist sanatla birleştirmiş olmasından dolayı eleştirilmesine rağmen (Felski, 1989, s. 47), DuPlessis kasıtlı bir şekilde, feminist postmodernist bir biçim yaratıyor: Edebi türlerin ortak akışkan karışımı. Böylece DuPlessis dışının kültür içerisindeki yerinden bahsedebiliyor. DuPlessis, H. D., Virginia Woolf ve çağdaş kadın şairlerden Susan Howe ve Beverly Dahlen'i inceliyor. Bu kadınların tümü, DuPlessis'in kendisi gibi, modernizmden esinlenmiş, ama modernizmin cins ikonografisinin sınırlamaları yüzünden zorlanmışlardır.

DuPlessis'in sesi karakteristik olarak postmodern. Temel postmodern stratejilerini çok kusursuz bir şekilde kullanıyor. Kitabının adı bile, Wallace Stevens'in, modernizm ve Picasso'nun aynı derecede meşhur portresine bir gönderme olan, meşhur şiiri 'The Man With the Blue Guitar'ı (Mavi Gitarlı Adam) iğneleyen bir parodi. DuPlessis'in projesi, Stevens'in (ve Pound ve Eliot'un), estetik ve sanatsal düzeni, gözü dönmüş erkeksi kontrol altında tutma ihtiacının yerine, günlük, şiir ve aforizmalar kolajıyla değiştirmek. DuPlessis aynı zamanda yapısalcılığın ikilileriyle çok becerikli bir şekilde dalga geçiyor. Örneğin, 'OtherHow: Poetry and Gender' dene-

mesinin başlığıyla. Eğer DuPlessis'in yazılarında sürekli kullandığı bir mecaz varsa, o da, sürekli, zeki ve 'rastlantısal' alayları, (Mary Daly'nin *Gyn/Ecology*'sine yakın) örneğin 'Anyway. Any way'de (Neyse. Herhangi bir yol) olduğu gibi (DuPlessis, 1990, s. 112). Postmodernist açık ve süreksiz bir yapıyı, denemelerine uyarlayarak, DuPlessis bu yapı ve kadınların süreksiz öznelliği arasında bir benzetme yapıyor: Her şeyden öte kadınlar nasıl olur da "Bu ensest, eleştirel, şiddetli hareketi üreten biçimi icat etmeyi ihmal edebilirler. Bu biçimi icat etmeyi. Bu biçimin kuramını icat etmeyi" (DuPlessis, 1990, s. 8).

Denemeler açık anlatılardır. Bu şu demek oluyor, belirli bir başlangıçları, gövdeleri veya sonları yoktur. Fakat buna ek olarak DuPlessis genelde, metnin sınırlarını ve grafik tasarısını kullanarak, açık bir *sayfa* tasarlıyor. Artık herkesçe kabul ediliyor ki postmodernizm kuramı kurmacayla, yüksek sanatı standart sanatla kaynaştırarak birleştiriyor. DuPlessis bu birleşim fikrinin peşine düşüyor. Örneğin, Julia Kristeva'nın kuramlarını, kendi kızının 'semiyotik' konuşmalarını vererek, açıklıyor: "1-6 Temmuz haftası, 17 aylık. Sözcükler, *mur mur mur* (*more* [daha çok]); *caow* (*cow* [inek]); *m/MMoo* [möö]; *DIRty* [pis]; *WWWride* (*ride* [binmek]); *RRweh* (*wet* [ıslak]); *Bluhh* (*blueberries* [böğürtlen])" (DuPlessis, 1990, s. 99).

Denemeler tamamiyle postmodern kokuyor. DuPlessis'in, Virginia Woolf'un romanları ve Etrüsklerin tarihi arasındaki, döngüsel gezisi sırasında anlattığı yemeği, *en route* "Armut, sekiz tane çilek, şimdi de biraz köy peyniri eklemiştim" görülebileceği gibi (DuPlessis, 1990, sf 4). Postmodern sanatın çoğunluğunda olduğu gibi, (örneğin Barbara Kruger ve Jenny Holzer'in billboardları gibi) DuPlessis estetik ve tüketici mal üretimi arasındaki bağı ifşa ediyor: *The Golden No-*

*tebook'u** "Dünya edebiyatında ilk Tampax" olarak tanımlıyor (DuPlessis, 1990). DuPlessis feminizmi postmodernizm ile birleştirdiğinden, çağdaş kültürün kalbinde olan cinselleşmiş otorite fikirlerini sorgulayabiliyor. Söylediği gibi, denemeleri "Gücün dağılımlarının tanımlandığı" 'Yasa, Esas, Merkez'e [(the) Law, the Main, the Center] (DuPlessis, 1990, s. 3) yanıt olarak yazılmıştır. Ve postmodernizmin cins ve ırk gibi tarihi belirliliklere olan ilgisizliğine saldırıyor. Merkezler ve güç sorunsalından bir çıkış olarak, DuPlessis kendi öğrencilik kariyerini H. D. üzerine incelemesiyle iç içe geçirerek otobiyografiyi kullanıyor; Afro-Amerikan edebiyat eleştirilerini ve Ütopyalardan haberdar olduğu için kenarları değerlendiriyor. DuPlessis, Amerikan antropolog James Clifford'dan bahsederek, 'multi-poly-mishuganah bir söylemler dizisi' olasılıklarının da arasından geçerek, estetik bir 'kalibanizasyon' yaratıyor (DuPlessis, 1990, s. 155). Postmodern etnografya ve çağdaş feminizmin birçok ortak noktası var. İkisi de, bilgi dalları iddiaları ve nesnelliğin maskelerini indirmeye çalışıyorlar ve ikisi de farklı kültür ve cinsleri örneklerinin sadece gerçeklere dayanmadığı, her zaman kültürel yapılaşmalar olarak kalmak zorunda kaldıklarını açık açık belirtiyorlar. Feminist etnograf Judith Stacey'in de iddia ettiği gibi, yazı yazmak her zaman "Kendinin olduğu kadar bir başkasının da kurulması" olacaktır (Stacey, 1991, s. 115). Her ikisi de konu ve okurlarının, hiçbir zaman ne etnograf ne de yazar tarafından bütünüyle kontrol edilen, anlam üretim sürecini paylaşmalarını arzu ediyorlar. Örneğin, DuPlessis'in sürekli tekrar eden bir amacı var: "Ne yapman gerektiğini söylememek" ve "Ton otoritesi ya da pozisyonun sonunu aramayan" bir tonda yazmak. Çünkü, "Dinleyici bu şekilde öğretmen olabilir" (DuPlessis, 1990, s. 153; 13; 6).

* *Altın Defter*, Çev.: Aslı Çingil-Çelik, Can Yayınları, İstanbul, 1998 (Ed. n.)

DuPlessis, yalnızca metne yoğunlaşarak değil aynı zamanda gözlemci bir okuyucuya da dikkat eden, bir yorumun içeriğine dikkat çekiyor.

DuPlessis'in, retorik aşamaları sürekli karıştırması ve telaffuz edilen durumu her denemenin bir parçası yapması, yazılarını kesinlikle postmodern yapıyor. Ama o aynı zamanda, postmodernizmin alışılmış anlam *yoksunluğuna* meydan okuyor. DuPlessis semiyotiği anlamın içine getirmemizi, istiyor. "Ritm, nabız, mırıldanma alanını nasıl anlamın içine koyabiliriz" (DuPlessis, 1990, s. 93). 'Language Acquisition'un (Dil Edinimi) önemli bir kısmını, DuPlessis'in kızının konuşma gelişimine ayırdığı örnekler kaplıyor. Bu gelişim anlatılarak okuyucudan uzaklaştırılmıyor fakat kendi oyunlaştırılmış yerine sahip. DuPlessis, tekrar tekrar kadınların, kamu ve özel gibi sabit kategorilerden koparak, okumaktan zevk (ya da *jouissance*) aldıklarını muhteşem bir *texte de semiotic* yaratıyor. Onun kamusal ve özel diller arasındaki sınırı silmesi, edebi parçanın okuyucunun gerçek dünyasına girmesini sağlıyor.

ÖZET

Postmodernizmin feminizm ile bir tutulması konusunda sorunlar var. Postmodernizmde anlatılmayan birçok feminist konu var. Bir temel konu, feminizmin topluma, kolektifliğe olan bağlılığı. Belirtmek gerekirse, postmodernizm kesinlikle çok erkeksi bir girişimdir. Postmodernizm "skopik bakışı" ve bakışla ilgili birçok metafor ile duysal/semiyo-tikten daha öte, görselliğe daha çok kıymet biçiyor. Örneğin, *Seduction*'da Baudrillard *quadrophonics*'ten korkusunu anlatıyor. İşitme araçlarını kötülük işareti olarak görüyor. Başka

bir sınırlama ise Lyotard'ın, eleştirel bilgiye girişin daha çok, yeni teknolojilere bir *giriş*, bir *uyarlama* sorunu "Hafıza ve bilgi bankalarına toplum girişi" olduğu düşüncesi (1984, s. 6). Feministler biliyorlar ki, herhangi bir şeye girmek, ataerkil güç ve otorite meselesidir. Lyotard'ın polytheistic medya dili oyunlarının tanımının, herhangi bir medya üretim *sahipliğiyle* bir ilgisi yoktur. Bu dil oyunları hiçbir zaman, Zora Neale Hurston'un dışı anlatıcılarının Eatonville'de yaptıkları gibi cins gücünü gayrimeşru bir hale getiremez. Ve bence mimar Charles Jencks'in postmodernizmin başlangıcını, *yerli* bir çevrenin yıkımına, St Louis Pruitt-Igoe Housing'in dinamitlenmesine, dayaması çok etkileyicidir.

Postmodernizmin, herhangi başka bir kuram gibi, amacı yorumlayabilmesi için kendisini bir bütün olarak göstermesi, sık sık eski mimarlar ve ölü sanatçıları pazarlayarak, post-Fordizme dayanıyor. Fakat dil yapı birimlerine bölünüp sonra da yıkılabilen, statik bir varlık değil. Dil güce dayalıdır. Kimin konuştuğuna bağlı olarak, biçimini değiştirecektir. Postmodernizm deneyseelliği gerektiriyor, çünkü dil oyunlarının gerçek *aracılarla*, gerçek sosyal reform ve sosyal kurumlarla ilişkisi kesilmiş.

Postmodernizm, tarihi olarak ve yaşayan konuşmacılar tarafından oluşturulan etniklik ve eşcinselliğin kesin değişkenliğini inkâr ediyor çoğu zaman. Kadın bedeni bazı postmodernist yazılarda yok. Çünkü bu yazılar kadının öznel ve sosyal deneyimlerini, farklı etnik grupların özgürlük arayışlarını, siyah veya beyaz kadınların gereksinimleri, eşitsizlikleri ya da farklılıklarını veya tarihi gerçekleri, ciddi anlamda dikkate almıyorlar. Nancy Hartsock'un belirttiği gibi, "Postmodern kuramlar ... marjinal insanlara, ana-akımda olan insanlarla birlikte etkileşimin terimlerini tanımlama hakkını vermeyi reddediyorlar" (Hartsock, 1987, s. 191).

Yine de *feminist* postmodernizmin yeni bir yön çizdiğine şüphe yok. Spivak, Spillers ve DuPlessis'in olağandışı esnek yazılarından belli oluyor ki, postyapısalcı, yapısökümcü ve postmodernist stratejilerin, feminizm ile kesişmesi, bu yazarlara heyecanlı eleştirel uygulamalar sağlıyor. Bütün metinler anlamla uğraşüyor, özellikle de 'kadının' anlamıyla ve her üç eleştirmen de kadını temsil etmenin farklı biçimlerini öne sürüyorlar.

Çoğu eleştirmen, postyapısalcı adını kabul ederken, edebiyatın dil gibi sosyal güçler tarafından kontrol edildiğini ve anlamları çoğaltarak sabit, ikili terimleri (erkek-medeniyet) açıp, bu terimlerin politik belirleyicilerini anlayıp onların ötesine geçebileceğimize inanıyorlar. Bu bölümde feminizm ve postyapısalcılığın tekniklerini ve seçkin yazarlarını anlatmaya çalıştım. Bu eleştirmenler ivedi olarak ideoloji, kültür ve kadınlar hakkındaki düşüncelerini iletiyorlar.

Çeviren:
Belkıs Kılınç

SEÇME OKUMALAR

Temel metinler

Barthes, R. (1974) *SZ*, New York: Hill & Wang [S/Z, çev. Sündüz Öztürk Kasar, YKY, İstanbul, 1996, 2002]

Derrida, J. (1976) *Of Grammatology*, Baltimore: Johns Hopkins University Press

Derrida, J. (1986) 'Racism's last word', H. Gates (ed.), 'Race', *Writing and Difference* içinde, Chicago: University of Chicago Press

DuPlessis, R. B. (1985) *Writing Beyond the Ending: Narrati-*

ve strategies of twentieth-century women writers, Bloomington: Indiana University Press

DuPlessis, R.B. (1990) *The Pink Guitar: Writing as feminist practice*, Londra: Routledge

Foucault, M. (1970) *The Order of Things*, New York: Pantheon

Foucault, M. (1977) *Language, Counter-Memory, Practice: Selected essays and interviews*, (ed.) D. F. Bouchard, Oxford: Blackwell

Jameson, F. (1984) 'Postmodernism, or the cultural logic of late capital', *New Left Review*, 146, s. 53-92

Jardine, A. (1988a) *Gynesis: Configurations of woman and modernity*, Ithaca: Cornell University Press

Jardine, A. (1988b) 'In the name of the modern: Feminist questions *d'après gynesis*', *Grafts* içinde, S. Sheridan (ed.), Londra: Verso

Krauss, R. (1981) 'The originality of the avant-garde: A postmodernist repetition', *October*, 18 (Güz) s. 47-66

Lyotard, J. J. (1984) *The Postmodern Condition: A report on knowledge*, çev. G. Bennington ve B. Massumi, Minneapolis: University of Minnesota Press

Morris, M. (1988a) *The Pirate's Fiancée: Feminism, reading postmodernism*, Londra: Verso

Morris, M. (1988b) 'Things to do with shopping centres', S. Sheridan (ed.), *Grafts* içinde, Londra: Verso

Owens, C. (1983) 'The discourse of others: Feminists and postmodernism', H. Foster (ed.). *The Anti-Aesthetic: Essays on postmodern culture* içinde, Port Townsend, Wash.: Bay Press, s. 57-82

Spillers, H. (1984) 'Interstices: A small drama of words', *Pleasure and Danger* içinde, C. S. Vance (ed.), Londra: Routledge & Kegan Paul

Spillers, H. (1987) 'Notes on an alternative model: Neither/Nor', *The Year Left 2* içinde, Davis, M., Marable, M., Pfeil, F. ve Sprinker, M. (ed.), Londra: Verso

Spillers, H. (1990) "'An Order of Constancy': Notes on Brooks and the feminine", *Reading Black, Reading Feminist* içinde, H. Gates (ed.), Londra: Penguin

Spillers, H. (1991) "Who cuts the border? Some readings on 'America'", *Comparative American Identities* içinde, H. Spillers (ed.), Londra: Routledge

Spivak, G. (1987) *In Other Worlds: Essays in cultural politics*, Londra: Methuen

Spivak, G. (1989) 'Feminism and deconstruction, again: Negotiating with unacknowledged masculinism', *Between Feminism and Psychoanalysis* içinde, T. Brennan (haz.), Londra: Routledge

Spivak, G. (1990) *The Post-Colonial Critic: Interviews, strategies, dialogues*, Londra: Routledge

Giriş yazıları

Boyne, R. ve Rattansi, A. (1990) *Postmodernism and Society*, Londra: Macmillan

Brooker, P. (1992) *Modernism/Postmodernism*, Londra: Longmans

Docherty, T. (1992) *Postmodernism: A reader*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf

Fekete, J. (ed.) (1988) *Life After Postmodernism*, Londra: Macmillan

Foster, H. (ed.) (1985) *Postmodern Culture*, Londra: Pluto

Hutcheon, L. (1988) *A Poetics of Postmodernism*, Londra: Routledge

Huyssen, A. (1986) *After the Great Divide: Modernism, mass culture, postmodernism*, Bloomington: Indiana University Press

Kroker, A. ve Cook, D. (1988) *The Postmodern Scene*, Londra: Macmillan

Nicholson, L. J. (ed.) (1990) *Feminism/Postmodernism*, Londra: Routledge

Theory, Culture and Society: Special Issue on Postmodernism, 5: 2/3

Waugh, P. (ed.) (1992) *A Reader in Postmodernism*, Londra: Edward Arnold

Ek okumalar

Carby, H. (1987) *Reconstructing Womanhood: The emergence of the Afro-American woman novelist*, New York: Oxford University Press

Christian, B. (1989) "The race for theory", *Gender and Theory* içinde, L. Kauffman (haz.), Oxford: Blackwell

Coward, R. (1984) *Female Desire: Women's sexuality today*, Londra: Paladin

Di Stefano, C. ve Benhabib, S. (1989) "Contemporary feminist theory", *Dissent*, 36, s. 366-70

Felman, S. (haz.) (1977) *Literature and Psychoanalysis*, Yale French Studies'in özel sayısı, 55/56

Felski, R. (1989) *Beyond Feminist Aesthetics: Feminist literature and social change*, Cambridge, Mass: Harvard University Press

Fox Keller, E. (1982) "Feminism and science", *Feminist Theory* içinde, N. O. Keohane (haz.), Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf

- Freire, P.** (1972) *The Pedagogy of the Oppressed*, Londra: Penguin
- Frisby, D.** (1985) *Fragments of Modernity*, Cambridge: Polity Press
- Fuss, D.** (1989) *Essentially Speaking*, Londra: Routledge
- Hartsock, N.** (1987) "Rethinking modernisms: Minority vs. majority theories", *Cultural Critique*, 7, s. 187-206
- Jackson, R.** (1981) *Fantasy: The literature of subversion*, Londra: Methuen
- King, K.** (1990), "Producing sex, theory and culture", *Conflicts in Feminism* içinde, M. Hirsch ve E. Fox Keller (ed.), Londra: Routledge
- Kingston, M. H.** (1976) *The Woman Warrior*, New York: Alfred A. Knopf, Inc
- Morrison, T.** (1987) "Site of memory", *Inventing the Truth* içinde, W. Zinsser (haz.), Boston: Houghton Mifflin
- Smith, V.** (1987) *Narrative Authority in Twentieth-Century Afro-American Fiction*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press
- Soyinka, W.** (1976) *Myth, Literature and the African World*, Cambridge: Cambridge University Press
- Stacey, J.** (1991) "Can there be a feminist ethnography?", *Women's Words* içinde, S. B. Gluck ve D. Patani (haz.), Londra: Routledge
- Suleiman, S.** (1990) *Subversive Intent: Gender, politics and the avant-garde*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press
- Tandeciarz, S.** (1991) "Reading Gayatri Spivak's 'French Feminism in an International Frame': A problem for theory", *Genders*, 10, (Bahar) s. 75-91
- Todorov, T.** (1984) *The Conquest of America*, New York: Harper & Row

Waugh, P. (1989) *Feminine Fictions: Revisiting the postmodern*, Londra: Routledge

Weedon, C. (1987) *Feminist Practice and Post-structuralism*, Oxford: Blackwell

Wolff, J. (1990) *Feminine Sentences: Essays on women and culture*, Cambridge: Polity Press

SİYAH FEMİNİZMLER: AFRİKA DİASPORASI

GİRİŞ

Siyah feminist eleştirisi erken siyah feminizm çalışmaları-
nın kadın düşmanlığına (örneğin, **Robert Bone**'un *The Negro Novel in America*'sı) ve beyaz feminizm eleştirilerinin
yanlış temsillerine (örneğin **Ellen Moers**'ın *Literary Women*'ı)
saldırmıştır, ama bir alanı Siyah Feminizmi olarak adlandırmak,
erken adlandırma, tehlikeli bir varoşlaşmaya sebep ola-
cağından bundan korkmamak da kolay değildir. Ayrı bir bölü-
mde siyah ilgilerine yer vermek, bu feminist endişelerin,
feminist gündeme siyasi olarak bağlı olmak yerine 'marjinal'
olarak ele alınışını öngörmez mi? İma yoluyla sormak gere-
kirse, feminist eleştirilerin 'gerçek' dünyası psikanaliz gibi
bir ana akım mı olacak? İşte şimdiye kadar her bölümün si-
yah eleştirmenlerinin bütün eleştirel ürünlerin dönüştürül-
mesine katkısının altının çizilmesi bu yüzdendir. Tartışmak
gerekirse, yine de, en çağdaş feminist eleştiriler uygun olarak
siyah yazınına katılmaz, bunun üniversite derslerinde oku-
tulmaması gibi basit bir sorun olmadığını ve bu görevin sa-
dece siyah yazını görülebilir kılmak olmadığını da akıldan
çıkartmamak durumundayız. Tarihsel ve çağdaş siyah yazı-

nının durumunu değerlendirme işlemi, kendi içerisinde, ana eleştirinin sınıflandırmalarına ve çıkarımlarına karşı çıkar.

Inessential Woman: Problems of Exclusion in Feminist Thought'ta (Gereksiz Kadın: Feminist Düşüncede Dışarıda Bırakma Sorunları) beyaz feminist eleştirmen Elizabeth Spelman, feminist düşüncede 've' sorunu [*ampersand* [= &] *problem*] olarak adlandırdığı ilave eleştirinin, ezilme içerisindeki ilişkileri göz ardı ederek toplumsal cinsiyet kavramını ırk kavramına eklemekte olduğunu iddia etmektedir (Spelman, 1988, s. 14). 'Ve'li düşünme, kırsal ve kentsel siyah deneyim ve kültürün bir toplumsal cinsiyeti yaşamayı temel olarak nasıl dönüştürdüğünü göz ardı eder. Örneğin Hazel Carby, çoğu zaman çağdaş siyah feminist eleştirmenleri arasında 'anne' olarak adlandırılan Zora Neale Hurston'ın siyah *halk* kadınlarının değerini belirlemeye çalışırken, kent deneyimini, cinselliği, ırk ve sınıf kavramları arasındaki ilişkileri işin içine katmasına dikkat çeker.

Dolayısıyla, siyah feminist eleştiri teriminde *ayrı* bir kavramın her türlü feminist haritada elzem olarak yer alması gerekirken, feminist eleştirinin aynı zamanda *bütün* eleştirilerde etnik grupların *iç içe girdiği noktaları* da vurgulaması gerekmektedir. Örneğin, Gayatri Spivak ve Hortense Spillers'ın en önemli çağdaş postyapısalcı eleştirmenler olduğu açıktır.

Çağdaş siyah feminist eleştiri hakkında yazarken, yine de, feminist çalışmaların varlığının önkoşulunun, büyüme açısından, kendisinin olduğunu hatırlamak da aynı zamanda önemlidir. Birçok siyah feminist eleştirmen beyaz feminizmin elitliği ve eşcinsel korkusuna karşı çıkarlarken, siyah eleştirinin beyaz kadın kültürü ve edebiyatının açmış olduğu alanda geliştiği ve Afrika feminizminin Afro-Amerikan feminizminden ortaya çıkmış olduğu gerçeği hâlâ önümüzde

durmaktadır. Elbette tanımlanmış ve istisnai tek bir siyah eleştiri yoktur. Her kültürde geniş bölgesel, ulusal ve sınıfsal farklılıklar vardır.

AFRO-AMERİKAN FEMİNİST ELEŞTİRİSİ

Afro-Amerikan feminist eleştirinin 1974'te yer alan iki olay ile başladığı söylenebilir: Mary Helen Washington ve June Jordan'ın çıkardığı *Black World*'ün, kapağında Zora Neale Hurston'ın resmi bulunan özel sayısının basımı ve Alice Walker'ın "In Search of Our Mothers' Gardens"ının *MS* dergisinde basımı (Bkz. Christian, 1989a).

1960'lı ve 1970'li yıllarda bu eleştirel bakış açısının ortaya çıkmasını Siyah kadın yazarların filizlenmekte olan görünür-lükleri sağladı. Daha 'kurumlaşmış' olan romancı Gwen-dolyn Brooks ve oyun yazarı Lorraine Hansberry'e Audre Lorde ve Nikki Giovanni gibi şairler ile Toni Morrison ve Alice Walker'ın ilk romanları (sırasıyla *The Bluest Eye** ve *The Third Life of George Copeland* katıldı).

1970'li yıllara kadar siyah kadınlar eleştirel metinlerin ço-ğunda yanlış sunuldu ya da kenarda bırakıldı... 1979 gibi geç bir tarihte bile, antolojiler siyah kadınların çalışmalarından hiç bahsetmediler ya da Zora Neale Hurston gibi yazarlar W. E. B. Du Bois'dan kaynaklanan erkek egemenliğine bulaşmış mektuplarda göz ardı edildiler. Afro-Amerikan kadınlarının yazıları erkekler tarafından yazılan siyah edebiyat tarihinde açıkça yer almadılar. *Toward a Black Feminist Criticism*'de Barbara Smith, Robert Bone'un *The Negro Novel in America*'sını (Smith, 1977, s. 4) "beyaz ırkçı sözde-bilginlik" olarak adlandı-rır. Bone gibi yazarların, siyah kadınların eserlerine baş-

* *En Mari Göz*, Çev.: İrfan Seyrek, Can Yayınları, İstanbul, 1993 (Ed. n.)

vurmamaktan ziyade, siyah kadın yazarlar yokmuş gibi davranışlarını belirtir. Bu etki iki katlı olmuştur. Siyah kadın eleştirmenler Afro-Amerikan edebiyat geleneğini oluştururken kadın yazarları işin içine katabilmek için hayli değerli bir zaman harcamışlardır. Islah eleştirisi, diğerleri arasında Ann Petry ve Alice Childress'i tekrar yayınlayan Beacon Yayınları için Deborah McDowell'ın siyah kadınlar serilerini içermektedir. Bu siyah feminist eleştirmenlerin siyah kadınların yazılarını daha geniş bir yelpazede işin içine katmaya ve edebi geleneği tekrar anlamalarına yol açmıştır. İkinci görev ise siyah kadınlar hakkındaki mitleri ve siyah dişiliğin klişelerini araştırmak ve yok etmek idi.

Artık iklim değişmişti. Audre Lorde, Alice Walker, Barbara Smith ve Barbara Christian, Valerie Smith, Mary Helen Washington, Gloria T. Hull ve Toni Cade Bambara ve diğer yazarlar, siyah kadın yazarları merkeze oturarak siyah edebiyatı ve edebiyat tarihini toptan tekrar değerlendirmeye tabi tuttular. Çalışmalarında, aynı zamanda siyah kadınların estetiğinin çeşitliliklerini ve farklılıklarını da keşfediyorlardı. Alice Walker "In Search of Our Mothers' Gardens" da siyah edebiyat alanını genişletmek amacıyla zengin ve önemli siyah kadın otobiyografilerini ortaya çıkardı. Köle ve din değişimi hikâyeleri siyah kadın kimliği hakkındaki öncü bir makalede Mary Washington (1980) tarafından araştırıldı. Uluslararası siyah yazını için geleneksel edebiyat eleştirileri ihtiyacı sağlandığında, Audre Lorde (1984) alternatif, daha 'sezgisel', eleştiri çeşitleri tanımladı. Bu eleştiri, Lorde'un siyah toplumu kadınlarının mitlerine dönüşü gibi geleneksel eleştiri tekniklerinin dönüştürülmesiyle kimliğini buldu. Barbara Smith, *Toward a Black Feminist Criticism*'de (1977) siyah kadınların hem estetiği hem de siyaseti ile ilgilenir.

Fakat siyah kadın eleştirmenlerin birincil görevi bibliyog-

rafyalar hazırlamaktı. Siyah kadınların edebiyat tarihi siyah kadın kimliği üzerine mevcut bütün ifadeler araştırılmadan var olamazdı. J. R. Roberts, *Black Lesbians: An Annotated Bibliography*'de (Siyah Lezbiyenler: Kısa Notlar Eklenmiş Bir Bibliyografya; 1981) çok sayıda gizli, o güne kadar dağınık kalmış siyah yazıyı bir araya toplar. Bu malzemeleri hem siyah lezbiyen kültürü öğrenip anlamak için holistik bir yaklaşımı yüreklendirmek, hem de bu kültürü feminist okurlar için nihayet ulaşılabilir kılmak için toplar. Bu sona kadar Roberts malzemelerini *Radical Teacher* ve başka kilit süreli yayınlarda özel seçmeler yayımlayarak kadın incelemeleri rehberlerinin ilgisine sunuyordu. Siyah lezbiyen yazınının oluşturanların tanımlarını genişletebilmek için metnini konularına göre bölümlere ayırır –edebiyat ve eleştiri, hayatlar, baskı, süreli yayınlar ve müzik. Roberts bibliyografik durumun siyah lezbiyen deneyimin genel olarak inkârını yansıttığını bulmuştu. Öncelikle, siyah lezbiyen kültürün –daha biçimsel bir eleştiriden bekleneceği gibi– içeriğini tanımlayıp değerini saptamaktan çok, bu kültürü görünür kılmaya uğraştı. Ama bir geçmişi geri kazanmak için uğraşarak, çağdaş siyah yazını kültürel mirasına bağladı. Başka eleştirmenler edebiyat tarihinin sınırlarını ileri götürmek için bu eseri temel almışlardır. Mary Helen Washington 1987'de çıkan *Invented Lives: Narratives of Black Women (1860-1960)* adlı kitabında siyah kadınların yazdıklarından yaptığı alıntılarını kendi eleştirel çözümlemesiyle iç içe geçirir. Washington, Roberts gibi, dikkati o güne kadar basılamamış olan yazarlara çeker ve siyah edebiyat stratejileri, geleneksel edebiyat uzlaşımlarının hatalı önkabulleri ve kendi okuma deneyimleri üzerine anlaşılır bir inceleme sunar.

BARBARA SMITH

Bu daha karmaşık eleştirinin eklemlenişi Barbara Smith'in *Toward A Black Feminist Criticism* (Siyah Feminist Eleştiriye Doğru; 1977) adlı yol kırıcı denemesiyle ortaya çıktı. Bu derleme yapıtta Smith, siyah estetiğin konturlarını genişletmeye girişmiştir. Siyah feminist eleştiriyi *adlandıran* ve ona yön veren Smith'tir. Birçok çözüm noktası bulmuştur. İlk olarak, feminist eleştiri siyah kadınların uzun süreli edebiyat tarihlerini tanımalıdır. İkinci olarak da, Smith'in Toni Morrison'un *Sula*'sını bir lezbiyen roman olarak okumasının hayli etkili bir şekilde ispat ettiği gibi, eleştiri ideolojik olarak ihtilafı okurken bile bir ilham vermelidir. Smith siyah kadın siyasetinin, siyasetin metinsel sunumlarını sorguya çektiği kadar bunların kendi sanatlarını da nasıl etkilediğini araştırır; örneğin, Morrison'un görsel betimlemesinin kullanımında olduğu gibi.

Smith'in denemesi ortaya çıkmadan önce, siyah-lezbiyen çalışmalarının olmadığı tartışılabilir. Smith yazılı metinlerde lezbiyen vasıfların 'aslında' mevcut bulunmadığını tartışır, fakat bir siyah lezbiyen okuma parçası (1977'de) edebiyat eleştirisinden ayrı tutulur, bu aynı, siyah yazarların beyaz-feminist eleştirisinden ve siyah erkek eleştirmenlerin kadın yazarlardan ayrı tutulduğu gibi gerçekleşir. Smith denemesine yankı uyandıran cümlelerle başlar: "Nereden başlayacağımı bilemiyorum. Bunu yazmayı denemeden uzun bir süre önce, benzeri görülmemiş bir şey yapmaya çalıştığımı anladım" (1977, s. 1).

Dinleyici sorunu açıkça siyah eleştirmen için temel bir problem olmuştur. Kim için yazıyor? Siyah akademisyenler için mi, beyaz akademisyenler için mi, siyah anneler için mi, yoksa bütün kadınlar için mi? Analizlerinin bir parçası ola-

rak bu konuyla bağlantılı siyah eleştirmenler, Hurston gibi, her türün edebi sesini oluşturan siyah bir yazarın şaşırtıcı başarısını açıklamaya yardım ederler. Bu nedenle adlandırma öncelikli olarak gelmiştir, fakat siyah edebiyatının isimleri için yeni bir analitik çatı oluşturmaksızın adlandırma yapmak değersiz olmuştur. Barbara Smith sadece yeni bir siyah eleştirisinin birçok kadın metnlerinin tüm boyutlarını açığa çıkardığını öne sürer. Deborah McDowell'ın da belirttiği gibi, eğer Smith, Morrison'un metninin zenginliğini ve rüyalarını bir parça olsun önemsemeseydi (McDowell, 1989), edebiyat çatısı bibliografyalar üzerine kurulduğundan dolayı onun denemesi de farklı bir temel üzerine oturtulabilirdi (Berry and McDaniels, 1980). Siyah feministlerin edebiyat eleştirisi siyah yazarların kariyerlerinin gelişiminde aynı zamanda cinsel kin ve ırkçılığın ortasında bir edebi kimlik oluşturmaya çalışmakla paralel gider.

Smith siyah-feminist eleştirisini tanımlamak için 'söylemin eşzamanlılığı' terimini oluşturmaya devam etmiştir. Bu metinsel yapılar ve özellikli olarak ırk, cins ve cinsellik söylemleri yapılarının ilişkileri üzerine odaklanan bir okuma yöntemidir.

Barbara Smith önemli yazın antolojileri, eleştiri ve siyah kadın çalışmalarıyla siyah feminizmin eleştiri alanını hemen hemen tek elle oluşturan büyük bir kuramcıdır. *Home Girls*'de, Smith siyah feminist görüş noktasını, özerkliğin bir tasarım üzerine inşa edilmesi olarak tanımlamıştır, fakat bu özerklik ayrımcılık değildir: "Özerklik kuvvetten, ayrımcılık ise korkudan doğar" (Smith, 1983, s. xi). Smith'in ayrımcılık yerine siyah özerkliğini seçmesi beyaz-feminist eleştirmenler için manyetizmayla nakledilir; çünkü Smith özerkliği, ilkeli koalisyonlar arasında anonim diyaloglar olarak tanımlar. Gloria T. Hull ve Patricia Bell Scott ile ortak hazırlanan *All*

The Women Are White, All The Blacks Are Men, But Some of Us Are Brave: Black Women's Studies (Bütün Kadınlar Beyazdır, Bütün Siyahlar Erkektir, Ancak Bazılarımız Cesuruzdur: Siyah Kadınların Çalışmaları; 1982) adlı eser akademideki edebi eleştirilerin kurumsal parametrelerini aydınlatmak ve siyah kadın çalışmalarının yeni savunma alanını kısaca tarif etmek için esaslı bir teşebbüse işaret eder.

The Truth that Never Hurts: Black Lesbians in Fiction in the 1980s (Asla İncitmeyen Gerçek: 1980'lerde Kurmacada Siyah Lezbiyenler; 1990) adlı eser, Smith'in 1970'lerdeki öncü denemesine döndüğünü gösterir. On sene önceden daha fazla sürede yaptığı gibi, Smith arşivler ve tarihler için; siyasi okumalar için edebi sunumların kamu değerleri için *yansıma* için ve sayısız kültürel formlarda yüzlerimizin yansımalarını görmek için bir adlandırma stratejisi ister. Smith siyah feminizminin 1990'da daha çok görülürken, siyah lezbiyenlerinse böyle olmadığına işaret eder.

Deneme üç otobiyografiyi inceler –bunlar Gloria Naylor'un *The Women of Brewster Place*, Alice Walker'ın *The Color Purple** ve Audre Lorde'nin *Zami*'sidir. Yakın detaylı bir okuma boyunca Smith, Naylor'un lezbiyenleri bir kurban olarak resmetmesini ve Naylor'un lezbiyen karakterlerini edebiyatın hayli erken dönemlerinden motifler kullanarak nasıl kötü temsil ettiğini eleştirir. Smith, *The Color Purple*'ı bir fabl olarak görür, fakat aynı zamanda romanın önemli bir kültürel rapor olduğuna işaret eder. Fakat tahmin ettiğimiz gibi, Smith sadece *Zami*'nin tamamen siyah lezbiyenlerin tarihsel yerleşimi ve kültürüyle ilgili olduğu sonucuna varır. Sonuç olarak, Smith siyah lezbiyen feminist kuram ve pratiklerin siyasi açıklamalarının potansiyel bütün özgür kadınlar için önemli imalar içerdiğini gösterir. Bu iddia eserinde kanıtlanmaktan çok belirtilirken, Smith derleyici bir yaklaşımla siyah

kadın yazılarından genişletilmiş vecizelerle oluşan aralığı açarak başlar.

Smith'in temel odak noktası yokluk üzerine olurken, öteki siyah feminist eleştirmenler Smith'le birlikte edebi metinlerde cinsiyet ve ırk kuramlarının yeni görünüşlerini keşfederler. Ayırmıcılık meselesi Afro-Amerikan feminist eleştirisinin eksenidir. Örneğin, siyah feminist eleştirmenler genel bir siyah edebiyat mirasını diğerlerinden ayrılmış olan tek, bireysel habercileri tartışmaya yeğlerler. Toni Cade Bambara geleneksel edebiyat eleştiri münasebetinin meritokratik yapısını reddeder. Açıkça "Profil, deneyim ya da kadın yoktur." der (1979, s. 235). "What It Is I Think I'm Doing Anyhow?" (Her Şeye Rağmen Yaptığımı Sandığım Şey Nedir?) adlı eserinde Bambara, Kate Chopin gibi bütün protestocu kadınların adlarındaki suçu ve dengesizliği temizlemeye çalışan beyaz kadın yazarların kılavuzluğunu reddeder. Fakat aynı zamanda alternatif olarak gösterilmiş ve favori olarak belirlenmiş siyah bir yazarın ya da siyah deneyimini en iyi yakalamış bir diğerinin adını almayı reddeder. Bambara bu seçimlerin tek bir düşünceyle baskın olan yanlış bir yapıdan geldiğini düşünür. Siyah toplumundaki kadınların hayatta kalan tekniklerini (fizik, ekonomi, edebiyat) savunmak için siyah eleştirmenler birkaç bilim dalıyla ilgili olan bir yaklaşımı, karma şarkıları, edebiyatı ve sözlü tarihi benimsemek zorundadırlar. Mary Helen Washington'un kitabı *Invented Lives*, bu çeşit melezliğin, otobiyografi ve romanla karışık eleştirel denemelerin güzel bir örneğidir. Burada Afro-Amerikan eleştirisi evrensel eleştirinin tarafsızlığı üzerine devamlı bir hücumu ifade eder.

Afro-Amerikan feminist eleştirisi açıkça geleneksel edebiyat eleştirisinin birçok tarzıyla mücadele eder, çünkü bu eleştiri o alandan mahrum bırakılarak ve ayırıcı özelliğiyle şekil-

lenmiştir. Siyah feminist eleştirisinin zihni birbiriyle yakından ilişkili iki soruyla meşguldur: Bunlardan ilki, siyah toplumu ve okuyucu çoğunluğuyla siyah eleştirmenler ve yazarlar arasındaki ilişki nedir? İkincisi, yakın post-yapısalcılık, postmodernizm ve genel akademik kuram ile siyah feminist eleştirisi arasındaki bağ nedir? Bu soruların ikisi de ayırım ve esasçılık konularına gönderme yapar. Bundan dolayı, siyah feminist eleştirisi iki görevi içerir, birincisi kültürel tarihle diğeri ise lisan ve yeni eleştiri teknikleriyle ilgilidir.

Hazel Carby'nin *Reconstructing Womanhood* adlı eserinin gücü Anna Julia Cooper ve Harriet Jacobs gibi yazarları içeren XIX. yy. Afro-Amerikan yazarlar üzerinde etki bırakan özdeksel şartları tanımlaması doğrultusunda yönlendirilir. Afro-Amerikan feminist eleştirisinin ilk safhasından farklı olarak ki bu eleştiri kendi geçmişlerinden bir nebze ayrı bırakılan siyah kadın yazarlar üzerine odaklanan bir eleştiridir; işte Carby, Amerika tarihinin iç savaştan önceki devrinde, siyah kadın yazılarının çağdaş cinsel alışkanlıkları ve kültürel tarihlerini nasıl şekillendirdiğini gösterir.

Siyah feministler eleştirel tasarımı meydana çıkarmak için eleştirel gündemi görüşmeye başlamışlardır: Yani bunlar, çeşitli okuma yollarının oluşturulması ya da siyah dilbilim teknikleri üzerine merkezleştirilen çeşitli okuma yollarını canlandırmadır. 'The Race for Theory'de beyaz akademide yer alan Barbara Christian'ın eleştirisi ve Zora Neale Hurston ve Alice Walker gibi yazarların kendi hikâyelerini tasarladıkları yazılarındaki çeşitli dil motiflerinin Christian için önemi, bu çeşit tasarımlara yön verebileceğini önerir. Christian beyazların akademik örneklerinden çekinir, çünkü bunlar çağrışım üslupları ve cevaplarıyla siyah yazılarında hâlâ mevcut olan hiyerogliflerle birbirine zıt bulunurlar. Siyah feminizminin kültürel/özdekçi okuma parçaları ve birbirinden farksız dil-

lerinin okuma parçaları, siyah toplumunun kaygıları ve cinsel politika ile edebiyat arasında devam eden diyaloga dayanan bir temel üzerine oturtulur. Örneğin, dikkat çeken bir yoldaki edebi bir metin, sıklıkla soru içinde bir kültür olarak adlandırılır. Bazı siyah Amerikalılar'ın Ntozake Shange'nin *For Colored Girls* (Derisi Renkli Kızlar İçin) adlı koro şiiri hakkındaki tartışması, siyah topluluğunun edebiyatı ne kadar cinsel bir politika olarak gördüğünü gösterir (Smith, 1983, s. 290). Bu oyun, siyah toplumunda daha sonraları, *The Color Purple* adlı eserin yapmış olduğu gibi, dişillik ve erillik meseleleri üzerindeki tartışmaları harekete geçirmiştir.

Siyah feminist eleştiri alanı Roberts tarafından planlanır, Smith tarafından ilkeleri tanımlanır, yenilikçi teknikleri de Christian tarafından taslak haline getirilirse, Audre Lorde ve Alice Walker gibi yazarlar ve onlar gibi eleştirmenler bunun temalarını geliştirmeye devam edeceklerdir. Edebiyatta siyah kadın çalışmaları, Lorde ve Walker'a, siyah kültüründeki geniş deyim çalışmalarının bir parçası olarak daha iyi gösterilirler. Siyah feminist eleştirisi siyah kadın tarihindeki dilin nasıl işlendiğinin radikal bir tetkikini ve siyah kadınların lisan ile beslenen bir kültürün oluşmasının nasıl meydana getirildiğini ve desteklendiğini gerekli bulur ve bu konuda ısrarcıdır.

Çeviren:
Nuran Düzyol

AUDRE LORDE

Audre Lorde ilk şiirlerini (*The First Cities*) 1968 yılında yayımlamış ve kendini "Siyah lezbiyen feminist sosyalist iki çocuk annesi" (Lorde, 1984, s. 114) olarak tanımlayan

bir şair ve eleştirmendi. Bu alıntıda birbirine bağlanan terimler ırkçılık ve homofobiye tek bir terim haline getirmektedir. Lorde beyaz feminist eleştirinin “bilginin kaosu”nda bulunan yaratıcılık ve gücü önemsizleştirdiğine inanır (Lorde, 1984, s. 111). Deneme kitabı *Sister Outsider*’a verdiği başlığın açıkça ortaya koyduğu gibi, Lorde eğer kendimizi adlandırmak istiyorsak farklılıkları inkâr etmek yerine onları yan yana getirmeliyiz fikrine inanır. Lorde makalelerinde de şiirlerinde de ırksal olarak ‘ayrılmış’ lehçe ve söz dağarcığı kullanmaz. Lorde’un analojiler ve farklılıkları içeren bir dersine göz atarsak tanımlayıcılıktan uzak daha çok yaratıcı olan feminist bir eleştiriyle, görüntülerde şekillenen üçüncü bir işlem karşımıza çıkar.

Audre Lorde’un *A Burst of Light*’nda bu canlılığın iyi bir örneğini görürüz. Sapphires Sapphos’ta yiyecek dolu bir masa “Rengi ve yiyeceği ve sıcaklığı ve ışığı paylaşan kadınların düş gibi bir bütünlüğüne dönüştüğünde - Zami gerçekleşir” (Lorde 1988, s. 51). Lorde bu görüntüyü “Son birkaç haftadır yaptığım okumaların ışığında... Karaciğer biyopsisi olmama karar verdim.” sözlerindeki “ışık” sözcüğünü kullanarak ilacın şiddeti ile üst üste getirir. Değişik tonların ve değişik diksiyonun üst üste getirilişi Lorde’un tekniğini oluşturmaktadır. Işığın buradaki anlamı daha önceki kullanımlarına rakip olamaz, ama Lorde’un cesaretiyle beraber bizi göz yaşlarına boğar ve vücudunu korumak için tanımlamaya ihtiyaç duyduğu ışığın yokluğu da göz yaşlarına yol açar. Işık olmaksızın “Kanser hastaları birbirlerine daha sonra da bizlere karşı görünmez hale gelirler” (Lorde, 1988, s. 127). Benzer olarak Melbourne’da katıldığı kadınlar için bir yazma konferansında ‘ışık’ yoktur, çünkü Lorde dinleyicileri arasında siyah Aborojin kadınları ‘gör’ememiştir. ırkçılık ırksal grupları birbirleriyle zıtlılaştırmak değil, ama bir ırkın kültürünün

diğer ya da diğerlerine göre üstün olduğunu anlatan iç içe geçmiş anlayıştır. Lorde'un kurgusal bir ışık kullanışı, Afro-Amerikan ve Avusturalya Aborijin kadınlarının sahip olduğu farklı tecrübelerle dikkatini odaklaması siyah feminist eleştirinin küresel çıkarımları olabileceğini önermektedir. Lorde'un kitabı bell hooks'un* adlandırmasıyla siyah 'icra'ya iyi bir örnektir. Bu, "Akademi ortamında değeri düşen altsınıf deneyimi"nin üslup ve yaratıcılıkla "icra" ettiği bir yazma/konuşma biçimidir (Childers ve hooks, 1990, s. 78).

Lorde, 'His Master's Tools' adlı çoğunlukla alıntılara yer verdiği eserinde eleştirel dilleri ve kurumları ve onların siyah sunumlarını yanlış değerlendirmedeki başarısını araştırır. Irkçı olmayan ve erkek egemenliğine bulaşmamış siyah feminist eleştirinin tınlamalı başlık konularını oluşturan düşünme ve yazma şekilleri siyah ve beyaz kadınları güçlendirebilir. Lorde'un eleştirel pratiği bu güçlenmeyi oluşturmaya çabalayan bitmez bir efordur. Örneğin, Lorde (Barbara Smith'in hazırladığı) *Wild Women in Whirlwind*'in (Kasırgada Asi Kadınlar) siyah lezbiyen edebiyatı üzerine bir makale olmadan baskıya girmemesi konusunda ısrar etmiştir. Lorde türleri karıştırır. Otobiyografisi *Zami* çağdaş politikaları, anaerki miti ve Carriacou tarihini şiirin akışkanlığında birleştirmiştir. Disiplinli harmanlamalar siyah feminist eleştirinin anahtar özelliğidir. Örnek olarak siyah erkek egemenliğinin sosyal bir hastalık olarak sunulmasının 1960'lardaki Siyah kadınların güçlülüğünün göz ardı edildiğini savunur. Adrienne Rich ile bir söyleşisinde Lorde sözel olmayan iletişimin dilin yanında enerji veren büyük bir güç olduğunu da belirtir (Lorde, 1984). Bu enerjinin kaynağının semiyotik olduğunu da ekler. Şiirlerinin çoğu anneler ve kız evlatlar arasındaki nefretten bahsederken, 'The Woman Thing'de annesinin

* bell hooks: Akademisyen yazar Gloria Watkins'in takma adıdır. (Ed. n.)

Lorde eleştirinin sınırlarını radikal bir biçimde yeniden oluşturur. Siyah feminizmin itirazı beyaz feminizme değil, etnosentirik beyaz feminizmin sınırlamalarındadır. Gerçekte de, 'An Open Letter to Mary Daly'de (Mary Daly'ye Açık Mektup) değindiği nokta Daly'nin Yahudi-Hristiyan bir görüntüyle kendini dar bir 'ekolojiye' sınırlamasıyla ilgilidir. Lorde'un saldırılarının değerini ortaya koyan iyi bir örnek Elaine Showalter'ın hazırladığı *The New Feminist Criticism* kitabında Barbara Smith için yazdığı önsöz ile ilgilidir. Showalter Barbara Smith'ten bahsederken o güne kadarki feminist eleştirilerin ve aynı zamanda Barbara Smith'in eleştirilerinin de teoriden ziyade pratiğe dayandığını belirtir. Ancak, Smith'in önemli bir siyah kuramcı olmasının dışında, bu eğilim siyah pratik/beyaz entelektüel, siyah duygusal/beyaz mantıklı olur yönündeki yanlı düşünceden başka hiçbir şey değildir. Showalter, Smith'in 'Siyah kadınların özel dili' olması gerektiği fikrine saldırmıştır, ama Adrienne Rich'in 'ortak dil' düşü bu saldırılardan kurtulmuştur.

Farklılığın eleştiri için dinamik bir odak noktası olduğunu öne çıkarmasına rağmen, değişen feminist eleştiriye bağlı olarak Lorde beyaz feministlerin de siyah çalışmaları bölümlerinde ders vermeleri gerektiğini savunmuştur. Siyah şiirlerinin siyah kadınların hayatlarıyla ilgili gizli saklı özellikleri formüle ederken, bu formülasyonun doğrusal bir yaklaşımla adım adım anlaşılamayacağını, aksine bunları saklı 'konuşma balonları' olarak anlamak gerektiğini anlatır. Bu yüzden Lorde dilbilgisini zaman üzerinde fiil zamanlarının kullanılmasıyla oluşan kaos olarak tanımlar (1984, s. 95). Lorde'un ilk düzyazı çalışması olan *Poetry is not a Luxury* (1977) siyah kadınların ruhsal geçmişleri eleştirmenler için büyük bir önem taşımaktadır, çünkü siyah yazarlar kendi metinlerinde

bir şekilde de olsa var olmayı seçmişlerdir görüşündedir. Köle öykülerini dinlerken bu öykülerin çok işlevli yönleriyle de ilgilenmek zorunda kalırız, çünkü bunlar ne tam olarak tarihi ne de tam olarak edebilerdir. Anna J. Cooper'ın yazılarında, özellikle '*A Voice from the South by a Black Woman of the South*'ta (Güneyli Bir Siyah Kadının Güneyden Gelen Sesi; 1982) ve Sylvia DuBois ile Sojourner Truth'ın köle öyküleri en iyi şekilde bu yolla yani hem edebi hem de tarihi faktörler göz önünde tutularak okunur. Çok orijinal bir makalesi olan '*Uses of Erotic: The Erotic as Power*'da Lorde cinsellik ve güç arasındaki ilişkiye bakar ve tacizci pornografiye edebiyatta karşı çıkmak için erotiğin rolünü yeniden tanımlar. Lorde'a göre erotik, gücün, değişimin ve yaratıcılığın kaynağı olabilen ve ayrıca zevk veren keşiflerin yapıldığı bir alan olan hayat veren bir güçtür. Lorde der ki: Bizi hareketsiz kılan bizim sessizliklerimizdir, farklılıklarımız değil. Bu açıklama savaş sonrası Reich'çı ve liberter yazınlardaki kolay genellemelerden biri gibi algılanabilir. Ama Lorde için bu şekilde konuşmak sosyolojik değildir. Bilinçli imalarıyla birlikte (Adrienne Rich'i de içeren) feministler 'her birimizin içindeki siyah anne'ye mi döneceğiz düşüncesi hakkında şüpheler taşırlarken Lorde sosyolojinin algıları sadece *çözümleyeceğinden*, algı yaratamayacağından korkmaktadır. Ayrıca Siyah Kadınların alternatif kültürlerini ve sezgisel seslerini ararken antropolojiyi kullanmayı tercih eder.

Siyah kadın yazarların başka bir bilinçlilik çeşidi ortaya atmaları gerekli miydi? Sezgisellik arayışları kişisel psikolojik ihtiyaçların sosyal ve tarihsel ihtiyaçlara bir ikâmesi midir? Suçlamalar sanki siyah eleştirinin radikal bir biçimde yanlış anlaşıldığını yansıtmaktadır. Aslında siyah kadınların ezilmişlikleri ve geçmişleri, beyaz kadınlarda olduğu gibi, psikoloji ile mi ilişkilidir gibisinden gerçek bir sorun ortada

durmaktadır. Ve Lorde'un öneminden bahsettiği konulardan biri de kültürel konular üzerinde düşünmemiz gerekliliğidir. Gerçekte Lorde'un yapmaya çalıştığı 1960'lardaki kurban siyah kadın modeli yerine alternatif bir psiko-edebi eleştiri yerleştirmektedir.

Birçok siyah feminist eleştirmen için bu eleştiri Afrika merkezli bir bakış açısını tanımlamaya dayanır. Siyah feminist eleştirmenler Afrika merkezli düşüncenin Batılı düşünce formlarına bir karşı çıkışı olarak işlevselleşir (Bkz. Collins, 1990, s. 26). Afrika merkezcilik, Afrika dinlerine, siyah toplumların değerlerine ve diline, sözlü edebiyatın, kültürün ve toplumsal aktivitelerin karşılıklı dayanışmasına ve özellikle de anneliğin kültürel önemine dayanmaktadır. Alice Walker "kadıncı" [*womanist*] terimini "feminist" teriminden ayrı olarak Afrika merkezliliğini kutlamak ve daha geniş bir kadınlık resminin ortaya çıkmasını sağlamak için kullanır: "Feminist için kadıncı, lavanta için mor gibidir" (Walker, 1984, s. xii).

Anne mitlerinin büyük bir gücü vardır ve anneliğin geleneksel olarak saygı gördüğü birçok Afrika kültüründe devam eden bir husustur. Eleştirel olarak odak noktası Alice Walker gibi bir yazara otobiyografisini eleştirel bir metin olarak kaleme almasına, bunu yaparken de siyah kadın toplumunun tecrübelerinden yararlanmasına izin verir. Bu da Amerikalı siyah kadınların sahip olmadığı 'siyah egzotik' gibi kavramları ortaya atmasına yardımcı olur.

ALICE WALKER

Walker'ın eleştirel bakışı siyah eleştirmenlerin kendi eleştirel 'öykülerini' nasıl adlandırıp kontrol edebileceklerinin altını çizer. Alice Walker Georgialı bir ortakçı ailesinde doğmuş, Spelman College'de okumuş ve Yurttaş Hak-

ları Hareketi'nde [Civil Rights Movement] aktif bir rol oynamıştır. Amerika'nın en önemli yazarlarından biri olarak tanı-
nan Walker, 1983'te hem American Book Award'ı hem de Pu-
litzer Ödülü'nü aldı. Walker'ın bütün eserleri –romanları ve
eleştirel makaleleri de dahil olmak üzere– önemli konulara
parmak basarlar: Siyah Kadın sanatçıların rolü, sanatçılar, si-
yah toplumlar ve siyah tarihi arasındaki bağlantı, mit ve si-
yah kültürün zenginliği ve önemi.

Siyah kadınlar tarafından yazılmış olan en önemli eleşti-
rel yazıların bazıları yaratıcı metinlerde ortaya çıkar. Alice
Walker'ın yazını bana göre farklı dilleri yan yana getirerek
romanı siyasi ve teorik savunularına ev sahipliği yapan fark-
lı bir model olarak görünmektedir. Örneğin *In The Temple of
My Familiar* farklı şivelerle konuşan insanların anlatılarını ta-
rih, otobiyografi ve rüyalara gönderme yaparak birleştiren,
kadın vücudunu, eşcinsel tecrübeleri, hangi bakış açısından
olursa olsun her türlü ırksal ve cinsel şiddeti sergilemeyi red-
deden karmaşık bir hikâyledir.

Alice Walker'ın 'Saving the Life'taki bilgisel iddiası, Afro-
Amerikan 'çağrı ve karşılığı'nın, yani tanıklık etme diyalogu-
nun, Afrika kültürüyle bağlantılı olan çok özel etkileşimli bir
epistemoloji olduğu yolundadır. Walker kadın ataları tarafın-
dan anlatılan sözlü öykülerin siyah mirasın yazın kısmı ka-
dar öneme sahip olduğunu savunur. Walker'ın çok bilinen
kadın imajlarından çoğu Afrika sözlü edebiyatı ve mitlerden
ortaya çıkmıştır. Örneğin 'Womanist'in –çok güçlü verimli
bir kadın olan– Yorüba tanrısı Òsun ile bağları vardır. Alice
Walker sözlü mitler ve imajların eleştirel düşünceyi geliştir-
diğini öne sürer. "Our Mothers' Garden"da (1984) Walker
hem anlatıcı hem de ahlak filozofudur. Kendi durumunu da
Afro-Amerikan inanç sistemleri ile çağdaş kültür arasında
bir "elçiyim" sözleriyle ifade eder. Bu yüzden anlatıcı olarak

sahip olduğu rol yaratıcı eserlerinde ve makalelerinde çok önemli bir yere sahiptir. Örnek olarak *In The Temple of My Familiar*'da maneviyatının, "Sosyolojiden, açıklamalar ve istatistikler yazmaktan kaçarak mistisizme, şiirselliğe ve kehanete doğru bir gidiş" belirtir (Walker, 1989, s. 8). Lissie adlı kahramanı eski hayatlarında beyaz bir adam ve bir aslan olarak yaşamıştır ve Walker'ın teması da yaygın eğitimden ziyade bir "ebeveyn bilgisi" olan ataların seslerine kulak vermek gerekliliğidir. Bu yüzden Fanny adlı karakter, fiziksel temasın entelektüel temastan daha iyileştirici olduğunu savunarak masöz olmak için kadın çalışmalarından istifa eder. Romanın sonunda gerek kadın gerek erkek karakter geleneksel düşünme tarzına geri dönmeyi başarırlar. Walker'ın düşüncesinin tarih öncesi Afrika maneviyatının yaşadığı ve kadınların kültüründe taşındığı olduğunu düşünürsek, çalışmasının ne kadar güçlü bir feminist teori olduğunu anlarız.

Walker'ın romanları eleştirel ve yaratıcı söylemlerin karışıklığının anlamsız bir karışıklık olduğunu gösterirler. *The Color Purple*'da Celie'nin özgürleşmesi onun manevi özgürlüğünün bir kısmının geleneksel Hristiyanlıktan kopuşudur. Celie'nin ekonomik bağımsızlığa sahip biseksüel bir siyah kadınla arkadaşlığı onu 'manevi tecrübe'ye götürmüştür. Walker romanda kadınların diğer kadınlara cinsel olarak bağlanmaları durumunda tecrübe hakkındaki fikirlerin nasıl en iyi olarak değiştiğinin altını açıkça çizer. Shug, Celie'ye Tanrı'nın onların bütün cinsel duygularını sevdiğini söyler, Celie'nin dönüşmüş olan Tanrı fikri de tanrıyı ilahi erkek ya da kadın değil de androjen bir ruh olarak tanır. Bu maneviyat bizim içimizde gömülmüş durumdadır ve doğal dünyaya dikkat edildiğinde anlaşılır. *The Color Purple* "Sevgili Tanrı, sevgili yıldızlar, sevgili ağaçlar" gibisinden bir çeşit animizmi tanımlar (Walker, 1983, s. 249).

Walker'ın bütün eserleri metinsel olarak bağlantılıdır. Makalelerinde değişim sorumluluğu akademik düşünürlere değil de her zaman kadın sanatçılara, dokumacılara ve müzisyenlere verilmiştir. "In Search of Our Mothers' Gardens" da yorgancılığı, fırıncılığı ve bahçıvanlığı da sanatın içine katmak için tanımını genişletir. Walker'ın bu romanı siyah kadın sanatlarına yeniden değer vererek, "Siyah edebi gelenek nedir?" sorusunu sorar. Irksal ve cinsel sömürüyü doğrudan erkek egemenliğine bağlamadığından eleştirilere maruz kalan Walker, o zamanki maddi koşullar dolayısıyla Siyah kadınların edebi ve sanatsal gelişiminin nasıl engellendiği konusunda öneriler sunarak *ısrarla* yazar. Walker'ın bakış açısı siyah kadınların kültürel üretimde ustalaşmış büyük sanatçı ve düşünürler oldukları yönündedir. Çünkü bu kadınların kölelik ve *savaş sonrası* bir ırkçı toplum tarafından geleneksel öğrenmeye ulaşmaları inkâr edilmiştir. Yorgancılık işlemi hayli eleştirel olan bir göreve iyi bir örnektir ayrıca. Makalesi 'Zora Neale Hurston: A Cautionary Tale and a Partisan View' da Hurston'un kendi kültürel mirasını ona hangi yazının öğrettiğini tanımlar. Walker burada Hurston'u anahtar müjdeci figür olarak kullanarak bir Afro-Amerikan edebi kanonu oluşturma yolunda kahramanca bir çarpışmaya girer.

Walker, siyah yazarları okuyarak siyahların unuttuğu bütün öyküleri yakalayabiliriz duygusunu hisseder. Walker için daha da önemlisi Hurston tarafından yaratılan pozitif resmin beyaz eleştirmenler tarafından sunulan kurban figürleriyle hiçbir ilgisi olmadığıdır. Hurston'un belirsizliğinin de Richard Wright'ın protest yazınının üzerine gelen beyaz eleştirmenler tarafından olduğu üzüntü vericidir. Walker'ın önemli tekniklerinden biri Hurston'un yazınına diğer siyah ya da beyaz yazarlara karşı kullanarak değil onu güneydeki kardeşlerine sesli bir şekilde okuyarak diyalog kurmasıdır.

Hurston'un *Mules and Men*'de Haiti, Polk County ve Estonville hakkındaki görüşleri beyaz eleştiri kategorilerine uymayan lehçelerin çeşitliliğini içerir. Hurston'a anlatılmış olan çok sesli öyküler, deyimler ve karışık anlatılar kendi yapı ve değerlerini yaratırlar. Siyahi esnekliğe rağmen beyaz feminist eleştiri bir şekilde ırkçı ve sınırlı görüşler içerir. 'One Child of One's Own'da (Walker, 1984, s. 372) (bir ara aynı büroyu kullandığı, *The Female Imagination* (Kadın İmgelemi; 1975) kitabının yazarı, Patricia Meyer Spacks'ın kitaplarını reddederken, Spacks'ın siyah yazınına karşı nasıl cahil kalabildiğini sorgular. Eğer beyaz 'feminist hayal gücü' siyahların tecrübelerine dayanan yapılar inşa edemeyecek ise Spacks nasıl olur da XIX. yy.'ın Yorkshire'ını, Brontë'lerini, nasıl kuramlaştıracaktır?

'One Child of One's Own', Walker'ın siyah bir kadın profesör ve bir anne olarak kimlik edinişinin otobiyografik olarak aktarımıdır. Duygusal düzlem üzerinde açık olarak çalışıldığı zaman, içimizdeki parça kendimizi ırkçılıktan kopmuş, siyah ya da beyaz, yani kişisel olarak ırkçılığa bulaşmamış gibi görmemizi engeller. Parça kültürde, dilde ve akademik programlardaki bütünlük ve yaratıcı özgürlük ile ilgilidir. Kendini tekrarlayan konulara (siyah kadın sanatçı ve yazarların gelişimi gibi) odaklanmış olmasıyla birlikte, Alice Walker'ın makaleleri teorik ve pedagojiktir; ama aynı zamanda şiveleri, kelime oyunları ve siyah espri anlayışını açık ve yoğun bir şekilde yazmıştır. Alice Walker'ın Afro-Amerikan edebiyat eleştirisiyle beyaz feministlerin eleştirisi arasındaki en büyük fark, Walker'ın diyaloga, siyah kadınların kültürel ve manevi geçmişlerine ve küresel konulara –Afrika diasporasına– olan dikkatidir.

Alice Walker'ın, öykü ya da otobiyografik anlatılar yoluyla edebi eleştiri yazması ve çağdaş konuları köle öyküleriyle

ilişkilendirmesine rağmen, onun eleştirisi hiçbir zaman beyaz estetik anlayışına itiraz etmemiştir. Örnek vermek gerekirse, *The Color Purple* Conrad'ın *Heart of Darkness*'ının (Karanlığın Yüreği) şematik basitliğini kullanır ve Walker'ın XVIII. yy. mektup roman türünü yeniden icat etmesine işaret eder. Mektuplar, iç diyalog, monolog, üzgünce cevaplanmamış sorular, şakalar, rüyalar ve felsefe gibi birçok sentaktik form içerir. Benzer olarak Walker'ın makale teknikleri de bir şekilde beyaz eleştirmenlerin teknikleriyle paralel gider. Walker feminist eleştiri konusundaki derslerini Virginia Woolf'tan almıştır. Devamlı olarak Woolf'un kullandığı tırnak içinde verdiği beyaz adların yerlerine siyah adları koyarak aslında Woolf'u 'yeniden yazar'. Alice Walker aynı zamanda bir Headstart programında Güneyli kadınlar tarafından yazılmış olan bir siyah otobiyografileri koleksiyonunu da yayına hazırlamış ve kitabın girişine, kadınlar hakkında yazma konusunda duyduğu korkularla dolu olan ve Virginia Woolf'un Women's Co-operative Guild [Kadınlar Kooperatif Loncası] üyelerinin hayatlarına yazdığı girişe çok benzeyen bir mektup eklemiştir (Walker, 1984, s. 22). Walker'ın eleştirisinin konuları ve yapısı da önden koşmakta olan beyazlarınkine bağlıdır. Annesinin bahçesi için biçtiği bu çok güzel değer, annesini siyah bir sanatçı olarak adlandırmaktadır bu arada, Colette'nin annesine duyduğu meşhur şükranı benzetmektedir. Ama siyah eleştirinin konularıyla beyaz kadın eleştirmenlerin şu an yazılarında bulunan konular çakışırsa, Walker siyah kadının ürkütölmüş sanatçı olduğu fikrine dayanan anahtar Afro-Amerikan konusunu tecrit ederdi. C. L. R. James'in, "Beyazları etkilemeye hiç de uğraşmıyor" (James, 1979, s. 259) yorumunda özetlendiği gibi, Walker'ın güçlülüğü onun odaklanışından çok özünden gelmektedir.

Smith, Lorde, Walker ve başka siyah feminist eleştirmenlerin keşfi, bütün feminist kadınların tecrübe ve ihtiyaçlarına hizmet eden yeni odak noktaları ve teknikler yaratırken beyaz eleştirinin sınırlı hudutlarını bir kenara bırakma yoludur. Kısacası, siyah kadınlar renksiz beyaz kadınlar olamazlar.

BARBARA CHRISTIAN

Barbara Christian'ın 'The Race for Theory' adlı makalesi bu noktayı gösterir. Başlığın da gösterdiği gibi, Christian'ın ileri sürdüğü, eleştiri dünyasının, yani Amerikan akademik dünyasının, profesyonel olarak kuram yaratan eleştirmenler 'ırk'ı tarafından ele geçirilmiş ve bu beyaz akademik hegemonyanın, Christian için 'azınlık söylemi' terimiyle sembolize edilen, renkli kadınları susturmuş olduğudur. Ayrıca siyah kadınların birçok yazında azınlıkta değil, her ne kadar Amerikan akademisi aksini iddia etse de, merkezde bulunduğunu belirtir. Christian beyaz akademik kurama karşı olan eleştirisinden siyah kadın şair ve romancılarının yaratıcı yazınlarına doğru bir dönüş yapar. Belirttiği gibi, siyah kadınlar Amerikan akademisinde değilse de, dünyada birçok yazında temel rol oynuyorlar. Siyah kadınlar kuramsal olarak dünya hakkında birçok kuram ürettirler. Gerçi bunlar çoğunlukla hikâye, atasözü ya da Christian'ın 'hiyeroglif' dediği, Batı mantığından farklı türlerdi. Bu sebepten, siyah insanlar akademik kurumlara nasıl alınmadıysa, siyah kuramı da akademi tarafından tanınmadı.

Christian kurama basitçe saldırmamaktadır. Tecrübeler ya da dilin içten geleni, gerçekçesini ve en iyisini kurama karşı savurmamakla beraber, ayrıca teorinin co-opted olduğunu da öne sürer. Kuramı bir yöntem aracılığıyla kirletmeyi reddeder. Kuram, akademik borsada sadece sağladığı kârlılıkla de-

ğerlenen son kalan bozukluklara dönüşmemelidir: "Mekanik bir adammışım gibi siyah feminist edebiyat eleştirileri üretmemin istenmesinden bıktım artık" (Christian, 1989a, s. 227).

'The Race for Theory', tam da şu anda Afro-Amerikan ve renkli kadınlar hakkında yazmak edebiyat eleştirisi disipliniinde daha merkezi olmaya başlarken, teori dilini yalnızlaştıran yeni bir edebiyat eleştirisi dili ortaya çıktı. Christian ne teorinin gelişiminin ne de yazarın 'ölümünün' farklı zamanda değil tam tersine aynı zamanda ortaya çıkmasının tesadüf olmadığını öne sürer.

Siyah kadınların edebi geçmişi hakkında bir kitap uzunluğundaki *Black Women Novelists* (Siyah Kadın Romancılar; 1980) makalesiyle siyah feminist eleştirmen kadınlar arasında bir ilki gerçekleştiren Barbara Christian, *Black Feminist Criticism* (Siyah Feminist Eleştiri; 1985) ve 'The Race for Theory'nin da dahil olduğu birçok makalesiyle yoluna devam etmiştir. Christian'ın görevi Afro-Amerikalı edebi feminizm sözlerini açıkça telaffuz etmektir. Bu feminizm, şimdiye kadar sunulduğu üzere üç bölüm halindedir. Birincisi Siyah Kadınlığının olumlu görüntüleridir. İkincisi, Afro merkezciğin kendini bilmesinin önemini artıracığıdır ki Christian bunun Gwendolyn Brooks'un *Maud Martha*'sında açıkça bulunduğunu öne sürer. Üçüncüsü, kendisinin siyah lezbiyenlerin yakılmış öykülerinin değerlendirilmesine katkıda bulunduğu gibi siyah kadın arkadaşlığının sunumlarının genişletilmesi için gerekli olan ihtiyaca dikkat çeker.

Christian Alice Walker'ın *Meridian*'i (Boylam) ve Buchi Emecheta'nın *The Joys of Motherhood*'unda (Anneliğin Mutlulukları) olduğu gibi analık imajı üzerinde odaklanır. Bu metinlerde anneliğe hayranlığını gözler önüne serer ve romanlarını siyah kadınların yaşanmış ve yazılı geçmişlerini asmak için kanca olarak kullanır. Onun yapmaya çalıştığı bugün siyah kadınlar tarafından yaratılmış olan topluluk kültürün-

de hâlâ yaşayan ana kız ilişkisindeki kadın duygusu ve kimliğini belirginleştirmekti.

Christian, bütün eleştirisi boyunca siyah kadıncı [*womanist*] bakış açısını benimsemiştir. 'The High and Lows of Black Feminist Criticism' (Siyah Feminist Eleştirinin İniş Çıkışları; 1990) bunun neler içerebileceğinin iyi bir örneğidir. Eleştiriye lisans ve lisansüstü tecrübelerinden yararlanıp otobiyografik olarak bakar. Alice Walker'ın ilham aldığı edebi yeni tanımlamalarından olan 'fore-mother'a karşı sahip olduğu borçtan bahsetmesine benzer bir yol izleyen Christian, edebiyatın 'alt-zemin'i diye adlandırdığı siyah dili ve tarihine giriş yapar. Bu tavır Christian'a göre çok önemli bir olaydır çünkü, edebiyat eleştirisi reçeteleri siyah yazını sosyoloji tarafından çok fazla lekelenmiş bulur. Christian'ın 'yani bellek' terimi yeniden inşaa etme gücüne ve seçtiği konulardaki tarihsel bağlama ilgisine karşılık gelir.

'But What Do We Think We're Doing Anyway?'de (1989) siyah feminist edebiyat eleştirisinin temel taşının anaları ve sıradan siyah kadınlar arasında geçen diyalog olduğunu öne sürer. Christian daktilocu ve berberlerin çağdaş siyah yazını hakkında akademiden daha fazla bilince sahip olduklarını savunur. Bunun sebebi siyah düşüncesünün XX. yy. boyunca pratik ve ideal davranış yolları olarak iki yol izlemiş olmasıdır. Bu 'çifte bilinç' fikrini ilk olarak dile getiren W. E. B. Du Bois idi. Yeni dinleyici karşısında Christian yeni bir siyah feminist eleştiri formu ortaya atar. Mektup ve günlükleri de işin içine katarak edebiyatı genişleten Christian edebiyat eleştirisi disiplini 'açık bir işlem' olarak tanımlamakla onun da genişlemesini sağlar. Makalenin okuyucuya doğrudan yöneltilen sorularla bitmesi gibi.

Christian'ın eleştirisi ideolojik olarak ilham almış eleştiridir. İdeolojik eleştiri, metnin içsel pratiklerinin olduğu gibi

tarihsel fikirlerin de altının çizilmesi olarak tarif edilebilir. Christian siyah kadın yazarların kültürel ve tarihsel özelliklerini ve onlara uygun olan edebi tekniklerin önemini belirtir. Alice Walker'ın siyasi romanlarının analizi olan 'We Are the Ones...'da, Walker'ın politikalarının yazını hayatta kalma aracı olarak kullanan grubun politikaları olarak da okunabileceğinin önemine vurgu yapar. Marksist eleştiriye sempati duymuş gibi, Walker'ın siyahların ezilmişliğine ve aynı zamanda direnmelerine odaklanmasını sağlayanın George Copeland'ın 'tarih'ine harcadığı dikkat olduğunu savunur.

Christian'ın makalesinde bulunan ideolojik eleştirinin merkezdeki sorunlarından biri edebi yapı ve etki arasındaki çok yakın analogidir. Ama Christian ister alçak (bahçıvanlık, berberlik) ister yüksek (siyah kadın yazarlar) olsun siyah kültürel yapıları iyileştirir ve över.

ÖZET: AFRO-AMERİKAN

Lorde, Smith, Walker ve Christian siyah feminist eleştirinin önemli konularına vurgu yaparlar. Kanonik olmayan metinleri canlandırır ve bu metinlere uygun olan yeni metodları keşfederler. Daha da önemlisi, bütün bu eleştirmenler siyah edebiyatını toplumsal sanatlara ve Afrikalı maneviyatına doğru genişletirler ve geleneksel edebiyat eleştirisi ile edebiyat tarihini sorgularlar. Siyah feminist eleştirinin maneviyat ile güçlenmiş siyah kadın hakkındaki görüşleri yeni mecazi bir eleştiri sağlar. H. L. Gates bu mecazı 'konuşan kitap', diye adlandırır – siyah yerli/beyaz edebi retoriğin söylemidir bu (Bkz. Gates, 1990). Siyah çalışmaları, edebi kategorizasyonu, edebi teknikleri ve özellikle de siyah ve beyaz kadınlar arasındaki ilişkide edebiyat kurumunun kendisinin

taşımakta olduğu anlam konusunda beyaz heteroseksüel akademiyi sorgulayabileceğimiz, prizmalar sağlar.

AFRİKA FEMİNİST ELEŞTİRİSİ

Afro-Amerikan feminist eleştirisinde olduğu gibi Afrika feminist eleştirisi de karmaşık bir disipline sahiptir. Eleştirmenler geleneksel edebiyata olduğu kadar etnografi, tarih ve siyasete de yönelmişlerdir. Nijeryalılar'ın eleştirisi, **Molara Ogundipe-Leslie**'de olduğu gibi Cheryl Wall tarafından hazırlanan Afro-Amerikan derlemesi *Changing Our Own Words* (Kendi Sözcüklerimizi Değiştirmek; 1989) ile çakışır. Son bir iki on yıl geleneksel akademik yazına odaklanmış olan önemli çıkışlara sahne olmuştur. Örneğin birçok feminist antoloji, Toni Morrison ve Alice Walker'ı da içeren birçok siyah Amerikalı roman yazarının dönmekte olduğu gibi sözlü edebiyata odaklanmış ve otobiyografiyi de içeren bir tartışma başlatmıştır. Beyaz bir feminist olarak bu alanın bir özetini vermek sadece indirgemeciliğin ve yanlış anlamalara mahal vermesinin tehlikelerinden dolayı değil aynı zamanda Afrika feminist eleştiriyi bütünlüklü bir proje olarak sunmanın imkânsızlığı ve zorluğundan dolayı da çok zordur.

Feminist eleştirinin yaşadığı en büyük zorluklardan biri de Afrikalı kadın yazarların kullanmakta oldukları dil sayısıdır. Örneğin hem Batı ve Doğu Afrika'dan (Buchi Emecheta, **Ama Ata Aidoo** ve Florance Nwapa) hem de Güney Afrika'dan (Bessie Head) Anglofon roman yazarları vardır. Nwapa, Igbo dili ile İngilizce'yi harmanlamıştır. Frankofon yazarlar da mevcuttur (örneğin Mariama Bâ ve Clementine Faïk-Nzuji) ve bunlarla beraber Naval el-Sa'dawi ve Andrée Chedid gibi Mısırlı yazarlar, Assia Djébar gibi Cezayirli kadınlar

da mevcuttur. Ek olarak, pek çok Afrikalı kadın yazar, eleştiri yanında şiir, oyun, roman, otobiyografi ve çocuk kitapları da yazarak akademik eleştirinin çizdiği haritanın yazarları haritaya alıp çıkarmasına meydan okurlar. Örneğin, Andrée Chedid öyküler, on altıdan fazla şiir kitabı, romanlar ve dört oyun yazmıştır.

Birçok Afrikalı yazar farklı türler denemiş, Afrika kültürü ve tarihinin karmaşık bir kavrayışını kullanarak otobiyografi ve geniş bir demografiyle meşgul olmuşlardır. Bu yazının özellikleri itibarıyla beyaz eleştirinin sevdiği 'siyah kadın' kategorisine karşı çıkması dolayısıyla aslında birleşik bir Siyah kimliğine itirazdır. Eleştirmenler ve kuramcılar tarafından doldurulmuş olan Batı entelektüel ortamı çoğunlukla Afrikalı kadın yazarların alanıdır. Örneğin Bessie Head'in romanları kuram ve sosyoloji ile doludur. Afrika yazını türlerinde farklılık azdır. Nijeryalı eleştirmenler, örneğin Molar Ogundipe-Leslie, akademisyen olduğu kadar önemli şairlerdir de. Molar Ogundipe-Leslie'nin anlatı şiiri 'The Nigerian Literary Scene' (Nijerya'nın Edebi Sahnesi) Pope'un kahramanlık beyitlerinin tarzıyla karşı kamplar olan Leavisite'ler ve Marksistlerden bahsederek Nijerya'da eleştirinin durumunu tartışır (Ogundipe-Leslie, 1980).

Afrika sözlü geleneğine harcanan dikkat (deyimlerin kullanılması gibi) edebiyat eleştirisinin en önemli çıkarımlarından birinin temelini çürütmektedir, çünkü bu gelişimci doğrusal edebiyat düşüncesini bozmaktadır. Zaire'de, Clementine Faik Nzuji hayatının büyük bir kısmını Luba folklorundan derlemelerle geçirmiş, Claire Farrer *Women and Folklore*'da (1975) geniş bir edebi mirası toplamıştır (Bkz. James, 1990). Gay Wilentz'in *Binding Cultures*'ı (Bağlayıcı Kültürler; 1980), sözlü ve çağdaş yazının bağlarını doğrular. 1984'te Bessie Head *A Bewitched Crossroad: An African Saga* (Büyülen-

miş Kavşaklar: Bir Afrika Destanı; 1984) ile röportajları ve tarih yazımını çoktürlü bir romanda birleştirmeyi başarmıştır. Afrikalı kadınlar tarafından yazılmış birçok otobiyografi Batı'nın öznellik görüşlerine kafa tutarlar. Örneğin Ellen Kuzweyo'nun *Call Me Woman*'ı (Bana Kadın De; 1984) sosyoloji, politik konuşmaları, özel anları ve mektupları yeni bir feminist tanıklık yaratmak için bir araya getirmiştir.

Eleştirel metinler arasında Evelyne Accad'ın *Veil of Shame: The Role of Women in Contemporary Fiction of North Africa and the Arab World* (Utanç Peçesi: Kuzey Afrika ve Arap Dünyasındaki Çağdaş Kurmaca Yapıtlarda Kadınların Rolü' (1990); Carole Boyce Davies ve Anne Adams Graves'in *Ngambika: Studies of Women in African Literature* (Ngambika: Afrika Edebiyatında Kadın Araştırmaları; 1986); Charlotte H. Brunner'in *Unwinding Threads: Writing by Women in Africa* (Çözülen İplikler: Afrika'da Kadın Eserleri; 1983); Mineke Schipper'in *Unheard Words: Women and Literature in Africa, the Arab World, Asia, the Caribbean and Latin America* (Duyulmamış Sözcükler: Afrika, Arap Dünyası, Asya, Karayipler ve Latin Amerika'da Kadınlar ve Edebiyat; 1985); Lloyd Brown'un *Women Writers in Black Africa* (Siyah Afrika'da Kadın Yazarlar; 1981) ve ayrıca Molar Ogundipe-Leslie'nin (1980; 1984) ve Lauretta Ngcobo'nun (1984a; 1987; 1988) makaleleri sayılabilir. *Research in African Literatures*'ın (Afrika Edebiyatları Konusunda Araştırma) özel basımları vardır, *Kunapipi* gibi İngilizce *Wasafari* gazetesi de kadın yazarlara ayrılmıştır. Bunların hepsi Afrika feminist yazınının büyüyen rolüne tanıklık eder. Bu iş sadece feminist eleştirinin büyümesini değil aynı zamanda Afrika yazınının da uluslararası düzlemde tanınmasını sağlamıştır (Bkz. Busby, 1992). Senegal'den Aminata Sow-Fall *La grève des bâttu ou les déchets humains* (Yenik Düşenlerin ya da İnsan Müsveddelerinin Grevi; 1979) roma-

nıyla Grand Prix Littéraire d'Afrique Noire ödülünü almış, Mariama Bâ da *Une si longue lettre* (Öyle Uzun Bir Mektup; 1979) romanıyla ilk Noma ödülünü kazanmıştır. 1978'den sonra Güney Afrikalı Siyah Kadınlar *Straffrider* dergisinde yazılarını yayımlayabiliyorlardı ve 1980'lerin ortalarında da Serita Sa Sechiba adında siyah kadınlar için bir yayın şirketi kurulmuştu.

Bu uluslararası tanınmışlığın sebebi siyah kadınların bağımsız basımevlerinin kurulmuş olmasıdır. Örnek vermek gerekirse İngiltere'de Maud Sulter'in Urban Fox Yayınevi, Nijerya'dan Buchi Emechata ve Florance Nwapa'nın kurmuş oldukları Odwugwa Afor ve Tana yayınevleri bunlardan birkaçıdır (Bkz. Berrian, 1990). Gana'nın eski Eğitim ve Kültür Bakanı Ama Ata Aidoo, bütün oyunlarında, öykü ve *Our Sister Killjoy*'dan (1979) sonraki romanlarında kadın kültürü için aktif bir propaganda rolü üstlenmiştir.

Afrika kadın yazınının bu çeşitliliği, kayda değer rakamlarla ifade edilmesi ve bu üretkenliğine rağmen, Afrika yazınının Batı tarafından kabulü eksiklik yaratmaktadır. Kesinlikle Afrika yazınını toplumsal cinsiyet konusu düşünülerek gösterilen herhangi bir çaba kültürel eleştirilere açık olarak ithaf edilmemiş olan *MLA* gazetesi gibi eleştirel yayınlarda mevcudiyet bulamamıştır. Amerika ve Britanya'da geleneksel kanonu yeniden düzenleyen, toplumsal cinsiyete ve etnikliğe yüzünü dönmüş bazı çabalar göze çarpmaktadır. Örnek olarak, Toni Cade Bambara'nın 'Gorilla, My Love'ı Amerika ilkokullarında standart bir metin olmuş ve Jean Rhys'in *Wide Sargasso Sea* adlı çalışması da İngilizce A seviyesi sınavının bir parçası olmuştur. Ama birçok Batılı yüksek akademinin edebi gündemleri siyah yazınını temel ya da merkezi olarak edebiyat tarihine dahil etme konusunda atıl kalırlar. Siyah yazının toplam hacmi ve Batılı akademik gazeteler,

özetler ve temel konularda buna karşı uygulanan dikkatsizlik arasında insanı hayrete düşürücü bir farklılığı açıklamaya bazı faktörler yardımcı olurlar. Akademik kurumlarda çok az temsil edilmeleri (akademik güç yokluğu) ve siyah yaratıcılığının edebi konular olarak belirlenebilmesinde beyaz eleştirmenlerin başarısızlığı konularında Afro-Amerikan yazarlar bile inkâr edilmişlerdir. Elbette tarihsel olarak 1930 ve 1940 yılları arasında birçok Amerikalı siyah yüksek eğitime dahil olamadığı gibi, aynı zamanda akademik eleştirel çalışmaları yürütebilecek ekonomik bağımsızlıktan da yoksundular. 1960'ların sonlarıyla beraber az sayıda siyah lisansüstü programlarına kabul edildiler, ama şu günlerde bu programlara kaydolan siyahların sayısı düşüş göstermektedir (Bkz. Moses, 1990).

Benzer olarak Afrika'da, feministler tarafından yakın zamanda eleştiriye yapılan katkılar, büyük rakamlar ile ifade edilebilecek kadınların üniversite eğitimi aldıklarını ve aktif akademisyenler olduklarını ortaya koyar. Güney Afrika'da feminist edebiyat eleştirisi 1970'lerin sonlarında ortaya çıkmaya başlamış ve Margaret Lenta tarafından 1988 AUTSEA (Güney Afrika Üniversite Öğretmenleri Derneği) konferansında hazırlanan makaleler tarafından görünür hale getirilmiştir (Bkz. Lockett, 1992). Anne Roche ve Marie-Blanche Takhon *Research in African Literature*'ın (Afrika Edebiyatı Konusunda Araştırma) Kuzey Afrika edebiyatına ayrılmış bir özel sayısında Cezayirli kadınların eserlerinin özellikle göz ardı edildiğini, bunun sebebi olarak da kadın yazarların mücadele ve kültür içerisinde doğru, ama parçalı bir katılıma sahip olduklarını belirtirler (Bkz. Roche, 1992).

Afrika'da bağımsız ve sömürge hükümetlerinin ortak, sürekli ve kesin özelliği, sansür uygulama, yazarları yasaklama ya da hapse atmalarıdır. Güney Afrika, Sipho Jephumane'nin A

Ride on the Whirlwind'iyle on yıllar sürecektir olan sansüre tanıklık etmeye başlamıştır. Çağdaş bir figür olan Lauretta Ngcobo'nun *Cross of Gold*'u (Altın Haç; 1981) ise yasaklamaya tipik bir örnektir. 1963'te İngiltere'ye uçuşuyla birlikte, aktif bir öğretmen, eleştirmen, yazar ve ATCAL'in (Karayip, Afrika, Asya ve Bağlantılı Edebiyatlar Öğretim Derneği) başkanı olmuştur. Ngcobo bu tecrübeyi tanımlayabilmek için 'içsel ve dışsal sürgün' ifadelerini ortaya atmıştır. Göç hem kültürel bir yanlış yerleşimi hem de kültürel ikincilliğin hissedilmesini sağlar. Kültürel geleneklerin bozulmasıyla birleşen sansür 'demokratik' ülkelerdeki yazarları da etkilemektedir. Örneğin Kenya'da, önde gelen yazarlardan Ngugi wa Thiong'o gözaltına alınmış ve kitapları okullardan çıkarılmıştı. Mısır'ın ünlü feminist yazarlarından, bir süre bakanlık da yapmış olan Nawal el-Sa'dawi 1981'de tutuklanmış, Malawi'li Dr. Banda politik sebepler dışında ahlaki ve dini konular kisvesi altında kitapları yasaklayan bir kurul oluşturmuştur.

Güney Afrika yazınına ithaf edilmiş olan *Kunapipi* 'An Altered Esthetic' (Değişen Bir Estetik) özel sayısında, Cherry Clayton ve başka eleştirmenler melezliğin yeni kültüre açılan kapı olduğu yönündeki sömürgecilik-sonrası görüşe karşı çıkarlar. Ayrıca kültürel esnekliğin ulusallık ve ırk için yapılan mücadelelerden sonra geldiğini ve Afrikalı yazarların hepsinin aileyi erkek egemen bir kurum olarak görmediklerini belirtirler. Pamela Ryan siyah kadınlara yasaklanmış, ama Virginia Woolf tarafından işlenmiş bu farklı yer ve mekân görüşüne yer verir (Bkz. Ryan, 1992). Bu yaygın kültürel sansür yazarların bağımsızlığı üzerinde en olumsuz etkileri yaratırken, bazı eleştirmenler diğer daha dolaysız sansür biçimlerinin de eşit ölçüde olumsuzları içinde barındırdığını hisseder. Örnek vermek gerekirse, 1980'lerin sonlarına doğru Mari-

ama Bâ'nın Noma Ödülü kazanması ve bu ödülün temsil ettiği Frankofon Afrika yazınının kabul edilmesi, Müslümanlığın sosyal ve kültürel ahlaki değerlerinin yasaklayıcı etkisiyle açıklanabilir. Dolayısıyla Afrikalılar (Afro-Karayipliler ve Afro-Amerikalılar da dahil olmak üzere) beyaz yazarlardan çok daha zor bir mücadele içindedirler. Ek olarak Afrika yayıncılık endüstrisi hâlâ çok küçüktür ve Asenath Odaga okurları kitapları kocasının yazdığını düşünen tek yazar değildir.

Sözlü ve kendiliğinden gelen kültürün sansürü ile kendi geçmişlerine güven duygusundan mahrum olan siyah yazarlar ekonomik yokluk ve kendi sansürlerinden dolayı da mahrumiyet yaşamaktadırlar. Feminist bir bakış açısıyla, Afrika yazınının eleştirel olarak tanınmasının kadınlar için daha zıtlık içeren etkileri de vardır. Sömürge rejimlerinin kadından ziyade erkeği eğitmiş olmaları üzerine akademi bu cinsiyetçiliğe karşı hiçbir şey yapmadı. Dahası, Carole Boyce Davies'in de belirttiği gibi birçok bağımsız Afrika toplumu Batılı eğitimin kızların okullara alınmasıyla onların anne olarak geleceklerini etkileyecek olan cinsiyetçi inanışlarla şekillenmiştir (Bkz. Davies, 1986).

Afrikalı kadın yazarların eleştirmenler tarafından nereye kadar ciddiye alındıkları benzer bir cinsiyetçiliğe mahkûmdur. Chinweizu'nun *Toward the Decolonization of African Literature*'da (1983) Avrupa-merkezciliğe karşı gerçekleştirdiği saldırı, toplumsal cinsiyet körlüğünün açıkça görünen bir örneğidir. Chinweizu, Nijerya'da Ibadan Nssuka Şiir Okulunu yaratan, Leed Üniversitesi'nde okumuş göçmenler tarafından *The Horn* dergisinin kurulmasının bir Avrupa modernizmi hegemonyasını yarattığını öne sürmektedir. Chinweizu, "Bütün amacı Nijerya şiirini Batı modernizminin ithal edilmiş, inceltilmiş ve sakatlanmış bir versiyonuyla kap-

lı Avrupa modernisti bir otağa yaymak ve ona tamamen Hopkins hastalığı otlatmak olan" bir gündemi zekice protesto eder (Chinweizu, 1983, s. 209). Chinweizu'nun odak noktası akademik şüphe ve görüşü de Afrika edebiyat eleştirisinin tamamen sosyal eleştirinin bir parçası olması yönündedir.

Feminist bir perspektifle baktığımızda Avrupa modernizminin de Chinweizu'nun kadın yazınına önem vermemesini kadın yazarları için içine katmadıkları için açıkça erkek egemen olarak görürüz. Afrikalı erkeklerin yaratıcı yazılarında (örneğin Ngugi'nin romanlarında) Chinweizu'nun eleştirisinde kadınlar engel sebebi ya da kurtuluş kaynağı olarak sunulurlar. Yine de Ngugi'nin *The Trial of Dedan Kimathi*'sine (1976) feminist eleştirmen Micere Githae Mugo ortak-yazarlık yapmıştır. Ngugi gibi Mugo da Kenya'dan sürülmüş ve şu an Zimbabwe Üniversitesi'nde ders vermektedir. *Visions of Africa* (1981) adlı kitabı, sömürge halkının ve emperyalistlerin görüşlerini eylemci kadınların –örneğin Mau Mau memurlar– güçlü sesleri eşliğinde karşılaştırır.

Afro-Amerikan eleştirisinde kadın düşmanlığına sıklıkla tanık olunmuştur. Çağdaş siyah kadın yazarların farklı davranışı sorunu Claudia Tate'in *Black Women Writers at Work*'unda (1983) ortaya atılmıştır. Chinweizu'nun edebi ve sosyal eleştiri arasında kurmuş olduğu kolonisel kaçıştan etkilenmiş olan köprü feministler için birçok imkân sunar. Örneğin deyimler ve masallar okur yazar olmayan kadın otobiyografileri için çok belli bir alan açar. Yine de Chinweizu'nun Afrika edebiyatını okuması kadınlara ait tecrübelerin önem ve özelliğini göz ardı eder. Eğer Afrika edebi estetiğinin sözlü edebiyattaki kökleriyle eşitlenirse feminist eleştirmenlere merkezi odaklanmalar (örneğin çok eşlilik) gereksiz kalır. Dahası eleştirmen Kenneth Little'in *The Sociology of Urban*

Woman's Image in African Literature (1979) adlı eserinde olduğu gibi şehir tipi ya da fahişe olan kadın karakterlere karşı artan erkek eleştirmenlerin ilgisi Afrika kadınının cinsel nesneleştirilmesine hizmet eder.

Birçok Afrikalı feminist eleştirmen ve yazar, beyaz feminist eleştirmenler ırk ve kolonileşme sonrası eleştirmenleri (örneğin Abdul Jan Mohamed) toplumsal cinsiyetten çok alegoriye yöneldikleri için yücelttiğinde Afrikalı kadın yazarların yaşadığı çift taraflı tecrübeye dikkat çeker (Bkz. *Research in African Literatures*, 21:1, 1990). Ganalı yazar/eleştirmen Ama Ata Aidoo *To be an African Woman Writer*'da kadın yazarları göz ardı eden tanınmış eleştirel Afrika edebiyatı çalışmalarının uzun bir listesini çıkarır (Bkz. Aidoo, 1988). Dolaısıyla, çağdaş eril kanonun yıkılması bir Afrika feminist estetiğinin yaratılmasında çok önemli bir basamaktır. Örneğin Florence Stratton, fahişeliği sıklıkla *kadınların* bir sorunu değil erkeklerin özel siyasi sistemlerdeki aşağılaşmasının bir parçası olarak çizen kadın yazarların fahişe figürlerinin daha karmaşık davranışına işaret ederek, Wole Soyinka'nın kadın cinselliği sömürüsünü parlak bir şekilde boşa çıkarır (Stratton, 1990).

Bütün bu örneklerin açıkça ortaya koyduğu üzere, siyah yazınının toplumsal cinsiyet boyutlarına yöneltilecek dikkat basit bir olay değildir. Ek olarak, siyah yazınının eleştirel bir analizi farklı kültür ve geçmişe, 'siyah kadın' nasıl inşa edilir sorusuna doğrudan katkısı olan bir konuya sahip olan edebiyatlara gönderme yapmaya bağlıdır. Feminist eleştirmenler (örneğin Carole Boyce Davies, Lauretta Ngcobo ve *Research in African Literatures* ile *Women in Africa Today*'de sunulan eleştirmenler), yapay olarak birleştirilmiş siyah estetiği yaratmak yerine siyah kültürleri arasındaki farklılıkları ortaya koyan Hélène Cixous'nun beyaz feminist eleştirisine

de kulak kabartan karmaşık bir eleştiri yaratmayı bu yüzden amaçlamışlardır. Carole Boyce Davies örneğin feminist kuramı post-sömürgeci kuramla birleştirir. Belki kadın yazarların halk kültürünü kullanmalarının eleştirmen ve yazarlar tarafından görülmesi, Buchi Emecheta'da çok büyük önemde olduğu gibi kaçınılmazdı. Eleştirmen Asenath Bole Ogada sözlü edebiyatın yaratıcı ve entelektüel önemine dikkat çeker. Hem Luo dilini hem de İngilizceyi kullanabilen yazar, *Yesterday's Today: The Study of Oral Literature* (Dün Bugündür: Sözlü Edebiyat İncelemesi; 1984) ve Kenya'da birçok öğrenim materyalini içeren birkaç çalışma yayınlamıştır. Şu anda Kenya okuldan üniversiteye kadar sözlü edebiyatın eğitim sisteminin bir parçası olduğu tek Afrika ülkesidir (Bkz. James, 1990).

Afrika feminist eleştirisi son derece çeşitlidir; Florance Stratton'un arketip üzerine odaklanmasından, çok değişik Afrika feminizmlerini su yüzüne çıkaran Davies ve Graves'in *Ngambika's*ından, Agnes Sam ve Lauretta Ngcobo'nun sürgün gerilimleri üzerine makalelerini içeren Holst Peterson ve Anna Rutherford'un *A Double Colonization*'ından, Ngcobo'nun kendi çalışmasına kadar çeşitlenir. Bu eleştirmenler iki önemli konu üzerinde dururlar. Birincisi Afrika kökenli kadınlar arasında tarihsel diaspora ilişkilerini tarif eden Amerikalı Bernice Johnson Reagon'un makaleleriyle örtüşen paylaşılan bir tarih ithali duygusu, öbürü de durağan ve "ilkel" Afrika resminin inkârıdır.

Ngugi wa Thiong'o, 'Towards a National Culture'da bunu kısa ve açık olarak ortaya koyar: İşgalcilerin ve mit ve romanlarına rağmen Afrika her zaman imparatorlukların kurulup yıkıldığı bir değişim rüzgârının içinde olmuştur. Afrika geleneksel yapıları ve kültürleri ne durağan ne de aynı olmuşlardır (Ngugi, 1972, s. 5). Tarihsel olarak köklenmiş olan

Afrika estetiği kolonileşme sırasında önemi azımsanmış olan açık bir amaçtır. Örneğin, Tanzanyalı bir oyun yazarı olan Penina Muhando, Afrika geleneksel performansının önemine dikkat çekmiştir. Ogundipe-Leslie tek bir Afrika estetiğinin olmadığını ve yerli estetikleri anlayabilmek için her bir topluluk ve kültürün (örneğin Nijerya'da Yoruba, Yiv, Gikuyu ve Tutsi kültürleri) estetik 'evren'leri üzerine çalışmak gerektiğini savunur. Nijerya bir metinlerarası edebi geleneğin doğumuna şahit olmuştur. Flora Nwapa'nın *Efuru'su* (1966) ile popüler erkek yazar Ekwensi'nin 1961 tarihli romanı *Jagua Nana* arasında görülen fahişelikle "yüzleşme", Igbo kadınları toplumu ve kültürü fikirlerini yeniden düzenlemek ve adlandırmak için *Efuru'nun* son satırıyla başlayan Buchi Emecheta'nın *The Joys of Motherhood*'unda (1979) da devam eder. Eleştirmen Cecily Lockett, yüzyılın başından beri siyah ve beyaz Güney Afrika kadın şiirini haritalandırırken, benzer bir jinokritik bakış açısına başvurur (Bkz. Lockett, 1992). Siyah yazarların kendi tarihlerini nasıl yarattıklarının örneklerine bakmak istersek, Belizeli yazar Zee Edgel ve Nijeryalı yazar Buchi Emecheta kenara ayrılırlar. Zee Edgel'in Belize'nin bağımsızlık mücadelesi sırasında yazılmış olan *Beka Lanib'i* (1982) koloni eğitiminde bağımsız Belize tarihinin eksikliğini doldurmak için kurmacasal bir 'bellek' oluşturur. Florance Stratton, Emecheta'nın yazdıklarının da benzer bir güçlü tarih duygusuyla belirlendiğini söyler. Bu duygu, Stratton'a göre, iki biçim alır. Emecheta bir yandan Afrikalı kadınların yüz yüze oldukları sosyal sorunlara açıklamalar bulabilmek için tarihi araştırır. Öbür yandan ise çoğu zaman kadın karakterlerin durumu ve bu kadınların yaşadıkları yerlerdeki koşulları arasında sembolik analogiler kurarak kendi tarihini yaratır. Örneğin *The Joys of Motherhood* Nijerya'nın İngiltere'den ve kadınların zorunlu çokeşlilikten bağımsızlığını ka-

zanmalarını öngörmüştür. Benzer biçimde, Mariama Bâ, *So Long a Letter*'da (Öyle Uzun Bir Mektup; 1979) bağımsızlık hareketlerinin gelişimi ile kadın deneyimlerindeki değişimleri (1979) bağlamıştır.

Bütün bu endişeler ulusal farklılıklara bakmaksızın eleştirinin kendiliğinden gelen (kültürel ve sanatsal) cevabına dayandırılmalıdır. Ulusal farklılıklar ise tarihsel bir olgudur ve kadınların bu fikirleri redderedek bunların ilerisine doğru geçmeleriyle başarılabacaktır. Rhonda Cobham ve Chikwenye Ogunyemi kadınların yazının tarih ve mitlerle nasıl bir diyalog içinde olduğunu araştırmaktadırlar. Örneğin Afrika kültüründe kadın ve erkekler geniş bir sosyal çerçeveye yerleştirilmiş ayrı bireyler olmak yerine kozmik bir alana bırakılmış kadın ve erkekler olarak görülürler (Bkz. Cobham ve Ogunyemi, 1988). Bessie Head'ın *Maru*'su (1971) anahatlarını Afrika mitlerinden alır. Maru ve Moleka adlı karakterler arasında geçen rekabet kendisini güneş ve ay arasında geçmekte olan karşıtlıkla da ifade eder. Kenyalı eleştirmen Rebecka Njau da burada iyi bir örnek olarak verilmelidir. Njau konularını mitlerden çıkarır: Njau'nun ileri sürdüğüne göre *Kenyan Women and their Mystical Powers* (Kenyalı Kadınlar ve Mistik Güçleri; 1985) Kenya tarihindeki güçlü mistik kadınları keşfetmek için yazılmıştır (Bkz. James, 1990).

Afrika feminist eleştirisi, o halde, iki kritik yönün –milliyetçilik ve beyaz feminist eleştiri– oluşturduğu kavşağın tam ortasında durmaktadır; bunların ikisi de siyah feminist eleştiriye tam olarak eklemlenemez... Alternatif yol mite dönmektir. Florence Stratton Afrika edebiyatındaki ikilikler ve delilik üzerine derin derin düşünmek üzere arketiplere ve gözden geçirip düzeltmeye yönelik yazılı eserlere odaklanır. Bu açıdan bakıldığında kadın yazarlar arasında karşıt kültürler açısından bağlantılar kurulabilir: Örneğin, Stratton

Botswanalı yazar Bessie Head'le Fransız feminist eleştirmen H  l  ne Cixous arasında bağlantı kurar. Ancak Afrika feminizminin aynı zamanda beyazların   ağdaş feminizme mesafeli durması gerekir.   rneğin, doğurganlık, Afrikalı kadınların kurmaca yapıtlardaki tasvirlerini oluşturan   nemli par  alardan biridir ve Afrikalı kadınlara hem kimlik hem de toplumsal stat   duygusu sağlar. Pek   ok   ağdaş Afrikalı kadın yazar, beyaz yazarlar gibi, bek  ardır, ancak   oğunun   ocukları vardır. Filomina Steady'nin *The Black Woman Cross-Culturally*'deki (Karşı K  lt  r A  ısından Siyah Kadın) iddiası şudur: "Anneliğin   nemi ve Afrikalı kadının   ocuk doğurma kapasitesinin takdir edilmesi belki de Afrikalı kadınla Batılı kadın arasındaki en temel ayrımıdır" (Steady, 1981, s. 29). Steady, ayrıca Afrikalıların   ocuk doğurma uygulamalarının s  zl   gelenekten geldiğini de savunur.

Afrika ve Afro-Amerikan feminizmi arasındaki bağlar da-
ha az sorunludur. Belirgin örtüşmeler ve ortak kaygılar söz
konusudur. Örneğin, Audre Lorde Afrika tarihinin Afro-
Amerikalılar'ın tarihi olduğunu savunur. Lorde'un Danlı
Amazon kadınları gibi efsanevi arketipler arayışı Buchi
Emecheta'nın Afrika'daki efsanevi anaerkil düzenlerine
denktir. Afrika'ya ait eserlerin ilk dikkate değer feminist eleş-
tirisinin Amerikalılar'a ait bir metinde yer aldığına dikkat
çekmek önemlidir: Roseann P. Bell ve diğerlerinin yayına ha-
zırladığı *Sturdy Black Bridges: Visions of Black Women in Litera-
ture* (Sağlam Siyah Köprüler: Edebiyatta Siyah Kadın Görün-
tüləri; 1979). Amerika, Afrika ve Karayipler'den denemeler,
yaratıcı yazın örnekleri içeren bu kitapta Andrea Benton Rus-
hing'in Afrika şiirinde kadın üzerine önemli çalışması da yer
almaktadır. Evrensel bir siyah kadın kimliği fikri Afro-Ame-
rika yazınının merkezde duran konusu olagelmıştır. Örnek
olarak Alice Walker'ın "In Search of Our Mothers' Gar-

dens"ında "Kendini seven... bir siyah feminist kadın" tanımladığı 'kadıncı' [*womanist*] terimi, siyah estetiğinin temel taşlarından birini oluşturmaktadır. Yine de, Walker bu terimi doğrudan Afrika ve Karayip kültürlerinden almıştır. H. L. Gates, *Signifying Monkey*'da (1988) diasporaya yönelik bu ilgiyi "kendine dönüşlü" bir eleştiri olarak tanımlar.

Bu siyah öznelliği fikirleri Güney Afrikalı yazar Bessie Head tarafından yoğun olarak geliştirilmiştir. Alice Walker gibi Head de kadınların bahçelerine ve bu gibi imajların sunabileceği 'feminist' ideolojiye takılmıştır. Head'in *A Question of Power*'ında (1974) ana karakter Elizabeth toprağa yönelerek hayatta kalır. Elizabeth'in bahçesi 'sihirli' olur ve ona tarım hakkındaki notlarını yazabileceği yazma sihrini verir. Birkaç Afro-Amerikalı yazar tarafından paylaşılan dilek ise üstü kapalı olarak geçirtilen beyaz feminist kadın anlayışının değiştirilmesi isteğidir.

Çağdaş yaratıcı yazının teorik yazına ne kadar bulandığı görülebilmektedir. Roman teorisinin boşaltıldığı yer olmalıdır. Ama siyah yazınında iki tarz kesin değildir. Cobham (1987) Afrikalı kadın yazarların (aynı zamanda erkeklerin de) nasıl kuramcılar olarak düşünüldüklerine dikkat çeker. Afrika romanı sosyal ve siyasal fikirlerle dolup taşmaktadır. Çoğunlukla didaktik ve çoğunlukla da ahlakçıdır. Bununla ilgili iyi bir örnek Güney Afrikalı Ellen Kuzweyo'nun *Call Me Woman* (1985) adlı zincir vurulamayan şiddetli politik saldırganlık içinde kendine yer bulan sosyal bilim 'rapor'larını içeren otobiyografisi olurdu. Bu yazının gücü yaratıcılıktan ve edebiyatı şifresi çözülebilir kılmasından gelmektedir. Edebiyat hiçbir zaman tarihin dışında ya da ondan uzakta değildir.

Benzer biçimde Alice Walker, Aude Lorde gibi Amerikalı yazarların ve bell hooks'un işgal ettikleri entelektüel alan ku-

ramcılarının her zamanki alanıdır. Yani bu, onların yaratıcı yazınlarının siyah tıbbi ve kozmolojileri hakkında kuramlar içerdiği anlamına gelmektedir. Amerikalı siyah kadınlar ile Afrikalı siyah kadınlar arasında kültürel farklar olmasına rağmen, düşünme tarzlarına ait benzerlikleri vardır. İki taraf da kendilerinin Afrika kadınlarının kültürel diasporası düşüncesi tarafından yoğun olarak tanımlandıklarını ve bu geniş kültürel tarihin egemen milliyetçi beyaz Amerikan kültürleri tarafından marjinalize edildiğini düşünürler. Bu eleştirmenler benzer bir ideolojik can sıkıcı durumu da paylaşırlar: Yazan kadınlar olarak statü kazanmaları için akademi tarafından yeni bir halk kimliği duyurmaları cesaretlendirilmektedir. Sonuç olarak, siyah feminizmin en önemli amaçlarından bir tanesi ortak kültürlerin altını çizerek Afrika ve Amerika'yı bir araya getirmektir.

Çok büyük sayıdaki Afrika dilleri ve edebi formlarından çıkarılabilecek birçok benzer ve tanınan özellik vardır. En çok görüleni de sömürüdür. Her dil, her kültür ve her edebiyat bir yere kadar sömürgeciliğe maruz kalmıştır. Her Afrika kültürü beyaz sömürgeciler tarafından Öteki olarak yanlış bir şekilde sunulmuştur. Bu uzaklaştırma çoğunlukla, örneğin Rider Haggard'ın *She*'sindeki korkutucu, ama baştan çıkarıcı Afrikalı dışideki gibi, cinsiyetlendirilmiş bir biçim alır. Sonuç olarak, Afrika yazını kolektif ve toplumsal endişeleri bireysel psikoloji içindeki Batılı inanca karşıt olarak sunma eğilimindedir. Farklı coğrafi yerlerine rağmen şimdiye kadar beyaz öğretiler tarafından dışta bırakılan ve marjinalleştirilen yazarları güçlendirmek durumunda olan bir eleştiriye paylaşırlar. Kenyalı yazar Ngugi wa Thiong'o 'On the Abolition of the English Dept'te (İngiliz Edebiyatı Bölümünün Lağvedilmesi Üzerine' manevi bir çağrı yapar:

Şeylerin merkezinde olan Afrika'da, başka ülkelerin ya da edebiyatların ne bir eki ne de uydusu olarak var olan Afri-

ka'da, şeyler Afrika bakış açısıyla görülmelidir. Bu bakış açısındaki egemen nesne Afrika kültürünün ana kolu olan Afrika edebiyatıdır. (Ngugi [1972] s.150)

Siyah olarak adlandırılmak ve kültürel olarak merkezi olmak siyah eleştiri için önkoşuldur.

Feminist eleştirmenler, Anglo-Amerikan ya da Avrupa eleştiri paradigmalarını Afrika yazınının değerlendirilmesine uygularken çok dikkatli olmamız gerektiğini ileri sürerler. Örneğin ANC şairleri çalışmasında Lynda Gilfillan, ANC kadınları özgürlük hareketiyle çok fazla özdeşleştikleri için bu yazını eleştirirken kadın yazını yerine direniş edebiyatı olarak bakmanın daha doğru bir değerlendirme olacağını öne sürer (Bkz. Gilfillan, 1992).

Afrika eleştirisinin en önemli ilk basamağı mit ve arketip incelemeleridir. Örneğin Nijerya'nın ilk kadın romancısı, Flora Nwapa, *Edufa*'da (1969) sözlü diyalogları ve halk masallarını çokça kullanır. Benzer biçimde, Efua Sutherland, köylü toplumları eğitmek için Gana Oyun Stüdyosu'nu ve geleneksel sözlü oyun okulunu kurmuştur. Florence Stratton ve Cecily Lockett'in eleştirisi bu yüzden jinokritiktir ve kuramsal altyapısını oluşturmadan önce kadın yazını *bilincinin* oluşturulması gerekmektedir.

MOLARA OGUNDIPE-LESLIE

Daha karmaşık eleştiriye bir örnek ise Nijeryalı eleştirmen Ogundipe-Leslie'nin yazınıdır. Ogundipe-Leslie'nin Afrika eleştiri edebiyatına katkıları yoğun boyuttadır. Kaybolmuş ya da göz ardı edilmiş Afrikalı yazarları yeniden keşfetme süreci, Amos Tutuola'yı öncü bir Afrikalı gerçekçi olarak yerine oturttuğu için Ogundipe-Leslie'ye borçludur.

Ogundipe-Leslie Nijerya ve Amerika'daki üniversitelerde ders vermiştir ve Afrika feminist edebi temaları arayışı Chinua Achebe ve Wole Soyinka hakkındaki eleştirel makaleleri ve Afrika estetiği için yazdığı giriş yazılarıyla çakışır. Marksist bir eleştirmen olan Ogundipe-Leslie 'The Female Writer and Her Commitment'ta (Kadın Yazar ve Taahhütü) eleştirinin öğretici bir role ve geniş bir tuvale sahip olması gerektiğini öne sürer. Eleştiri kendini sömürgecilik zamanlarıyla, feminist ve modern alternatif değerler bulma ve sömürgecilik yaşanmışlıklarıyla ilintilendirmelidir. Bu kumaşın bir parçası, Ogundipe Leslie'nin önerdiği gibi, disipline edici materyaller ile olduğu kadar sosyal oluşumlar ve çeşitli ideolojilere verilen önemle de boyanabilir (Bkz. Ogundipe-Leslie, 1987). 'African Women, Culture and Another Development' (Afrika Kadını, Kültürü ve Bir Başka Gelişme) adlı daha eski bir makalesi eleştirinin kültürel materyalin ve ayrıca estetik öğelerin dışavurumunun nasıl olması gerektiği anlayışını yansıtır. Ogundipe-Leslie'nin ulusalcılığın totalize edici dilini Siyah feminist ve materyalist açılardan sorgulaması, ulusalcılığın yerine kültürün "Bir halkın 'varlığının' ve doğayla döğüşmeleri ve başka insanlarla kolektif bir grup halinde yaşamalarından doğan 'bilincinin' toplam ürünü" (Ogundipe-Leslie, 1984, s. 81) olarak tanımlanmasını koymuştur.

CAROLE BOYCE DAVIES VE ANNE ADAMS GRAVES

Davies ve Graves'in hazırladığı *Ngambika: Studies of Women in African Literature* (Ngambika: Afrika Edebiyatında Kadın Araştırmaları; 1986) bu konularla tam olarak ilişki-

li makalelerin bulunduğu ilk Afrika feminist derlemesidir. Davies Nijerya Ibadan Üniversitesi'nden mezun olmuş olan New York Üniversitesi Afro-Amerikan Araştırmaları profesörüdür ve Graves de Cornell Üniversitesi'nde Afrika Çalışmaları ve Araştırma Merkezi'nde çalışmaktadır. Araştırmalarının odak noktası feminist estetik ve çocuk edebiyatını olduğu kadar sözlü ve yazılı edebiyatı da içeren Karayip ve Afrika yazınındaki kadınlardır. Ngambika çağdaş Afrika feminist eleştirisinin bir yelpazesini sunan on sekiz makaleden oluşmaktadır ve Hausa kadınları şiiri (Mack), Igdo gelenekleri (Fido) ve Gikuyu toplumunda kadının rolü (Nama) çalışmalarını içermektedir. Kitabın sözlü şiir, kurmaca ve felsefeye dair çok çeşitli eleştiri yazılarını bir araya getirmekteki birincil amacı tam olarak feminist eleştiri ile siyah estetiği arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Editörlerin politik tanıklıklar ve sözlü metinler gibi birçok 'edebiyat' biçiminin tanıtımını kitaba dahil etmeleri, kategorileri ve geleneksel eleştiri geleneklerini gündeme getirmeye yardımcı olur. Tür kategorilerinin Afrikalı feminist eleştirmenlerce sorgulanması edebiyat tarihinin Batı'ya özgü geleneklerine yönelik anlamlı bir meydan okumayı temsil eder. Davies, belgelerle desteklenmiş, ikna edici giriş denemesinde, geleneksel Afrika eserleri içinde (ancak ille de onlardan alınmış olmayan) kadın kültürünü bağlamsallaştırabilen bir Afrika feminist eleştirisini savunur. Davies Afrika feminist eleştirisinin dört ana görevini tespit eder:

1) Afrikalı kadın yazarların genel ilkelerini geliştirmek; 2) Afrika Edebiyatında kadınların stereotipik imgelerini incelemek; 3) Afrikalı kadın yazarları ve Afrikalı kadın estetiğinin gelişimini incelemek; 4) Geleneksel sözlü edebiyatta kadınları incelemek. (Davies (1986) ss. 13-14)

Davies'in görevlerinden ilk ikisinin ardındaki dürtü, beyaz feministlerin genel olarak Mary Ellman'ın *Thinking About Women*'ıyla (Kadınlar Hakkında Düşünmek) başlayan imgeler ve genel ilkelerle bağlantısından kaynaklanır. Ancak beyaz Batılı feminist eleştirisi kadınların uğradıkları baskının kuramsal çözümlemesini metinsel belge-kanıtlardan ve yapı-sökümden ayırmaya, bunu etkinliğin ilk kısmını iktisat ve sosyolojiye, ikinci kısmını da edebiyat eleştirisine yerleştirerek yapmaya devam etti.

Afrika edebiyatındaki feminizm bu Batı'ya özgü emek bölünmesinden büyük ölçüde uzaklaşan bir ilgi merkezini temsil eder. *Ngambika*'nın feminist eleştirmenleri sesin, el kol hareketlerinin ve sözelliğin politik gücüne bir açıklama getirmek için edebiyatla politika arasında doğrudan bir bağlantı kurarlar. *Ngambika* Filomina Steady'nin *The Black Woman Cross-Culturally*'deki, izlenen yolun aksine yönelen çözümlemesi izler, bu çözümleme Afrika feminizminin herhangi bir tarifinin, kadın özerkliği ve işbirliğini içermek, annelik ve akrabalık ilişkilerine odaklanmak, gülünç olanı çok kullanmaları gibi Afrika kadının dilbilimsel tahriplerinin altını çizmek zorunda olduğunu ileri sürer. Bu yüzden Davies'e göre Afrikalı feminist kadınlar Afrikalı erkeklerle antik Afrika toplumlarının yüceltilmesini paylaşmak ve kadınların temsilini *sınırlayan* Afrika yazını özelliklerini incelemek zorundadırlar. Bu dengelemenin iyi bir örneği *The Joys of Motherhood*'da poligaminin bir çok bakımdan kadına yararlı olduğunu iddia eden Buchi Emecheta'dır. Ama diğer taraftan Emecheta kısır bir kadının kocası genç eşlere döndüğü zaman nasıl statü kaybettiğini gösterirken de dikkatlidir. *Ngambika*'nın yerli kültürlerin sorun konularını ve geleneksel Afrika sözelliği ile yakın ilişkilere yüzünü dönmüş olan Afrika feminist eleştirisine sesle-

nişi Avrupa merkezci eleştirel geleneklerin halk kültürü içerisinde görünmez oldukları görüşüyle belirlenmiştir.

LAURETTA NGCOBO

Britanya’da sürgünde olan Güney Afrikalı yazar Lauretta Ngcobo’nun siyah estetiğin oluşturulmasına çok değerli katkıları vardır. 1987 yılında hazırladığı *Let It Be Told* Britanya’daki siyah kadınların yazılarının ilk tarihsel derlemesidir. Ngcobo’nun inandırıcı girişi bugün Britanya’da bulunmakta olan (dikkate değer bir şekilde siyah Britanyalı *denilmeyen*) siyah kadınların kültürel deneyimlerinin geniş bir özetidir. Edebiyatın bu kültürün çok önemli bir parçası olduğunu öne sürer, çünkü edebiyat mirasın cisimlenişidir: “Bütün toplumun bastırılmış deneyiminde, inançlarında, gelişiminde ve değerlerinde yani kısacası evrensel gerçeklikte kodlanmış olan miras” (Ngcobo, 1987, s. 34). Derlemenin başlığı anonim ‘O’su [*It*] ve Kutsal Kitap tarzı emriyle daha geniş bir proje önerir. Ngcobo burada ve diğer yazınlarında da, bugün Britanya’da yaşanan sosyal çöküntülere ve olumlu siyah kadın modellerine olan ihtiyacı dile getirir. Afrika uygulamalarının unutulmuş olabileceğini, ama Afrika davranışlarının bundan sonra da yaşayacağını ve gelecek kuşaklara da taşınmak zorunda olduğunu savunur. Bu olay Britanya’da çok önemli bir konudur, çünkü Ngcobo’nun iddiasına göre “isyan işitilmeyenin dilidir”. Siyah estetik beyaz kültürün en önemli eleştirisini “isyan eden edebiyat” olarak yapmaktadır. Ngcobo’nun daha politik eleştirilere verdiği örneklerden bazıları lezbiyen yazar Barbara Burford, Joan Riley’nin otobiyografik Karayip romanı *The Unbelonging* (1985) ve Mere Collins’in Grenada ve Britanya’daki politik ve kültürel değişimlerle ilgili olan görüşleridir. Ngcobo Britanya’yı

“ait olmama” ve geçirgenliği olmayan resonansları göstermekte olduğu için ‘kayıp toplum’ olarak adlandırır ve şiiirin siyah kimliğinin ana kaynağı olduğunu, çok dilde şiir yazılabildiği, öznel olduğu, beraberlik temasına sahip olduğu ve (Karayipler’de olduğu gibi) performans sanatı olduğu için savunmaktadır. Ngcobo’nun belirttiği siyah yazınının yeni ve önemli özellikleri: İngiliz Genç Yazarlar Ödülü tarafından ilham alınan kuşaklar arası çatışma ve sürgün tarafından daha da güçlenmiş olan siyah toplumu. Bu özellikler kendini Ngcobo’nun sürekli kullandığı ‘biz’ zamiri ile ifade eder. *Double Colonization* (1986, Peterson ve Rutherford (haz.)) adlı derlemedeki ‘My Life and My Writing’ adlı makalesi materyal tecrübesi ve siyah feminist yazının özelliği tarafından belirlenen kültürel süper yapıyı ortaya çıkarır. Deneyimlerini ‘şehir’, ‘kır’, ‘sürgün’ ve ‘kitap’ olarak sınıflandırmaz. Ngcobo eleştirinin melezlik ve siyah feminizminin karışık bağlamları tarafından sunulan metinlerarası durumlar arasındaki gerilimine de önem verilmesi gerektiğini savunur. Güney Afrika’ya yakında yaptığı bir geziden bahsederken (*Kunapipi*, VXIII: 8, 1991 içinde), renk olgusunun üzerinde olması gereken kardeşlik zorlamalarını, beyaz ve siyah kadınlar arasındaki maddi farklılıklara dikkat çeker. Buna ek olarak Güney Afrika’da yeni politik durum siyah Güney Afrikalı kadınlar arasında sınıf ayrımlarına neden olmuştur. Ngcobo’nun “*African Motherhood: Myth and Reality*” (Afrika Anneliği: Mit ve Gerçeklik; 1988) adlı daha erken bir makalesinde olduğu gibi buradaki fikri politika ve edebiyat arasındaki ilişki üzerinedir. Makalesinde geleneksel toplumda kadının rolü ve Güney Afrika toplumunda marjinalleştirilmiş kadın imajı üzerine eleştirel bir bakış açısı ortaya koyar. ‘Four African Women Writers’da (Dört Afrikalı Kadın Yazar; 1984) olduğu gibi Ngcobo’nun bitmek bilmeyen çağrısı olumlu rol modelleri içindir.

KARAYİP FEMİNİST ELEŞTİRİSİ

Karayıpler’de kadın edebi geleneğini tanımlama çalışması Afrikalı kadınların edebi kültürlerine Afrika eleştirisinin verdiği değere benzer bir şekle sahiptir. Karayıpli eleştirmenler Karayip kadın geleneğini Karayip tarihi ve kadınların kendilerini ifade tarzlarındaki değişikliklerle ilişkilendirerek tanımlarlar. Yakın zamanda yazılmış birkaç metin, Afrika ve Batı öğretilerinde olduğu gibi Batı Hint Adaları öğretisinin de erkek egemen olduğunu belirtirler. Bu savunu Boyle Davies ve Fido’nun *Out of the Kumbla: Caribbean Women and Literature* (Kumbla Dışında: Karayip Kadınları ve Edebiyatı; 1990) adlı metnlerinin konusudur. Bu deneme derlemesi ana konulara odaklanır: Bireysel yaratıcılıktan çok toplumsal yaratıcılık, dışlanma ve sahip olmama konuları ve çok türlü yazının yaratılması. Karayip kadınlarını Karayip kültüründe yabancılaştıran dişi ‘Öteki’ sorununun, Avrupalı beyaz kadınların ‘Ötekilik’inden özel bir ‘fark’ı vardır. Örneğin, Batılı metinlerin ortaya koyduğu ‘Öteki’lik basit bir şekilde Avrupalı sahibin imajını güçlendirmekse, sömürüye maruz kalan Karayıpli bir kadın yazar yazmak için hem erkek egemenliğine hem de sömürüye karşı yazmak zorundadır. Bu, Evelyn O’Callaghan’ın, *Kunapipi*’nin Karayip yazınına ayrılmış özel sayısında yayımlanan Erna Brodber’in *Myal* adlı romanını incelerken özel olarak odaklandığı noktadır. O’Callaghan, Brodber’in sabitlenmiş bütünlüklü bir kadın düşüncesinden zekice kaçınmasının Karayıpli kadın için olumlu bir model oluşturduğunu öne sürer. Ayrıca Myal’ın konuşan sesi anekdotları, şarkıları, büyü sözlerini, istatistikleri, rüyaları ve lirik fantezileri eklektik bir Melez Dil söyleminde birleştirmiştir.

En büyük ve en önemli derleme S. R. Cudjoe tarafından yayına hazırlanan *Caribbean Women Writers: Essays from the First International Conference*'tır (Karayipli Kadın Yazarlar: İlk Uluslararası Konferanstan Denemeler; 1990). Kitap Rosa Guy, Phillis Allfrey, Merle Hodge, Grace Nichols, Michelle Cliff, Beryl Gilroy, Olive Senior daha birçokları gibi Karayipli çağdaş kadın yazarların otobiyografik ve eleştirel düşüncelerini ve Jean Rhys gibi bilinen Karayipli yazarların eleştirel makalelerini içerir. Cudjoe Karayip yazınındaki aşamaları belirler. Birinci aşama Karayip "kendiliği" düşüncesine kamusal bir şekil veren Sylvia Wynter'in *The Hills of Hebron*'u (1966) ile biter ve kişisel kendiliğe doğru yola çıkan Merle Hodges'un *Crick Crack Monkey*'i (1970) ile devam eder. Laura Niesen de Abruna'nın yazdığı 'Twentieth-Century Women' (Yirminci Yüzyıl Kadınları) adlı ana feminist makale Amerikalı filozof ve sosyal psikolog Nancy Chodorow'un çalışmalarının kuramsal okumalarına dayanarak çıkardığı daha 'kadıncı' [womanist] bireysel gelişmeye Cudjoe'nun verdiği önemi belirtir. De Abruna, öte yandan, Karayip kadınlarının yazınının özellikle Zee Edgel, Merle Hodge ve Jamaica Kincaid'in kişisel ilişkilerinde bulunan bakım etiği aradığını savunur. Koleksiyon İspanyol Antilleri ya da başka yerde egemen olan kadınların olumsuz imajını yok etmek için Fransızca, Flamanca ve İspanyolca konuşan kesin Karayip bibliyografyaları içerir.

Karşılıklı verimlileşen uluslararası Siyah feminizmde olduğu kadar bir bakım etiği ya da toplumsal ses arama düşüncesi Karayip yazınının Siyah feminizmde önemli ve tek bir yere sahip olduğu anlamına gelmektedir.

ÖZET

Siyah ve beyaz feminist eleştiri arasında farklar olduğu gibi Afrika, Amerika, Karayip ve İngiliz siyah feminizmi arasında da farklar vardır. 'Feminism with a small f' (Küçük f'li Feminizm) adlı eserinde Buchi Emecheta Batılı kadınlar cinselliğe fazla önem verdikleri için Afrika feminizmini Avrupa ve Amerika feminizmlerinden ayırır (Emecheta, 1988). Ayrıca, Jean O'Barr Kenyalı kadınların uluslararası olarak bilinen, ama yakın bir zamana kadar Afrika toplumlarında pek görülmeyen evlilik tartışmaları hakkında yazmaya başladıklarına dikkat çeker (O'Barr, 1987).

Afrikanlı eleştirmenler melezliği kutlarlar, ancak yüzeysel bir biçimde değil. Melezlik Afrika eleştirisinde geçmiş tarih öncesine kadar uzanan dinsel ve kültürel kalıbı temsil eder. Ayrıca Afrika feminist eleştirisi diyalojiktir. Metinler tek tek bağımsız eleştiri yazılarına pek az ilgi gösterirler, ancak daha ziyade siyah yazarların kolektif bir girişime katkıda bulunan tarihsel etkenler oldukları görüşünü benimserler. Örneğin, Efua Sutherland'ın oyunları, yalnızca toplumsal tiyatro oyunlarında toplumsal meseleleri ana hatlarıyla sergiler.

Son olarak, Afrika feminizmi cinsiyet rollerini kent kültürünün olduğu kadar, anaerkilliğin, Üçüncü Dünya manzaralarının, çok farklı kültürlerin ve akrabalıkların da şekillendirdiğini savunur. Zimbabwe edebiyatındaki kadın imgelerinin öncü bir tasvirinde, Rudo Gaidzanwa Zimbabweli kadın yazarların –Barbara Makhalisa, Stella Mandebvu ve Eunice Mthethwa ve başkaları– Zimbabweli erkek yazarlardan çok farklı bir biçimde yazdıklarına –örneğin, kadınlar kürtaj konusunda bir yargıya varmaksızın yazarlar– ancak Shona, Ndebele eserlerdeki tasvirlerle, Afrika'daki İngilizce eserlerdeki tasvirler arasında daha fazla ahlaki ve toplumsal farklar

bulunduğuna işaret eder (Gaidzanwa, 1985). Afrika feminist eleştirisi edebiyat eleştirisini, alanını genişletip karmaşık bir cinsiyet, ırk ve yazılı eser politikasına dönüştürerek, feminist estetiği yeniden kavramlaştırır.

Çeviren:

Devrim Yılmaz

Afro-Amerikan Feminist Eleştirisi

SEÇME OKUMALAR

Temel Metinler

Bambara, T. C. (1979) 'Commitment: Tony Cade Bambara speaks', *Sturdy Black Bridges: Visions of black women in literature* içinde, Bell, R. P., Parker, B. J. ve Guy-Sheftall, B. (ed.), New York: Anchor Books

Berry, L. ve McDaniels, J. (1980) "Teaching contemporary black women writers", *Radical Teacher*, 17

Carby, H. (1987) *Reconstructing Womanhood: The emergence of the Afro-American woman novelist*, New York: Oxford University Press

Christian, B. (1980) *Black Women Novelists: The development of a tradition 1892-1976*, Westport, Conn.: Greenwood Press

Christian, B. (1986) 'We are the ones that we have been waiting for: Political content in Alice Walker's novels', *Women's Studies International Forum*, 9:4, s. 421-6

Christian, B. (1989a) 'The race for theory', *Gender and Theory* içinde, L. Kauffman (ed.), Oxford: Backwell

Christian, B. (1989b) 'But what do we think we're doing anyway? The state of black feminist criticism(s) or my version of a little bit of history', *Changing Our Own Words: Essays*

on criticism, theory and writing by black women içinde, C. A. Wall (ed.), New Brunswick: Rutgers University Press

Christian B. (1990) 'The highs and lows of black feminist criticism', *Reading Black: Reading feminist* içinde, H. L. Gates (ed.), Londra: Penguin

Hooks, B. (1991) *Yearning: Race, gender and cultural politics*, Londra: Turnaround

Hull, G. T., Scott; P. B. ve Smith, B. (ed.) (1982) *All the Women Are White, All the Blacks Are Men, But Some of Us Are Brave: Black women's studies*, New York: The Feminist Press

Lorde, A. (1984) *Sister Outsider*, Trumansburg, NY: Crossing Press

Lorde, A. (1988) *A Burst of Light*, Londra: Sheba

McDowelll, D. (1989) 'Reading family matters', *Chaging Our Own Words* içinde, C. A. Wall (ed.), New Brunswick: Rutgers University Press

Roberts, J. R. (1981) *Black Lesbians: An annotated bibliography*, Tallahassee, Fla.: The Naiad Press

Smith, B. (1977) *Toward A Black Feminist Criticism*, New York: Out & Out Press

Smith, B. (ed.) (1983) *Home Girls: A black feminist anthology*, New York: Kitchen Table Press

Smith, B. (1990) 'The truth that never hurts: black lesbians in fiction in the 1980s', *Wild Women in the Whirlwind: Afro-American culture and the contemporary literary renaissance* içinde, J. M. Braxton ve A. N. Mclaughlin (ed.) (1990) Londra: Serpents Tail

Smith, V. (1987) *Narrative Authority in Twentieth Century Afro American Fiction*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press

Walker, A. (1983) *The Color Purple*, Londra: The Women's Press

[Renklerden Mor, Çev.: Armağan İlkin, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1984]

Walker, A. (1984) *In Search of Our Mother's Gardens*, Londra: The Women's Press

Walker, A. (1989) *In the Temple of My Familiar*, Londra: The Women's Press

Washington, M. H. (1980) 'These self-invented women: A theoretical framework for a literary history of black women', *Radical Teacher*, 17, s. 3-7

Washington, M. H. (1987) *Invented Lives: Narratives of black women (1860-1960)*, New York: Anchor/Doubleday

Giriş yazıları

Braxton, J. M. ve McLaughlin, A. N. (ed.) (1990) *Wild Women in the Whirlwind: Afro-American culture and the contemporary literary renaissance*, Londra: Serpents Tail

Collins, P. H. (1990) *Black Feminist Thought: Knowledge consciousness and the politics of empowerment*, Londra: Unwin Hyman

Evans, M. (1987) *Black Women Writers*, Londra: Pluto

Gates, H. L. (ed.) (1990) *Reading Black: Reading feminist*, Harmondsworth: Penguin

Pryse, M ve Spillers, H. (ed.) (1985) *Conjuring: Black women, fiction and literary tradition*, Bloomington: Indiana University Press

Russell, S. (1990) *Render Me My Song: African-American women writers from slavery to the present*, Londra: Pandora

Wall, C. A. (ed.) (1989) *Changing Our Own Words: Essays on criticism, theory and writing by black women*, New Brunswick: Rutgers University Press

Ek okumalar

Childers, M. ve hooks, b. (1990) 'A conversation about race and class', *Conflicts in Feminism* içinde, M. Hirsch ve E. Fox Keller (haz.), Londra: Routledge

Cooper, A. J. (1982) *A Voice from the South by a Black Woman of the South*, Xenio, Ohio: Aldine Printinting House

Gates, H. L. (1984) *Black Literature and Literary Theory*, Londra: Methuen

James, C. L. R. (1979) 'Wisdom: An interview', *Sturdy Black Bridges: Visions of black women in literature* içinde, Bell, P.R., Parker, B. J. ve Guy - Sheftall, B. (ed.) (1979) Garden City, NY: Anchor Books

Spacks, P. M. (1975) *The Female Imagination*, New York: Knopf

Spelman, E. V. (1988) *Inessential Woman: Problems of exclusion in feminist thought*, Londra: The Women's Press

Spillers, H. (1991) *Comparative American Identities: Race, sex and nationality in the modern text*, Londra: Routledge

Afrika ve Karayipler feminist eleştirisi

SEÇME OKUMALAR

Temel metinler

Aidoo, A. A. (1988) 'To be an African woman writer: An overview and a detail', *Criticism and Ideology: Second African writers conference* içinde, K. H. Petersen (ed.), Uppsala: Scandinavian Institute of African Studies s. 155-73

Cobham, R. ve Collins, M. (ed.) (1987) *Watchers and Seekers: Creative writing by black women in Britain*, Londra: The Women's Press

Cudjoe, S. R. (ed.) (1990) *Caribbean Woman Writers: Essays from the first international conference*, Wellesley, Mass.: Calaloux

Davies, C. B. ve Fido, E. S. (ed.) (1990) *Out of the Kumbula: Caribbean women and literature*, Trenton, NJ: African World Press

Davies, C. B. ve Graves, A. A. (ed.) (1986) *Ngambika: Studies of women in African literature*, Trenton, NJ: Africa World Press

Emecheta, B. (1988) 'Feminism with a small f, Criticism and Ideology: Second African writers conference in, K. H. Petersen (ed.), Uppsala: Scandinavian Institute of African Studies, s. 173-81

Gaidzanwa, R. B. (1985) *Images of Women in Zimbabwean Literature*, Harare: The College Press

James, A. (1990) *In Their Own Voices*, Londra: James Curry

Lockett, C. (1992) 'Preface', *Tulsa Studies in Women's Literature: South African women writing*, 11:1 (Bahar), s. 47-9

Ngcobo, L. (1984a) 'Four African women writers', *South African Outlook*, Mayıs

Ngcobo, L. (1984b) 'Do books alter lives: An interview', *Wasafari*, 1:1 (Güz) s.5-9

Ngcobo, L. (ed.) (1987) *Let It Be Told: Essays by black women in Britain*, Londra: Pluto

Ngcobo, L. (1988) "African motherhood -myth and reality", *Criticism and Ideology: Second African writers conference içinde*, K. H. Petersen (ed.), Uppsala: Scandinavian Institute of African Studies

Ogundipe-Leslie, M. (1980) 'The Nigerian literary scene', *Kiabara*, 3:2, s. 6-10

Ogundipe-Leslie, M. (1984) 'African women, culture and another development', *Journal of African Marxism*, 5, s.77-92

Peterson, K. H. ve Rutherford, A. (ed.) (1986) *A Double*

Colonization: Colonial and post-colonial women's writing, Munksgaard, Danimarka: Dangaroo Press

Roche, A. (1992) 'Women's literature in Algeria', *Research in African Literatures: Special issue North African literature*, 23:2 (Yaz) s. 209-17

Rushing, A. B. (1979) 'Images of black women in modern African poetry: An overview', *Sturdy Black Bridges: Visions of black women in literature* içinde, Bell, P.R., Parker, B. J. ve Guy-Sheftall, B. (ed.) (1979) Garden City, NY: Anchor Books

Stratton, F. (1990) "'Periodic Embodiments': A ubiquitous trope in African men's writing" *Research in African Literatures: Special issue critical theory and African literatures*, 21:1 (Bahar) s. 111-26

Tahon, M. B. (1992) 'Women novelists and women in the struggle for Algeria's national liberation (1957-1980)', *Research in African Literatures*, 23:2 (Yaz) s. 39-51

Giriş yazıları

Accad, E. (1990) *Veil of Shame: The role of women in contemporary fiction of North Africa and the Arab world*, New York: New York University Press

Brown, L. (1981) *Women Writers in black Africa*, Westport, Conn.: Greenwood

Bruner, C. H. (ed.) (1983) *Unwinding Threads: Writing by women in Africa*, Londra: Heinemann

Cobham, R. ve Ogunyemi, C. O. (1988) *Research in African Literatures: Special issue women's writing*, 19:2 (Yaz)

Gilroy, B. (1989) 'The woman writer and commitment: Links between Caribbean and African literature', *Wasafari*, 10 (Yaz) s.13-16

Jones, E. D. (ed.) (1987) *Women in African Literature Today*, Londra: James Curry

Kunapipi (1990) *Special Issue on Caribbean Writing*, xii: 3

Nasta, S. (ed.) (1991) *Motherlands: Black women's writing from Africa, the Caribbean and South Asia*, Londra: The Women's Press

Owomogela, O. (ed.) (1986) *African Literature in the Twentieth Century*, Nebraska: University of Nebraska Press

Saadawi, N. (1980) *The Hidden Face of Eve: Women in the Arab world*, Boston: Beacon Press

[Sıfır Noktasındaki Kadın, Çev.: Selma Demiroz, Metis Yayınları, İstanbul 1998.]

Schipper, M. (ed.) (1985) *Unheard Words: Women and literature in Africa, the Arab world, Asia and the Caribbean and Latin America*, Londra: Allison & Busby

Taiwo, O. (1984) *Female Novelists of Modern Africa*, New York: St Martins Press

Wasafari (1988) *Women's Issue*, 8 (Bahar)

İlave okumalar

Busby, M. (1992) *Daughters of Africa*, Londra: Jonathan Cape Ltd

Chinweizu, J. (1983) *Toward the Decolonization of African Literature*, Washington, DC: Howard University Press

Clayton, C. (1991) 'Post-colonial, Post-apartheid, Post-feminist: Family and state in prison narratives by South African Women' *Kunapipi: Special issue an altered aesthetic*, xiii: 1/2, s. 136-65

De Abruna, L. N. (1990) 'Twentieth century women: Writers from the English-speaking Caribbean', *Caribbean Women*

Writers: Essays from the first international conference içinde, Wellesley, Mass.: Calaloux

Gilfillan, L. (1992) 'Black women poets in exile', *Tulsa Studies in Women's Literature*, 11:1 (Bahar) s. 79-95

Kuzweyo, E. (1985) *Call me Woman*, Londra: The Women's Press

Little, K. (1979) "The sociology of urban woman's image in African literature", *West Africa*, 3, 10 ve 17 (Eylül)

Moses, Y. (1990) "... but some of us are (still) brave", *The Women's Review of Books*, vii: 5 (Şubat) s. 31-2

Mugo, M. G. (1978) *Visions of Africa: The fiction of Chinua Achebe, Margaret Lawrence, Elspeth Huxley, Ngugi wa Thiong'o*, Nairobi: Kenyan Literature Bureau

Ngugi, W. T. (1972) *Homecoming*, Londra: Heinemann

O'Barr, J. (1987) 'Feminist issues in the fiction of Kenya's women writers', *Women in African Literature Today* içinde, 5, Jones, E. (ed.), Londra: James Curry

O'Callaghan, E. (1990) 'Engineering the female subject: Erna Brodber's *Myal*', *Kunapipi*, xii: 3, s. 93-103

Ryan, P. (1992) 'Black women do not have time to dream: The politics of time and space', *Tulsa Studies in Women's Literature*, 11:1 (Bahar) s. 95-102

Steady, F. (1981) *The Black Woman Cross-Culturally*, Cambridge, Mass.: Schenkman

Tate, C. (1983) *Black Women Writers at Work*, New York: Continuum

Lezbiyenliğin keşfi dümdüz değildir çelişkilerle kuşatılmıştır. Örneğin, 'homoseksüellik' kavramı, en azından İngiliz dilinde, XIX. yy.'a kadar yoktu. Jonathan Katz'a göre 'ho-

moseksüellik' [*homosexuality*] terimi 1865'te, Alman livata yasası reformcusu Karl Maria Kertbeny tarafından yaratıldı (Bkz. Katz, 1990). Bu yüzden, 'homoseksüellik' başlarda bir hukuk terimiydi, daha sonraları heteroseksüel-olmayan yazının çoğunlukla fantastik Ütopyacı dünyasını barındıramayacak kadar yaptırımcı tıbbi bir sınıflandırma olmuştur.

XIX. yy. kadın yazarlarının özel erotizmi ve kamusal heteroseksüelliği homososyal ya da 'lezbiyen' olarak adlandırılmalı mıdır? Ve 'lezbiyen' terimi, belli bir grup kadına mı yoksa kadın-kimlikli tüm kadınlara mı uygulanmalıdır? Şimdilerde lezbiyen eleştiri, Adrienne Rich'in bütün kadın-kimliklileri 'lezbiyen süreklilik' [*lesbian continuum*] kavramından, lezbiyen yazının heteroseksüellerin yazınından kesinlikle farklı olduğu inancına kadar, lezbiyenliğin ne olduğuna dair keskin bir şekilde yarışan düşüncelerden oluşur. Feminist eleştirinin en önemli başarılarından biri cinsellikle cinsel kimliğin ayrı sosyal ve analitik kategoriler olduğunu göstermek olduğuna göre cinsellik tek taraflı olarak kimliği oluşturur, iddiasında değilim. Fakat, bilinçli ya da bilinçdışı, birinin cinsel tercihinin altında yatan gerçek, cinsel nesnenin toplumsal cinsiyeti herhangi bir bireysel kimliğin tek belirleyicisi olmadığı halde, kişinin kültürel beklentilerini ve seçimlerini etkilemesidir.

Bu, şu ilginç soruyu ortaya çıkartıyor: 'Normaller' [*straights*], lezbiyen okurları olabilirler mi? Tabii ki, *tek* bir lezbiyen okuma tarzı yoktur. Siyah bir lezbiyen gibi okumakla beyaz bir lezbiyen gibi okumak aynı şeyler değildir. Lezbiyen eleştiri, birkaçı özcülüğe ya da lezbiyen kimliğin doğuştan olduğu inancına yakın, diğerleri heteroseksüellere ya da lezbiyenlere eşit uygunlukta çifte bakış açısı sunan birçok yaklaşım öne sürmektedir. Adrienne Rich'in erken eleştirisi ("Vesuvius at Home: The Power of Emily Dickinson" (Evde Ve-

zûv Yanardağı: Emily Dickinson'ın Gücü), 1975) lezbiyen kimlikle lezbiyen şiir arasında yakın bir benzerlik olduğunu söyler ki bu 'özcülük'ün bir versiyonu olarak kabul edilebilir. Rich, denemesinde Dickinson'un hayatının onun sanatını yapılandırdığını gösterir. 'Şifreleme yaklaşımları' –özellikle Catharine Stimpson'unkiler (aşağıya bakınız)– Gertrude Stein'in ve başka yazarların yazılarındaki dil şifrelerini ve maskelerini tasvir eder, bunlar yazarın tecrübelerini paylaşabilen lezbiyen okuyucuya *bağımlı* şifrelerdir.

Başka eleştirmenler, özellikle Bonnie Zimmerman, biyografik ve şifreleme yaklaşımlarından, ana görüş kültüründeki azınlıkların iki yanlı görüşünden çekilmiş 'çift vizyon' kullanımına kaymıştır. Zimmerman'ın iddia ettiği gibi, eğer lezbiyen kimlikler, benliğin tarihsel görüşüne bağlı olarak kavramsalsa, heteroseksüellerin, burada, lezbiyenler gibi okumaları mümkündür. Ayrıca, Zimmerman'ın çalışması (aşağıda tartışıldı), eğer bireyin temsil ettikleri, aynı anda kadın imgelerini ön plana çıkartabiliyor ve örneğin, Jeanette Winterson'un *Oranges Are Not The Only Fruit*'ta* (1985) yaptığı gibi bu imajların kurgusunu tartışabiliyorsa, özcülük ve sosyal yapı arasındaki boşluğun yeniden düşünülmesini önerir. Benim düşüncem, Biddy Martin tarafından tasvir edilen şu düşünceye yakındır - "Lezbiyenlik konuşulacak bir konudur." (Martin, 1988, s. 113). Çağdaş lezbiyen eleştirinin işi bu endişeleri tanımlamak ve bunlara anlaşılabilen ifadeler yüklemektir.

Yaratıcı yazın, lezbiyen eleştirinin hayli olumlu bir özelliğidir. Lezbiyen kurguyla ilk beklenmedik karşılaşma, 'anlaşılr' lezbiyen hikâyelerde hayli sık görülen anahtar andır. Birinci tekil şahıs kurgular, lezbiyen feminist yazının önemli bir parçasıdır. Böyle kurgular genellikle, heteroseksüel top-

* *Tek Meyve Portakal Değildir*, Çev.: Sevin Okyay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000. (Ed. n.)

lum tarafından yaratılan, edebi değeri olan veya olmayan, geleneksel fikirlere saldıran lezbiyen kimliğin kalıplaşmış korkunç fikirlerini eleştirir. Ve lezbiyen yazılar, kültürel açıdan uygun, 'görsel' lezbiyen modellerin yokluğuna rağmen, lezbiyen kimliğin oluşumunda özel bir önem taşır. Yaratıcı lezbiyen yazarlar, genellikle, zenginlik ve biraz yenilik düşüncesiyle, edebi geleneğe gönderme yaparlar. Örneğin, ifade edilemeyişi anlatmak Susan Griffin'in amacıdır. 'Thoughts on Writing' günlük biçimindedir ve Griffin'in 'edebiyat'ı hakkında bir eleştiridir.

Griffin güne, toplumda 'Öteki'nin (lezbiyen veya siyah) sesinin, 'şiirin sesinin anlamı'nın edebi formunda yerini alıp alamayacağını merak ederek başlar (Griffin, 1980, s. 115). Bir başka deyişle lezbiyenler, dışlananlar olarak, ayrıcalıklı bir algıya, geleneksel tarzlarda çalışanlarda görülmeyen daha geniş bilgiye sahiptir (Griffin bunu 'eşzamanlılık' diye adlandırır). Bu görüşte açıkça ifade edilen, edebi kelimelerin gerçeği yansıtmadığı, fakat alternatif bir anlam sistemini sağlayabileceği düşüncesidir.

Ayrıca, lezbiyen eleştirmenler, lezbiyen eleştiri teknikleri yaratmadan önce, bir lezbiyen edebiyat geleneği bulmak zorundaydılar. Bu durumun acilen ortaya çıkardığı afallatıcı soru şudur: "Lezbiyenlik nedir?" Lezbiyen yazar Valerie Miner şunu öne sürer: "Bu, şu hassas soruyu ortaya çıkartır: Lezbiyen roman nedir?". Yazar, bir lezbiyen romanın "kadın-kimlikli terimi"nden kaynaklandığını öne sürer (Miner, 1990, s. 20). Bu merkezi düşünce –cinselliğin *nesnesinin* cinselliğin seçimini, bir şekilde, şekillendireceği düşüncesi– ayrıca Virginia Woolf'un, merkezi karakterine toplumsal cinsiyetini, yüzyılları ve kurmaca tarzlarını değiştirterek özgül kimlik için heteroseksüel fetiş yikan, *Orlando** adlı romanına da

* Orlando, Çev: Seniha Akar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

mührünü vurur. Woolf'un romanı, değişmez bir karakterle özdeşleştiği kadar değişen durumlara da odaklanacak bir okur ister.

Miner'ın tanımı bir dizi lezbiyen deneyimi *sağlığına kavuştururken*, özelliğini kaybetme tehlikesi içindedir. Özellikle Griffin, cinsel farklılık gereğinin temsilcisi olan edebi geleneğin parçalanmasının, özel meydan okumalardan çok, sembolik bozulmalar olduğunu öne sürer. 'Lezbiyen' kavramı, basit bir benzetme değil, bir diğer yönden gelen ideolojik bir *konumdur*. Lezbiyen edebiyat eleştirisi, lezbiyen kurmaca yazarlarına olduğu kadar, lezbiyen kuramcılara da çok şey borçludur.

1970'lerin başlarında, lezbiyen kuramcılar **Grace Atkinson** ve **Charlotte Brunch**, lezbiyenlerin feminizmin radikal-leri olduğunu öne sürüyorlardı. Lezbiyen, kadınların üstünlüğüne inanan kadın demekti. 'Lezbiyen', kadın kimliğinin alternatif bir modelinin kaynağıydı. Bundan da öte, kadın-kimlikli kadınlar olarak lezbiyenler dişil deneyimin *normunu*, heteroseksüellik de baskının *anormal* bir şeklini temsil ediyordu. Bu radikal kuramın mantığı açıktı. Sadece lezbiyenler, tamamıyla uygun bir kadın merkezli analiz ortaya koyar. Edebiyattaki lezbiyen deneyimin 'gerçekliği'nin açığa kavuşturulması ve bunun kadın tarihinin bir parçası yapılması gerekiyordu.

Nesne seçiminin ve edebi sonucun böyle bir izomorfizmi değişik metinler arasında açıkça bağlantılar ve benzerlikler öne sürerken lezbiyen kimliğin doğasını hâlâ açık bırakmaktadır. Teresa de Lauretis, lezbiyen film hakkındaki denemesinde, temsilleri ve temsil *edilebilenleri* değiştiren filmlerle, lezbiyenliğe anlayışlı yaklaşan, ama herhangi bir yeni lezbiyen temsil öne sürmeyen filmler arasında kullanışlı ayrımlar yapar (Bkz. de Lauretis, Fuss, 1991 içinde). Ancak, benzer

edebi eserler olabilir, yine de farklılıklar elde edilebilir ve bu farklılıklar baskılı vurguları ortaya koyan heteroseksüel ve ataerkil bağlamların izlerini taşıyacaktır. Bu yüzden, birçok eleştirmen, lezbiyen estetiği tanımlama çabalarında, lezbiyen tecrübenin kültürel yapılanmadan etkilenme yollarını keşfederler. Örneğin, Bonnie Zimmerman, 'Exiting from Patriarchy'de (Ataerkillikten Çıkış) (1983), 'lezbiyen'in, güçlü dişil rol modelleriyle birleşmiş şiddetin olmadığı inançlarla da ilgilendiğini öne sürerken, lezbiyen temsillerdeki kültürel ve tarihi farklılıklara dikkat çekerek bir metni lezbiyen olarak karakterize eder.

Lezbiyen eleştirinin yüz yüze geldiği bir anahtar görev de 'ortaya çıkan' ikinci dalga edebiyatı önceleyen yazının nasıl değerlendirileceğidir. Burada, lezbiyen eleştiri cinsiyet tarihçilerine, özellikle Michel Foucault tarafından sağlanan, kolayca açıklanamayan ve üzerinde kavis oluşturulan açıklamalara çok şey borçludur. Foucault'nun *History of Sexuality* (Cinselliğin Tarihi; 1978) adlı yapıtı, Batı'daki cinselliğin tarihi yapılanması üzerine önerici anlayışlar sunan bir dönüm noktası çalışmasıydı. Foucault, cinsellik hakkındaki yazıların (söylemlerin) XIX. ve XX. yüzyıllarda büyük ölçüde geliştiğine dikkat çeker. Ona göre, cinsellik bir birey hakkında 'doğru'ya işaret etmeyi seçtiği için 'cinsellik', büyük tıbbi, antropolojik, biyolojik ve pedagojik söylemler dizisi halinde ağı düşürülmektedir. Fakat, böyle söylemler, cinselliğe açık olmayı ve düşüncenin özgürleştirilmesini vurgulayan bu diziden çok, cinselliği özel normlarla sınırlayan yeni cinsel uygulama sınıfları yarattılar. Daha sonra toplum, bu yapılanmaların bireylerin doğuştan gelen özellikleri olduğuna inanmaya başladı. Ayrıca Foucault, cinselliği aslında cinsellik söylemlerinin ürettiğini öne sürer. Edebiyatta cinsel farklılığın temsilleri üzerine herhangi bir araştırma, işte bu yüzden, kültürde

bulunan biçimlerden, kavramlardan ve söz dağarcığından ayrılamayacaktır.

Foucault'nun eleştirisi, lezbiyen eleştirinin, cinsellik üzerine düşünmenin özselci ya da doğallaştırıcı (Örneğin, Radclyffe Hall'un 1928'de çıkan *The Well of Loneliness*'indeki (Yalnızlık Kuyusu) üçüncü cins ya da Urania'cı lezbiyenlik kavramı) bir tarzının ötesine, kültürel bağlamlar, bunlar ve edebi öznellik arasındaki etkileşim ve hatta 'ters' bir söylem ya da öz-temsili konusunda sorulara geçilmesine yardım etti. Bu yüzden, lezbiyen eleştiri genellikle akademinin dışından, örneğin Audre Lorde'un yazılarından meydana geldi. Katie King, 'Producing Sex, Theory and Culture'da, AIDS eylemciliği gibi, "gey [gay = erkek eşcinsel] kültürünün seks radikal üretimleri"ni içeren bir dizi lezbiyen eleştiriye tanımlar. King, feminist düşüncede önemli bir rol oynayan 1990'ların lezbiyen biliminin "şimdi akademide yerinden edildi"đini öne sürer. Fakat, tarihsel olarak lezbiyen eleştiriye ilk yardım eden akademik feminist eleştirydi. Lezbiyen eleştirinin, ikinci dalga feminizmde ortaya çıkması gey özgürlüğü hareketinin gelişimiyle olmuştur. Edebiyat kanonunun ve fallik edebi geleneklerin feminist bir eleştirisi olmadan, bir ayrı ya da devamlı kavramının, lezbiyen eleştirinin zihinde canlandırılması zordu. Biddy Martin'in 'Lesbian Identity and Autobiographical Difference(s)'da (1988) belirttiği gibi, lezbiyen eleştiriye sağlam temeller kazandıran, kadın-kimlikli kadınların tarihinin ve kadınların dostluklarının feminist icadıdır. 1970'lerde, lezbiyen kadınlar tarafından yapılan önemli edebi katkılar üzerinde ısrar eden feminist eleştirinin parçaları yeniden düzenlendi. İlk ve en önemli, lezbiyen feminist denemelerden biri, Adrienne Rich'in 'When We Dead Awaken: Writing as Re-Vision'ıydı (1971). Yazı, görünebilirlik ve görünmezlik, taze gözlerle görme, öznel/fiziksel deneyimle sıkıca örölü yeni bir edebi gelenek ihtiyacı sorunlarının üze-

rinde durulması konusunda ısrarlıdır. Edebi olarak kendini yansıtabilme yollarının bulunması ihtiyacı, lezbiyen eleştiride baskı yapan bir unsurdur. Feminist eleştirinin istekle genişlemesiyle desteklenen kendisinin bilincinde olan eleştiri yazısı Ulusal Kadın Örgütü'nün lezbiyen yönetim kurulunda ortaya çıktı (1977). Lezbiyenler, heteroseksüellerin varsayımlarına derin bir şekilde meydan okudu. Beyaz ve heteroseksüel ırkçılığa daha önemli bir meydan okuma, Barbara Smith'in, Toni Morrison'un *Sula*'sına karşı gelen lezbiyen okuması olan öncü eseri *Toward a Black Feminist Criticism* (Bir Siyah Feminist Eleştiriye Doğru; 1977) ile geldi. Diğer öncü eleştiri yazılarının arasında Ann Shockley'in *'The Black Lesbian in American Literature: An Overview'* (Amerikan Edebiyatında Siyah Lezbiyen: Genel Bir Özet; 1979) ve örneğin, Gloria T. Hull'un Alice Dunbar Nelson hakkındaki çalışması (1982), J. R. Robert (1981) ve Barbara Greir'in (1981) bibliyografileri gibi siyah lezbiyen yazarların edebi ve bibliyografik araştırmaları yer alır.

Lezbiyen eleştiride ana tema, bağımlı lezbiyen yazının 'gerçek' doğasını tanımlamakla, 'gerçek' lezbiyen kadınların tarihini tanımlamak arasındaki gerilimdir. *Lesbian Fiction*'ın (Lezbiyen Kurmacası; 1981) giriş bölümünde Elly Bulkin'in öne sürdüğü gibi, ilk görev, lezbiyen yazarlar bulmak kadar lezbiyen kadınların tarihini de araştırmaktır. Diğer disiplinlerdeki (özellikle antropoloji, sosyoloji, tarih ve psikoloji) akademik kurul lezbiyen meselelerinde saygı talep ettiler ve edebi lezbiyen eleştirinin çalışmalarını desteklediler. Örneğin, Dolores Klaich'in *Woman Plus Woman: Attitudes Toward Lesbianism*'i (Kadın Artı Kadın: Lezbiyenliğe Yönelik Tutumlar), Carroll Smith-Rosenberg'in *'The Female World of Love and Ritual'*ı (Aşk ve Törenin Kadın Dünyası; 1975) ile aynı sırada yayımlandı. Smith-Rosenberg'in şaşırtıcı derecede etkili de-

nemesi, *Signs*'ın ilk sayısının açılış yazısıydı ve XIX. yy.'da kadınların dostluklarındaki kalıpları inceliyordu. Bu denemede, Smith-Rosenberg, cinselliğın devamı ve sürekliliğı için belirlenmiş cinsel kimlik kavramının ve hatta belirlenmiş cinsel tercihlerin aksini öne sürerek, Adrienne Rich'in '*Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence*'ını (Zorunlu Heteroseksüellik ve Lezbiyen Varoluşu; 1980) önceliyordu.

Bibliyografiler, edebiyat tarihini araştıran ve alternatif bir kanon yaratmak isteyen lezbiyenlere, önemli değeri olan öncü derlemeler sağıyordu. Barbara Greir'in *The Lesbian in Literature: A Bibliography*'si (Edebiyatta Bir Lezbiyen: Bir Bibliyografi; 1981) lezbiyen okurlar ve bilginler için ilk önemli çağdaş kaynağı oluşturdu. Greir, *The Ladder* adlı lezbiyen dergide kitap eleştirmeniydi ve bu ve diğeri feminist dergiler *Sinister Wisdom*, *Chrysalis*, *Conditions* ve *Signs* görünmeye başlayan lezbiyen edebiyatın başlangıçlarıdır. *Conditions*'da yayımlanan ilk röportajlar, (sonradan göreceğimiz gibi) lezbiyenliğın en geniş tanımı olan "kadın-kimlikli deneyim"i öne süren Adrienne Rich'le yapılmıştı.

Lezbiyen eleştirinin ilk görevi bir lezbiyen edebiyat geleneğini kurmaktı. Fakat, siyah feminizmde olduğu gibi, bu görevin de üstesinden gelince, başka odaklar ortaya çıkmaya başladı. Bu gelişme, en güzel, *The Ladder*'daki lezbiyenliğın bir kısım temsilcileriyle göz önüne serilebilir. 1956'dan 1972'ye kadar yayımlanan bu dergi, dönemin lezbiyen kültürü üzerine en açık ve çoğunlukla tek bulunan yazılı yorumdur. Lezbiyen eleştiri ve felsefesinin anahtar çıkışı, lezbiyen eleştirinin feminist olduğundan daha çok kuramsal olduğu yolunda önemli bir belirleyici olmasını sağıladı.

The Ladder'a katkıda bulunanlar, önceleri feminist kaygılardan kaçındılar. Yazarlar, belirgin olarak eril zamir kullandılar, eril ve dişil homoseksüelliğın aynı kültürel ve sosyal sı-

nırlamanın öznesi olduğunu varsaydılar. Birçok lezbiyenin feminizm hakkındaki gelişen yorumları, lezbiyen eleştirideki değişikliklere ve yeniden tanımlamalara yol açtı. Feminizm seçmeli bir söz dağarcığı sağladı. Eğer cinsellik özgürce ya da bilinçsizce “seçilebilseydi”, böylece eleştirel metinde, lezbiyeni eril bir dünyayla (ve dolayısıyla eril bir edebi gelenekle) bağlantılı olarak tanımlamaktan edebi yaratıcılığın daha problematik ve daha heyecanlı bir anlatımına hareket edebilirdi. Lezbiyen eleştirmenler ataerkil eleştirinin kültürüne ve diline açıkça politize edilmiş alternatiflerle saldırıda bulunabilirlerdi.

Lezbiyen çalışmalar, lezbiyen edebiyat tarihinin keşfedilmesine öncelik verdi. Elly Bulkin, *Lesbian Fiction* (Lezbiyen Kurmacası; 1981) ve *Lesbian Poetry* (Lezbiyen Şiiri; 1981) adlı derlemelerinde 1880’lerde Octave Thanet ile başlayan lezbiyen yazının uzun geleneğini anlattı. Bulkin’in metinleri, 1930’lar gibi belli on yılların politik ikliminin ve kültürel koşullarının iyi taraflarıdır. Bulkin, lezbiyen yazının gelişimini doğrusal bir tarih olarak tanımlar. Bu tarih, lezbiyen kadınların negatif edebi imajının yapısökümüyle başlar, pozitif lezbiyen rol modellerinin övülmesine gider ve büyüyerek farklılığa duyulan titiz ve soğurucu bir ilgi olur. Bulkin, diğer birçok lezbiyen eleştirmen gibi, bu süreci hayranlık duyduğu, kendisiyle özdeşleştirdiği kendine ait koşullar ve tarih duygusu oluşmadan önceki pozitif rol modelleriyle başlayan kariyer yörüngesiyle birinci elden tecrübe etti.

Ancak, lezbiyenliğin tarihi en yoğun açıklamasına Lillian Faderman’ın *Surpassing the Love of Men: Romantic Friendship and Love Between Women from the Renaissance to the Present* (Erkeklerin Aşkını Aşmak: Rönesanstan Günümüze Kadınlar Arasında Romantik Dostluklar ve Aşk; 1981) adlı yapıtı ile ulaştı. Başlığının gösterdiği gibi Faderman, lezbiyen edebi-

tın dört yüz yıllık tarihini anlatır. Mary Wollstonecraft ve Anna Seward gibi birçok yazarı heteroseksüellikten 'kurtarır' ve XX. yy. başlarının popüler magazin hikâyelerini dahil etmek için kurgudan hikâyeye kadar uzanıp gider. *Odd Girls and Twilight Lovers: A History of Lesbian Life in Twentieth-Century America* (Yalnız Kızlar ve Alacakaranlık Âşıkları: Yirminci Yüzyıl Amerika'sında Lezbiyen Hayatın Tarihi), onun erken metinlerine ayrıca lezbiyen hayatın ve kültürün detaylı bir sosyal tarihini de inşa eder.

Faderman'ın çalışması ona birçok hayran aynı zamanda da büyük ölçüde eleştiri kazandırdı. Saldınlar, Faderman'ın lezbiyenliğin modern bir olgu olduğunu öne süren tarih görüşü ve lezbiyen kültürü cinsel tecrübenin önemini merkezi-leştiren lezbiyenliğin daha çağdaş tanımından koparma isteği üzerine odaklanır. Sonja Ruehl ve diğerleri, Faderman'ın, Ruehl'a ve diğerlerine göre, esas cinsel deneyimin içinde olan, lezbiyenlerin ezilmişliğinde ve tecrübelerinde neyin özel olduğunun açıklanmasını istediler (Ruehl, 1982). Faderman, lezbiyen temsillerle lezbiyen sosyal gerçekliği özdeşleştirme eğilimindedir. Ama Faderman sadece geçmiş yazarlara sahip çıkarak bir lezbiyen gelenek yaratmakla kalmamış, ayrıca lezbiyen edebiyat tarihini saygıdeğerleştirerek daha çok kadının lezbiyenlik hakkında yaratıcı düşünmesini mümkün kılmış, böylece cinsel bir pratik olarak lezbiyenliğin mülkünü genişletmiştir. Lezbiyen edebiyat tarihini tümüyle yazabilmek, daha geniş kapsamlı bir lezbiyenliğin tanımlarını ve anlamlarını araştırmayı gerektirir. Margaret Cruikshank bu eleştirileri eğitici materyallerin geniş koleksiyonuna *Lesbian Studies* (1982) ile filizlenen kadın çalışmaları programının güvenli ortamına dayandırır. Kitap, lezbiyenlerin edebiyat yanında psikoloji, sosyoloji ve tarihe bakış açılarının da antolojisi niteliğindedir. Cruikshank, lezbiyen çalışmalarındaki akademik

yapıtların çeşitliliğini gösterirken, ek olarak çoğu katılımcının hayatlarını ve işlerini oluşturduğu bağlantıları tarif ederek bu çeşitliliği içerikselleştirir. Birçok denemedeki yaygın görüş, çok aşamalı bir bakış açısına gerek olduğudur. Ona göre, feminist program 'Öteki olarak kadın'ın cinsiyetçi mitiyle çelişir, ama yine de altı çizili bir 'Öteki olarak lezbiyen' düşüncesini bırakır. Cruikshank'ın esas odağı edebiyat ve edebiyat eleştirisidir, çünkü onun da açıkladığı gibi neredeyse ona gönderilen tüm örnek programlar edebiyat kursları içindir. Edebi bilimler ve bu nedenle edebiyat eleştirisi, lezbiyen düşüncesinde önemli bir rol oynar. Lezbiyen çalışmaların özel kaynakları, Cruikshank'ın belgelemeye devam ettiği çok önceki devirlere dayanan lezbiyen yazılarına ve tarihin yıkılmasına kadar kök salmıştır (Bkz. Cruikshank, 1992).

Monique Wittig'in "lezbiyenler kadın değildir" tartışması toplumsal cinsiyet ile heteroseksüelliğin yarattığı cinsellik arasındaki ilişkiye meydan okur. Madem ki kadınlar heteroseksüel toplumsal düzende sabit bir yer tutmaktadır, o halde biri eğer bu yeri işgal etmiyorsa o bir kadın değildir. Dolayısıyla lezbiyenler kadın değildir (Bkz. Wittig, 1980). *Lesbian Peoples: Materials for a Dictionary*'de (1979) Wittig, lezbiyen metinlerde lezbiyen okurların aradığı duyarlılığı tarif eder. Lezbiyen yazarlar okurun cinselliğin farkına varışını güçlendirmek için sık sık cinsel yeterlilikleri tanımlarlar. Lezbiyen yazarların dilinin şekli (metinsellik), kadın yapıları ve cinsel deneyimleri (cinsellik) arasında devamlı olarak yaptıkları anolojiler, eleştiri ve edebiyata daha çok katlı, karmaşık yazı ve okuma modellerinin kapılarını açar. Örneğin Wittig, semboller ve anaerkil mitleri aşırı ölçüde kullanarak uzlaşımalsal türleri yıkar. Anahtar aracı 'j/e'de olduğu gibi, zamirlerin ve karakterlerin karışıp kaynaşmasına izin vererek, metinsellik ile cinselliğin ikizleşmesini uç boyutlara taşır.

Lezbiyen eleştirmenler için tüm edebiyat, sürekli alt metinlere blnmekle ve eleştirinin empoze etmek istediği sade anlamlardan kaçmakla tehdit ediyor. Lezbiyen eleştiri, devamlılığı için sabit yorumlama kanısını reddetmeye dayanıyor. Eleştiri, edebi bir yapıyı ‘lezbiyen’leştirerek, kadınlar hakkın daki çok sayıda karşıt fakat potansiyel olarak metonimik görüşün çekim alanı olarak iş görebilir. Örneğin, bazı lezbiyen yazarlar Gertrude Stein gibi alegorik anlamlar yaratmak için kriptik kodlar kullanır; böylece lezbiyen eleştiri, Jill Johnston’un *Lesbian Nation*’da (Lezbiyen Ulusu; 1973) gösterdiği gibi, homofobik söz dağarcılığını altüst etmek için düşlerle gazeteciliği karıştırabilir.

Çeviren:

Banu Mutaşlar

ÖZCÜLÜK VE YAPI

nemli sorunlar hâlâ duruyor: Bir lezbiyen okuma ‘zde’ mi farklıdır, yoksa ‘seçilmiş’ ve yapılandırılmış mıdır ve biz lezbiyen kültürler *arasındaki* farklılıkların değerini nasıl verebiliriz? Katı feminist teori belki lezbiyen kültürün ayrılığını güçlendirmek için çok uzun süre kullanıldı. Barbara Smith’in iddia ettiği gibi, lezbiyen kültürlerin ‘ayakta kalmaları’ ‘bizim yüzlerimizde çok sayıda kültürel yansımaların görünmesi’ yeteneğimize dayanır (Smith, 1990, s 220). Lezbiyen okuma bu yüzden çok sayıda çelişki önerir. Birincisi, özdeşleşmeler için bir uzam yaratabilir, rneğin, Elly Bulkin’in *Lesbian Fiction*’a yazdığı parlak nsz gibi. Bulkin denemesine yankılanan “Bir sürü lezbiyen kurmaca kitabı yaktım.” açıklamasıyla başlar (Bulkin, (1981) s. xi). 1950’lerin sonunda ve 1960’ların başlarında Bulkin, lezbiyenlerin kitapları gizli gizli aldığını ne sürer:

Onları evin içine sokardım ... Çeyrek poundluk çikolatalı fındıklı çöreklerle doğru ilerleyerek, kimsenin kapıyı çalmayacağını, beni kitabımı yastık altına kaydırmaya zorlamayacağını umarak. Kitaplarımı daima akşamları okurdum, hep bir oturuşta bitirirdim, uyumadan önce onları hep yakardım (Bulkin (1981) s. xi).

‘Ergen’ [*adolescent*] ihlali ve yasaklanmış hazı imgeler ve metinsel hazın bedensel haz ve tüketimle birleşmesi, lezbiyen kuramın dışıl arzu ve cinsel metinselliğe verdiği şu anki değerle uyuşur (Bkz, örneğin Luce Irigaray’ın çalışmaları).

İkincisi, constructionism kavramı, bize, lezbiyen yazının, ayrı hatta ‘özel’ [*essential*] bir lezbiyen geleneği kutlarken, nasıl değiştiğini ve tarihi dönemlerde nasıl farklı bir şekilde şekillendiğini anlamamıza yardımcı olur. Tabii ki, Paulina Palmer’ın altını çizerek tartıştığı gibi “Özcülüğün toplumsal olarak farklı şartlardan ve olaylardan yapılanmış çok sayıda çeşidi bulunmaktadır” (Palmer, 1989, s. 102).

Lezbiyen eleştiri hareket gücünü bu konulardan alır; bazen Joanne Russ gibi lezbiyen ütopyacılar tarafından (eril olduğu öne sürülen) realizmin diplerine, bazen de şimdiye kadar marjinalize edilen ya da edebiyat tarihinden sürülen bir lezbiyen yaşantıyı tanımlamak için lezbiyen otobiyografi ve Bildungsroman’larındaki ‘gerçeklikler’ üzerine odaklanır. Lezbiyen yazın *uygulamalarının*, okur ve yazarın ‘lezbiyen’i yarattığı bir uzam oluşturduğu görüşü halen devam etmektedir. Örneğin, ‘kız kardeşlik sahneleri’ (Zimmerman, 1983) ve kendisi ile öteki arasındaki sınırların bulanması anahtar lezbiyen mecazlar olarak ortaya çıkar.

Faderman’ın iddiasına göre, yazarları biçimsel denemeler yapmaya zorlayan lezbiyen yazarlar tarafından ataerkilliğin reddi kesindi. Faderman ve diğer eleştirmenler daha sofist-

ke bir eleştiri elde etmişlerdi. Alternatif betimsel tekniklerin lezbiyen eleştirmenler tarafından incelenmeleri kendine özgü ya da cinselliği seçilmiş durumların prototipler ve paradigmalara ihtiyaç duyduğunu içeren bir dűřüne öne sürdü. Fanteziler, özel imgelem çeşitleri (örneğin, fallik 'ikâmeler' ve yazı tipleri, alegori ve ütopyalar, yazarları lezbiyenlik konusunda kesinlikle açıkça yazmasa da, lezbiyen olarak tanımlanabilir. Faderman, Cruikshank ve diğerlerinin başarıyla sergiledikleri, bir lezbiyen tipoloji sağlayabilen edebi gruplaşmaların varlığıydı. Lezbiyen edebiyat tarihi lezbiyen kűltürünün kilit metinleri üzerine kuruluyordu ve güncellik- le yoğurulmuş bir duruma özellikle dikkat çekiyordu. Lezbiyen söylem özel ve yaygın dille farklı bir ilişkiye sahip bir biçimde tanımlandı.

Eğer 'ortaya çıkan' hikâye, lezbiyen köken mitleri ise o zaman, gelişim romanı gibi göze batan kurmaca türleri yeni bir önem kazanır. Cruikshank'ın ve başkalarının, lezbiyen yazarların doğrusal roman biçimlerinin bazı sınırlamalarından kaçmak için gotiği kullandıklarını betimlemeleri, lezbiyenlerin ağdaş hayatta lezbiyen cinsiyetini 'seçtikleri' için edebi lezbiyenler olmayı 'seçtikleri'ni varsayıyor.

Lezbiyen eleştirmenlerce yapılan en önemli gözlemlerden biri heteroseksűel feminist eleştirilerinin geleneksel edebiyat tarihini eril bir güç olarak görmesi, heteroseksűellięin kendisine kritik bir yaklaşım, bir bakış açısidır. Üslup ile cinsiyet arasındaki yakın ilişki üzerine lezbiyen çalışmalar, açıkça bu heteroseksűel modele bir alternatif gerektiriyor. Lezbiyen eleştiriler, sık sık yeni dillerle meşgul oluyor. Catharine Stimpson, lezbiyen yaratıcılığı nesnelere olan ilgide köklenmiş olarak görüyor, sessizliklerin kullanımı ve kadınların soluğuna alternatif bir sözdizimi katmak biçiminde değerlendiriyor (Bkz. Stimpson, 1988). Örneęin, Monique Wittig, ken-

di betimleyici tarzını yenilemek ve geliştirmek adına güncel teknolojiden yeni sembolik nesnelerle işbirliği yapıyor. Çoğu siyah lezbiyen, Audre Lorde'un şiirlerinde olduğu gibi, Blues ve ruhanilik malzemeleriyle işbirliği yaparak edebiyat yazımına katılıyor. Önceye dayanan çok sayıda lezbiyen dilbilim icadının örneklerini görmek mümkün: Örneğin, Sylvia Townsend Warner'ın inanılmaz *Cat's Cradle Book*'u (Kedinin Beşik Kitabı; 1960), kediye lezbiyen yazınında bir metafora dönüştürür, çünkü kedi kabul görmüş bir dil değildir. Warner, yeni edebiyat dilbilgisi ve sözdizimi için gerekenleri güncelleştirmek için azınlık dilleri olarak cadı ve kedi dilleri yarattı. Bu örneklerle anlatılmak istenen ders şudur: Lezbiyen eleştirinin önemli bir işlevi de lezbiyen edebiyat kimliğini kurumsallaştırmak için azınlıkla çoğunluk arasında var olan karşıtlıkları yerinden etmek olmalıdır; örneğin, Wittig ve Warner'ın ustaca yaptıkları gibi hayvan/ruhani/insan incelikli bir biçimde karıştırılarak.

MODERNİZM

Lezbiyen eleştirinin en can alıcı görevi, lezbiyen yazının daha entelektüel bir tarihinin yapılandırılmasıdır. Edebiyat dönemleri üzerine yapılan lezbiyen eleştiri yazıları, lezbiyen yazar kendini hayattan izole eder düşüncesini reddetmek için modernizm üzerine odaklanır. Amaçları, evrensel bir gelenek haline gelenin 'andromerkezliliği'ni açığa çıkarak, James Joyce, Ezra Pound ve T. S. Eliot'un modernizmin tek ustaları olduğu (Virginia Woolf'un 'bilinç akışı'na kısa ömürlü bir baş eğmesiyle) azizleştirilme [canonisation] işlemlerine engel olmaktır. Tarih lezbiyen eleştirmenler için

önemlidir, çünkü lezbiyen yazarları tarihe geri vererek ve ilk başta lezbiyen yazarları dışlayan kavramsal organizasyonları haritalayarak, eleştirmenler böyle bir deneyimin bir dilinin olmadığı dönemlerde 'lezbiyen'i temsil etmeye çalışan yazarların yaşadıkları güçlükleri anlamamıza yardımcı olurlar. Örneğin, Gertrude Stein'in kod kullanımları, lezbiyen temsillerin daima yeni yapılar ve figürlere dayandığı gerçeğine işaret eder. Bunun yanında, yazıların Freud öncesi ya da sonrası yazılmış olması da açıkça tarihsel bir yer belirlenmesine ihtiyaç duyar. Örneğin, Sonya Ruehl'in 'Inverts and Experts: Radclyffe Hall and the Lesbian Identity'si (1982), Radclyffe Hall'da tarih sürecinde mevcut olan kategorilerin sınırlı çeşitliliğini ortaya çıkarır. Ruehl, Hall'un lezbiyeni 'doğuştan ters' –ayrı bir cinsel grup– olarak tanımlayışının çağının tıp söyleminden nasıl alındığını gösterir.

Modernizm, lezbiyen kadınların hem yazar hem de diğer yazarların hamisi olarak sivrildiğı bir dönemdir. Gertrude Stein, Djuna Barnes ve Sylvia Beach gibi Amerikalılar, modernizmin Paris'teki gelişiminde çok önemli bir rol oynamışlardır. Bu kişiler, hem J. Joyce ve Ernest Hemingway'in kariyerlerini desteklemişler hem de zengin ve deneyim dolu bir edebiyat tarzı –örneğin Barnes'ın *Nightwood*'u (Gece Ağacı; 1936)– yaratmışlardır. Lezbiyen eleştiri, modernizmin edebiyat tarihinin yeniden-kavramlaştırılmaya ihtiyaç duyduğu mottada başlar. Örneğin Natalie Barney gibi lezbiyen modernist yazarlar, o zaman var olan soyutlamaya ya da avangard formlara yardımcı olmaktan çok lezbiyen bir yazın yaratabilmek için özellikle 1890'ların dekadan ve sembolik şiirini –açıkça *homoseksüel* bir kültürü– resmeder (bkz. Elliott ve Wallace, 1992).

Lezbiyen eleştirmenler sanatsal dönem ve hareketleri yeniden-kavramlaştırırken, başka lezbiyen eleştirmenler mito-

lojik anaerkil lezbiyen bir geçmişi ortaya koymaya çalıştılar. Örneğin, siyah lezbiyen şair Audre Lorde, eserlerini Afrika'daki mitlerle, özellikle de kendi atasal "yurt"u Dahomey'in mitleriyle, "zaman gerilimi" dediği şeyin üzerine yerleştirdi. Başka lezbiyen eleştiri temalarının daha ileri örnekleri aile hikâyelerine duyulan ilgidir: Birdy Martin *Lesbian Identity and Autobiographical Difference(s)*'da (Lezbiyen Kimliği ve Otobiyografik Ayrımlar; 1988), ailelerin lezbiyen hayat hikâyelerine katıldığı karmaşık ve kritik yollara dikkat çeker. Psikanalitik ve tarihsel nedenlerle, annelik ve anneliğin yeniden-üretimi kadınlarda erkeklerde daha geçirgen ego sınırlamaları yaratmıştır. Fransız feminist kuramcı Luce Irigaray, karmaşık anne/kız ilişkisi kalıplarının neden lezbiyen ilişkiler için ve onları bildirmek için bir metafor olarak iş görebildiği konusuna ışık tutar. Irigaray, lezbiyen ilişki ve arzuların temsilinin eril tanımlara temel bir başkaldırı ifade ettiğini ve bu yüzden heteroseksüelliğe zıt reddedilemez bir ifade kazandığını öne sürer. Örneğin, lezbiyen şiirde sık sık anneye dönüş yer alır. Adrienne Rich, 'Twenty-One Love Poems' (Yirmi Bir Aşk Şiiri) adlı eserinde kadın-kimlikli kadının erotik tutkusunda anneler ve kızlar arasındaki bağların yeniden üretildiğini gösterir. Lezbiyen yazarlar bu yaratıcı, annesel bağın nasıl çağdaş lezbiyen düşüncesine nüfuz ettiğini tasvir eder. Audre Lorde, bu metaforik otobiyografi çeşidi için yeni bir eleştiri terimi buldu – biyomitografi [biomythography]. Biyomitografi, çeşitli anne/kız ilişkilerini ve mitlerini, 'olgu' [fact] ile 'kurmaca' arasındaki ikiliği bulanıklaştıran fantezileri anlatır. Örneğin, Lorde *Zami*'de hem bir annelik 'etik'ine bağlanır hem de onu söker.

BONNIE ZIMMERMAN

Lezbiyen eleştirinin toplumsal eleştiride kadın vücutu, dili ve cinselliği düşüncesinin nasıl işbirliği yaptığı fikri, Bonnie Zimmerman'ın yapıtlarıyla destek bulur. İki geniş çaplı denemede, *'Exiting from Patriarchy: The Lesbian Novel of Development'* (Ataerkillikten Çıkış: Lezbiyen Gelişim Romanı; 1983) ve *'What Has Never Been: An Overview of Lesbian Feminist Criticism'* (Asla Olmayan: Lezbiyen Feminist Eleştirinin Bir Özeti; 1985) başlıklı iki kapsamlı deneme ile *The Safe Sea of Women: Lesbian Fiction 1969-1989* (Kadınların Güvenli Denizi: Lezbiyen Kurmacası 1969-1989; 1991) adlı kitabında Zimmerman, lezbiyen kültüre yeniden dikkat çeker. Zimmerman, lezbiyenliğin tek bir özelliğine odaklanmak yerine, lezbiyenlerin büyüyen farkındalık içinde birleşimci bir kısım olarak edebiyata katkıları üzerinde çalışır. *'What Has Never Been'* lezbiyen sanatsal ve estetik ifadenin inkârının ve lezbiyen edebiyat tarihinin bastırılmasının, geleneksel edebiyat çalışmalarının bir özelliği olarak kimi çağdaş feminist eleştirinin bir parçası olduğunu gösterir. Edebi kültürü şekillendirmek ve adlandırmak için lezbiyenlerin gösterdiği çabalar, çok fazla karşı konma ile yüz yüze kaldı. Lezbiyen yazın başlı başına kabul edilmeyen bir türdür. Zimmerman'ın belirttiğine göre, çoğu kadın yazarlar lezbiyen olarak tanımlanmadığı için 'lezbiyen' tarzının doğası olarak bazı eleştirel şüphe-ler kadar, tüm lezbiyen yazını kadınlarının kim olduğu bilgisinin yetersizliğinden kaynaklandığı söylenebilir.

Zimmerman, lezbiyen yazını kültürel ve tarihsel geleneklerden farklı şekilde betimsel sınırlar olarak tanımlar. *Safe Sea*, edebiyat tarihindeki lezbiyen kadınların metinlerini içerir ve yeni edebiyat gündeminin gerek duyacağı kategorileri anlatır. Zimmerman, kendine özgü imgeleriyle lezbiyen ya-

nının gelenekselliği için güçlü bir konu hazırlar, türler ve edebi eser heteroseksüel varsayımlarının tüm feminist eleştirilerle çelişen bir başlangıç noktası gibi temalar tercih eder. Örneğin, Zimmerman lezbiyen metinlerde görsel ve duyuşal mecaz ve metaforların özel kullanımlarını tanımlar. Zimmerman geleneksel edebiyat dönemlerinin yerine *lezbiyen* edebiyat tarihindeki daha önemli aşamaları koyar, bunlar daha farklı bir bilinçlenme hikâyesi kuran aşamalardır. Örneğin, 1970'ler, lezbiyen kadınlar arasında güçlü bir yakınlığı anlatan lezbiyen Bildungsroman'lar olarak adlandırılan 'ortaya çıkmış' yazının örneklerini temsil ediyordu.

Lezbiyen eleştiri, ütopyaların tatlandırılmış lezbiyen türü gibi, bir gelecek görüsüdür. Bir sonraki evrede, kurgu yazarları Alice B. Sheldon (takma adı James Tiptree Jr.) *With Delicate Mad Hands*'de (Kırılğan Deli Eller; 1981) ve Joanne Russ *The Female Man*'da (Dişi Erkek; 1975) tümüyle-kadın dünyalarının fantezilerinin içinde yeni cinsellik biçimleri yarattılar.

1980'lerde, Cherrie Monega ve Gloria Anzaldúa'nın hazırladığı *This Bridge Called My Back* (1981) gibi metinlerde, kadınların rengi birleşik ve evrensel bir lezbiyen kimliğine meydan okumada anahtar bir rol oynadı. *This Bridge* edebi ırkçılığa saldırdı: Lezbiyen deneyimlerinin aynı olduğu varsayımı (genellikle beyaz orta sınıf lezbiyenler). Eleştirinin ana amacı daha esnek bir lezbiyen edebi kimliği yaratmaktır (örneğin, 'yeni mestiza'), farklı kültür ve etnisitelerden lezbiyen kadınlar arasındaki ilişkilere, lezbiyen ve homoseksüel kurmaca arasındaki ilişkilere dahil olabilecek biri ve Bertha Harris'in öncü romanı *Lover*'da (1976) örneklendiği gibi, yeni ve deneysel tekniklere açık biri. Zimmerman bu evrelerin sosyal ve politik değişimlerle çıktığını öne sürer; örneğin, 1970'lerde lezbiyen radikallerle heteroseksüel feministler arasındaki düşmanca söz savaşları. Buna uygun olarak, Zim-

merman, bir lezbiyen kimlik *iddiasının* toplumsal ve politik sezdirimlerine yöneldi: (Ortaya çıkan hikâyelere katkıda bulunanlar gibi) bazı lezbiyen yazarlar için lezbiyen yazın feminizmden ayrı gelişmiştir, dolayısıyla siyasi bir seçimi temsil eder ve şimdi uzam ve konum metaforları, temel deneyimden tarihsel/sosyal bağlamlara bir odak kaydırmasını ortaya çıkararak, lezbiyen eleştiriye egemen olmuştur.

Zimmerman'ın paradigması, lezbiyen edebiyat tarihi için kullanışlı olmasına rağmen, olası kritik seçimlerin çeşitlerinden biridir. Zimmerman, bizzat kendi yazarlarının, lezbiyen toplumun idealine ve 1970'lere ait bireysel gelişmelerin, diğeri yöntem ve kuramların aleyhinde yer almalarına uğraşmıştır.

EŞCİNSEL [QUEER] KURAM VE EVE KOSOFKY SEDGWICK

Son zamanlardaki toplumsal cinsiyet incelemeleri, gey [*gay*] ya da öbür adıyla eşcinsel [*queer*] kuram üzerine çalışmalarını da içerir. E. K. Sedgwick'in *Between Men* (Erkekler Arasında; 1989) ve *Epistemology of the Closet* (Tuvaletin Epistemolojisi; 1990) adlı kitapları, lezbiyen eleştirinin heteroseksüel-olmayan deneyim üzerine genellemelerine karşı çıkışlar önerir. Bu metinlerde Sedgwick, homofobi ve mizojininin (kadın düşmanlığı) edebiyat tarihini anlatır, fakat doğrudan lezbiyen deneyimlerine gönderme yapmaz. Lezbiyen kelimesi, her iki metinde de belirginlik göstermez, ancak Sedgwick'in iddiasına göre bu, 'homososyal' teriminin kadınların birlikteliklerini tanımlaması ve homoseksüellere karşı çok renkliliğe ihtiyacı olmamasından kaynaklanmaktadır (Sedgwick, 1990, s. 3). Aksine homoseksüel metinselliği, heteroseks-

süel metinselliğinin karşısında durmaktadır. Sedgwick'in iddia ettiği gibi 'erkek-kadın bağında ima edilen gerilimler zamansal olarak bağıntılıyken... Erkek-erkek bağında ima edilen gerilimler uzamsal olarak bağıntılıdır' (Sedgwick, 1990, s. 45).

Adrienne Rich'in lezbiyen süreklilik kavramı ile Sedgwick'in homososyal bir sürekliliği karakterize edişi arasında benzerlikler vardır. Sedgwick ayrıca Nancy Chodorow, Dorothy Dinnerstein ve Luce Irigaray'in sosyal/kültürel güç ve toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerine farklı yaklaşımlarından da yararlanmıştır. *Between Men* (Erkekler Arasında), Shakespeare'in sonelerinden, Wycherley'nin *The Country Wife*'ından, Sterne'nin *A Sentimental Journey*'inden (Duygusal Bir Yolculuk), ıssız ve korkunç yerlerde geçen XVIII. yy. romanlarının yazarlarından Victoria çağı yazarlarına, Tennyson ve Dickens'a yol alır. *Epistemology of the Closet*, Melville, James ve Proust da içlerinde olmak üzere XIX. yy. sonu ve XX. yy. başı yazarlarını kronolojik olarak inceler. İki kitap da erkek bağıllığı olan edebiyatın 'saklı' konusunu gözler önüne serer. Sedgwick'in iddiasına göre, homofobinin kültürel yapılanmaları büyüme/çürüme gibi daha belirsiz ikililer kadar masumiyet/inisiyasyon, ciddiyet/duygusallık gibi örgütsel ikililerde de görülür. Sedgwick'in iddialarının bir sonucu da ilginin bireysel yazarlardan Batı kültüründeki bilme süreçlerine kaymasıdır. Sedgwick, bu ikilileri izlerken, Paulo Freire'nin kendi pedagojisinde 'üretici temalar'ı [*generative themes*] kullanmasına çok benzer şekilde, yapısökümden anahatar sözcüklere odaklanmaya kadar farklı tekniklerden yararlanır. Örneğin, Sedgwick'in iddiasına göre "bir erkeğin yuvası onun kalesidir" söyleyişi tamamen ideolojik bir yapıdır ve yine kendisinin ikinci kitabının adının da belirttiği gibi, Sedgwick 'tuvalet' [*closet*] sözcüğünü kültürel denetimin bir

anahtar metaforu olarak çözümler. Sedgwick diğeri eşcinsel kuramcılarıyla birlikte, cinsel eleştiriye özcü ve sosyal yapımcı açıklamaların ötesine götürmeyi amaçlar. Örneğın eşcinsel kuram Rönesans'taki edebi 'sapkınlıklar'ı, sadece kültürel bir olgu olarak değıl, heteroseksüel normların dilbilimsel bir ihlâlini yapılandırarak inceler. Yine de işaret edilmelidir ki Sedgwick'in lezbiyen kültürün özgüllüklerine ilgisizliğı, onun çalışmasını kimliklendirilebilir bir lezbiyen eleştiriye *yapılandırmasından* çok fallik ve dişil imgeleme uyguladığı yapışöküm açısından değıerli kılmıştır. Metinler lezbiyen eleştiriye aydınlatacak otobiyografik algılardan yoksun olduğı gibi, Sedgwick de Faderman ve önceki başka eleştirmenlerin tarihsel erimine sahip değıildir.

JANE RULE

Jane Rule'un lezbiyen edebiyat geleneğini anlatan ilk kitabı, *Lesbian Images*'dir (Lezbiyen İmgeleri; 1975). Rule'un kitabı bir dönüm noktası metnidir. Bonnie Zimmerman'ın işaret ettiğı gibi "Yeni tamamlanmış bir kitabın –Faderman'ın kitabı– çıkması beş yıl aldı" (Zimmerman, 1991, s. 188). *Lesbian Images*, Gertrude Stein, Ivy Compton-Burnett, Violette Leduc, May Sarton ve Maureen Duffey ve başkalarının yazarlık kariyerlerini ve ilişkilerini anlatır. Kitabın evrimci bir perspektifi vardır, lezbiyen yazının ataerki sınırlamalardan yavaş yavaş çıkışının izini sürer. Fakat, *Lesbian Images* lezbiyen araştırmaları dönüştüren multujenerik eleştirinin çok erken çıkmış parlak bir örneğidir ve Batı düşüncesinin başlıca söylemlerine meydan okur. Rule, edebiyat eleştirisine üç kilit bölümle başlar: Kendi otobiyografisi, homoseksüellik ve farklı dinlerde bastırılmasının tarihi, 'dinsel' homofobinin

tıp ve psikiyatri tarafından uygulanması. Her bir bölüm otobiyografi ve mektup gibi ikincil kaynaklardan alıntılarla yazarın tüm kariyerini sunar. Eğer kitabın başlığı, kadın araştırmalarının 'kadın imgeleri' kurslarına adandığı dönemlerde yazılmış olsaydı ve Rule her bir pozitif imgeye sıkı sıkıya inansaydı, kitabın girişi daha güçlü bir şekil alırdı.

Rule, kendi büyümesindeki cinsel tercih duyumu üzerine zekice bir anlatımla başlar, örneğin kendi 'beceriksiz' [*gauche*] 1.80'lik ergen bedeni ve eğer bu vücut 'bir oğlanın ise' bunun zarafet olarak görülmesinden incinmesi. Rule'un amacı, Virginia Woolf gibi, daha çok lezbiyen izleyiciyi ima eden 'alışılmış okur ya da o kadar alışılmış olmayan bir okur' yaratmaktır. Yine de giriş bölümlerinde çok fazla çalışma yer almaktadır. Rule'un otobiyografiyle başlaması bir rastlantı değildir. O sıralarda, birçok lezbiyen metinde 'ortaya çıkan hikâye' standart bir başlangıç olmuştu. Fakat Rule, doğrudan sorular, şaka, yan sözler vb. ile 'alışılmış' okuru da hikâyeye dahil eder: "Kızartılmış Freud artık hamburger kadar yaygın, ondan daha ucuz ve servis edildiğinde, her konu için lezzeti bozma tehlikesi içinde" (Rule, 1975, s. 35).

Jane Rule, eleştirmen olduğu kadar iyi tanınan bir Kanadalı romancıdır da. Kurmacaları birçok eleştiri tekniğiyle yardımlaşma içerisindedir. Örneğin, *Contract with the World* (Dünyayla Sözleşme; 1980) olumlu lezbiyenlik modellerini kasten reddeden açık uçlu bir anlatıdır. Aslında Rule, basımdan önce alışılmadık bir şey yapar ve kendi makalelerini eşcinsel basındaki sütununda duyurur. İçerikleri basitlikten kaçma ve olumlu kadın kahramanlardan oluşmaktadır. Çünkü Rule, kendi alışılmış okurlarıyla ortak çalışmak istemiştir.

Lezbiyen imgelerin ilk bölümleri bir gündem belirler. Bu gündem, Rule'un lezbiyen edebiyat eleştirilerine takıldığı gibi gözükse de sadece homofobyanın delillerini desteklemek-

tedir ve bu yüzden lezbiyen siyasetine ihtiyaç duyar. Bu bölümler kayda değeri ölçüde gelecekteki önemli lezbiyen sorunların kehaneti durumundadır. 'Myth and Morality' (Mit ve Ahlaklılık) Yunanistan ve Orta Doğu'daki eşcinsel deneyimleri ve hukuksal, dilsel ve kültürel deneyimleri anlatır; örneğin, İsrail yasaları ile göçebelik arasındaki diyalektik gibi. Mary Daly gibi Rule da fallokratik düşünüşün merkezindeki katı toplumsal cinsiyet rollerine dikkat çeker. Sorun, Rule'un gördüğü şekliyle, Yahudilik ve Hristiyanlığın sembol sistemleri ve kavramsal aygıtlarının eril olmasıdır –cinsiyetçi [sexist] ve taraflı bir 'anımlar ağı'. Dinsel homofobinin baş kurbanları lezbiyenlerdir.

İkinci bölüm Freud'dan Helene Deutsch'a kadar seksolojinin parlak ve sivri bir anlatımıdır. Rule'un *bête noire*'i* çağdaş seksolog Charlotte Wolff ve kitabı *Love between Women*'dir (Kadınlar Arasında Aşk; 1972), Rule bu kitabın biyoloji ve doğallaştırma kuramlarını yanlış kullandığına inanır. Rule'un psikiyatrik ahlakın Freudça kullanıldığı verileri belki adil değildir, psikiyatri Hristiyanlık'la absürd ve gey tedavilerini kesinlikle paylaşır, hatta, örneğin, bir zamanlar, homoseksüellik solaklıkla ilişkilendirilmiştir. Gloria Anzaldúa, *Borderlands*'de (Sınır Bölgeleri; 1987) 'sapkın söylem'iyle anlattığı meşhur solak lezbiyenler dünyası ile bu absürdlüğü güzelce ironize etmiştir

Rule, ilgisini 'The Practice of Writing' (Yazma Pratiği; 1976) adlı denemesinde, tür temsilcilerine yönelerek artırır. Cixous'nun *The Character of 'Character'*'de yazdığı gibi Rule, yazarların karakterlerinin 'cinsiyetler'ine sahip olmaları gerektiği düşüncesinden hoşlanmaz; "Diğerlerinin ikinci planda bulunduğu merkezi bir karakterli kurgu uzun kurmaca geleneği benim ilginç bulmadığım hiyerarşileri destekler"

* En çok tiksnilen kimse ya da şey. (Ed. n.)

(Rule, 1976, s. 34-5). Benzer bir şekilde, Rule'un romanı *Against the Season* (Mevsime Karşı) eski lezbiyenlerin stereotiplerini değiştirmek üzerinde durur.

Rule'un son bölümü bilinçli bir şekilde bireysel yazarlar arasındaki kendi ilgisini sorgular ve bu odaklaşmanın tarihsel değişimi şekillendirmenin yetersiz bir yolu olduğunu öne sürer. Çağdaş kurgu olmayan lezbiyen yazınına tarif ederek, radikal lezbiyenlerin 'şiddeti' olarak gördüklerinin gerçekleri içinde farklı cinslere yapılan toleranslar ve topluluk ilgileri üzerine güçlü bir sav geliştirir. Örneğin; Rule Del Martin'in ve Phillis Lyon'un *Lesbian/Woman'ının* (Lezbiyen/Kadın) farklı cinsel deneyimleri büyük bir istekle anlatmasını över. Rule'un, daha 'büyük' bir feminist hareket için üretici bir endişesi vardır. *The Young In One Another's Arms* (Birbirlerinin Kollarında Gençler; 1977) adlı kitabı bir görüşten çok kişilik kimliğinin bir parçası olan lezbiyenliğin gönüllü bir şeklini çıkarır. Tüm eleştirisel ve yaratıcı çalışmalarında Rule, bireysel tarihi ve edebi temsilcilerin şekillendirmiş soruları üzerinde ısrar ediyor.

Ellen Moers'in *Literary Women'i* (1975) *Lesbian Images'in* hemen ardından yayımlandı. Bu iki kitabın art arda gelişimi Rule'un komşusu Amerika'nın zayıf liberalliğini daha farklı ve çok yönlü eleştirdiğine işaret eder. Rule gibi Moers de George Sand'ı Jane Austen'la, Harriet Beecher Stowe'u George Eliot'la üst üste getirerek çokulusluluğu tazeler... Ek olarak, Moers'in tematik düzenlemeleri (örneğin, canavar, seyahat, çocukluk, manzara vb. metaforlarına odaklanması) onun, Stowe ve Eliot gibi iki kadın yazar arasındaki anasoylu ilişkileri bayraklaştırmasına izin veriyor.

Yine de *Literary Women'in* istisnaları feminist eleştiri için hayati sorular oluşturur. Moers siyah kadınlar ve siyah ya da

beyaz olsun lezbiyen kadınların çalışmalarına gönderme yapmaksızın kadın geleneklerini tartışır. ‘Ustasının aletleri’ni beyaz heteroseksüel yazarları azizleştirmek için kullanır ve ustası gibi kadın farklılığının var olmadığına işaret etmek için başlığında hiçbir imleyen kullanmaz. Barbara Smith’in de işaret ettiği gibi “Moers bibliyografik notlarının yetmiş sayfasında dört siyah ve bir Porto Rikolu yazarın adlarını kullanır, ama nc Dünya kadınlarının hiçbirine yönelmez” (Smith, 1977, s. 5). Moers’in heteroseksizmi, başkaları yanında, Elly Bulkin ve Bonnie Zimmerman tarafından ‘göz kamaştırıcı’ olarak nitelenmiştir. Örneğin, Moers lezbiyenleri ‘Freaks’ başlığı altına alır. Yine de, ikinci-dalga feminist edebiyat eleştirisinin ana [foremother] metni olarak genel kabul gören, Rule’un *Lesbian Images*’i değil, bu değerle dolup taşan kuşkulu seçimlerine rağmen, Moers’in *Literary Women*’idir.

Tabii ki feminizmde yeni olan çoğu kadın gibi ben de Moers’in Rosetti bölümünün önceki versiyonunu *New York Review of Books*’ta ilk okuduğumda aldığım hazzı ve sonunda kadınların cinsel taciz konusundaki özel deneyimlerinin edebi temsillerle bağlantılı olarak tartışılabilmesinden aldığım zevki hatırlarım. Buna karşın, Rule’un *Lesbian Images*’inin değil de, Moers’in metninin ikinci-dalga feminizm edebiyat eleştirisinin ilk eserlerinden biri kabul edilmesi gerçeği bazı çelişkiler taşır. *Literary Women*, Jane Rule, Adrienne Rich’in yol ayıran denemesi ‘When We Dead Awaken: Writing as Revision’ (Biz ller Uyandığımızda: Yeniden Gözden Geçirme Olarak Yazı) ve öteki lezbiyen eleştirmenlerin üstlendiği edebiyat kanonunun daha temelden yeniden biçimlendirilmesi-ne katılmaz.

CATHARINE STIMPSON

1975'te Catharine Stimpson feminist eleştirinin *başlıca* Amerikan gazetesi olan *Signs*'ı kurdu. Stimpson, yıllarca yazdığı tüm denemeleri *Where the Meanings Are* (Anlamaların Bulunduğu Yer; 1988) adlı kitapta topladı. Stimpson'un oyunlu başlığı, Maurice Sendak'ın saygısız ve şimdi klasik olmuş çocuk kitabı *Where the Wild Things Are*'a (Yabani Şeylerin Bulunduğu Yer) gönderme yapıyor, böylece lezbiyen feminist eleştiriyi de benzer bir 'yabanilik' ve ütopyacılığın belirlediğini ima ediyordu. Stimpson'un çok-düzeyle nitelikteki yazını, organik metaforlar ve canavar imgeleriyle bilimi kullanması, lezbiyen okumaların taşınabilirliğini dramatize eder.

Stimpson'un iddiasına göre, feminist eleştiri dört özelliğe sahip olmalıdır. Birincisi 'birbirimize verdiğimiz acı'yı dizginlemelidir. İkincisi, eleştirmenler kültürün bu yolu nasıl aşkınıştırdığını ölçüp derecelendirmelidir. Üçüncüsü, edebi metin sadece 'bir çiçek biz kopardıktan sonra özerktir' anlamında özerktir. Son olarak da, eleştiri farklı seslerle çoksesli olarak ilişkili olmalıdır. Diller tıpkı farklılıklar karşısında oynayan 'DNA sarmalları' gibi, ama herhangi bir *doğuştan* anlamla değil, çünkü, Stimpson'un da değindiği gibi, DNA 'mevcut moleküler biyoloji yasasının mektubu [*letter*] olabilir, ama öncelikle harftirler [*letters*]' (Stimpson, 1988, s. viii). Stimpson'un bilimsel söz dağarcığı eleştirisel anlamlarla savaş işaretleri verir. Görevinin bir parçası olarak, onun da söylediği gibi, amaç geleneksel edebiyat eleştirisinin kısıtlamalarından sıyrılmak için yaratıcı bir çaba içinde lezbiyen yazının çalışmalarını ustalıkla işlemektedir. Önceki denemesi *'The Androgyn and the Homosexual'* (İki Eşeyli ve Eşcinsel; 1977) her iki figürdeki taksonomilere odaklanır ve 'Yeni Feminizm'

akımının siyasi 'lezbiyen'i doğurduğu düşüncesi karşısında 'sorgulanabilir mantık'a değinir. Stimpson, belki 1930'lardaki Yeni İngiliz Feminist çatışmalarına değinir ya da değinmez, ama bu terim kadınlar için özel bir kimlik haritası oluşturmaktaki her iki 'Yeni Feminizm'in yoluna eşit derecede uygunluk gösterir. Stimpson bilimkurguya, Le Guin'in *The Left Hand of Darkness*'ına (Karanlığın Sol Eli; 1969) bakar, *Where the Wild Things Are*'da yaptığı giriş göndermesinde açığa çıktığı gibi 'içsel uzam'a yöneldiği için bunlardan cinsel kimliğin daha spekülâtif temsilleri için yararlanmaya çalışır.

'The Zero Degree Deviancy: Lesbian Novel in English' (Sapkınlığın Sıfır Noktası: İngilizce'de Lezbiyen Roman; 1981) bu spekülasyon üzerine daha tam bir düşünüşü içerir. Barthes'ın *Writing Degree Zero*'sundan alınan başlıkta, 'sıfır' [zero] ve 'kod' [code] arasındaki dilbilimsel benzerlikten esinlenilmiştir. Arapça *sıfır* [sıfır] (boş alan) İngilizce'de "cipher" [sıfır] olarak yer bulup, lezbiyen yazarların düşman kültürlerde sık sık şifreli yazma ihtiyacı için bir metafor olmuştur. Stimpson'un inceleyip sınıfladığı lezbiyen romanlar, lezbiyen romantizm (*Orlando*), lezbiyen realizm (*The Autobiography of Alice B. Toklas*-Alice B. Toklas'ın Otobiyografisi) ve sözde heteroseksüeller tarafından desteklenen romanlar (*The Group*), ayrıca külhanbeyi maceraları *Rubyfruit Jungle* ve *Riverfinger Woman*'dır. Stimpson'un bu metinlerdeki ana teması annenin 'labirentin merkezinde' olduğudur. Sürekli olarak yarı-canavar Minotauros'a, Yabani Şeylere gönderme yapar. Canavarsı, mitolojik, ilmi ve biyolojik yönlerle şekillenmiş söz dağarcığıyla birleştirilmiş bu göndermelerle onun edebiyat dışındakiler için kendi lezbiyen yazar görüşünü eşleştirir. Çağdaş feminizm hakkındaki son denemesinde Stimpson yine çarpıcı görsel imgeler kullanır ve Nancy ve Ronald Reagan'ın vücut resimlerinin yer değiştirilmiş halinin yer aldı-

ğı yeni bir feminist kartpostalı gözler önüne serer. Stimpson, bu imajla Carol Gilligan ve Jean Baker Miller ve diğerleri tarafından yapılan kadın farklılıkları çalışmalarına göndermeler yapar ve feminist eleştirinin özcülükten çok toplumsal cinsiyetin 'dönüş noktaları'na ihtiyacı olduğunu ekler. Stimpson'un canlı tarzı lezbiyen eleştirinin 'farklılık'ına güzel bir örnekti. İddiasına göre, feminist eleştiri 'yeni hecelerin kurt adamı önünde gümüş haç geleneğini' izlemekten çok lezbiyen akıcılığı ve 'canavarsılık' görevleriyle terimleri oluşturmalıdır (Stimpson, 1988, s. xx).

MARY DALY

Amerikan eleştirmenlerinin Hélène Cixous'a en yakın olanı, eril Logos'u köklerine kadar götürerek, bir kadın dili ile onun bilimsel olasılıklarını benzer şekilde eklemlendiren Mary Daly'dir.

Daly, bir dinbilim profesörüdür ve ilk önemli çalışması olan *Beyond God the Father*'da (Baba Tanrının Ötesi; 1973) ataerkil kültürün erkeksi ve kadınsı türlerin rollerinin ikili sistemi ile işlediğini savunur. Ataerkilliğin bu sistemi empoze ettiği ana yollardan biri erkeklerin Ben [I] (ya da öznel), kadınların ise O [It] (ya da nesneler) olduğu 'Ben-O' düşünüş formunu yaratarak olur. Tamamen yeni bir dil yaratılmasının imkânsızlığında hemfikir olmasına rağmen, bu Daly'nin ataerkil dilin gücünü kesin reddidir ki eleştirilerini bu durum yönlendirir. Daly'nin kitapları ataerkilliğin gizlediği anaerkil dildeki imge kaynaklarının ve onun belirtilerinin ataerkil dil içinden nasıl bulunabileceğine dair dersler içerir. Örneğin Daly (1984) Meryem Ana gibi ataerkil arketiplerin, kendisinin yaşayan, hareket eden 'Archimages' [ilk-imgeler] (ki bu

“rages” [gazaplar] ile de uyaklıdır) adını verdiği şeylerin bozulmuş versiyonları olduğunu anlatır. Elbette, anaerkil ve dolayısıyla temelde dişil bir üslup olduğunda direnmenin doğurduğu birtakım sorunlar vardır. Bu, doğal ve toplum-öncesi olarak kadınlara ilişkin uzun dönemli stereotipler getirir. Tekil bir *écriture féminine*, kadınlar arasındaki dilbilimsel farkları düzleştirebilir.

Daly’nin erkek söylemine en dayanıklı karşı çıkışı şaşırtıcı *Gyn/Ecology* (1978) ve devam cildi *Pure Lust*’tadır (Saf şehvet; 1984). *Gyn/Ecology*, ataerkilliğin kadınlara çektiirdiği, cadı yakma ve klitoris sünnetini de içeren sadistçe davranışları anlatıyordu. Daly, bu kurumsal ve kişisel cinsel şiddetin dil incelemesine uygunluğunu ačíđa çıkarır. İddiasına göre bu vahşetlerin başarıya ulaşabilmesi için ritüeller ve seremonilerle yerine getirilmeleri gerekiyordu. Daly’nin savunmasına göre ritüelistik cinsel uygulamalar, ataerkil yazının düzenliliğine ve ritüellerine yakın şekilde biçimlenen kültürel formlardır.

Son olarak, Daly erkek-merkezli, ikili mantığı, yeni bir kadınsal sözdiziminin dışına attı. *Gyn/Ecology* ve *Pure Lust* etkilendiğimiz ve bir gün mutlaka okumamız gereken dişil yazının en kayda değer örneğidir. Daly, sadece söz dağarcığını değil sözdizimini, tüm dil sürecini, değiştirir. İddiasına göre, “Mirasımızın üyesi olmayan bedenimizi yeniden üye yapmak için dilimizi vücutlarımızla birleştirmeliyiz” (1978, s. 23). Daly, Adrienne Rich gibi, söz dağarcığını siyasi sözdizimlerini, kadının günlük dili içinde bir misafir olarak alır. Tekniği standart dili parçalarına ayırmak ‘bölümünden bölümlenmiş bölümleri’ ve onları eğik çizginin kadınsı devamlılığıyla yer değiştirmektedir (1978, s. xiv). Kutsal bir kadın dünyası isteyen fakat sözcük atımları ve parçalamalarıyla bir yol seçmek çelişkili gelse de, yine de Daly, etimolojiyi siyasi-

leştirdi. Biçim ve anlam açısından sözcük elementlerini iki yönde de genişletti. *Gyn/Ecológy*'nin kendisi, Daly'nin ifade-sine göre "Geçişsiz Fiil'in kadın-merkezli bir belirlenimidir." (Daly, 1978, s. 23). Adlardan fiil yapma dilbilimsel bir oyundan daha ötededir, eylemin önemini vurgular. Özellikle önekler, Daly'nin dikkatini çeker. Daly, önekleri "recover aslında 'cover again' der" (1978, s. 24) sözünde olduğu gibi alternatif anlamlara koşar. Öneklerin bir karakteristik özelliği, tabii ki, adı yoğunlaştırıcı bir etkide bulunmaktadır. Bu yüzden Daly, önekleri ataerkil adlar olarak anladığı şeylerden ayırarak, erkek söylemini güçsüzleştirmeye başlar.

Geleneksel sözlükler, sözcükleri hep ırkçı gruba ayırır - konuşucunun yerli sözcükleri ve yabancı 'işgalciler'den alınanlar gibi. Daly sözlükleri anlambilimsel kaynaklar olarak kullanır, ama alternatif ve feminist bir dil sınıflaması önerir. Örneğin *Gyn/Ecology*'nin sonunda alışılmış bir genel dizin yanında 'yeni sözcükler dizini' de bulunur. Dildeki değişim baştan sona Daly'nin ana teması olmuştur. Araştırmasının bir önemli işlevi de normal olarak vurgusuz olduğu için belirsiz olan birçok ünlünün değerini tanımasıdır - örneğin 'amazing' (şaşırtıcı). Yine çizgi (-) işaretiyle ikili biçimler yaratılabilir. Daly'e göre 'Crone-logical', anlam farklılıklarını ortaya koyduğu için (-) işareti, kelimeye vurgu ve belirginlik katar.

Gyn/Ecology, yeni bir tür anlambilimden başka bir şey değildir. Daly, sadece erkeksi dilbilim suçlarına dedektif gibi kanıt toplamakla kalmayıp, ayrıca elinden geldiğince, dildeki seçimlere yerleşmiş bazı konuları da analiz ederek dildeki araştırmayı yönetmiştir. Bu yüzden sorgusunda, kadının merkezi deneyimleriyle ilgili sözcüklere odaklanır ki bunlar bizim düşünce ve değerlerimizdir. Bunu, genelde erkeklerce kullanılan kelimelerin 'paylaşılan' anlamlarına saldırmak

için yapar. Onun saldırısı tür olarak gördüğü bazı yollarla ilişkili olan erkekler tarafından kullanılan sözcüklerin iyiliklerine yapılmaktadır. Daly'ye göre sözcük denetimi erkek gücünün bir numaralı yapıtaşıdır.

Anabilimsel değişim ve dilbilimsel tarihe ampirik yaklaşımla bazen eleştirmenler, Daly'nin kendi devrimi için özel siteler anlattığını görebilirler. Onların iddialarına göre Daly, erkeğin akademik dünyasında hâlâ işlem görmek zorunda olan feminist söylemin yolunu göz ardı etmektedir. Daly, feminist eleştirinin amacının erkek gücüyle anlaşma yapmak değil onun yerine geçmek olduğunu dile getirir.

Daly'nin bu eşsiz fiil zenginliğine rağmen yine de kitapları dilbilimsel değişimlerde bağlantı kurmaktan daha iyi olduğu düşüncesiyle filozofik ve etimolojiktir. Fakat anlama nelerin dahil olduğu hakkında özel bir analiz de yapar. Siz de, Daly gibi, ataerkil denetimlerin dilin yapısından doğduğuna inanıyorsanız, bir sözcüğün iç yapısını ayırt etmek daha büyük bir sistem olan dili anlamak için gerekli bir başlangıçtır. Ataerkilliği adlandırmanın  nemi, Daly'nin **"Positive Spooking"** eleştirisi dediği şeydeki **"They-in-effect-drop dead"** dir (aslında düşüp  ld ler). Başka bir deyişle Daly, dilbilimsel yargıları cinsel siyaset üzerine yargılar yapmaya çalışır: "Cin ıkarma bu ruh/beyin tecavüzü çevresini adlandırmayı gerektirir ve semantik semen için kap olmayı reddeder" (Daly, 1978, s. 324). Bu, dilin cinsel savaş alanı olmasıdır. Daly'nin kilit güçlerinden biri, bana öyle geliyor ki, sessiz olması ve yoklukları reddetmesidir. Daly, vücut diliyle nasıl iletişim kurulacağını ve bunun kadın ilgilerine nasıl hizmet edeceğini gösterir. Cinsiyetlenmiş anlambilimi kullanmak, muhakkak özcülüğe 'teslim' olmak değildir. Daly'nin dilin kaynaklarını onun kadınların deneyimleri hakkındaki yoğunluğuna ve kesinliğine ekleyen olgun bir üslubu vardır.

Daly'nin düşüncelerinin edebiyat eleştirisinde nasıl işle-
neceğini gösteren bir örneğe metinsel ayrı sayfalara odaklan-
nan türsel anabilim çalışmalarını kullanmaktadır. Feminist
eleştiri, geleneksel okuma yollarını altüst etmek için metin-
lerdeki boşluklardan yararlanır. Örneğin, Jean Rhys kadın
kahramanlarının parçalanmış ruhlarının ipuçlarını vermek
için romanlarını kasten eksiltilelerle böler. Biz metinleri ne ol-
duğunu öğrenmekten çok –metinsel dilin ve söz dağarcığı-
nın özgün anlamlarının arkaplanında– ne olmakta olduğunu
bilmek için okuruz. Metin, sadece marjlarda 'yakalana'bilen
yansözler olur. Örneğin Virginia Woolf, tekil adlar olarak ko-
nuşmanın imkânsızlığına işaret etmek için sıklıkla konuşma-
cının karakterin içine ve dışına kaydığı monologlar kurar.

Mary Daly, psikolojik ve fiziksel olanı kendi 'Hagocentric
fizik alanı' kavramı içinde birleştirir (1978, s. 341). İddiasına
göre feminist eleştiri bize bilişsellikten farklı anlam biçimle-
rine odaklanarak kendi düşünsel yapımızı kurmamız konu-
sunda yardım eder. Bakışmalar, dokunmalar semiyotik ve
betimleyici alanlardaki konuşmazlık kadının sapıklık ve çok
yönlü kimliklerini ortaya çıkarır. Daly'nin önerisi kullanışlı
bir eleştiri tekniğinin 'yanlış benlik katmanlarının Benlik'ten
[the Self] ayrılması' yoluyla yokluklar inşa etmek olduğudur
(1978, s. 381). Sonuçta Daly, *Pure Lust*'ın 'Öbür Dünya' seya-
hatinde tamamen ayrı bir kadın kültürüne bağlanır.

Yine de, Daly, kadının dilinin kadının kendi anlamlandır-
malarından geliştiğini iddia etmesine rağmen, diğer kadın-
larla olan diyaloglarında, özellikle beyaz olmayanlarla çok
nadir bir şekilde baş edebilmiştir. Farklılıklara olan dikkat-
sizliği, Audre Lorde'un 'An Open Letter to Mary Daly' (Mary
Daly'ye Açık Mektup) adlı denemesinin çıkış noktası olmuş-
tur. Lorde, Daly'nin *Gyn/Ecology*'sinin siyah kadınları savaşı-
cı ve tanrıça göstermek yerine kurban olarak tanıtmasıyla

(örnek, jenital bozukluk), siyah kadın kültürünü yanlış aktardığını öne sürer. Lorde'un işaret ettiği gibi, siyah kadınlar siyah hareketlerin içinde olduğu kadar atasözleri ve hikâyeler içinde de siyah kadınlığın sürekli olumlu imgelerini yaratıyor. Rosi Braidotti, farklı bir yönden bakarak, Daly'nin, kodları değil de işaretleri yıkarak sadece sözlük düzeyinde yeniden-adlandırma yaptığını öne sürer (Braidotti, 1991, s. 207). Yine de, Daly'nin Avrupamerkezciliği tartışılabilir sonuçlarla yüklü olmasına rağmen, *Gyn/Ecology* yeni bir dil, yeni bir dişil sembolizm, yeni bir kültür ve canlandırılmış düşünce ve eylem biçimleri ('Spinning' ve 'Spooking') iddiasında bulunmanın yolunu tanımlar. Irk, sınıf ve kurum analizleri Daly'nin yazılarında konu olarak çok sık bulunmaz. Sonuç olarak, Braidotti'nin öne sürdüğu gibi, Daly belki 'öte-ve sonra-dünyasal inanışlar' (Braidotti, 1991, s. 207) içinde kadınları geriye yönlendirme tehlikesi içinde olabilir. Daly'nin gidimli bir alan ayrıntıcılığı, ırksal farklılıkların somut örneklerinden uzaktır, ama hiçbir anlamda tarihe katılsız değildir. Örneğin Daly, Sarah M. Grimke olayı, diye adlandırılan siyah kölelerin torunları içindeki beyaz egemenliğin örneklerini anlatır (Daly, 1984, s. 376). Ek olarak, Daly metin içindeki dil ile metin ve dilin birlikte oluşturduğu sosyal bağlam arasındaki bağlantıları anlamak gerektiğinde ısrar eder. Örneğin Daly, *The Second Sex*'in yeni bir atmosfer üretmeye yardımcı olduğu, iğrenç tabuları kısmen yıktığı için harika, büyük bir feminist eser olduğunu öne sürer (Daly, 1984, s. 374).

İncelemelerinde, Daly çizimler yapar ve 'arkadaş olma'nın uzun süreli tarihine ve bir alternatif olarak, kadınlar ve ataerkil cinsiyet arasındaki arzulara gönderme yapar. Ataerkilliğin cinsel şiddetini yeniden yapılandırılmaları ve kadın arzularının yeniden inşaları evrensel değişimdir, ama aynı

zamanda da özgün bir lezbiyen eleştiridir. Feminist Dil/ Sözlüğün şu anda sahip olduğu gelenekteki rolü tamamıyla açık değildir. Ama Daly'nin metinsel süreçteki varsayımlarının yüklülüğü ve kadın kimlikli kadının 'spirallliği' hesaplanan 'düşünüşü, gerçekliği, zamanı gelen dönüşümü' yaratmaya yardımcı olur (Daly, 1984, s. 410).

ADRIENNE RICH

Adrienne Rich, çağdaş feminizmde sert bir kaleme sahiptir. Eleştirisi, Rich'in kültürü 'gözden geçirme' ya da 'yeniden yazma', diye adlandırdığı feminist düşüncelerin, kadın sıkıntıları, erkek şiddeti, ırkçılık sorusu, *Of Woman Born*'da (1976) alışılmadık bir şekilde Rich için doğurgan bir konu başlığı olmuştur. Rich, ataerkillik içinde annelerin baskıya uğrayan objeler olduğunu tartışır. *On Lies, Secrets, Silence*'ta (Yalanlar, Sırlar, Suskunluklar Üzerine; 1980), *'Blood, Bread and Poetry'*de (Kan, Ekmek ve Şiir; 1983), daha sonra *Signs*'da çıkan denemelerinde ve başka yerlerde Rich, yenden üretme ve cinsellik arasındaki bu ilişkiyi farklılığı daha radikal bir tanım içinde ele alır. Rich, erkek ve kadın arasındaki farklar kadar kadınların da kendi aralarındaki farklar arasında karmaşık tartışmalar geliştirdi ve bu yüzden çağdaş feminizm içinde birçok normsal değerle çelişiyor.

Kadınlarla bir araya toplanma fikri Rich'i diğer tüm deneyimlerden daha çok heyecanlandırır (çocuk doğumundan sonra) seçilmiş şiirlerin 1974 versiyonunda, protagonist zamirleri kadınlarla değiştirir. Rich, *Of Woman Born*'daki (Doğan Kadına Ait) çağdaş Cambridge kadınından *On Lies, Secrets, Silence*'taki Elizabeth Stanton ve Susan B. Anthony'nin XIX. yy. arkadaşlığına kadar kadın gruplarının farklı türleri-

ni anlatır. Bu grupları, temeli arkadaşlık olan alternatif bir feminist entelektüel gelenek olarak tarif eder: “Kendi kültürümüzü bulmak ve adlandırmak, XX. yy. Batılı kafasının pasifliğini kırmak anlamına gelir” (Rich, 1980b, s. 13). Bir kadınlar kültürünün yaratılması bireyselliğe gereken tek panzehirdir.

Rich’in diğerlerinden ayrı kadınsı kimlikteki fiziksel ve anlamsal alanı onu Mary Daly ve Luce Irigaray gibi feminist yazarlara yaklaştırır. Ama yine de bu alanı feminizme temel olarak anlatır, sadece gerekli demek ona göre yeterli değildir. Örneğin, Mary Daly’dan farklı olarak Rich, toplumsalcılık ve fizikselliğin arasındaki karşılıklı etkileşimleri tüm detaylarıyla anlatır ve Rich’in alternatif toplumsal modeller için planları onun genişlemiş feminist eleştiriye en iyi katkısıdır.

‘Toward a Woman-Centered University’de Rich, kadın topluluklarının gücünü taslak halinde verir:

Gerçekten evrensel ve mükemmel bir çocuk bakımı ağı gelişmeye başlayabilirse, yeterli sayıda kadın Üniversite’ye [University] bütün düzeylerde nüfuz edebilirse... zamanınızda atavistik dilin yetersiz ve bozulmuş koleksiyonundan çıkan erdemlerin ‘evrenselliğinin’ [universality] birazını görmeye başlamanız için güçlü bir değişim var demektir. (Rich (1980b) s. 154-5).

Rich, Virginia Woolf’un üç ana tekniğini kullanır –baştan sona her şeyi alaşağı etme, seçici olma ve kadının kişisel deneyimlerini geçerli kılma– ama Woolf’un başlıklarını stratejik bir planlama içinde değiştirir. Tüm araştırma, Catherine Beecher Stowe ya da Dolores Hayden’ın kadın topluluklarının mimari şekilleri gibi okunur. Rich yerel ve örgütsel çoğulculuğun kendi fikirleri için de anarko-feminizme çok yakındır.

Ms'deki son eleştirisinde Adrienne Rich anarşist tutkuyu sınıflandırır ve bunu edebiyata daha yakın bir şekilde kadın kültürü hakkındaki görüşe bağlar:

Kadınların yaratıp belirlediği, bu yeni kültür, yüzyılımızın büyük olgusudur. İnaniyorum ki herhangi bir insani geri bakışla, iki dünya savaşının ve birçok sosyalist devrimin üzerinde he- yula gibi yükselecektir... Yalnızlıkta yaratılan kadın sanatı topluluktan fıskırarak... Ve gerçek varlığıyla, topluluğun ağlarını güçlendirecektir (Rich, (1977), s. 106).

Rich'e göre, kadın ağlarının sanatsal/politik karmaşası tümüyle zamanımızdaki en önemli siyasi ve kültürel biçim olarak kanıtlanır.

Rich'in iddiasına göre, yazının kadınlar için bu derece önemli olmasının nedeni kadınlar arasında bir köprü gibi hareket edebilmesidir. Edebiyat eleştirisi Rich'e tipik bir Amerikalı kâhinin –kâhin olarak Whitman'vari bir eleştirmenin– bakış açısını benimseme fırsatı verir.

HETEROSEKSÜELLİĞİN SORUNSALLAŞTIRILMASI

Feministlerin 'farklılık' kelimesini ilk kullanmaları, onların erkeklerden farklılığı üzerinedir. 'Farklı' ve lezbiyen bir kimliğin tanımlanmasına yönelik hareket, Rich'in kilit denemesi "*Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence*"tır (Zorunlu Heteroseksüellik ve Lezbiyen Varoluşu; 1980). Lezbiyen eleştiri, heteroseksüelliği siyasi bir şekle sokarak problemselleştirir. Eğer heteroseksüellik kurulduysa ve 'doğal' değilse, böylece siyasi düşünce ve reformlara açıktır. Rich'in de Marline Packwood'la yaptığı sohbetlerde önerdiği gibi, lezbiyen kimlik radikal feminizmin gerekli bir parçasıdır:

“Düşünüyorum ki bu dönüşümle ilgili, burası lezbiyenliğı ve feminizmi yaygın bir çevrede gördüğüm yerdir.” (Rich, 1981b, s. 14). Bu noktaya kadar cinsellik konusunda feminist yazın, çoğunlukla yeniden üretim ve toplumsal kontroller arasındaki ilişkiler üzerinde durdu. Rich’in denemesi ‘farklılık’ terimini erkekle kadın çizgisinden uzak tutarak inceler. Rich’in lezbiyen eleştirisi birçok yoldan heteroseksüelliğın önemli bir problemsellik olduğuna işaret eder. İlk olarak ‘erkeksi’ ve ‘kadınsı’lığın sadece modern cinsiyetçiliğın yapılanmış zıt çiftleri olduğú noktasında başlar. İkinci olarak, kadın bağıllığının cinselliğın yeni biçimlerini ortaya koyabileceğini tartışır. Son olarak, edebiyat ve metin için alanlar önerdiğini öne sürer. Lezbiyen cinselliğının temsil ya da tartışması, Luce Irigaray’in de önerdiği gibi, heteroseksüelliğı cinselliğın ve türün birbirine geleneksel olarak bağlandığı durumlarla çeliştiğı kadar kadını ticaret eşyası olarak görölmekten uzaklaştırarak problem haline getirir. Rich, De Beauvoir’ın ‘kadınlar temelinde eşcinseldir’ tezini kurar, ama lezbiyen eleştirinin feminizme özel bir katkısı olacak olan arzu ve fantezi gibi yapıtlarına odaklanarak yoluna devam eder. Tezatlara biçimlendirilmiş bir alana atlar. Rich’in tutarlılıkla ‘farklılık’ adında konuşmasını sağlayan durum, ‘dışarıdakilerden fazladan bir derece elde etmemiz gerçekliğı’nin bir şeklidir (Rich, 1981b, s. 14). Rich’in ‘lezbiyen’ araştırmaları hem tarihsel hem de edebidir:

Lezbiyen varoluş hem tarihsel olarak lezbiyenlerin var olduğú gerçeğini hem de bizim bu varlığın anlamını yaratmaya devam etmemizi teklif eder. Demek istediğim, ‘lezbiyen süreklilik’ terimi kadın-kimlikli deneyimin bir çeşidini içerir. Bunu her kadının kendi yaşamı ve tarih boyunca meydana gelen oluşumlardan elde eder, bu kadın kimlikli deneyim sadece bir kadının cin-

sel açıdan bir başka kadınla birlikte olma arzusu değildir (Rich (1980a) s. 156).

Rich, lezbiyenliğin genel bir kadın deneyiminin parçası olduğuna inanır. Rich, soyut bir anlam taşımayan cinsel çatallaşmaları (lezbiyen ya da heteroseksüel), ataerkilliğin çok uzun süredir empoze ettiğine inandığı için heteroseksüel ilişkileri *per se* ayıplamaz. Yanlış çatallaşmaların saçmalığı, anlaşılacağı gibi, Rich'in eleştirisel amacının bir parçasıdır. Rich, 'normal' düşünüş yollarımızı *faux naïf** ve çok kere sorulagelmış sorular sorarak tersine çevirir: "Eğer kadınlar duygusal bakımın ve fiziksel beslenmenin ilk kaynakları ise niçin gerçekte hep erkek gölgesinde kalmışlardır" (Rich, 1980a, s. 145). Rich, feminist eleştiri için gelecek, lezbiyen devamlılığının altını çizmek, lezbiyenliğin kültürel gizemini anlatmaktır, sonucuna varır.

Bunlar feminist çözümleme için önemli sonuçlardır. Rich, lezbiyenliğin yapısından bahsettiği zaman toplumsal olduğu kadar fiziksel ve edebi yapılarını da kasteder. Rich, lezbiyen ve heteroseksüel durumlarını ele alışı zulmü, baskıyı yeniden yarattığını görür. Fakat Rich, 'lezbiyenliğin' kategorilerini büyük ölçüde genişleterek ve yeniden varolma sistemini yeniden çizerek inkârlar ve heteroseksüellik kadar ataerkil ideolojiyi de değiştirecek yapılar kurabilir.

'Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence' feminizme yeni bir dinamik kazandırır. Cinsel haritaları yeniden çizmek, tabii ki, Michel Foucault'dan beri kültürel eleştirinin merkezi bir projesi olmak üzeredir. Rich ve Foucault'nun ikisi de erkek gücün imgeleri üzerine yazarlar. Her ikisi için de cinselliği yeniden yapılandırma gücü açmanın bir anahtarıdır. Yoksa cinsiyetçilik, farklı söylemlerle bağlan-

* *Faux naïf*: Sahte naïf. (Çev. n.)

tı kurar. Rich'in Foucault'dan ayrıldığı yer ise Rich'in cinsiyetçiliğin karakteristiğinin, ataerkilliğin toplumsal deneyimleri kodlamak için cinsel itirafları (psikanalizleri) teşvik ettiği yol olduğunu kabullenmemesidir. Rich'e göre çağdaş cinsiyetçiliğin temeli erkek şiddetidir. O, lezbiyenliğin özellikle ataerkillikten nefret ettirildiğini düşünür ve bu yüzden, 'homoseksüel farklılık'ı ataerkil bir yapılanma olarak anlayan Foucault'nun tersine, Rich lezbiyenlerin ayrı 'farklılık' alanları yaratmaya ihtiyaçları olduğuna, yoğun bir biçimde ihtiyaçları olduğuna inanır.

Bu deneme feministler arasındaki tartışmaları alevlendirdi, örneğin, Cora Kaplan, 'Wild Nights: Pleasure/Sexuality/Feminism'de (*Formations of Pleasure* (1883) içinde) cinsellik üzerine ilginç bir denemede Wollstonecraft ile Rich'i karşılaştırır. Ancak, iki savunulamaz saldırıda bulunur. Rich'in heteroseksüelliği bütünüyle ayıpladığını ve ikinci olarak da, soyut kadınları anlattığını öne sürer. İlk iddia, benim de metinsel olarak gösterdiğim gibi, gerçek değil, ikincisi kısmi olarak adil değil, çünkü Rich, metnine sadece yazarların metinlerini alarak başlar, göndermeleri dikkatlice yapılmıştır ve modası içinde alıntılarla bezeli akademik teorilerini alarak serpiştirir.

Rich sadece, heteroseksüel ilişkilerin güç farklılıkları tarafından çarpıtıldığını iddia etmiyor, o, lezbiyen ilişkilerin eşit olmayan güç dengeleri tarafından yapılandırılabilereği tanımlamasından kaçınan bir imada bulunuyor. Fakat Rich, cinselliği insan bireysellikleri hakkındaki 'önemli' bazı gerçekleri kurumsallaştıran bir kilit güç olarak tanımlıyor. *Of Woman Born*'daki başarılı antropoloji çalışmasıyla bu tanım, Rich için atılan geniş bir adımdır. Kesinlikle feminist antropolojinin en önemli zaferini 'insan doğası kültürel bir yapıdır' diye adlandırıyor. Yine de, genişletilmiş bir biçimde Rich,

lezbiyenliğin dilbilimsel çatışmasını tarif eder. Bu yüzden Rich, dil bakımından sinirli olabilir, çünkü, her şeyin ötesinde durumu nesnel olarak değerlendirildiğinde (vahşet içeriyor) vahim. Deneme dilin toplumsal deneyim ve lezbiyen eleştirinin rolü olarak anlamı üzerinde açık bir kanı içerir. Lezbiyen kimlik kültüre bağlanmadan bir anlam içermez. 'Lezbiyen' kelimesini yanında imgesellik, tanımlar ve içerikler kullanmadan telaffuz etmek imkânsızdır. Bu yüzden, lezbiyen eleştiri kullanılabilir kültürel dilin yapıları üzerine kuruludur. Lezbiyen eleştiri erkeksilik ve kadınsılık ve bunların edebiyattaki temsilcilerinin üzerine yoğunlaşır, türün soyut ayrımlarını belirginleştirir. Lezbiyen eleştiri, etnik ve azınlık gruplarının dilleriyle doğrudan daha bağlantılı olabilir. Rich, bir başka lezbiyen şair Audre Lorde'dan alıntı yapar. Audre Lorde'un da tarif ettiği gibi enerji 'fiziksel, duygusal ya da ruhsal mutluluğun paylaşımı'nda mutluluğu güçlendirdiği için işin paylaşımında her yerde daima hazır (Rich, 1980a, s. 158). Rich'in, Lorde'un şehvani boşluğuna ek yaptığı şehvani çalışma, Rich'i Fourier'den yayılan bir anarşik çizgiye taşır. Bu eleştirisel sürecin güçlü üretici nosyonudur. Bu ayrıca, feminist eleştirideki önemli bir ideolojik gelişmedir. Lezbiyen eleştiri, cinsiyetçiliğin ve ırkçılığın birbirinden tamamen bağımsız olduğunu çok önceden anladı. Rich, sürekli olarak cinsiyetçilik, ırkçılık ve homofobi arasındaki bağlantı üzerine yazar. *Of Woman Born*'da Beyaz ve Siyah kadının yaşamlarının devamlılığını anlatır.

Ne 'saf' ya da 'şehvet düşkün' kadın, ne sözde hanımefendi ya da köle kadın, ne kendini damızlık bir hayvana indirgediği için övülen ya da aşağılanan ve 'orospu' olarak cezalandırılan kadın, kadın bedeninin (ve dolayısıyla kadın beyninin) bu yıkımından elde edilecek gerçek bir özerkliğe ya da benliğe sahip olmuştur (Rich (1976) s. 35).

Burada tartişılan erkek şiddetince adlandırılan cinsel farklılığın yapıları insandışı ve anlamsız tanım dizilerinin içinde gizlidir. Rich'in denemesi 'What Does Separatism Mean'in odak noktası bu dil sorunudur. Burada Rich, ince ele-nip sık dokunarak donatılmış ayrımcılık hakkında bir örnek okuma listesi sağlar. Ayrımcılık, aynı zamanda dilbilimsel ve alana ait bir olaydır (Rich, 1981, s. 88). 'Tanıklık yapmak' öbe-đi, çok yoğun bir cümledir, yazım tarzı, sesi ve anlamı hak-kındadır. Rich'in bitirişi bir son verme değildir. Denemesinin başlığı, 'Notes...' ise ayrımcılığın ucuzluğu, "Nasıl, ne za-man, ne tür kimlikle denendiği önemli olan" dil süreci için-de kodlanır (Rich, 1981a, s. 90)

Bir *Spare Rib* röportajında Rich, "Gerçekten bütünöyle cin-siyetin ve ırkın nasıl olduğunu anlamaya başladığımızda he-nüz bir şey anlamadığımız bu iki terim üzerine bir şeyler an-layacağız." diye bir iddiada bulunur (Rich, 1981b, s. 15). Rich, ırkçılık ve cinsiyetçilik kavramlarının yaşamasının yeterli ol-madığını anlar. Sadece geçmişteki ve çağdaş kültürdeki özel denemelerin çalışmalarını açıklayarak cinsel farklılığın umulmadık karakterini anlayabiliriz. Feminist eleştiri için zor olan problem, toplumsal siyasetten sanatsal deneyimlere kadar her şeydeki farklılığın etkilerinin nasıl analiz edileceği-dir. Eleştiri, feminist olan cinsel siyasetler ve kültür hakkında olmalıdır. "'A Woman is Talking to Death', hem siyasi hem de bir aşk şiiriydi. Yani, bir aşk şiiri genişliğinde siyasi bir şiir ve siyasi olmaya yatkın bir aşk şiiri" (Rich, 1980a, s. 251).

Rich için farklılık erotizmin, kadınlar arasındaki diyalog-un, bu nedenle de eleştiri için yeni fikirlerin kaynağıdır:

"Eğer feminizmi uçan bir etiketten daha fazlası olarak düşü-nürsek, etik metodoloji ve daha karmaşık düşünce yolları olarak düşünürsek, daha sorumlu bir şekilde hareket etme, insan haya-

tının koşulları olarak; tüm kadınsı deneyimlere tutkulu ve devamlı bir katılımcılıkla gelişebilir kişisel bilgiye ihtiyacımız olur... Eğer öyleyse yalnız çalışmıyor oluruz.” (Rich (1980a) s. 213).

Burada bütün temalar var. Bilgi kadınmerkezli ‘tutkulu’ kadın topluluklarını doğurur. Feminizm sadece kadın konularının incelenmesi değil, aynı zamanda da bir düşünme yoludur. Rich’in eleştirisi, eleştirinin kökeni üzerine bir eleştiridir. Bu yüzden Rich sadece kadınlara karşı muhakeme üzerinde konuşmuyor, dahası kadınların bilgi ve deneyimlerine karşı çıkan muhakeme üzerinde konuşuyor. Rich için feminizm –gittiği yöne göre– çok farklı iki şey demektir: Bir tarafta somut bir şeyler –çağdaş kadınlarla duygusal kardeşlik; diğer yanda kadınsı tercihin hemen hemen panteistik kutlaması var.

Rich’in çalışmasının özü –kadınların sembolik ‘farklılığı’nın’ yanlış anlamlarının kaçınılmaz bir şekilde toplumsal özgülüğümüzü yarım bırakacağı kanısı– çalışma en son eleştirilerle zıtlık taşır.

ÖZET

Lezbiyenliğin tek bir sorunu olmadığı için lezbiyen eleştirinin de tek bir ‘ekol’ü olamaz. Her eleştiri, kendisini lezbiyen diye adlandıran yollarla ve onun içindeki zamana etiketlenir. Eğer eleştirinin bir özelliği araştırmak ve metinsel bir şekilde görünmezi yorumlamaksa, böylece lezbiyen eleştiri yegâne güce sahip olur. Lezbiyen eleştirideki radikal bir konu da, feminist eleştirinin, metinlerin nasıl edebi esaslar içindeki boşlukları işaret ettiği kadar, heteroseksüelliği de iç-

selleştireceğine dair göndermeler yapması gerektiği düşün-cesidir. Ek olarak, lezbiyen eleştirmenlerce yneltlen konu- lar üçüncü dünya ülkeleri lezbiyen feministleri ve akademi dışından yazan diğer yazarlar kadar lezbiyen olmayanların yönelttiği konularla st üste gelir –rneğin, başlangıç ve ori- jinal koleksiyonlarda, Morega ve Anzalda’nın derlediği *This Bridge Called My Back*’te (1981). Lezbiyen eleştirmenler, eleştirinin genel durumlarını değiştiriyor. Örneğin, lezbiyen eleştirmenler klasik erkek-kadın-erkek llerindeki ve yeni erotik genselleşmelerdeki dengesizliklere odaklanıyor ve gözünü ani parantezler ya da szdzimdeki bozukluklar gibi kopmalar içindeki edebi metinlerdeki ‘okunmayan’ satır ara- larına çeviriyor. Lezbiyen eleştiri ve eşcinsel kuram her za- manki cinsiyet klişelerini alaşağı ettiği kadar, edebi söylemin normlarını da alaşağı eden metinsel stratejiler sağlar. Yeni ti- polojileriyle, birlikte lezbiyen eleştirmenler, yaşayan eleştiri- sel sistemlerin derin bir güvensizliği tehlikesiyle karşı karşı- yadır. Jane Rule, Monique Wittig, Catharine Stimpson, Mary Daly ve Bonnie Zimmerman, siyaset ve edebiyat ilişkisini ciddiyle ele alan yazarlardır. Lezbiyen yazarlar, hem metin içindeki siyaset için hem de siyaset ve metinlerin kendi ola- sılıkları hakkında endişelidirler. Ayrı bir lezbiyen kimliği, fe- minist eleştiriye kesici bir kenar ve ileri hareket etmesini sağ- layabilecek teknikler sağlar.

Judith Butler’ın da iddia ettiği gibi, *eğer* lezbiyen eleştiri kendisini heteroseksüel modellerden zgr bırakırsa... “Eğer bu kopya *olarak* homoseksüel nosyonu için değilse, hetero- sekselliğin köken *olarak* bir yapısı olmayacaktır” (Butler, 1991, s. 22).

Çeviren:
Banu Mutaşılar

SEÇME OKUMALAR

Temel metinler

Brown, R. M. (1970) 'The woman-identified woman', *The Ladder* 14: 11/12, s. 6-8

Bulkin, E. (ed.) (1981a) *Lesbian Fiction*, Watertown, Mass.: Persephone Press

Bulkin, E. (ed.) (1981b) *Lesbian Poetry*, Watertown, Mass.: Persephone Press

Cruikshank, M. (ed.) (1982) *Lesbian Studies: Present and future*, New York: The Feminist Press

Daly, M. (1978) *Gyn/Ecology*, Boston: Beacon Press

Daly, M. (1984) *Pure Lust*, Boston: Beacon Press

Faderman, L. (1981) *Surpassing the Love of Men: Romantic friendship and love between women from the renaissance to the present*, New York: William Morrow

Faderman, L. (1991) *Odd Girls and Twilight Lovers: A history of lesbian life in twentieth-century America*, New York: Columbia University Press

Grier, B., Watson, J. ve Jordan, R. (ed.) (1981) *The Lesbian in Literature: A bibliography*, Tallahassee Fla.: The Naiad Press

Griffin, S. (1980) 'Thoughts on writing', *The Writer on Her Work* içinde, J. Sternburg (ed.), New York: Norton

Johnston, J. (1973) *Lesbian Nation*, New York: Simon & Schuster

Moraga, C. ve Anzaldúa, G. (ed.) (1981) *This Bridge Called my Back: Writings by radical women of color*, New York: Kitchen Table

Rich, A. (1976) *Of Woman Born*, New York: Norton

Rich, A. (1977) 'There is a fly in this house', *Ms*, February

Rich, A. (1980a) 'Compulsory heterosexuality and lesbian existence', *Signs* 5:4 (Yaz), s. 631-60

Rich, A. (1980b) 'When we dead awaken', *On Lies, Secrets, Silence* içinde, Londra: Virago

Rich, A. (1981a) 'Notes for a magazine: What does separatism mean?', *Sinister Wisdom*, 18, s. 83-91

Rich, A. (1981b) 'Interview', *Spare Rib*, 103, s. 14-16

Rich, A. (1983a) 'Blood, bread and poetry: The location of the poet', *The Massachusetts Review*, 24:3, s. 521-41

Rich, A. (1983b) 'Compulsory heterosexuality and lesbian existence', *Women, Gender and Scholarships* içinde, E. Abel and E. K. Abel (ed.), Chicago: University of Chicago Press

Roberts, J. R. (1981) *Black Lesbians: An annotated bibliography*, Tallahassee: The Naiad Press

Rule, J. (1975) *Lesbian Images*, Trumansburg, NY: Crossing Press

Rule, J. (1976) 'The practice of writing', *Canadian Women's Studies*, 1:3, s. 34-5

Sedgwick, E. K. (1989) *Between Men: English literature and male homosocial desire*, New York: Columbia University Press

Sedgwick, E. K. (1990) *Epistemology of the Closet*, Berkeley, Calif.: University of California Press; (1991) Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf

Shockley, A. (1979) 'The black lesbian in American literature: An overview', *Conditions*, 5, *Home Girls* içinde yeniden (aşağıda): Out & Out Books

Smith, B. (1983) *Home Girls*, New York: Kitchen Table Press

Smith, B. (1990) 'The truth that never hurts: Black lesbians in fiction in the 1980s', *Wild Women in the Whirlwind: Afro-American culture and the contemporary literary renaissance* içinde

de, J. M. Braxton ve A. N. McLaughlin (ed.) (1990) Londra: Serpents Tail

Smith-Rosenberg, C. (1975) 'The female world of love and ritual: Relations between women in nineteenth-century America', *Signs*, 1 (Güz) s. 1-30

Stimpson, C. R. (1988) *Where the Meanings Are: Feminism and cultural spaces*, Londra: Routledge

Wittig, M. (1980) 'The straight mind', *Feminist Issues*, 1:1, s. 103-11

Wittig, M. ve Zeig, S. (1979) *Lesbian People's Materials for a Dictionary*, New York: Avon

Zimmerman, B. (1983) 'Exiting from patriarchy: The lesbian novel of development', *The Voyage In: Fictions of female development* içinde, Abel, E., Hirsch, M. ve Langland, E. (ed.), Dartmouth College, Hanover: University Press of New England.

Zimmerman, B. (1985) 'What has never been: An overview of lesbian feminist criticism', *The New Feminist Criticism* içinde, E. Showalter (ed.), New York: Pantheon

Zimmerman, B. (1991) *The Safe Sea of Women: Lesbian fiction 1969-1989*, Boston: Beacon Press

Giriş yazıları

Benstock, S. (ed.) (1987) *Feminist Issues in Literary Scholarship*, Bloomington: Indiana University Press

Bristow, J. (ed.) (1990) 'Special issue on lesbian and gay cultures, theories and texts', *Textual Practice*, 4:2 (Yaz)

Bristow, J. (ed.) (1992) *Sexual Sameness: Textual differences in lesbian and gay writing*, Londra: Routledge

Burke, C. G. (1986) 'Rethinking the maternal', *The Future*

of *Difference* içinde, H. Eisenstein ve A. Jardine (ed.), Boston: G. K. Hall

Diaz-Diocaretz, M. (1985) *Translating Poetic Discourse: Questions on feminist strategies in Adrienne Rich*, Philadelphia: John Benjamins

Feminist Review (1990) *Special Issue on Perverse Politics: Lesbian Issues*, 34 (Bahar)

Freedman, E. B., Gelp, B. C., Johnson, S. L. ve Neston, K. M. (ed.) (1985) *The Lesbian Issue*, Chicago: University of Chicago Press

Fuss, D. (ed.) (1991) *Inside/Out: Lesbian theories, gay theories*, Londra: Routledge

Gelpi, B. ve Gelpi, A. (1975) *Adrienne Rich's Poetry*, New York: Norton

Jay, K. ve Glasgow J. (ed.) (1990) *Lesbian Texts and Contexts: Radical Revisions*, New York: New York

Meese, E. A. (1990) *(EX)Tensions: Re-figuring feminist criticism*, Urbana: University of Illinois University Press

Munt, S. (ed.) (1992) *New Lesbian Criticism: Literary and cultural readings*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf

İleri okumalar

Braidotti, R. (1991) *Patterns of Dissonance*, Cambridge: Polity Press

Butler, J. (1991) 'Imitation and gender insubordination', yukarıda Fuss (1991) içinde

Cruikshank, M. (1992) *The Gay and Lesbian Liberation Movement*, New York: Routledge

Elliott, J. ve Wallace, A. (1992) 'Fleurs du Mal or second-hand roses, Natalie Barney, Romaine Brooks, and the originality of the avant-garde', *Feminist Review*, 40, s.6-31

Foucault, M. (1978) *The History of Sexuality. Vol. 1: An Introduction*, New York: Pantheon

Gomez, J. ve Smith, B. (1990) 'Talking about it, homophobia in the black community', *Feminist Review*, 34, s.47-55

Hull, G. T. (1982) 'Researching Alice Dunbar-Nelson: A personal and literary perspective', *All the Women Are White, All the Blacks Are Men, But Some of Us Are Brave: Black women's studies* içinde, **G. T. Hull, et al.** (ed.), New York: The Feminist Press

Kaplan, C. (1983) 'Wild nights: Pleasure/sexuality/feminism', *Formations of Pleasure* içinde, Formations Editorial Collective, Londra: Routledge & Kegan Paul

Katz, J. (1990) 'The invention of heterosexuality', *Socialist Review*, 21:1, s. 7-34

King, K. (1990) 'Producing sex, theory and culture', *Conflicts in Feminism* içinde, **M. Hirsch ve E. Fox Keller** (ed.), Londra: Routledge

Xlaich, D. (1974) *Woman Plus Woman: Attitudes toward lesbianism*, New York: William Morrow

Martin, B. (1988) 'Lesbian identity and autobiographical difference(s)', *Life/ Lines: Theorizing women's autobiography* içinde, **B. Brodski ve C. Schenck** (ed.), Ithaca: Cornell University Press

Martin, D. ve Lyon, P. (1972) *Lesbian/ Woman*, San Francisco: Glide Publications

Miner, V. (1990) 'An imaginative collectivity of writers and readers', *Lesbian Texts and Contexts: Radical revisions* içinde, **K. Jay ve J. Glasgow** (ed.), New York: New York University Press

Palmer, P. (1989) *Contemporary Women's Fiction: Narrative practice and feminist theory*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf

Ruehl, S. (1982) 'Inverts and experts: Radclyffe Hall and the lesbian identity', *Feminism Culture and Politics* içinde, **R. Brunt ve C. Rowan** (ed.), Londra: Lawrence and Wishart

Ruehl, S. (1983) *Sex and Love*, Londra: The Women's Press

Wollf, C. (1972) *Love Between Women*, New York: Harper Colophon Books

ÜÇÜNCÜ DÜNYA FEMİNİST ELEŞTİRİSİ: ÜÇÜNCÜ DALGA VE BEŞİNCİ VİTES

1 1980'lere kadar Batı'daki geleneksel eleştiride Üçüncü Dünya'da yazılanlara yönelik yaygın ve sistematik bir ihmal olmuştur. Bu ihmal birçok şekil almıştır. İlk, akademi çoğu Asyalı ve siyah kuramı, eleştiri ve yaratıcı yazıyı dışlamıştır. İkinci olarak, Üçüncü Dünya eleştirmenlerinin ürünleri çoğunlukla sadeleştirilmiş ve son olarak Üçüncü Dünya eleştirmenlerinin çok azı edebi gündeme layık olduğu şekilde değiştirilmeden alınmıştır. Bu ihmal, Susan Hardy Aitken'in, "Aynı sırada geleneksel kanon da şekilleniyor, belli başlı Avrupa ülkeleri Roma İmparatorluğu'ndan beri benzeri görülmemiş bir kolonileştirme politikasına girişiyorlardı." (Aitken, 1986, s. 294) sözleriyle yerinde bir biçimde ileri sürdüğü gibi, şaşırtıcı değildir.

Bu akademik etnosantrizm Batı'nın kavramlarının –örneğin, dönemleme [*periodisation*]– kullanımı ve sadece Batı toplumundan çıkarılan sosyal ve kültürel temalara ilgi tarafından biçimlendirilmiştir. Günümüzde Rosario Castellanos'un yazılarında ve özellikle Chandra Mohanty, Gloria Anzaldúa, Rey Chow, Trinh Minh-ha, Gayatri Spivak ve özellikle Chela Sandoval'ın son eserlerinde, göz kamaştırıcı ve karmaşık bir etnosantrizm ve karşıt eleştiri tartışmaları bulunmaktadır. Bu

yazarlar 1990'lar ve sonrası için bir kadın eleştirisi gündemi oluşturuyorlar.

Üçüncü Dünya feminist eleştirisi üç temel konuya yoğunlaşmaktadır: Evrenselciliğin politikaları, kültürel kontroller ve yanlış temsiller; kanonun homojenliği. Merkezi bir kaygı, ne evrenselci olan ne de sadece uç noktalarda yazılan ve kanonun görmezden geldiği yazına eşlik edebilecek bir feminist eleştiri yaratmaktır. Bu eleştirmenler edebi çalışmalara Batı tarafından hâlâ küçümsenen etnik farklılığın, tarzların ve dillerin özel şekillerini getirmeye çalışmaktadırlar. Günümüzde Üçüncü Dünya eleştirmenleri anahtar yazarlar belirlemekte, yeni temsiller ve etnosantrik olmayan eleştirel diller yaratmakta ve feminist eleştiri politikalarını çözümlemekte-dirler.

Yeni eleştiri için bu yeni temel birkaç yılda Afro-Amerikan, siyah İngiliz ve Üçüncü Dünya kadınlarına yönelik birçok derlemede gelişmiştir. Antolojiler, otobiyografiler ve ön-söz denemeleri Üçüncü Dünya feminist eleştirisi için tekil eserlerden daha iyi kanıtlar olarak görülmüşlerdir. Mineke Schipper tarafından yayına hazırlanan *Unheard Words: Women and Literature in Africa, the Arab World, Asia, the Caribbean and Latin America* (1985) kadın yazınının ve kültürünün ilk değeridir. Amerika'da ortalığı sarsan kitap, Cherrie Moraga ve Gloria Anzaldúa'nın yayına hazırladığı *This Bridge Called My Back: Writings by Radical Women of Color* (1981) oldu. İkinci baskıda Moraga ve Anzaldúa, *Bridge*'in uluslararası bir anlamının beyaz olmayan Amerikalı kadın ile Üçüncü Dünya kadınının arasındaki uçurumun 'köprü'sü olduğunu açıkladılar. *Nkambika: Studies of Women in African Literature* (1986) adlı çalışmanın giriş bölümünde editörler Carole Boyce Davies ve Anne Adams Graves bir Afrika feminist eleştirisi (Bkz: 7. Bölüm) yaratmışlardır. Hindistan'da, kadın çairler

üzerine ilk eleştirel deneme koleksiyonu A. N. Dwivedi tarafından yayına hazırlanan *Studies in Contemporary Indo-English Verse I* (Çağdaş Hint-İngiliz Şiiri Üzerine Araştırmalar I; 1984) olmuştur. İngiltere’de, bu türde ilk kitap S. Grewel vb. tarafından yayına hazırlanan toplumsal cinsiyet ve ‘Siyahi İngiliz’ kavramına ait türde yayınları keşfeden *Charting the Journey* (1988) olmuştur.

Bu kitaplardan edebi geleneklere meydan okuyan bir grup fikir çıkmıştır. Üçüncü Dünya eleştirisi anı ve otobiyografinin anlatı üzerinde yoğunlaşmıştır. Üçüncü Dünya feminist eleştirmenleri dışlanmış başka edebiyat eleştirisi kategorileri (örneğin işçi sınıfı yazını) bulunsa da bugüne kadar ki en uç örneklerin etnik yazarlar olduğunu iddia etmişlerdir. Gloria Anzaldúa’nın sınır yazını teorisi yazma eyleminin tek bir grup, sınıf ya da etnik grubu her türlü basit yolla temsil edilebileceği düşüncesine karşı bir kuşku oluşturmuştur. Feminist politikacı ve yazar Rosario Castellanos kültürel temsilci (ve kendi ilgi alanı Maya figürü ve La Malinche’dir) olarak ortaya çıkan kadınların geleneksel maço kültürene bağlı olduğunu göstermiştir. Rey Chow Batı eleştirisinin Üçüncü Dünya eleştirisini Batı ya da Doğu gibi bir grupta kabul ederek okumadıklarını ancak bunu egzotik ve sınırlandırılmış bir tür olarak gördüklerini iddia etmektedir. Chela Sandoval ‘karşıt bilinç’ konusunda tanımlamalar ortaya koymaktadır.

Bir alanı Üçüncü Dünya feminist eleştirisi olarak adlandırmamanın içeriği nedir? Tanımlama sorunları kolay değildir. Bu ‘Üçüncü Dünya’ etiketinin inatçı hatta başına buyruk, diye tanımlanabilecek bir zorluğu bulunmaktadır. Bu deyim ilk kez Alfred Savy adlı bir nüfusbilimcinin 1952 Ağustos’unda *France Observateur*’de yayınlanan bir yazısında geçer: “Bu Üçüncü Dünya, Üçüncü Tabaka’ya [*Third Estate* = Halk] ya-

pıldığı gibi, görmezden gelinmiş, aşağılanmiş, sömürülmüş durumda, o da bir şeyler söylemek istiyor" (Harlow, 1987, s. 5). Ama tabakalar kavramı hemen bir temsiliyetler hiyerarşisi sunmaktadır. Buna ek olarak 'nc Dünya' terimi sıklıkla hem coğrafi bütünlükler hem de ezilen 'gelişmemiş' halklar için kullanıldı. Ancak, açıkçası nc Dünya'daki kadınlar Batılı beyaz ya da siyah kadınlardan daha 'az gelişmiş' ya da daha 'ezilmiş' değiller. 'Birinci' ile 'nc' Dünyalar arasındaki fark başka sorunlar da getirir: Uzamsal sınırlar konusu ve bir ikilemin –Batı/tekiler– tehlikeleri. nc Dünya feminist eleştirisi bu zorluğa ve global ataerkil düzene zarar verme gereğine dikkat çekmiştir. Günümüzde 'post-kolonyal' modadır. Ancak, 'Post-kolonyal' başlıklı bir bölüm kolonileşmenin yazı üzerindeki etkilerini içermelidir ve bu nedenle bu bölümün yeri olamaz. Ayrıca ve daha belirgin şekilde 'nc Dünya' bir politik dayanışmayı *da* ifade etmektedir. Terimin kullanımı her zaman belirgin bir ikilemi içermektedir. Örneğin, Birinci ve nc Dünya feminist eleştirmenleri kesin bir kapitalist nc Dünya/Birinci Dünya ikilemini ifade eden geleneksel/modern ikiliğine saldırırlar (Bkz. Chow, 1990).

nc Dünya eleştirisi postmodernizm gibi 1980'lerin bağı eleştiri hareketlerine bağlanır? Postmodernizmin popüler kültüre bakış açısı şimdiye kadar baskılanmış kültürel temsillerin bir bütün halindeki yayılmasını telaffuz etmeye çalışan feminist eleştirmenler için özellikle yardımcı olmaktadır. Bağı açılardan nc Dünya eleştirmenleri merkezden uzaklaştırma teknikleri yüzünden postmodernizmi bir müttefik olarak kabul etmelidir. Diğer yandan birçok eleştirmen postmodernizmin bağı 'ifade' oyunları adına çok büyük marjinallik deneyimleri oluşturduğunu hissetmektedir. Hem postmodernizm hem nc Dünya eleştirisi beyaz erkek

yazarın merkezliliğini sorun ederken, genellikle postmodernizm kültürel olarak kendini ifade eder olmaktan çok fazlasıyla kendini yansıtır görünmektedir. Örneğin postmodernizmin tüketici, TV reklamları ve ucuz kurmaca takıntısı sınırlı bir politikaya sahiptir. Postmodernizm; Carol Davies'in belirttiği gibi, dışarıda olanı yaratıcı şekilde herhangi bir eleştiri teorisine yerleştirmektense sadece 'bir bütün olarak marjinalite fikri üzerine' oynamaktadır (Davies, 1991, s. 249). Rey Chow'un kesin olarak belirttiği gibi Batı postmodernizmi etnikliği edebiyat uçurumuna meydan okurken kaybeden farklılıkların genel bir listesine dönüştürmektedir. Bu Batı yalanlamasının çok iyi bir örneği Ellen Kuzweyo'nun *Call Me Woman* eserinin biri beyaz Güney Afrikalı Nadine Gordimer diğeri siyah Güney Afrikalı Bessie Head tarafından yazılan iki önsözünde ortaya çıkmaktadır. *Call Me Woman* Ellen Kuzweyo'nun hayatına, siyasal etkinliklerine ve Güney Afrika'daki Terörizm Hareketi'nde yaşadığı gözetimle ilgili bir kaniyedir. İletişim araçlarının kontrolü Güney Afrika'da böyle ifade edildiği için yazı yazmak birçok anlamda siyah Güney Afrika için uygun siyasal çökertme araçları için anahtar niteliği taşımaktadır.

Beyaz Nadine Gordimer, *Call Me Woman*'ı şu ifadelerle sunmaktadır:

Ellen Kuzweyo bir kadının şahsında tarih olmaktadır. Ne iyi ki, yazar olmasa da hafıza sahibi ve kendi altbenliğini ifade etme yetisi başka birinin yapamayacağı şekilde kendi hikâyesini anlatmasını sağlıyor. Bu, hem egzotik şekilde açığa vurulacak hem de okurlara dışa vururcasına tanıdık gelecek bir hikâyedir. (Gordimer, (1985), s. xi)

Nadine Gordimer, liberal ırk ayrımı karşıtı bir yazardır

hatta burada vurucu şekilde eğilimsel ve üstünkörü bir stereotip yaratmıştır. Kuzweyo'nun kitabı bir 'tek kadın' çalışmasıdır (ve bu sebepten tehditkâr değildir); o yazar değildir, ama 'şuursuz' ve hatta 'egzotik'tir. Gordimer, Kuzweyo'nun kitabının girift ve ince zevkli özelliklerini açıkça reddeder. *Call Me Woman* bir anlamda sosyolojinin, siyasetin ve tarihin otobiyografi ile yoğun harmanlandığı bir kitaptır. Gordimer Kuzweyo'yu zorunlu ve ırkçı bir 'egzotizm' kapsamına alır.

Bessie Head, siyah Güney Afrikalı yazar, başka konulardan etkilenmiştir ve Gordimer'in tersine, Kuzweyo'nun çalışmasının sınırlayıcı yanını değil siyasal ve sosyal içeriğini betimler:

... İnsanların bu denli bir ıstıraba tahammül etmesine inanmak zor olmaktadır. İnsanın fiziksel yapısının bu denli yapay işkence ve gözaltı durumlarına tahammül edemeyeceği gerçektir. (Head, (1985) s. xiv)

Head temel meselenin tüm siyah yazınının koloni bağlamında bir protesto formu olduğunu açıkça görmüştür. Head'in bu bakışı ile oluşturduğu netlik onun Kuzweyo'nun eserindeki gerçek düşsel ve fiziksel enerjiyi anlayışından kaynaklanmaktadır.

NWSA'nın (National Women's Studies Association-Ulusal Kadın Araştırmaları Derneği) 1987'deki yıllık toplantısında Chela Sandoval 'Üçüncü Dünya' için daha az rekabetçi bir tanım önermiştir. 'Üçüncü Dünya' olmak şu üç şeyi ifade eder: Baskın güçlerin kendilerini tanımlayabildikleri negatif kutba karşı kullanılmak üzere olan her türlü güç noktasından uzaklaştırılmış olmak, ikinci olarak kendi güncel yolunda ilerleyen gücü elinde tutan sistemlerle siyasal olarak yarışmaya çalışmak, böylece yeni yollara çekmek ve üçüncü

olarak da, ABD’de bizim, Üçüncü Dünya devletlerinde yaşayan kız kardeşlerimizin uğradığı baskılar arasındaki benzerliğe uygun olabilir. Tüm ana hatlar burada yer almaktadır - merkezden uzaklaştırılma fikri Üçüncü Dünya eleştirisinin, yeni alanların öneminin ve uluslararası geçişli eleştirilerin uygulanabilirliğinin şeklidir. Sandoval’ın fikirleri Donna Haraway, Katie King, Teresa de Lauretis ve diğerleri tarafından dile getirilmiştir. Sandoval’ın eleştirel görünürlüğü şimdi ‘US Third World Feminism’ başlıklı denemesinin *Genders*’da (1991) yayımlanması ile daha da garantiye alınmıştır. Bu denemede Sandoval kendi Üçüncü Dünya eleştirisi tanımını tekrar oluşturmaktadır. Sandoval evrensel bir sınıflamayı daraltarak “Farklılıkların koalisyonu varan yaratılmış ve kendini yaratmış etkileşiminin hareketli bir tekliğini” sunmaktadır. (Sandoval, 1991, s. 18). Daha sonra karşıt bilinci içinde ‘beşinci vites’ denen kendi tercih ettiği vitesli araba debriyajlarına benzeyen, birbirine girebilen ya da bağlantıyı kesebilen bir diferansiyel grubunu andıran bir araba debriyajının büyüleyici ve anlatsal paradigmasını sunmaktadır (Sandoval, 1991, s. 14).

Sandoval’ın denemesi Birinci ve Üçüncü Dünya’dan gelen fikirlerin zengin ve yoğun bir bağlantısını ve tabii ‘beşinci vites’ ifadesi daha alışılmış anlamıyla ‘turlama’nın cinsel bir yananlamını ortaya koymaktadır. Diğer eleştirmenler (örneğin Chandra Mohanty ve *Third World Women and the Politics of Feminism*’in diğer editörleri) Üçüncü Dünya terimini ‘postkolonyal ya da gelişmekte olan ülkeler’ ifadesine tercih etmektedirler. (Mohanty, 1991, s. ix).

Beyaz feminist eleştiri ve Üçüncü Dünya feminist eleştirisi o halde pek çok noktada ortaktır, ama benzerliğe indirgenemez. Tarihsel olarak bazı beyaz feminist ve Üçüncü Dünya eleştirisi diğer eleştiri türlerinden ortaya çıkmıştır; örne-

ğın 'eril' Marksizmden ya da milliyetçi gündemlerden. Ayrıca, feminizm ifadesinin kendisi de bazen beyaz emperyalizmin şüpheli kadınları tarafından reddedilmiştir. Örneğin Alice Walker 'kadıncı' [womanist] terimini kullanır. Bu bölümdeki eleştirmenlerin hepsi feminist eleştiriye homojen bir alan olarak değil 'karşıt bilinç'in çeşitli şekillerinin bir bütünü olarak ele almışlardır.

ALANLAR

Hindistan

Hindistan'dan kaynaklanan ve Hindistan hakkındaki feminist eleştiri her türlü yazında yer alan siyasetler hakkında kendi bilincini hayli geliştirmiştir. Eleştiri girişiminin iki kolu vardır: İlki kadın geleneğinin oluşumu ve yayılması ile ilgilidir. Lakshmi Kannan, Roopali Chibber, Shirley Geoklin Lim gibi eleştirmenler ve Charmayne d'Souza, Pratibha Bhat ve Nayantara Sahgal ve Anita Desai gibi romancılar kadınların 'görünmeyen' deneyimlerini keşfetmiş ve bu yayılma uygun tarz ve şekiller bulmuşlardır. Daha teorik bir girişim, edebiyatın da dahil olduğu metinler alanının tümünde 'cinsiyetlendirilmiş astlar'ı [*gendered subalterns*] incelemek için edebiyat eleştirisi araçlarını kullanmıştır. İngiliz Raj'ının askeri dünyasında bir ast [*subaltern*], beyaz üstlerinin çoğunlukla ırkçı kararlarını uygulayan yerli bir askerdir: Edebiyat eleştirisinde 'ast', sömürgecilik tarafından sessizleştirilmiş, eleştirmenlerin 'özgürleştirmeye' çalıştıkları bir kültürel kimliği ifade etmektedir (Bkz. 6. Bölüm'de Yapısöküm kısmında Spivak). Örneğin 'Shahbano'da (1992) Zakia Pathak

ast temsillerini incelemek için istemeye istemeye Müslüman yasalarını ve ulusal anlatıları okur.

Hint eleştirisi son on yılda bakışını genişletmiştir. Bilinçli olarak uluslararası bir eleştiridir. Yüksek eğitim alan kadınların sayısının artması, yazın seminerlerinin kurulması kadınları kadın yazınının hem çeşitliliği ve hem miktarını vurgulamak için bir kadın geleneği araştırmaya yönlendirmiştir. Meenakshi Mukherjee'nin *Realism and Reality* (Gerçekçilik ve Gerçeklik; 1985) ve Alladi Uma'nın *Woman and her Family: Indian and Afro-American: A Literary Perspective* (Kadın ve Ailesi: Hint ve Afro-Amerikan: Edebi Bir Bakış Açısı; 1989) Ellen Moers'in *Literary Women*'ine benzer ve kadınların yaklaşımlarının temel görüntülerini sunmaktadır. Örneğin Uma yazarlar Anita Desai ve Alice Walker'ı kitabının bölümlerinde tipik kadın rolleri -'Anne olarak Kadın', 'Kız Evlat Olarak Kadın- olarak paralel ele almaktadır. Mukherjee tamamen yaygınlaştırılacak bir alana işaret etmektedir - kadınların yazılarının XIX. yy. Bengal'inin kadın sorunu görüşmeleri gibi sosyal reform hareketleri kapsamında yer alması. Günümüzde kadın şairler Hindistan'da yeni formlar yaratmaktadır. Kadın şiirini yayınlayan edebiyat dergileri (*Indian Literature*) ve küçük yayın kuruluşları türemektedir. Shamim Chowdhury'nin *An Introduction to the Women Poets of Bangladesh*'i (Bangladeşli Kadın Şairler Üzerine Bir Giriş Kitabı; 1990) iyi kadın şairlerin feminist eleştirmenlerce tanınmakta olduklarını açıkça belirtmiştir.

Kadın şairler hakkındaki eleştirel deneme derlemelerinin ilki olan *Studies in Contemporary Indo-English Verse*'teki (1984) genel değerlendirmesinde Lakshmi Kannan, De Beauvoir'ın *The Second Sex* ve Germain Greer'in *The Female Eunuch* kitaplarının Hindistan'daki 'patlayıcı' etkisine dikkat çekmiştir. 1950'lerin sonlarında Writers Workshop'un kurulması şiir

yazımının canlanmasına yol göstermiştir ve şekil ve vezne döktükleri deneyimlerini İngilizce olarak şiirleştiren çok sayıda kadın şair bulunmaktadır. Aynı ciltte diğer eleştirmenler (örneğin Monika Varma) kültürel kısıtlamayı ve özellikle cinsel ifadelendirmeyi sıklıkla bastıran geleneksel davranışları betimlemektedirler. Kannan bazı ek sorunlara da dikkat çekmektedir: Örneğin Tamil eleştiri söz dağarcığı hâlâ oluşum aşamasındadır ve hâlâ İngiliz terminolojisinin kullanımını serbest kılmaktadır. Bu nedenle yaratıcı yazın kendiliğinden bir eleştiri teorisi formu olarak hareket etmektedir. Örneğin, Roopali Chibber'ın *'Patriarchy and the Indian Woman Poet'*i (Ataerkillik ve Hintli Kadın Şair; 1990) 1980'lerde Hintli kadınların şiirini incelemekte ve moleküler genetikten hukuka kadar geniş bir konu yelpazesinde derece sahibi kadınların kurduğu bir bağımsızlık sonrası şehirli kız kulübü olarak açıklamaktadır. Moers, Gilbert ve Gubar'ı okumaktan çok etkilenen Chibber ev içi deneyimlerin olumlu elemanlarını ve Hintli annelik idealini Bhat'ın *'The Homescape'*inde, aynı şekilde Vijaya Goel'in *'anti-feminist'* şiirinde ve Hindistan'da eksik bulunan kadın cinselliğine dikkatte tanımlamaktadır. Hindistan'a özgü konular şiddetin trajik etkisi olduğu kadar adsız ve markasız yazındır (örneğin d'Souza'nın *'A Spelling Guide to Women'*inin (Kadınlara Yazım Kılavuzu; 1990) şiir sözlüğü nazmı). Hint yazımının geleceğini heyecanlı kılan, tipik saygıdeğer atölye-etkili şiirden (örneğin Monika Varma ya da Kamala Das'ınki) dili tarzlara direnir kılmanın yeni yollarının yaygınlaşmasına (örneğin d'Souza'nın sözlük şiiri) doğru hareketlenmesidir.

Zakia Pathak'ın *A Pedagogy for PostColonial Feminists*'i (Sömürgecilik Sonrası Feministler İçin Bir Eğitimbilim; 1992) uzun uzadıya 'metinsel bir uygulamanın çelişkileri ... özne konumlarının çeşitliliği' ile Hindistan'daki siyasal olaylar

arasındaki bağlantılara işaret etmektedir. Olağanüstü deneyimi ile beraber Lola Chatterjee tarafından yayımlanan *Woman/Image/Text: Feminist Reading of Literary Texts* (Kadın/İmge/Metin: Edebi Metinlerin Feminist Yorumu; 1986) siyasal ve dini etkileri açısından düzeltme okumalarını kullanmak olarak ifade edilebilecek Hint eleştirisindeki önemli hareketlenmeyi göstermektedir. 'Shahbano'nun Müslüman yasaları, Shahbano vakası ve Hint politikalarını nerdeyse 'romanlar' olarak –yani söylemlerini milliyetçiliğin (tekbiçimli bir medeni yasa) alışıldık 'mutlu sonculuğunu' bozmak için yıkıcı bir tavırla okuyarak– tanımladığı yerde, bir 'pedagoji', daha uzlaşımçı bir edebiyat eleştirisidir. Pathak, Delhi Üniversitesi'nde bir kız okulu olan Miranda House'daki öğretimi *Book of Job* (Eyyub Kitabı), *Murder in the Cathedral* (Katedralde Cinayet), *Lord Jim* ve *A Passage to India** (Hindistan'a Bir Geçit) ile birlikte (hem Hinduların hem de Müslümanların hak iddia ettiği bir yerin dinsel anlamını merkeze alan) Mandir Masjid tartışması ile betimler. Pathak farklı toplulukların, kültürleri harekete geçirme yolu olarak benzer yapılar (örneğin Yahve ve Ram üzerindeki dinbilimsel ısrar) üzerine kurulmuş benzer motifler kullanabileceğini iddia etmektedir. Burada Pathak (6. Bölüm'de tartışılan) Ast [Subaltern] Okulu ve postmodernizm üzerine yönelmektedir. Pathak feminist eleştiriyi tereddütler, Doğu ve Batı metaforları ve ırkları karşı karşıya getiren cinsiyet kökenli topluluklarını inceleyen pedagojik siyasetler olarak tanımlamaktadır. Pathak'ın tüm 'metin'lerini birbirine bağlayan, bu *A Passage to India*'daki Adela'nın mağaralardaki deneyimleri de olsa, Shahbano'nun Müslüman yasaları altındaki cinsiyet rolleri mücadelesi de olsa, kadının özneliliği üzerine yoğunlaşma olmuştur.

* E. M. Forster, *Hindistan'a Bir Geçit*, Çev.: Filiz Ofloğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001. (Ed. n.)

Burada birçok nokta devreye girmektedir. İlk olarak Pathak Batı teorisi tarafından bilgilendirilen ancak Hint pedagojik uygulaması için yaratılan eleştiriyi onaylamaktadır. Onun öğretmen olarak 'konum'u Amerika'da 1970'lerin başında Florence Howe, Adrienne Rich ve Audre Lorde durumunda olduğu gibi 'karşıt bilinç' oluşumunda çok önemli olmuştur. İkinci olarak, popüler kültür ile yüksek sanat, tarih ve hukuk arasındaki ayırım bulanıklaşmaktadır. Son olarak ve en önemlisi, deneme en üst derecede postmodernisttir. Pathak, başka bir bağlamda Judith Butler'da olduğu gibi, eleştiriyi "Bileşik bir 'Hintli' cevap" olmaktan çok özne durumlarının çoğulluğu olarak kabul eden bir 'performans' şeklinde tekrar tekrar sahneye koymaktadır (Bkz. Pathak, 1992).

Edebiyatın kültürel özgüllüğüne saygı gösterirken Hintli kadın feminist eleştirisi radikal olarak olumlu 'siyasal' eleştiriye adanmıştır. Örneğin, Naseem Khan Hindistan yarımadası ve İngiltere'deki Asyalı kadınlarca son yıllarda gerçekleştirilen yazındaki dişi mitsel erdemlerin yıkımlarının ve daraltmaların gelişen farkındalığı üzerine yoğunlaşmaktadır. Kamala Markandeya, Suniti Namjoshi ve Bapsi Sidhwa'nın çalışmalarının, fiziksel engeli serbest bırakan söz sanatları, yaygın birinci tekil şahıs ile eski öykü söyleme tekniklerini bağdaştıran yeni bir feminist şekli ortaya koyduğunu iddia etmektedir. Asya yazını şimdi İngiliz ve Amerikan edebiyatının ana kolunun önemli bölümü durumundadır ve daha geniş ve daha karmaşık bir eleştirel tuval gereksinimine işaret etmektedir (Bkz. Khan, 1992).

Latin Amerika

Latin Amerika eleştirisi hakkında birkaç söz detaylı bir Castellanos tartışması için içerik sağlayacaktır. Feminist ya-

zın ve eleştirisi Latin Amerika'da 1930'lardan itibaren çok verimli olmuştur. Ancak son birkaç on yıla kadar buna Batı akademik dünyasında nadiren rastlanmıştır. Bu hareketin tarihi yazılmıştır. Örneğin Mineke Schipper'in *Unheard Words: Women Writers in Latin America* (Duyulmayan Sözler: Latin Amerika'da Kadın Yazarlar) başlıklı kitabı üzerine inşa edilen Susan Bassnett'in derlemesi *Knives and Angels: Women Writers in Latin America* (Bıçaklar ve Melekler: Latin Amerika'da Kadın Yazarlar; 1990) ve hareket güçlü bir şekilde uluslararası bir ifade sunmaktadır.

Ülkelerin olduğu kadar dillerin ve sömürgeleşme, sömürge sonrası tarihlerinin de farklılığı göz önüne alınırsa, tek bir Latin Amerika hayal gücü tanımlamak saçma olacaktır. Hindistan ve Afrika'da olduğu gibi Latin Amerika'da da çok sayıda eleştirmen Kübalı eleştirmen Mirta Aguirre'de olduğu gibi pek çok edebi tarzı (örneğin çocuk kitabı yazını olduğu kadar yaratıcı yazın) kuşatmış yazın kariyeri sahibidirler. Arjantinli eleştirmen Victoria Ocampo tarafından kurulan *Sur* adlı edebiyat gazetesinin Latin Amerika kültürünü değiştirdiği konusunda herkes hemfikir durumdadır. Gabriela Mistral'ın aldığı Nobel Edebiyat Ödülü, Maria Luisa Bombal, Alejandra Pizarnik ve Clarice Lispector'un tanınması kadar yeni bir kültürel tarih sunmakta etkin olmuştur.

Sur'dan Ocampo ve Castellanos gibi eleştirmenler, çeviri ve kültürel taşralılık sorunlarıyla ilgilidirler; kendileri Avrupa yazını ve teorisine yoğunlaşmış enternasyonalistlerdi. Örneğin, Ocampo ve Virginia Woolf'un yazınından güçlü şekilde etkilenmişlerdir. Luisa Valenzuela bu eleştirinin kadınların oluşturduğu başarı belgelerinde silahlı mücadele yazını ve dilin daha geniş kullanımını birleştirdiğini iddia etmektedir (Bkz. Valenzuela, 1986). Rosario Castellanos, örneğin,

öğrencilik günlerinden beri uluslararası liberal bir feminizmi savunmuştur ve eleştirisi özellikle eğitim, aile ve işçi sınıfının cinsel bölünmesine yönelttiği dikkati, temel Avrupalı feminizmi temalar tarafından, şekillendirmektedir (Bkz. aşağıda Castellanos).

Avustralya

1970'lerden beri Avustralya feminist eleştirisi, cinsiyet betimlemeleri konusunda giderek artan bir gelişmişliği ifade ederek, çoğalan bir çeşitlilik göstermiştir. Aslında bu eleştiri Avustralyalı kadınların eserleri üzerine yoğunlaşmıştır. Eleştirmenler sadece temel eleştiri tarafından önceleri yok sayılan beyaz kadın yazarların çalışmalarını keşfedip eleştirmemiş ayrıca Aborijin, göçmen ve etnik yazını akademik dünyaya ve halka tanıtmış, bu çalışmanın geliştirdiği iyileştirme sorunsal eserini de ortaya koymuşlardır. Avustralya'da kadın yazını 1970'den önce geniş olarak var olan nesir uzlaşmalarını gerçekçilik ve geleneksel şiir formlarını kendisine çekmiştir. Psikolojik gerçeklik yararına deneyimlemeden kaçınmıştır. Ancak, *Exiles at Home*'da Drusilla Modjeska, Zora Cross, Olga Masters, Miles Franklin ve Mollie Skinner gibi yasak konuları içeren kadın eserlerinin yeni yüzlerini ortaya koyduklarını belirtmektedir (Modjeska, 1987). Julie Saunders ve Micheal Sharkev 'A Writer's Friends and Associates' (Bir Yazarın Arkadaşları ve Ortakları) ve 'Zora Cross's Entry into Australian Literature'da (Zora Cross'un Avustralya Edebiyatına Girişi), örneğin Cross'un, dostlukları ve Aborijin âdetleri konusundaki bilgisiyle gurur duyduğunu belirtmektedir.

"Yeniden keşfedilen tarih"e yönelik bu eleştirel katkı (Bkz. Spender, D., 1988 ve Spender, L., 1988) özellikle ülkede ya da yurtdışında yaşayan çağdaş yazarların tümüne giriş

yapmayı sağlayan diğer eleştiri çalışmalarının gelişmesiyle eşleşmiştir. Örnekler Carole Ferrier'nin (1990b) *One of the Family*'nin (1989) yazarı ve *Women Write*'ın kurucusu Pearlle McNeill ile söyleşisini olduğu kadar göçmen ve Aborijin yazını ve kültürü üzerine çalışmasını içermektedir (Ferrier, 1990a). Burada, temel konu hâkim/marjinal grupların betimlemelerinde odaklanmaktadır. Ana dal olmayan yazının ve eleştirinin gelişimini son birkaç on yılda olağanüstü olmuştur. Örneğin Carole Ferrier 1988'deki siyah kadın yazarların öğretisi araştırmasında, bugünden farklı olarak, siyah kadın yazarların Avustralya eğitim kurumlarında son derece marjinal oldukları sonucuna varmıştır (Ferrier, 1988).

Aborijin yazınındaki feminist eleştirel ilginin gelişimi önceleri yerli olan, iki yüzüncü yılda öne çıkan kültürel canlanmanın gelişerek büyüyen bir artırımı olmuştur. (1988). Çoğu Aborijin bu zamanı kendi ekonomik azınlık statülerini olduğu kadar hâkim kültürün onlara kanun yoluyla kabul ettirdiğinden farklı kültürel deneyimlerini ve gereksinimlerini halkailetmişlerdir.

Her ne kadar tek bir sürekli yayın tüm Avustralya feminist eleştiri bütününe temsil edemese de *Hecate: An Interdisciplinary Journal of Women's Liberation*'ın (Hecate: Kadınların Özgürleşmesinin Disiplinlerarası Bir Güncesi) içeriğindeki değişiklikler Avustralya teorisinin ve eleştirisinin hızlı gelişiminin ilginç bir belirtici olmuştur. *Hecate*'in ilk sayıları Avrupa konularına kavramlarına dayalı feminist eleştiri örneklerini Amerikan ve Avrupalı yazını üzerine değişmez bir yoğunluk ile sunmaktadır ('Sylvia Plath', 1, 2; 'Psikanaliz ve Sürrealizm', 2,1). Beşinci bölümde öncü kadınların yaşam öykülerine yer verilmekte ve Aborijin ve siyah kadın yazınına dikkat çekilerek devam edilmektedir. Avustralya feminist eleştirisinin bu radikal şekil değişikliği daha büyük bir ilgiyi

yansıtmaktadır. *Hecate*'in editörü Carole Ferrier Avustralya'nın en önemli eleştirmenlerinden biridir, kendisini 1991'de "yeniden-yapılanmamış Marksist" olarak ifade etmiş ve Sneja Gunew gibi diğer önemli eleştirmenler, her türlü kültür ürününe dahil olan kurumsal aşamalar üzerine yoğunlaşan Althusser kavramlarını ortaya koymuştur.

Bu soruşturmaların sonuçları göçmen ve Aborijin yazarların çalışmalarını desteklemek ve özel, gelişmiş eleştirel modeller geliştirmek yönünde harekete geçirmiştir. Buna ek olarak Aborijin ve Maori eleştirmenleri kendileri bir tanımlama eylemine girişmiştir. Diğer Üçüncü Dünya eleştirisi gibi Maori eleştirisi edebi olduğu kadar şiddet ile siyasaldır: Bir örneği Maori eleştirisinin tanınan çalışması Moaira Wahini'dir (1993).

Diane Bell'in 'Aboriginal Women, Separate Spaces and Feminism'de belirttiği gibi temel sorun Aborijinlerin Avustralya nüfusunun % 1,1'ini oluşturmakta ve % 92'si 400 kişiden az topluluklar halinde yaşamakta oluşudur (Bell, 1991). Mevcut bir grup kadın eleştirmen Aborijin otobiyografisinin sözlü ve kültürel farklılıklarına işaret etmektedir. Aborijin otobiyografileri, özellikle de 'beyaz ahabplar' tarafından yazıya dökülen tanıklıklar, feminist eleştirinin merkezindeki paradoksu ortaya çıkarmaktadır: Ataerkil olmayan kadın yazını üretimde birlikte mi seçilmiştir? Feminist eleştirmenlerin belirttiği gibi, Aborijin yaşamöyküsü feminist eleştirmenlerin postmodernizmin yayılmasına bir cevap olarak kültür ve kimlik bölünmelerini ortaya koymaktadırlar. Benzer şekilde, göçmen yazınında önemli olan eserinde Sneja Gunew, Avrupa merkezli edebi uçurumun, ilk kişinin günah çıkarmasına bağlı olan bu farklılaşmanın, sorun olarak baskılandığı farklılaşmaya dikkat çekmektedir. Örneği Antigone Kefala'nın yazdıklarıdır (Gunew, 1988b).

'Home and Away: Nostalgia in Australian (Migrant) Writing' (1988a) adlı erken tarihli denemesinde Gunew'in temel konusu, kendisinin *taklit* ya da 'geçiş'in ikna gücü modeli sunduğu göçmen yazını tarafından sağlanan anlam üretimine odaklanmıştır. Örneğin gerçekçi olmayan montaj efekti, nesir kapatmasına direnen göçmen yazınının çoğunda vurgulanmıştır. Çünkü ifade edilen şekillerin dışsal ve bir orandaki kişisel olduğu hissedilen feminizm devamında ısrar etmektedir. (Burada Gunew Althusser kavramına dayanır: Bkz. 3. Bölüm, Marksist/sosyalist feminist eleştiri), Gunew'in önerdiği bu yazın cinsiyete dayalı ve kültürel olay temel okumaları sunmaktadır. Gunew'in temaları Gloria Anzaldúa'nın 'maskeler'ine ve Judith Butler'in cinsiyet performansı kavramına benzemektedir. (Bkz. yukarı) Gunew'in temalarını izleyerek, Efi Hatzimanolis, 'The Politics of Nostalgia: Community and Difference in Migrant Writing'de (Nostalji Politikası: Göçmen Eserlerinde Topluluk ve Ayrım) göçmen yazının vatan hasretinin birleşmiş ve temel ürünü olarak görmenin tutucu ataerkillik olduğunu vurgulamıştır (Hatzimanolis, 1990). Aborijin yaşamöyküsüne özellikle çağdaş yazarlar Sally Morgan ve Glenyse Ward'a (Aborijin yayınevi Magabala Books'un bastığı ilk Aborijin yaşamöykücüsü) yönelen ilgiyi yoğunlaştıran önemli çalışma Diane Bell'in *Daughters of the Dreaming*'i (1983) olmuştur. Kitap, Aborijin kadınlarının *kukurrpa* ya da 'rüya görme' için var olan özel sorumluluklarını olduğu kadar sözsellik ve törensellik arasındaki ilişkiyi betimlemektedir. Bell beyaz bir antropologdur, ama kitabı komünlerin sözlü kültürlerini –çizgisel kronolojinin reddi ve hemen hemen Kristeva'vari döngüsel zaman kalitesi– değişik yüzleri kadar öykü içeriğine dinleyici etkisi açısından komünün hikâye anlatma etkinliğini betimlemektedir. *Daughters of the Dreaming* bir alternatif eleştirel

odaklanma kaynağı idi. Aborijin kültürünün, Aborijin feminist yazınının, Jackie Huggins'in belirttiği gibi, Aborijin olmayan topluluklardan farklı türlerde edebi tarzları ve sözlü yapıları vardır. Huggins kendisi 'Aborijin' deyimini kendini üye hissettiğinden 'Aborijinal' lehine reddetmektedir (Huggins, 1991). Yeni yaşamöyküleri ve benzer eleştiriler biyografinin ve akademik dünyada oluşturulan edebiyat tarihinin kurallarını sorgulamaktadır.

Mülkiyet ve otorite sorunu şimdi Avustralyalı feminist eleştirmenler için anahtar soru durumundadır. Kısa ama ustaca yanıt, Carole Ferrier'nin 'karşı koyan otorite'sinde bir beyaz eleştirmen için; sözlü durumlar ve poststrüktüralizm arasındaki karmaşık ilişkilere dokunmak kadar 'farklı' bir kültürel ritim ve kronolojiye 'ses' verme sorununu betimlemektedir. 'Stratejiler dizisi kullanmak' çağrısı eleştirel bir çoğulculuk olarak karakterize edilirken, eser kendini yansıtmadaki gelişim ve seslerin eleştirel dengesi için uygun bir çözüm savunmaktadır.

Bu genel ana hatlar Avustralyalı feminist eleştirmenlerin edebiyatın siyaset ve kültür ile sürekli canlı ve parlak anlaşmasını paylaşmakta olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

TEKNİKLER

Üçüncü dünya feminist eleştirisindeki anlaşılabilir yayılma ele alındığında, eleştirmenlerin sadece şiir/drama/kurmaca gibi edebi türlerin değil Gloria Anzaldúa'nın *Borderlands*'de yaptığı gibi otobiyografi/kuram/şiir ve anlatının melez karışımlarının da sınırlarını vurgulayarak geleceği yıktıklarını görmekteyiz. Bu melezlik bir açıdan olumlu modellerin eksikliğinden kaynaklanabilir. Anzaldúa yer ve

yer değiştirmeye özel bir ilgi göstermiştir. Diğer teknikler, Castellanos'un Maya dönemi ve Kolomb sonrası dönemden kadın figürlerine dikkatindeki gibi günümüzden geçmişe sabit bir döngüyü içermektedir. Buna ek olarak bazı eleştirmenler kişisel ve soyutlanmış 'düşünme' ile meşgul feminist olmayan Batı'yı inkâr eden feminist eleştirinin sosyal rolü üzerinde ısrar etmektedirler. Örneğin: Anzaldúa sıklıkla annesinin yerli lehçesi ile standart konuşma şekillerinin arasındaki ara yüze odaklanmasını harfi harfine aktarmaktadır.

Üçüncü Dünya eleştirisinde dönüm noktası olan çok sayıda etken vardır. Bunlar, yazın ile toplum arasındaki ince ilişkiyi gerginleştirmeyi, hikâye söyleme ile yaratılan anaerkil ve komünal bilincin önemini ve bu bilincin eleştiri sanatını değiştirme olasılığını içermektedir. Dil farkı Üçüncü Dünya eleştirmenleri için bir özellik olmazken Anzaldúa çevirisiz Chicana söz dağarcığını kullanmaktadır. Diğer eleştirmenler, özellikle Rey Chow ve Chandra Mohanty Üçüncü Dünya yazınının ayırt edici özelliklerini belirlemek için daha çok Avrupa kuramı, özellikle de postmodern kuram üzerine yoğunlaşmaktadır.

Gilles Deleuze ve Felix Guattari'ye göre azınlık edebiyatının belirgin üç özelliği şunlardır: Çoğunluğun arazisini dille tahrip etmesi; siyasete temel ilgisi ve kolektif sorunları temsil etme dürtüsü (Deleuze ve Guattari, 1983). Bu düşünceler 1970'lerden bugüne Üçüncü Dünya eleştirisinde görülebilir. Bu arazi, siyaset ve kolektivite üçlülüğü siyah Amerikalılar ve beyaz olmayan kadınlar tarafından yazılan pek çok kitabın başlığına yansımıştır: Örneğin, *This Bridge Called My Back* (1981) ve *Borderlands* (1987) her ikisi de arazi ihlalinin altını çizmektedir. *All the Women Are White, All the Black Are Men, But Some of Us Are Brave* (1982) kolektivite ve marjinallik konularına dikkat çekmektedir.

Üçüncü Dünya feminist eleştirisinde hayat hikâyelerinin kullanımı (örneğin Anzaldúa'nın mestiza belleğini kullanması), geleneksel edebiyat eleştirisi sanatı ile temel bir mücadeleye girişen postmodernizm gibi çağdaş teori ve bunlar arasındaki etkileşimlerdir. Mestiza belleği, bir mestiza'ya yani çoğul bilince götüren İngiliz ve Meksika kültürlerinin çoğul tarihini temsil etmektedir. Anzaldúa yaşam tarihlerinin Chicana kültürünü yeniden kurmada önemli bir anlamlar bütünü olduğunu açıklığa kavuşturmuştur. Barbara Harlow edebi ya da eleştirel üretime 'girişleri tarihi olarak kendilerinden esirgenen' gruplar için otobiyografinin önemine dikkat çekmektedir (Harlow, 1987, s. 121). Gloria Anzaldúa ve Rosario Castellanos'un eleştiri dozu itiraf temelli ve genellikle de birinci tekil şahıs anlatısı yapısındadır. Üçüncü Dünya otobiyografisi Batı otobiyografisinden iki belirgin tarzla ayrılmaktadır: İlki daha az geçmişe daha çok geleceğe yönelik iken, ikincisi tarih tartışıldığında net bir siyasal mercekten bakmaktadır. Son birkaç on yılda, Batılı yayıncılar Üçüncü Dünya kadınları tarafından yazılan otobiyografi ve deneyimlere yönelmişlerdir. Ama Chandra Mohanty'nin belirttiği gibi bu, içinde, Batı edebiyat tarihinin çözülmesinden hiçbir iz taşımayan, pazar yerinin bir parçasıdır (Bkz. Mohanty, 1991, s. 34). Bu, otobiyografinin nasıl anlaşıldığı ve üstün öneminin geleneksel olarak konumlandığının bir ifadesidir.

Postmodernizme yönelmenin başka bir tekniği de nesrin değişik formlarını kullanmaktır. Anzaldúa kendi şiiri ile yeniden yazılmış tarihi hikâyeler, mitler, Aztek geçmişine ait fabllar ve tarım alanındaki gazetecivari çalışmaları harmanlamaktadır. Melezlik Anzaldúa'nın neredeyse sabit olan kültür ve bilginin evrensellerini sorgulama gereksinimini kar-

maşıklaştırmamakta, ama gücünü azaltmaktadır. Bu durum dikkati kolonyal ve postkolonyal içerikte kişisel ifade için verilen uğraşa çekmektedir.

Üçüncü bir eleştirel yenilik türü, Üçüncü Dünya eleştirmenlerinin, eleştiri hikâyesini tamamlamak için etkin yardımını istemek yoluyla okuru doğrudan olaya dahil etmeleridir. *Şahadetnameler* [testimonials] ve otobiyografik eleştiriler genellikle okuru sorgulamaya çağırmak için yazılır. Üçüncü Dünya *şahadetnameleri* işçi sınıfı anlatıcıları tarafından, *I, Rigoberta Menchú'* daki (1984) gibi, entelektüel okura verilmiştir. Benim *şahadetname* eleştirisi olarak adlandırdığım, temelde yazar ile okur arasında paylaşılmış deneyimler oluşturmak için ilişkiler kurmaktır. Kaçınılmaz olarak, yayım zorunlulukları gereği emsal gruplar kadar, beyaz Batılı dinleyicilere satılacak olmaları nedeniyle Anzaldúa ve diğer eleştirmenler mizah ve parodi kullanarak ve okuru yazar/çevirmene dönüştürerek tüm kültürlerden kadınlar arasında kasıtlı olarak dayanışma için çabalamaktadırlar.

Minh-ha, Mohanty ve Castellanos'un eserlerinde görülen dördüncü tema, ortamlar arasında başka yöne geçmek olmaktadır. Örneğin film ile kurmaca arasında ya da Chow'da olduğu gibi, kuram ile popüler Çin romansları arasında geri ve ileri yönlenme.

Bu muhalif bir eleştiri sanatıdır. Söylenmesi gereken, bu eleştirmenlerin temel amacının Batılı seçkinlere karşı durmanın yolunu bulmaktır. Bu nasıl yapılmalıdır? Büyük olasılıkla iki dili –kuram ile toplumun günlük sözlü konuşma dilini– iç içe geçirerek. Bu, örneğin Çin kültürü ve geleneksel edebiyat arasındaki gibi gerilimleri ve zıtlıkları teşhir etmektedir. Ayrıca, Castellanos gibi eleştirmenler mitsel figürlerce sihirle davet edilen karşıt sesleri kutsamışlardır. Castellanos La

Malinche'nin –Cortés'in halkına ' ihanet' iyle bilinen odalığı– tarihini sömürgeleşme hakkında bir alegoriye çevirmiştir. La Malinche de, Castellanos gibi, Meksika kültürünü Batı'ya aktaran önemli bir çevirmendi.

Geleneksel edebiyat eleştirisinin sürekli sorunlarından biri sadece belli bazı türlerin 'edebiyat' olarak kabul edilmesi- dir. Bu nedenle, Üçüncü Dünya feminist eleştirisi için temel soru 'edebi olan'ın çok sayıda hikâye çeşidini içine alacak şekilde nasıl genişletileceği olmuştur.

Örneğin Castellanos, 'Incident at Yalenty' adlı denemesinde, gezginci bir tiyatro grubundan esinlenerek eğitim görmek için Ulusal Enstitü'ye başvurmak isteyen bir köylü kızının hikâyesini anlatır. Deneme kadınların ve bütün azınlıkların yaşadığı eğitimin reddi konusundaki sorunları ortaya koymaktadır: "Babası, kızını yabancılara teslim etmeyeceğini söyledi." (Ahern, 1988, s. 221). Castellanos bu olayı bütün azınlık kadınları üzerindeki kültürel egemenliğin bir alegorisi olarak görür.

O halde, Üçüncü Dünya feminist eleştirisinde ortak bir tema, edinilmiş eleştirel kavramları kesip atma, tarihten yontulmuş ve edebi kuram için yeni olan yerleşimlerle çillenmiş yeni bir manzaraya doğru beşinci vites 'geçme' girişimidir. Bu tür bir manzara Sandoval'ın 'karşıt ideolojinin bilimi' olarak adlandırdığı ve çok çeşit özne/figürler ile neredeyse sinema tadında tanımladığı yeni metotların keşfedilmiş olmasına gereksinim duyabilir (Sandoval, 1991, s. 2).

Hâlâ yeni yönlerle ilerlemek için ilk olarak ardımızda bıraktığımız geçmişin doğasını bilmemiz gerekmektedir. Modern feminizm Üçüncü Dünya eleştirmenleri için temel bir sorun oluşturmaktadır. Bu nedenle, Batı feminizminin, Aydınlanmadan ve taşıyıcı gelişmeyle, ilerlemenin evrimsel ol-

duğu düşüncesinden ve toplumun kadınları dereceli olarak merkeze taşıyacağı gerçeğinden kaçamayız. Trinh T. Minh-ha'nın belirttiği gibi Afrikalı kadınlar kendilerini küçük ya da hak sahibi olmayan azınlıklar, ama kültürlerinin merkez figürleri olarak görmektedir (Minh-ha, 1990).

ABD'de 'Üçüncü Dünya Feminizmi'nde Chela Sandoval beyaz Batılı feminist eleştirisinin keskin bir eleştirisini yapmakta yanlıs ve çizgisel (Sandoval'e) tarihini yaratma arzusunun ortaya koymaktadır. Sandoval 1980'lerde yaratılan, hızlı bir şekilde feminizmin 'bürokratik' tarihi haline gelen, feminist tiplerini betimlemektedir. Örneğin Elaine Showalter 'Toward a Feminist Poetics' (Feminist Şiire Doğru; 1979) adlı denemesinde dişilden [feminine] feministe [feminist] sonra da diş yazına [female writing] evrilen feminist edebi şiir sanatının üç kademeli hikâyesini anlatmaktadır. *The Future of Difference*'ta (Ayrımın Geleceği; 1985) Hester Eisenstein, feminist düşünceyi tanımlayan dört sınıflandırılmış kategoriyi yaratmış ve Alison Jagger *Feminist Politics and Human Nature*'da (Feminist Politika ve İnsan Doğası; 1983) sosyalist feminizmin dördüncü ve son aşama olduğunu açıklamıştır. Diğer feministler (örneğin *Pandora's Box*'ta (1986)) feminist eleştirinin üç şeklini betimlemeyi tercih etmektedir: Liberal, Marksist ve radikal. Sandoval'e göre, tüm bu düzenleme ve tekrar sıralamalar; beyaz olmayan feminist kadınlarca yaratılan olanakların iletişim ağını sınırlayan kuşatmalar olarak hareket etmektedir. Sandoval'ın feminist eleştiri için metaforu –diferansiyel grubunun beşinci vitesi– buna rağmen kendinden emin bir hareket olmuştur.

Gloria Anzaldúa Sandoval'ın öfkesini paylaşmakta ve *La Prieta*'da (Moraga ve Anzaldúa, 1981) kültürlerin 'arasında' yaşadığını belirtmektedir. Ele aldığı soru şudur: Kapitalist

kültür ve milliyetçiliğin özel mitolojilerinin önünü kesen Üçüncü Dünya eleştirisi için gerek duyulan, sınırlar ötesinde bir feminizm var mı? Ya da olabilir mi?

Beyaz feminist eleştiri adeta bir taksonomiden diğerine salınır görünürken ve sınıflamalarınca sık sık batırılırken Üçüncü Dünya feminist eleştirisi başka konular çevresinde dönmektedir. Barbara Harlow geliştirmekte olan ülkelerde erkeklerin 'ölüm, mücadele, göç ya da hapis' nedeniyle yokluklarının Üçüncü Dünya kadınlarının yeni 'varlıklar'ının ortaya çıkışı için kritik önemde olduğuna keskin bir biçimde işaret eder. Bu yeterli olmamakta, Üçüncü Dünya feminist eleştirmenleri sadece bu kadınların yüceltici tanımlamasını yapmayı ve onları ışıltak altına almayı değil, ancak onların kültür elçileri ve birikimcileri olduğunu anlamayı iddia etmektedir. Doğma büyüme Amerikalı bir örnek alırsak: Onlar, erkek değil, doğuştan Amerikalı edebiyat mit yaratıcıları kadınlardır. *Words*'de editör Laura Coltelli kadınların her zaman doğuştan Amerikalı yaratılış mitlerinde ve kabile birliklerinde önemli konumlar elde ettiğini, ama halen Amerikalı Kızılderili kadınların edebi ürünlerinin 'deneysel ve duygusal manzaraların tüm bir serisi: Yeni yaşam şekilleri ve geleneksel değerlerin karşılıklı ilişkisi'ni kapsadığını iddia etmektedir (Coltelli, 1990, s. 4).

Böylesi her şeyi kapsayan temel yapılar bir tek eleştiri metodundan fazlasını talep etmektedir. Bugün Üçüncü Dünya feminist eleştirisinde kültür tarihi ve kültürel karışımlar arasındaki ilişkiyle, beyaz Batı'ya ait teorinin bu ilişkiyi açıklamaması üzerinde odaklanan, büyük ölçüde seçkin bir tartışma sürmektedir. Üçüncü Dünya feminist eleştirisi bir çift göreve angaje görünmemektedir: "Geleneksel edebiyat kurumlarının sabit eleştiri ile bağdaştırılan yeniden düzeltme

çalışması" Üçüncü Dünya feminist eleştirisinde kişisel deneyisel zorunlu olarak daha geniş siyasal konular ile bağlantılanmaktadır. Beyaz feminist eleştirinin merkezine ulaştığımızda, beyaz feminist eleştirinin kendisini teorileri ve tarihi (ilk dalga ve ikinci dalga feminizmler) bağlamında tanımadığı belirgin olmaktadır. Oysa Üçüncü Dünya yazını sıklıkla sadece 'kendi grubuna özel deneyim' bağlamında hitap etmektedir (Showalter, 1985, s. 264). Başka bir deyişle, çizilen, ancak sadece beyaz feminist eleştiride var olan, Üçüncü Dünya yazınında eksik olan, şüphesiz olarak gelişen feminist kimliğin resmidir. Bu beyaz klişe tiplendirme feminist eleştiriye, edebiyat tarihini oluşturanlar (beyaz) ve katkısız deneyim ekleyenler (Üçüncü Dünya) şeklinde ikiye bölmektedir. Önde gelen Amerikalı yerli şair Paula Gunn Allen bu hareketi "Düzelten (iyileştiren) Kızılderililere seçkin kuramcılar değil seçkin öğrenciler olmayı öğretmeyi amaçlayan program"a benzer bir antropoloji içeriği ile betimlenmektedir (Allen, 1990, s. 152). Üçüncü Dünya feminist eleştirmenlerinin çoğunun "Avrupalı felsefi öznesi olan 'sözmerkezli Ben'e [*logocentric I*] verilecek biricik güçlü cevap"ın kendi kolektif gelenekleri olduğunu anlamaları hayret uyandırmamalıdır (Coltelli, 1990, s. 208).

Açıkçası Üçüncü Dünya'da feminizmler kadar kuramcı vardır. Her ne kadar, yerleşim ve yer değişikliği, olumlu bir 'Ötekilik' [Otherness] modeli yaratımı, Avrupa teorisiyle olan gerilimde 'kayıt'ın tekrar yazımı; tarihin bir dilmiş gibi okunması; mit, benzetme ve çevrilmemiş sözlerin, dipnotların ya da okura sunulan adreslerin kullanımı; metin hiyerarşisini yaratmayı reddediş - tüm bunlar Üçüncü Dünya feminist eleştirisinin özellikleri olmaktadır.

CHANDRA TALPADE MOHANTY VE SÖMÜRGEÇİ SÖYLEM

Bir grup yazar, geleneksel eleştirideki 'Ötekilik' kavramları hakkında özel bir araştırma yapmışlardır. Bu eleştirmenler kendilerini sömürgeci söylemin eleştirmenleri olarak tanımlamaktadırlar ve bu çalışmalar son on yılda çok etkili duruma gelmiştir. '*Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses*' (Batılı Gözler Altında: Feministlerin Bilginliği ve Sömürgeci Söylemler; 1985) adlı geniş içerikli eserde Chandra Talpade Mohanty feminist olan ya da olmayan Batı eleştirisinde yapay olarak iki varlığın oluştuğunu iddia etmektedir: Sömürgeleşen ve sömürgeleştiren. Mohanty, sömürgeleşene sadece, izin verilen ya da aslında (sömüren tarafından) oluşturulan 'dil' hakkı tanıyan bu uygulamanın siyasal içermelerini incelemektedir. Eser Batılı feminist metinlerde Üçüncü Dünya kadınının 'tektaş'ını incelemekte ve bu yapının baskın özelliğinin tutarsızlık olduğunu iddia etmektedir. Tektaş'ların oluşumunu önlemek için Mohanty eleştirinin kültürlerdeki farklılıkları etkin şekilde betimlemek ve ortak noktalar ile benzerlikleri ifade edecek yeni sözcükleri yaratmak zorunda olduğunu iddia etmektedir. (Mohanty, 1985, s. 333). Mohanty edebiyat eleştirisinin olanaklarını edebiyattan bu tek taş görüntülerinin örneklerini 'peçeli kadın, güçlü anne, iffetli bakire, itaatkâr eş' vererek kullanmaktadır (Mohanty, 1985, s. 352). Bu görüntülerde Mohanty, Batı feministlerinin, Üçüncü Dünya'daki çok değişik sınıf, ırk ve kasttaki kadınların edebi, sözlü, karmaşık ve kültürel üretimlerini kendilerine mal ettiğini ve sömürdüğünü iddia etmektedir.

İki başlangıç dersi çok açıktır: İlk olarak Üçüncü Dünya yazını öğrencisi, uzlaşmacı edebiyat tarihinde üstün olan gö-

rüntüler ve tipler içinde ilerlemelidir, ikinci olarak da Üçüncü Dünya yazını maddesel ve sosyal eşitsizlikleri daha akışkan bir içeriğe oturtmalıdır. Mohanty'nin başarılarından biri, Üçüncü Dünya hakkında Batı feminist eleştirisi çalışmasında gördüğü ilkelere açıkça saldırmasıdır. Mohanty'nin ifadesine göre bu ilkeler üç türdür: İlk ilke, Üçüncü Dünya kadınlarının Batı tarafından, yaşadıkları yere ya da etnik kökenlerine bakılmaksızın kendi içinde eşit bir grup olduğu varsayımı; ikinci ilke ise ilk varsayımda yer alan özel metodolojilerin eleştirel olmayan kullanımından ibaret olduğudur. Mohanty burada bir eleştirmenin bir din ya da akrabalık sistemini kendi yazın analizleri içinde izole etmesinin yolunu anlatmaktadır. Üçüncü ilke, tüm bu inceleme çerçevelerinin yarattığı politiklardır. Buna Batılı kadınların edebiyatta ya da diğer disiplinlerde kendilerini, kendi bedenleri ve cinsellikleri üzerinde bir kontrol seviyesine sahip modern kadınlar olarak göstermeleri ve Batılı feministlerin kadınları Üçüncü Dünya'da hizmetçi ya da eğitilmemiş kurban olarak 'yeniden-temsilleri' dahil olmaktadır (Bkz. Mohanty, 1985, s. 337).

Burada feminist eleştiri için çıkarılacak ders; Üçüncü Dünya eleştirisinin var olan edebiyat eleştirisi yöntemlerine ek bir 'tip' olarak eklenemeyeceği; ancak var olan eleştiride eşitsizliklerin özel yaratılma ve denetlenme yolları arasındaki bağlantıyı anlamayı içerdiğiidir. Örneğin Batılı dönemselleştirme kavramları ya da modernizmin Batılı 'kendine mal etme' özelliği (Bkz. yukarıda Chow).

Mohanty'nin ve diğerlerinin bu teorileri çok belirleyicidir, çünkü edebi temsil edişlerin maddesel saldırıya Trinh T. Minh-ha'nın olağanüstü özetinde veciz olarak gösterdiği gibi epistemik bir şiddet şeklinde bağlandığını göstermektedir (*This Bridge Called My Back* içinde s. 972). Üçüncü Dünya fe-

minist eleştirisinin bize verdiği yeni bir 'farklılık' tanımıdır. Bu eleştirmenler dokunulmamış ya da farklı bir 'özne'den, bölünmez [unitary] bir Ben'den değil çelişkili hatta paradoksal anlamlardan söz etmektedirler. Buradaki mesaj, sömürge sonrası eleştirinin sadece Üçüncü dünya kadınlarını tekrar-sunar konumda olmaması ancak birçok disiplin tarafından oluşturulan olasılık ve çelişkileri düzenlemesi gereğidir.

ROSARIO CASTELLANOS

Üçüncü Dünya feminist eleştirisini, Meksikalı kadınların kültürü ve yazını hakkındaki *Mujer que sabe latín* (1973) adlı eseriyle romancı, şair, oyun yazarı ve feminist eleştirmen Rosario Castellanos başlatmıştır. 1925'te doğan Castellanos '1950 kuşağı'ndan –Meksika Ulusal Üniversitesi'nde eğitim gören Orta Amerikalı genç yazarlardan– biridir. 1971'de verimli bir yazın kariyeri ve Meksika ve Amerika'da profesörlük görevlerinden sonra, Başkan Echeverria tarafından, aniden Meksika'nın İsrail Büyükelçiliği'ne seçilmiştir (Bkz. Ahern, 1988).

Castellanos'un eserleri, özellikle '*Woman and Her Image*' (Kadın ve İmgesi; Ahern, 1988), '*Language as an Instrument of Domination*' (Bir Egemenlik Aracı Olarak Dil), '*If Not Poetry, Then What?*' (Şiir Değilse, O Halde Ne?), hepsi, Latin Amerika yazını ve kültürünün cinsiyetçi tarihini oluşturmaktadırlar. Çalışmalarındaki temel bakış noktası en eski figürlerden üç güçlü örnektir: La Malinche, Guadalupe Bakiresi ve Sor Juana Ines de la Cruz. La Malinche (1500) bir İspanyola esir olarak satılmış ve Cortes'in odalığı ve çevirmeni olmuştur. Çağdaş Meksika kültüründe, "*Malinchismo*" vatan haini olmak demektir. Guadalupe Bakiresi (1531) Meksika'nın kadın

hamisidir. Sor Juana Ines de la Cruz (1648-1695) parlak bir şair, filozof, müzisyen ve gökbilimcidir. Bu üç kadın anahatlarıyla Meksika'nın yabancılara karşı cinselliğini ve 'fuhuş'unu, bekâreti, entelektüel/kız kurusu görüntüsünü temsil etmektedir. Castellanos, bu üç kadını Meksika kadınlarını etkileyen çağdaş sorunların metaforları olarak almakla, ulusal kültürde kadınlara bir yer açmak için bu ataerkil imgeleleri canlandırmaktadır.

Castellanos'un eserlerinde sistemli olarak ortaya koyduğu temalar hep kadın merkezlidir: Dil ve bastırma (zapt etme); kadınların kendi kusurları, hizmetçinin güçleri, kadınların tarihi ve anneliğin işlevi.

Novedades, *¡Siempre!* ve *Excelsior* adlı günlük gazetelere yazı veren bir kişi olarak günlük yaşamdaki malzemeleri kullanmayı öğrenmiştir ve eserleri çok popüler olmuştur. Günlük basına yazmak Castellanos'a yazınsal hiyerarşiye saldırma gücünü vermiştir: Popüler formlardan (örneğin *telenovelas* (pembe diziler)) fikir edinmek, klişeleri ve basmakalıp kullanımları alayla kullanmak. Akademik olmayan bir kitleye hitap etmek Castellanos'u aile, mit ve tarihin Meksikalı kadınların edebiyatında ve kimliklerinde oynadığı rol konusunda bilinçlendirmiştir. Örneğin: *Mujer* (Ahern, 1988) adlı eserinde resmi edebiyatın söylevcilik kalıplarını kullanmayı reddetmektedir. Onun yerine Latin Amerika kadınlarının edebiyatı elleri arasına ayna gibi nasıl aldıklarını betimleyen eve yönelik imgeleme oluşturmuştur. Castillo'nun *Talking Back*'te öne sürdüğü gibi Castellanos eleştiriye bir *kazı* –gizlenmiş ve unutulmuş kadınların bulunması– gibi değil, günlük düşünme eylemi olarak tanımlamaktadır (Castillo, 1992).

Once Again Sor Juana (Bir Kez Daha Sor Juana; Ahern, 1988) başlığının da gösterdiği gibi Meksika tarihinin üç anahatar kadın figürünün diriltilmesidir. Castellanos tarihi edebi-

yat gibi ele almakta ve kadınları geçmişten çağdaş bir çerçeveye koymayı amaçlamaktadır. Bunu metin etkileşimleri yoluyla yapmaktadır. Castellanos başka türleri (örneğin peri masalı) kendine mal ederek 'fettan kadın' La Malinche (Kızıl derili festivallerinde genellikle bir dev olarak tasvir edilir) gibi ataerkil görüntüleri olumlu görüntülere çevirmektedir. Castellanos 'entelektüel yetenek' sahibi olduğunu tartışsa da Sor Juana, eser başlığındaki kadın, ölümünden beri psikanalitik 'araçlar' ile sıklıkla 'tahlil edilmiş' şair bir rahibe idi (Ahern, 1988, s. 223). Castellanos geleneksel kadın temsillerini içinde "fi fo fum hikâyemiz tamam (oldu)" şeklinde daha geniş bir kültür ve cinsiyet araştırması ile alt üst etmektedir (Ahern, 1988, s. 255). Peri masalı onun yazdıklarının çoğunun bilgilendirici motifi olmuştur. Peri masaları kadın ve çocukların güç ve tasarrufları hakkındadır ve ataerkil cinsellik mitlerini yansıtmaktadır. Genellikle kırsal bir dünya hakkındadır ve bu nedenle Meksika doğa güzelliğini (doğasının görünümünü) çok iyi bağdaştırmaktadır. Büyülü değişimin peri masalı motifini değiştirmek ile Castellanos bu edebiyat kadınlarını kalıplaşmış cinsiyetçi fahişe, bakire ve yaşlı kız rollerinden kurtarma olanağı bulmuştur. Miti kullanmak diğer Latin Amerika eleştirisinde karakteristiktir: Örneğin Silvia Plager'in *Prohibido despertar*'ı (*Forbidden Awakening*-Yasaklanan Uyanış; 1988).

'*An Attempt At Self Criticism*' (Bir Kendi Kendini Eleştirme Girişimi; Ahern, 1988) Castellanos'un şair kariyerini, geçmişini ifade eden ve iyi yerleşmiş feminist uygulamanın -eleştirel ve yaratıcı yazının iç içe geçirilmesi, Irigaray ve Cixous'un tanınan yorumlayıcıları oldukları teknik- bundan sonrası için müjdecisi gibi görülmektedir. Bunu '*Discrimination in the United States and in Chiapas*' (ABD ve Chiapas'ta Ayrımcılık) adlı eserinde belirlemektedir (Ahern, 1988). Bu

eser dil ve siyaset arasındaki gerilimi temsil etmek amacıyla biri sağ biri sol kanattan iki erkeğin sesini karşılaştırmaktadır. Castellanos'un mizah kullanımı ve konuşmaya verdiği önemdeki kuvvet, çalışmasını çok çağdaş kılmaktadır. 'Woman and Her Image' (Ahern, 1988) daha uzlaşmacı bir şekildedir. Burada diğer çalışmalarında olduğu gibi, geleneksel kadın yapıları Öteki olarak konu edilmektedir. Akıllı/aptal zıtlıklarına bağlanan eril ikili dil mantığına karşı durarak De Beauvoir ve Virginia Woolf'un fikirlerinin peşinden gitmektedir. Castellanos'un bu eserde temel tekniği ironi, arasöz [parenthesis] sorular ve 'sahte' alçakgönüllülük –örneğin: "Açıklamak kolay bir vazife değil, diye yakınıyor biri"– gibi 'Woolfvari' motiflerin ustaca kullanımıdır (Ahern, 1988, s. 242).

Gazeteci olarak Castellanos, görsel dramatik bölümler yaratmayı geliştirmiştir ve gazete yazılarının iki düzenli okuru –aktris Emma Teresa Armendariz ve kocası yönetmen Rafael Lopez Mirnau– Castellanos'u parlak farsı *The Eternal Feminine*'i (1975) bitirmeye yüreklendirmişlerdir. 'Language as an Instrument of Domination' ve 'If Not Poetry, Then What?' temel stratejisi Üçüncü Dünya ödüllерinin ana özelliği olan insicamsız parodi olan iki eserdir. İkisi de Castellanos'un dili için sadece 'boşluk terörü' olarak yatıştırma yolu olması korkusunu açığa vurmaktadır. Sürü halinde yaşayan dillerin Bakhtin'vari kutla(n)masına feveran etmektedir. Bir Rus formalist olan Bakhtin yazının (örnekleri Dostoyevski romanlarıdır) geliştiğini, diyaloglar, diğer etkileşim yolları ve başka diller ile kendini canlandırdığını ilk iddia edendir. Castellanos'ta da benzer şekilde "Sözün anlamı hitap ettiğiidir: Onu duyan diğer varlık... Ve sadece birbirinin özgür olmasını isteyenler arasında verimli olur." (Ahern, 1988, s. 253).

Castellanos 'eşitlik talebi' şeklinde bir feminizmi reddetmektedir. Çünkü böylesi bir feminizm eril yaşam tarzının ve

diğer uygulanabilir davranışların bir kabulü olmaktan öteye gitmemektedir (Ahern, 1988, s. 260). Daha doğrusu Castellanos kadınların yaşamlarının ve kültürünün edebi bütünlüğünü önermektense “Acapulco’da su kayağı yapan bir sporcu kadın” ile “otomatik karıştırıcı mucizesi”ni keşfeden hizmetçi kız farklılığının –ayırt edici özelliklerine yoğunlaşmayı tercih etmektedir. Kendisi ve diğeri, kırsal ile kentsel, eğitilmiş ile cahil Meksikalıların arasındaki ilişki onun tüm eleştirisini, oyunlarını ve şiirini oluşturmaktadır. Castellanos eleştiriyi, kadınları *machismo* kalıpları ile mücadele etmek için harekete geçirerek bilinç artırıcı bir şekil olarak yazmıştır.

GLORIA ANZALDÚA

Chicanolar Birleşik Devletler’deki en geniş Latin topluluğu olsa da yirmi yıl önce bir edebi kimlik olarak Chicana feminizmi bulunmamakta idi. 1973’de Chicana yayınevi Quinto Sol, *El Grido* gazetesinin bir sayısını Chicana yazarlarına ayırmıştır, ancak ilk Chicana romanı Berta Ornelas’ın *Come Down From the Mound* (Tümsekten İnme; 1975) adlı eserinden önce ortaya çıkamamıştır. Gloria Anzaldúa’nın ilk çok-ırklı ve çok-türlü [multigeneric] renkli kadın yazar yazını derlemesi olan ve *Making Face, Making Soul* (1990) ile *Borderlands* (1987) adlı zarif yörel edebi çalışmasının takip ettiği *This Bridge Called My Back* adlı eseri yayına hazırlayarak Chicana feminist eleştirisini yaratmış olduğu söylenebilir. Her ne kadar 1960’larda Chicanalar Kadınların Özgürleşme Hareketi’ne Chicana kültürünün dengesini bozan güç olarak saldırmış iseler de son yirmi yılda Chicana feminist eleştirisi, kurmacası ve şiirinin ürünler verdiği görülmüştür. O kadar ki, şimdi Chicana edebiyatına (*Comadre* gibi gazetelerin femi-

nist sayıları vardır) yöneltilen açık dikkat büyük oranda Anzaldúa'nın öncü çalışmasından dolayıdır.

Chicana kültürünü araştırmak feminist yazarlar için iki kere daha güçtür. Beyaz ırkçı yayıncıların çıkarlarıyla Chicanelerin uğradığı zulüm birleşir. Chicaneler beyaz kültürde maço kültürü ve azınlık figürleri içinde kadınlardır. Chicana yazını kaçınılmaz olarak iki kültür –kendilerinin ve çağdaş toplumun tarihi– tarafından şekillenmiş bir sınır yazınıdır. Chicana eleştirmenleri feminist kültür için başka bir sınırı daha geçmektedirler.

Bu farklı 'Chicana', 'yazar', 'kadın', 'lezbiyen', 'feminist' kimlikleri arasındaki gerilim Anzaldúa'nın eleştirisinin konusu olmaktadır. Anzaldúa Amerika'da bu farklı kimlikleri bir arada tutmanın getirdiği sorunları keşfeder ve ana akım kaynakları ile Avrupa kuramları arasındaki gerilimle yazar. Bu birbirine yakın olmanın yarattığı gerilim ve paradokslar onun yazdıklarını farklı ve zengin kılmaktadır. Anzaldúa'nın üç temel eseri değişen oranlarda Üçüncü Dünya feminist eleştirisine odaklanan konular ile uğraşmaktadır. *This Bridge Called My Back* derlemesi Üçüncü Dünya yazınının ayırt edici özelliklerine –çevrilmemiş sözcüklerin kullanımı, halk şarkıları, miti, şiiri ve kuramsal tartışmalar– sahiptir. Bu kitapta Anzaldúa'nın da dahil olduğu katılımcıların çoğu, beyaz feminizmde ve tercih edilen türlerin edebi hiyerarşisinde uğradıkları hayal kırıklığını açıkça ortaya koymaktadırlar. Kitap hem beyaz kadın hareketindeki ırkçılığa karşı durmakta hem de marjinalliğin sıkı disiplin tanımlarının faydasızlığını göstererek Chicana kaydını yeniden yazmaktadır. Anzaldúa'nın çalışması, Chicana estetiğine ait olanların temel özelliği haline gelen İngilizce ve İspanyolca ile dokunmuş iki dilli iki yöne açık açıklama ile belirlenmiştir. Feminist, Marksist, entelektüel olarak parçalara bölünmeyi reddetmektedir (Ahern,

1987). Onun yerine çok sesli edebi kimliğini Meksika-Teksas sınırına yerleştirmektedir. Üç dilde yazılan *Borderlands/La Frontera: New Mestiza* Chicana tarihi ve mitlerinin, göçmen tarım işçilerinin (kendi ailesi) maddi yaşamları ile birlikte bu geçekliğe verdiği lezbiyen feminist cevabın birleştirilmesidir. Audre Lorde'un *Sister Outsider* adlı eserinin başlığındaki gibi, sınır geçişinin ya da iki kültür deneyiminin, renkli ve özellikle renkli lezbiyen kadınların feminist kimliklerinin de merkezi oluşturduğunu vurgulamaktadır.

Borderlands'de okuru hemen ürküten Anzaldúa'nın tarihi sıçrayışlarıdır. Yazar M. Ö. 3500'lere kadar gitmektedir. Kişisel tarihini, "köklerimizden fışkırdığımız" 1930'lardan itibaren ele almaktadır. Ayrıca Kolomb öncesinden Birleşik Devletler-Meksika Savaşı'na kadarki zamanda geçen bir tarihi hikâye de yaratmaktadır (Anzaldúa, 1987, s. 8). Her iki hikâyede de Anzaldúa, kadınların özellikle risk altında olduğu ancak kadınların aynı zamanda kültür ve mitin taşıyıcıları da olduğunu iddia etmektedir. Örneğin (İspanya'da Guadalupe Bakiresi'ne dönüşen) yılan tanrıça Coatlatlopeuh'un hikâyesinde yılanı ruhun ve içgüdüsel ve karanlık kadın cinselliğinin simgesi yapar. Lezbiyen kadınlar burada özel bir yetiye sahiptir: *La facultad*. Anzaldúa *la facultad*'ın bir yaşam sürdürme yeteneği, bilinç ya da lezbiyenleri her kültürün yüzeyinin altını okumaya yönlendiren bakış açısı olarak tanımlamaktadır. *La facultad* Üçüncü Dünya feminist eleştirisi için özellikle özgün bir deyimdir. Sandoval'ın de öne sürdüğü gibi, Üçüncü Dünya eleştirisi "Birleşik Devletler kültüründe iz bırakan egemenliği ve ikincillikleri bozmaya muktedirdir." (Sandoval, 1991, s. 21).

Anzaldúa kültüre bir anlam vermeye çalıştığı her sefer, kendisinin eski sınırlarının derin çukurunu, "Çılgılık çılgılığa bir doğum boyunca ... eski derisini sürüklemek" altında ya

da üstündeki sıkıştırılmaları "kat etmek" zorundadır (Anzaldúa, 1987, s. 49). Bu, bedenlerin tözleri ile takıntılı bir yazındır. İki ayrı benzetmeyi bir araya getirir: Öteki olarak beden, "eski bir deri" ile yeni düşünceler ve yeni "doğumlar" için potansiyel bir yer olarak beden. "Çarpışma" anı mistik bir deneyim olacaktır. Belirtilmelidir ki, kendi ikincil azınlık bedenini radikal şekilde reddederek, ırkçılık ve cinsiyetçiliğin ötesinde farklı bir benlik [self] oluşturarak, Anzaldúa kadınlığın özelliklerine doğru yoğun bir incelemeye dahil olmaktadır.

Anzaldúa'nın eserleri çağdaş Batı kuramının özel örneklerini serbestçe yıkmaktadır. Örneğin, onun aynası Lacancı bir nesneleştirme örneği değil, "ruhuna açılan bir kapı"dır ve Anzaldúa Meksika Kızılderililerin obsidyenden (volkanik cam) nasıl ayna yaptıklarını betimler. Ayrıca, anahtar olabilecek coşkunluk -'bakış'ın bir reddi- anlarındaki körlüğün önemini sürekli vurgulamaktadır. Chicana kültürünün ayırt edici özellikleri -kitapları, fikirleri, müzik ve yemekleri- hepsi onun metninde eşit yere sahiptir. Her özellik onun özel sözcük dağarcığı ile listelenmiş ve kutsanmıştır. Anzaldúa, *Three Guineas*'taki Virginia Woolf gibi, Meksika kültürü hakkındaki her iddiasını kusursuzca dipnotlar. Chicana tarihini idealize etmez: Örneğin, Castellanos gibi, tarihsel La Malinche, Guadalupe Bakiresi ve La Llorona figürlerini mitlikten çıkarır.

Demek ki, *Borderlands* başlığı eleştiri eserlerinin hem yeri- ne hem de biçimine gönderme yapmaktadır. Çok az yazar eserlerinin içeriğinin bir parçası olarak eleştiri süreci üzerine bu kadar anlayışlı ve dokunaklı yazar. Anzaldúa'nın yazını konusunda ilginç olan, cümle yapısı konusundaki yeteneğidir. Birinci bölüm Chicana tarihi ile örülmüş kendi otobiyografisidir, ikinci bölüm şiirini içermektedir. Yine de şiirler, sü-

regelen çizgisel gelişimlerin Chicana yazarının dahil olduğu simgesel tarih haline gelmektedirler.

Anzaldúa edebi kimliği şiir, mit, eleştirel kataloglar ve dramatize konuşmaların bir postmodern karışımı olarak araştırmayı sürdürmektedir. *Borderlands* sürekli kod değiştiren 'kültürler arası sınırları aşmak için türlere karşı koymaktadır. Kendi otobiyografik tarihi hem tarihsel Güney Batı Chicago Texan'larının İngilizler tarafından sömürgeleştirilmesi deneyimine, hem de *mestiza* sınır kültürüne dayanmaktadır. Onun etnik öğeler, cinsel tercihler ve türler karışımı heyecan verici, yeni bir Üçüncü Dünya feminist yazınıdır.

How To Tame A Wild Tongue (Yabani Bir Dili Ehlileştirmek) bu temaya odaklanmıştır. Eser Anzaldúa'nın üç dilliliğini sergiler, yine de eşzamanlı olarak 'Ben' biçimini sorunsallaştırır, çünkü *La facultad*'a girişi hakkında üçüncü tekil şahıs olarak konuşmaktadır. Parantez içi çeviriler bulunmamaktadır ve pek çok çevrilmemiş sözcük vardır (Anzaldúa, 1987, s. 49). Brechtvari bir teknik geliştirerek uzatılmış alt başlıklar –örneğin 'The Loss of Balanced Opposition and the Change to Male Dominance' (Dengeli Muhalefetin Yitimi ve Erkek Egemenliğine Dönüşüm)– ile Anzaldúa Chicana kültürünün ırk, cinsiyet, sınıf ve lezbiyenlik dinamikleri hakkında hikâyeler yaratmaktadır.

Sonraki derlemesi *Making Face, Making Soul* (sonraki bir renkli kadınlar antolojisi) beyaz okurlara benzer bir hitap oluşturmaktadır. Teorik ile kişisel olanı yine birleştirerek beyaz eleştirmenlere kalıplaşmamış yollarla okumayı öğrenmeyi amaçlamaktadır. 'Making face' [Yüz yaratma] Anzaldúa'nın kendini oluşturma, yani bir maskeyi sıyrıp ırkçılıkla 'yüzleşme' süreci için kullandığı deyimdir. Kitap Audre Lorde'un şiirlerinden Barbara Christian ve Trinh T. Minh-ha'nın eleştirilerine kadar uzanan bir derlemedir. Yedi bö-

lümde, sanatçılar, ırkçılık ve toplumsal birliğin önemi üzerine yoğunlaşmaktadır.

Anzaldúa'nın bu kitaptaki giriş yazısı temel konular üzerine yoğunlaşmaktadır: Irkçılık, karşı koyma, beyaz olmayan kadınların yaşamı sürdürme stratejileri. Diğer yazıları gibi bu çalışma da akademik teori ile aile hikâyelerinin melez bir karışımıdır. Bizi Foucault benzeri bir vücut topografyasına götürmektedir. Eser vücut görüntüleri ile doludur: Irkçılık yaraları, haritalar (yol çizgileri) ve cinsel yaşam idamesinin morlukları – günümüz Batı dünyasında beyaz olmayan kadının beyaz olandan çok yaralanmaya ve tıbbi riske açık olması nedeniyle özellikle seçilmiştir. Eser, Üçüncü Dünya feminist eleştirisinin pek çok stratejisini ifade etmektedir: Mit kullanımı edebi hiyerarşinin reddi ve Ötekilik. Anzaldúa bu karışımı montaj ve parçalanmış bir söylemle başarır: Tüm *Making Face* diyalogları muhakkak tamamlanmış değildir. Anzaldúa'nın öne sürdüğü gibi "dinleyici/okur anlamın yapımına katılmaya zorlanır – [she] noktaları birleştirmeye zorlanır" (Anzaldúa, 1990, s. xviii).

REY CHOW

Rey Chow Hong Kong'da doğmuş, Doğu'da ve Amerika'da eğitim görmüştür. Chow'un eserlerinde odak özellikle teori ve Üçüncü Dünya temsilleri hakkındaki temel ve yenilikçi sorular üzerinde yoğunlaşmaktadır. *Mandarin Ducks and Butterflies* (Çin Ördeği ve Kelebekler) başlıklı denemesi ve onun devamı olan denemesi *Rereading Mandarin Ducks and Butterflies* (Çin Ördeklerini ve Kelebekleri Yeniden Yorumlamak) (ikisi de *Woman and Chinese Modernity: The Politics of Reading Between West and East* (1991) adlı çalışmasın-

da toplanmıştır). Doğu etnik merkezçiliğinin şaşırtıcı açıklamalarıdır.

Kitabın başlığı ana temalarını işaret etmektedir. Chow'a göre Batı, Üçüncü Dünya'yı bir nesne –incelenecek edebi ya da kültürel bir deneyimler topluluğu– olarak görmekle Çin modernizmini ve daha da önemlisi kadınları yanlış okumaktadır. Batı kuramı –ve Chow'un özel saldırısı Fredric Jameson'ın Çin kültürünü 'sahiplenme'sine karşıdır– Doğu yazınının bir karmaşıklık, bir öznellik, bir modernizm ve Batı'nın kendi karşı kültürel sahip çıkışından yoksun kılmaktadır. Chow'un Çin kültürünü ve Batı'nın sahip çıkışını yorumlaması Batı'nın eski toprak kazançlarının yerleştirdiği kültürel haritalama kuramını içeren Batı emperyalizminin 'daha yeni' formunun incelikli ve güçlü analizidir. İlk denemesi 'Mandarin Ducks'ta Chow, Kelebek yazılarını, Çin'in Mills ve Boon ya da Harlequin romansları gibi tanımlamaktadır: Aşk, cinsellik ve sosyal konum hakkında hikâyeler. Kelebek yazıları, Chow'un iddiasına göre, olumlu kadın ve erkek kahramanları ile Çin ulusal gerçekçiliği için 'Öteki' görevi görmektedir. Ancak Kelebek yazıları Çin kültürünün eleştirisine adanmış (adını yabancı istilasına karşı öğrencilerin yönlendirdiği bir gösteriden almış olan) Dört Mayıs Hareketi'nden etkilenen yazarlarca ortaya konmuşlardır.

Chow'un üstünde durduğu nokta, ulusal edebiyatların 'Öteki' kavramına karşı bir Batı modernliği ve postmodernliğinden söz etmenin absürd ve etnikmerkezci olduğudur. Çünkü böyle bir görüş tüm Üçüncü Dünya'nın Batı ile sürekli etkileşerek kendisi olma ve 'Ötekiler' dünyasını, burada Kelebek yazıları, oluşturması yolunu görmezden gelmektedir. Ötekiler, Chow'a göre, çoklukla idealize edilmiş ve duygusal kadın görüntüleridir. Üçüncü Dünya eleştirmenlerinin karşılaştığı görev, kanıtının gösterdiği gibi, çoğu zaman alda-

tıcı olan 'daha saf' bir etnik özellik arayıp bulmak değil, etnikliğin, kültürel kötü durumların ve tabii kolektif 'direnişteki-kimlikler'in olası oluşumları açısından, işlediği özel yolları telaffuz etmektedir (Chow, 1991, s. xi). Bu eleştiriye, özel ve kişisel ile toplumsal-tarihsel bir haritalama yapmak için kesin bir çağrıdır. Chow'a göre, farklı bir Üçüncü Dünya söylemini –'Batılı olmayan, ama Batılılaştırılmış, feminist özne'nin söylemini– tanımak beyaz Batılı feministler için hayati önemdedir (Chow, 1991, s. 95). Örneğin, Chow'un dinamik psikanaliz, film kuramı ve edebi çözümleme karışımı, bu tür disiplinlerin yalnızca Batı'nın ayrıcalığı olmadığını göstermektedir.

Burada devamlı var olan soru cinsiyetle ilgili olandır: Neden 'kadınlar' –ya da Chow'un Bertolucci'nin Çin filmlerini tartışırken dediği gibi "dişileştirilmiş-uzamlar-olarak-imgeler" [images-as-feminized-spaces]– daima bu denli hayal edilmiş ve çağrılmıştır? Chow'un genişçe ve seçmeci şekilde belirlediği çalışmasında sayfalarca yer alan cevap Freud'cu bir cevaptır. Yani, Chow edebiyattaki ve filmdeki mazoşist kadın görüntülerinin çoğunlukla tehdit edilen ülkeyi temsil ettiğini öne sürer. Batı'da, sömürgeleşmiş ülkeler egemen gücün paternal düzenini bağışlatmak için çoğunlukla dişi olarak mitolojize edilmişlerdir (Bkz. Nasta, 1991, s. xiii).

Chow'a göre, eleştirmenlerin uzlaşımsal olarak edebiyatla bağdaştıramayacağımız yazılarda, bir değişik direnç şekilleri menzili aramaları buyurganlıktır. Dolayısıyla, Chow film kuramının, kültürel araştırmaların, posyapısalcılık ve post-modernizmin, etniklik kuramlarının, Çin tarihi ve edebiyatının parlak bir kullanımını sunmaktadır. Sadece çok-türlü [multigeneric] eleştiri ile Chow'un umduğu gibi "'reelpolitik' Batı-olmayan ile 'hayali' Batı arasındaki ikiliği" sorunsallaştırabiliriz (Chow, 1991, s. xiii). Aksi halde, Batı Üçüncü Dün-

ya sosyoekonomik 'azgelişmişliği' ile hayal edilen Üçüncü Dünya edebi azgelişmişliğini, postmodernizmin de yaptığı gibi, birleştirmeyi sürdürecektir.

Chow'ın iddia ettiği gibi geleneksel eleştiri tiplerini birleştiren bir şey varsa, bu da kadının sürekli göz ardı edilmesi ve merkezi dikkat nesnesi olarak hâlâ sürekli olarak 'kadın'ın ya da dışının çağırılıyor olmasıdır. Chow'un iki temel örneği (Çin kültürünü kadınsılaştırması ile) Bertolucci'nin *The Last Emperor* [*Son İmparator*] filmi ve Kelebek edebiyatına eleştirel saldırıdır.

Chow 'kadın'ın imleyenlerine yoğunlaşarak gelenek/modernlik, Öteki/uygar ikiliklerini yerinden edebilmektedir. Örneğin, Chow Kelebek edebiyatının nasıl, ikisi de hayal kırıklığından ölen bilginler ile güzeller arasındaki gerçekleşmeyen aşkta merkezlenen duygusal aşk hikâyeleri olduğunu tanımlamaktadır. Chow, hâlâ hikâyelerin çağırdığı gelenek ve öznellik çalışmalarının, az reklam (her ne kadar popülariteleri çalışmaların yerine getirilmemiş kişisel isteklere cevap vermesini önerse de) ya da gerçeğin belirgin şekilde yerini alması sonucu okunmadığını iddia etmektedir. Chow'un kanıtının ikinci dayanağı Batı'nın ve Çin'in görüntülerinin nasıl yer aldığıdır. Geleneksel eleştiri sanatı, Batı'yı, gelişmiş, kuramsal, edebiyat tarihi ve kuramı üstünde güç ve denetim sahibi olarak tanımlamaktadır. Doğu'yu ise çelişkisiz, 'saf' etnik yapı olarak tanımlamaktadır. Bu ikilem deneyimi Doğu'da genelde cinsiyet temellidir. Denebilir ki, Ba Jin ya da Mao Dun gibi Çinli erkek yazarlar belirsizliklerini sıklıkla kadınlığa dayanarak, örneğin duyumsal ayrıntıda, belli etmektedirler (Chow, 1991, s. 85). Chow, Batı'nın Çinli yazar Ding-Ling'in (1904-1986) kabulünü Batı özcülüğüne örnek olarak gösterir. Batılı Çin bilginleri Ding Ling'in sosyal gerçekçiliğe geçmesini olumlu bir 'Çinlilikten uzaklaş-

ma' örneği kabul ettiklerini iddia etmektedir. Chow, Ling'in yazınının gerçekliğinin daha karmaşık olduğu ve "'hamlıktan' 'olgunluğa', 'Batılılaşmışlık'tan 'Çinli' olmaya geçiş süreci anlamında teleolojik olarak" değerlendirilemeyeceğini göstermektedir (Chow, 1991, s. 97). Chow'un çalışmalarında öne çıkan konular açıkça Üçüncü Dünya eleştirisi merkezlidir.

Chow, Çin'in Batı ile etkileşimine odaklanmış ise de, 'kadın'ın kullanımı kuramı araştırması belirleyici ve genel öneme sahiptir. Chow'un kültürün kadınlaşması hesabı deneyim ve bilinçsizliğe yönelik sorular kadar, popüler kültür ve eleştirel kurumlar hakkındaki soruları da ön plana çıkarmaktadır. Çalışmaları, postmodernizm ile sömürge sonrası içerikte 'kadın' ilişkisinin düğüm sorusuna ulaşmaktadır. Linda Hutcheon, postmodernizmin diğer eleştiri okullarının yayılcı emirlerinin birbirine uymadığını, çünkü postmodernizmin farklara büyük önem verdiğini iddia etmektedir. Üçüncü Dünya yazını ve postmodernizm bazı özellikleri paylaşmaktadır. İkisi de yer değiştirme konularına odaklanır, ikisi de tarihi sorgular, ikisi de edebi hiyerarşiyi ve özne/Öteki ya da olumlu/olumsuz gibi ikili yapıları reddeder. İkisi de gerçeklik merakı ile bağdaştırılmış metinsel parodiyi kullanmaktadır. Bu benzerlikler bile değerlendirmeye alınmalıdır. Postmodernizm hakkında bilgi veren varsayım ve metotlar Üçüncü Dünya feminist eleştirisi hakkında bilgi verenlerden farklıdır. Bir temel farklılık, örneğin, postmodernizmin Üçüncü Dünya yazınına bilinçsiz olarak sürekli inkâr etme yolu ve edebi temsilidir. Üçüncü Dünya hakkındaki postmodernist eleştiri, (burada özellikle Kristeva'nın *About Chinese Women*'ini (Çinli Kadınlar Hakkında) ve Fredric Jameson'ın eserlerini belirtir) Üçüncü Dünya metinlerine psikanaliz tekniklerini uygulama eğilimi göstermemektedir. Yine de psika-

naliz çağdaş eleştiride *Batılı* yazın hakkında temel sorgu yönemi olmaktadır.

Chow, Fredric Jameson'ın 'Third World Literature in the Era of Multinational Capital' (Çokuluslu Kapital Çağında Üçüncü Dünya Edebiyatı) adlı denemesine saldırır, ancak bunu Jameson'un projesi *bilinçli olarak* etnikmerkezli olduğu için yapmaz. Aslında, Jameson bu çalışmada kesin olarak Batı etnikmerkezciliğini ve edebî hiyerarşiyi sorgulamak adına Üçüncü Dünya yazınına hitap etmektedir. Eleştiriden global kültürler ile ilişkili düşünmeyi ve "kültürel üretimde ve anlamlarda durumsal farklılıklar"ı yerine oturmasını istemektedir (Jameson, 1986, s. 88). Yine de öne sürdüğü Chow'u tatmin etmez. Jameson'ın Üçüncü Dünya ile Birinci Dünya metinleri arasında neden bu kadar keskin bir ayrım yapması gerektiği ve tüm Üçüncü Dünya metinlerinin alışılmış olarak ulusal benzetmeler yarattığı ve temsil ettiğini belirtmesi gerektiğini sormaktadır. Jameson neden ifadesizliği sadece Üçüncü Dünya metinlerine atfetmektedir? Başka eleştirmenler de Jameson'a aynı soruları sormuş ve Chow'un Batı kuramının sürünen ortaklıkları hakkındaki huzursuzluğunu paylaşmışlardır: "Jameson's Rhetoric of Otherness and the 'National Allegory'" adlı çalışmasında Aijaz Ahmad Jameson'ın edebî kuramlarından çok siyasal düşüncelerine bakmakta ve Chow'un sonucuna ulaşmaktadır. Ahmad'ın iddiasına göre, Jameson siyasal formları dondurma ve tarihsizleştirme tehlikesi altındadır, çünkü kapitalizmi Batı'ya, sosyalizmi Üçüncü Dünya'ya yerleştirmektedir. Bu ikiliğin (postmodernizm/milliyetçilik) kesinliği Üçüncü Dünya yazınının bölünmez [*unitary*] olmadığı düşüncesine hiç yer bırakmaz (Ahmad, 1987, s. 8).

Chow, Julia Kristeva'nın toplumsal cinsiyete özgü [*gender-specific*] olmakla birlikte benzer bir yol tuttuğunu belirtir.

About Chinese Women'de Kristeva, Çinliler'in Batı kapitalizminden önce tüketim-öncesi bir halkı temsil ettiği düşüncesi ile kendisini yanıltmıştır (Kristeva, 1986, s. 12). Chow, bu neshenin Kristeva'nın kendi gözde anını –semiyotiği– oluşum halindeyken yakalama ihtiyacından köklendiğini iddia etmektedir. Kristeva Çin'in psişik karmaşıklıkları ile belirginleştiği ya da Batı ile etkileşimiyle belirginleştiğini görmeyi reddetmektedir. Kristeva semiyotiği Batılı sembolik sıralama ve 'dışarı'ya ya da bastırılmış Batılı söyleme karşıt olarak koymaktadır. Böylece Kristeva Çin'e açıkça hayranlık duysa da Çin kültürünü özellikler açısından incelemektedir. Kristeva 'Çin'i ideal zaman ve yerde gelişmiş Batı'ya karşıt olarak kendi biricik mantığı ile konumlandırmaktadır. Chow, Kristeva'nın Çin'i psikanaliz öncesi bir zamanla sınırlayarak Üçüncü Dünya'yı nasıl 'Ötekileştirdiğini' ve kadınsılaştırdığını keşfetmektedir.

ÖZET

Castellanos, Anzaldúa, Chow ve diğerlerinin coşkulu eleştirileri kültürden kültüre geçiş teorisinin aşamasının parçası olduğu kadar Batı'ya cevap olarak da geliştirilmişlerdir. Öteki'nin Batı tarafından nasıl kadınsılaştırıldığı ve etnikleştirildiğini açıklayarak, öznelliğe ve hayal gücüne ihanet etmiştir. Üçüncü Dünya feminist eleştirisi doğrudan Batı ile yarışmaktadır. Üçüncü Dünya feminist eleştirisi, Üçüncü Dünya yazını geleneksel edebi okullar ya da belirli coğrafyalarda ve tarihi yerlerde sınırlanmış hareketler içinde sınıflandırmanın imkânsız olduğunu iddia etmektedir. Üçüncü Dünya feminist eleştirisi feminist teori etniklik teorileri, post strüktüralizm, popüler kültür ve yaşamöyküleri seçmeci bir

ağ ile edebiyat ile sosyoekonomik haritayı belirlemek için alıp çıkarmıştır. Kapitalist Birinci Dünya ile kapitalizm öncesi ya da kapitalist olmayan Üçüncü Dünya arasındaki çığ ikilik zıtlığı siyasal karmaşıklıkla yüzleşerek yıkılmaktadır. Örneğin, Brezilya Üçüncü Dünya içinde yüksek enflasyonu ile sömürgecilik sonrası bir ülkedir, ama gelişmiş yüksek öğretim sistemi gibi pek çok Birinci Dünya ülkesi özelliklerini de paylaşmaktadır. Brezilya feminizmi Paris ve Londra'daki sürgünlerin dönmesinin aktivizmi ve kıvılcım saçan feminist hareketleri ile yakın bir ilişki ile büyümüştür ve bugün yoğun olarak Fransız feminist teorisini tekrar uygulamaya koymaktadır (Bkz. Humm, 1990). Norma Alarc Brezilya feminizmi Paris ve Londra'daki sürgünlerin dönmesinin aktivizmi ve kıvılcım saçan feminist hareketleri ile yakın birlik –Chicano hareketinin 1960'lardaki ve 1970'lerin başındaki temel amacı– için araştırma belirgin bir kimliğin bulunmadığı bir gerçekliğe yol vermiştir (Alarc Londra'daki sürgünlerin dönmesinin aktivizmi ve kıvılcım saçan feminist hareketleri ile yakın bir addır). Tekil kültürel milliyetçilik kavramı Chicana işçi sınıfının ve entelektüellerinin, belirgin bir kültürel farklılık örneği olmaları için göç, bölgesel farklılık ve özellikle kır/kent toplumları gibi çoğul deneyimleri ile değişik şekilde belirginleştirildiği yollara yüksekte bakmaktadır.

Üçüncü Dünya eleştirisinde özel bir aşamada bulunmaktayız. Çünkü tüm sosyal kimlikler için belirlenmiş referans noktaları, örneğin kadınların yüksek öğretime girmesi, göç ve global ekonominin değişen tarzı ile yok olmuştur. Kültürel kimliğin sorunları çok önemlidir. 1960'larda siyasal alana öznellik sorunlarını ilk soka feministizm olmuştur. 1970'ler politik düşüncede bir siyasal grubun var olan kimlikleri harekete geçirebileceği kavramından siyaset ve kültürün öznelere tekrar konumlanması kavramına bir kaymaya tanıklık

etmiştir. Bu fikir zorunlu olarak kültürel kimlik ve edebiyat tanımlarını, kimliğini oluşturma *sürecine* dahil etmek için, genişletmektedir. Edebiyat tarihinin, edebi kimliği tam olarak temsil ettiğini artık biz farz etmekteyiz.

Kimlik ve farklılık sorularının böyle belirgin ve çok çeşitli olmasının nedeni çağdaş toplumların hepsinde bir Ianus yüzü, Üçüncü Dünya ile Birinci Dünya, olmasıdır. Hâlâ etniklik ile yer özellikleri arasında bir bağ kuran global medya ağını paylaşmaktayız. Bu kimlikler üzerinde mücadele kuran feminist eleştirisinin çelişkisi var ise bu, konumlanmayı belirlemede bulunmaktadır. Trinh T. Minh-ha, örneğin, Üçüncü Dünya kadınlarını belirli bir kimlik kavramı ile 'karşılıklı kölelik' olarak değil, örtünüp örtünmemesinde olduğu gibi benzerlikler ya da farklılıklar ile anlaşıma sağlaması ile tanımlanmaktadır (Bkz. Mihn-ha, 1990).

Çünkü Üçüncü Dünya yazını sıklıkla değişik sosyal, dinsel, estetiğe ait ilgileri çok farklı olan ulusal gruplara cevap vermektedir. Üçüncü Dünya feminist eleştirisi zorunlu olarak eklektiktir. Geleneksel edebiyat eleştirisi sadece iki model sunmaktadır: Var olan Batı uçurumunda seçkin bir oluşumun varlığı ya da Batı uçurumunun efendi olduğu kavramını bütün kılan ayrı bir uçurumun oluşumu. Castellanos, Anzaldúa ve Chow gibi Üçüncü Dünya eleştirmenlerinin geniş ve dinamik kuramları, edebi araştırmaların daha temel bir revizyonunu oluşturabilmektedir. Bu eleştirmenler, birçok disiplin kullanarak, Batılı etnik merkezciğe put kırarcasına saldırarak, çoğul öznellikleri edebiyat tarihine geri vererek, son yılların en kışkırtıcı feminist eleştirisini yaratmıştır.

Çeviren:

Zehra İsmet Gürmeriç

SEÇME OKUMALAR

Temel metinler

Ahern, M. (ed.) (1988) *A Rosario Castellanos Reader*, Austin: University of Texas Press

Allen, P. G. (1990) 'Interview', *Words: American Indian writers speak* içinde, L. Cotelli (ed.), Lincoln: University of Nebraska Press

Allgood, M. F. (ed.) (1990) *Another Way to be: Selected writings of Rosario Castellanos*, Athens: University of Georgia Press

Anzaldúa, G. (1987) *Borderlands/La Frontera: The new mestiza*, San Francisco: Spinsters/ Aunt Lute Book Company

Anzaldúa, G. (ed.) (1990) *Making Face, Making Soul: Haciendo Caras: Creative and critical perspectives of women of color*, San Francisco: Aunt Lute Foundation Books

Bell, D. (1983) *Daughters of the Dreaming*, Sydney: Allen & Unwin

Bell, D. (1991) 'Aboriginal women, separate spaces, and feminism', *A Reader in Feminist Knowledge* içinde, S. Gunew (ed.), Londra: Routledge

Chibber, R. S. (1990) 'Patriarchy and the Indian poet', *Indian Literature*, 139, xxxiii: 5, (Eylül/Ekim) s. 165-79

Chow, R. (1990) *Woman and Chinese Modernity: The politics of reading between west and east*, Minneapolis: University of Minnesota Press

Chow; R. (1991) 'Violence in the other country: China as crisis, spectacle and woman', *Third World Women and the Politics of Feminism* içinde, Mohanty, C. T., Russo, A. ve Torres, L. (ed.), Bloomington: Indiana University Press

Coltelli, L. (ed.) (1990) *Words: American Indian writers speak* Lincoln: University of Nebraska Press

Dwivedi, A. N. (ed.) (1984) *Studies in Contemporary Indo-English Verse, Cilt I, A Collection of Critical Essays on Female Poets*, Bareilly: Prakesh Book Depot

Ferrier, C. (1988) "On 'Not Doing Much' on black women writers", *Hecate*, 14:2, s. 107-9

Ferrier, C. (1990a) 'Resisting authority', *Hecate*, 16:1/2, s. 102-10

Ferrier, C. (1990b) 'Interview with Pearlie McNeill', *Hecate*, 16:1/2, s. 134-9

Grewel, S., Kay, J., Landon, L., Lewis, G. ve Parmar, S. (ed.) (1988) *Charting the Journey: Writings by black and Third World women*, Londra: Sheba

Gunew, S. (1988a) 'Home and away: Nostalgia in Australian (migrant) writing', *Island in the Stream: Myths of place in Australian culture* içinde, P. Foss (ed.), Sydney: Pluto

Gunew, S. (1988b) 'Authenticity and the writing cure: Reading some migrant women's writing', *Grafts* içinde, S. Sheridan (ed.), Londra: Verso

Haatzimanolis, E. (1990) 'The politics of nostalgia: Community and difference in migrant writing', *Hecate*, 16:1/2, s. 120-7

Huggins, J. (1991) 'Writing my mother's life', *Hecate*, 17:1, s. 88-94

Minh-ha, T. (1988) 'Not you/like you: Post-colonial women and the interlocking questions of identity and difference', *Inscriptions*, 3/4, s. 71-9

Minh-ha, T. (1990) *Woman, Native, Other: Writing post coloniality and feminism*, Bloomington: Indiana University Press

Minh-ha, T. (1992) *'When the Moon Waxes Red: Representation, gender and cultural politics'*, Londra: Routledge

Modjeska, D. (1987) *'Exciles at home: Australian women writers' 1925-1945*, Sydney: Angus & Robertson

Mohanty, C. T., Russo, A. ve Torres, L. (ed.) (1991) *'Third World Women and the Politics of Feminism'*, Bloomington: Indiana University Press

Moraga, C. ve Anzaldúa, G. (1981) *'This Bridge Called My Back: Writings by radical women of color'*, New York: Kitchen Table Press

Pathak, Z. (1992) *'A pedagogy for postcolonial feminists'*, *Feminists Theorize the Political* içinde, J. Butler ve J. W. Scott (ed.), Londra: Routledge

Pathak, Z. ve Rajan, R. S. (1992) *'Shahbano'*, *Feminists Theorize the Political* içinde, J. Butler ve J. W. Scott (ed.), Londra: Routledge

Sandoval, C. (1982) *Feminism and Racism, The Struggle Within: A report on the 1981 National Women's Studies Association conference*, Oakland, Calif.: Center for Third World Organizing

Sandoval, C. (1991) *'US Third World feminism: The theory and method of oppositional consciousness in the post modern world'* *Genders*, 10 (Bahar) s. 1-25

Saunders, J. (1990) *"A writer"s friends and associates'* *Hecate*, 16:1/2, s. 90-6

Schipper, M. (ed.) (1985) *Unhurt Words: Women and Literature in Africa, the Arab world, Asia, the Caribbean and Latin America*, Londra: Allison & Busby

Sharkey, M. (1990) *"'Zora Cross' entry into Australian Literature"*, *Hecate*, 16:1/2, s. 88-94

Spender, D. (ed.) (1988) *The Penguin Anthology of Australian Women's Writing*, Melbourne: Penguin

- Spender, L. (ed.) (1988)** *Her Selection: Writings by Nineteenth Century Australian Women*, Melbourne: Penguin
- Wahini, M. (1993)** *Ngahuia Te Awakotuku*, Otago, NZ: New Women's Press

Giriş yazıları

- Ashcroft, B., Griffiths, G. ve Tiffin, H. (ed.) (1989)** *The Empire Writes Back: Theory and practice in post-colonial literatures*, Londra: Routledge
- Bassnett, S. (ed.) (1990)** *Knives and Angels: Women writers in Latin America*, Londra: Zed Books
- Chatterjee, L. (1986)** *Woman/Image/Text: Feminist readings of literary texts*, New Delhi: Trianka
- Chabram, A. ve Fregoso, R. L. (ed.) (1990)** *Cultural Studies: Special issue Chicana/o cultural representations*, 4:3 (Ekim)
- Harlow, B. (1987)** *Resistance Literature*, Londra: Methuen
- Herrera-Sobek, M. (ed.) (1985)** *Beyond Stereotypes: The critical analysis of Chicana literature*, Binghamton, NY: Bilingual Press
- Horno-Delgado, A., Ortega, E., Scott, N. M. ve Sternback, N. S. (ed.) (1989)** *Breaking Boundaries: Latina writing and critical readings*, Amherst: University of Massachusetts Press
- Inscriptions (1988)** Special Issue: Feminism and the critique of colonial discourse, 3/4
- Nasta, S. (ed.) (1991)** *Motherlands: Black women's writing from Africa, the Caribbean and South Asia*, Londra: The Women's Press

Ek okumalar

Ahmad, A. (1987) "Jameson's rhetoric of otherness and the 'National Allegory'", *Social Text*, 17 (Güz), s. 3-25

Aitken, S. H. (1986) 'Women and the question of canonicity', *College English*, 48, s. 288-99

Alarcon, N. (1990) "Chicana feminism: In the tracks of 'the' Native Woman", *Cultural Studies: Special issue Chicana/o cultural representations*, s. 248-57

Castillo, D. (1992) *Talking Back: Toward a Latin American feminist literary criticism*, Ithaca: Cornell University Press

Chowdury, S. (1990) 'An introduction to the women poets of Bangladesh', *Contemporary Literature from Bangladesh* içinde, Londra: The South Asian Literature Society

Davies, C. (1991) 'Writing off marginality, minoring and effacement', *Women's Studies International Forum*, 14:4, s. 249-65

Deleuze, G. ve Guattari, F. (1983) *Capitalism and Schizophrenia: Anti-Oedipus*, çev. R. Hurley, M. Seem ve H. R. Lane, Minneapolis: University of Minnesota Press

Eisenstein, H. (1985) *The Future of Difference*, New Brunswick, NJ: Rutgers University Press

Gordimer, N. (1985) 'Preface', E. Kuzweyo, *Call Me Woman* içinde, Londra: The Women's Press

Head, B. (1985) 'Foreword', E. Kuzweyo, *Call Me Woman* içinde, Londra: The Women's Press

Humm, M. (1990) 'An experimental collage, an adventurous college: Feminism in Brazil', *Fiction International: Special issue third world women writers*, 19:1 (Güz) s. 64-72

Jagger, A. (1983) *Feminist Politics and Human Nature*, New York: Rowman and Allanheld

Jameson, F. (1986) 'Third World literature in the era of multinational capital', *Social Text*, 15 (Güz) s. 65-88

Khan, N. (1992) 'Contemporary Asian women writers', *Dashkat*, 1 (Güz/Kış) s. 35-40

Kristeva, J. (1986) *About Chinese Women*, Londra: Maron Boyers

Menchu, R. (1984) *I, Rigoberta Menchu: An Indian woman in Guatemala*, hazırlayan ve sunuş: E. Burgos-Debray, çev. A. Wright, Londra: Verso

Mukherjee, M. (1985) *Realism and Reality: The novel and society in India*, Delhi: Oxford University Press

O'Hanlon, R. (1988) 'Recovering the subject: Subaltern studies and histories of resistance in colonial South Asia', *Modern Asian Studies*, 22:1, s. 189-224

Parry, B. (1987) 'Problems in current theories of colonial discourse', *Oxford Literary Review*, 9: 1/2, s. 27-59

Plager, S. (1983) *Prohibido despertar*, Buenos Aries: Galena
Showalter, E. (1985) *The New Feminist Criticism*, New York: Pantheon

Spivak, G. (1987) *In Other Worlds*, Londra: Methuen

Uma, A. (1989) *Woman and Her Family: Indian and Afro-American: A literary perspective*, New Delhi: Sterling Publications

Valenzuela, L. (1986) 'The other face of the phallus', B. G. Chevigny ve LaGuardia (ed.), *Reinventing the Americas: Comparative studies of literature of the United States and Spanish America* içinde, Cambridge: Cambridge University Press

Avrupa genelinde kadınların eğitim durumları ile ekonomik durumları arasında gözle görünür bir fark bulunmaktadır. Son on yıllarda kadınların eğitimdeki temsillerinde görünen gelişimin yanı sıra, düşük ücretli ve yarı zamanlı işlere katılımları da gün geçtikçe artmaktadır. Bu yüzden, örneğin Almanya'da kadınların yüksek öğrenimdeki oranları iki katına çıkarken, Alman kadınları geleneksel işlerin dışında yer alan iş kollarında kendilerine pek güvenleri olmadıklarını ifade etmektedirler (Bkz. Kaplan, 1992). Bu farklılık özellikle siyah ve göçmen kadınların yaşamlarında daha derin yaşanmaktadır. Avrupa kalesi siyah kadınlara çok az kafes sunar. Aynı şekilde, feminist edebiyat eleştirisi son on yıllık dönemlerde canlı ve özlü bir çalışma ortaya koymuş olsa bile, düşmanca ve daha çok marjinal bir akademik ortamda var olmaya devam etmektedir. Dünyada milliyetçiliklerin ve sağ kanat politikaların hızla yayıldığı şu dönemde, ırkçılık karşıtı ve gerçek anlamda toplumsal cinsiyet eşitliğine dayanan bir kültür yaymak büyük önem taşımaktadır.

Feminist Edebiyat Eleştirisi, hızlı bir değişimin sürüp gittiği bu on yıllık dönemlerden çıkan feminist eleştirinin geniş bir erimini sunuyor. Feminist eleştirilerin edebi kabulleri nasıl zekice sorguladıklarını tanımlıyor ve kültürel politikaların edebi gelenekleri nasıl şekillendirdiklerini açığa çıkarmaya

çalışıyor. Bana göre geleceğin feminist edebiyat eleştirisi ırkların, toplumsal cinsiyet dinamiğini ve kadınları edebiyatın öznelere olarak gören bilimi/akademiye içerecektir. Dolayısıyla, eleştirmenin öznelliğini eleştirinin nesnesinin bir parçası yapmak birkaç nedenden ötürü önemli bir amaç haline gelmiştir. Her şeyden önce feminist edebiyat eleştirisi edebi olduğu kadar feminist de olmak zorundadır. Kendisi de dahil olmak üzere tüm edebiyat eleştirilerinin sosyal araçlarını ortaya çıkarması gerekmektedir. İkinci olarak, kendine-dönüştürülme kendi içinde radikal bir politika olamadığına göre, eleştirmenler bir 'konumlama politikası'nı ve ırk, yaş, cins ve sınıf farklarını deklare ederek, daha geniş bir okura hitap edebilirler. Sonuncusu ve en önemlisi, feminist edebiyat eleştirisi sürekli yeni paradigmlar, yeni görüş yolları üreterek yeni sosyal araçlara yeni fikirler önerebilir. Yeni ve artık önemli açıklama eksenleri bulunmaktadır. Her şeyden önce Afrika diasporası içinde (Anzaldúa'nın *Making Face Making Soul* adlı çalışmasının altbaşlığındaki gibi) 'derisi renkli kadınların yaratıcı ve eleştirel perspektifleri' olduğu kadar, anne soylu/anne korkulu söylem, ruhsallık ve farklı kültürel gelenekler (örneğin *Wild Women in Whirlwind*) de görülmektedir. İkinci olarak, eşcinsel kuram ve cinsel politik eleştirinin şemsiyesi altında toplanmış müttefikler ve radikal metodolojiler yer almaktadır. Üçüncüsü ise farklılık durumları içinde yer alan eleştirmenin *metinsel* olarak öznelliğini içeren edebiyat eleştirisinde öznenin 'dekolonizasyonu'dur.

Ayrıca, eleştiriler türlerle öznellikler arası gidip gelerek, eleştirel metni temsillerin birer savaş alanına çevirebilirler. 'Temsil savaşları' elbette yeni bir şey değildir (Bkz. Humm, 1986 içinde Virginia Woolf'un babası Lesley Stephen'in eseriyle ünlü savaşı), ancak savaşın şimdiye kadar pek değişken ve eğlenceli olduğu söylenemez. Demek istediğim şu ki, şu

an feminist eleştirinin yapmak istediği şey; okuyucuları gele-
neksellikten sıyrıp edebi metinlere verilebilecek karşılıklara
hazırlamaktadır. Bunun nedenlerinden biri ise modern femi-
nizmin kendisinin medya/edebiyat; postmodern/dekolon-
yel; yazar/otobiyografi ve farklı politikalar gibi farklı işaret
sistemleri ile birlikte uzlaşmaya varıyor oluşudur.

Feminist eleştiri antolojileri, politik ve eleştirel düşünce
arasındaki tahlile verilebilecek iyi örneklerdir. Antolojiler ko-
lektif bir ses için büyük önem taşırlar. Antolojilere olan kat-
kılar çoğunlukla otobiyografi ve popüler kültürü içine alıp
popüler kolektivizmi paylaşarak akademik söylemin gele-
neksel kalıplarının dışına çıkarlar. Feminist antolojilerde yer
alan yazılar akademinin yazar odaklı bireyselci kurallarına
meydan okumakla kalmayıp çoğu zaman 'yukarıdaki' yara-
tıcı yazının hiyerarşik düzenini de parçalar (Bkz. Jay ve Glas-
gow, 1990, yukarıda 8. Bölüm, Lezbiyen feminist eleştiri). Ço-
ğu derleme öğrencilerin çalışmalarını içerir ve gelecekte he-
yecan verici ve 'anaakım' feminist düşüncelerin ne olacağına
dair düşüncelerin ilk işaretlerini temsil edebilir.

Feminist antolojiler 1980'lerden bu yana büyük değişim-
lere uğramıştır. Örneğin 1985'de yayımlanan, editörlüğünü
iki beyaz feministin yaptığı eserler 1980'lerin yaklaşımının
temsilleridir: Elaine Showalter'ın *The New Feminist Criticism:
Essays on Women, Literature and Theory*'si (Yeni Feminist Eleş-
tiri: Kadınlar, Edebiyat ve Teori Üzerine Denemeler) ile Gay-
le Greene ve Coppelie Kahn'ın *Making a Difference: Feminist
Literary Criticism*'i (Bir Fark Yaratmak: Feminist Edebiyat
Eleştirisi). Bu çalışmalarda kadınların cinsellik, ırk, sınıf ve
yaş çoğul farklılıklarının temsili yalnızca birer siyah feminist
ve lezbiyen feminist denemeye sınırlıydı. 1990'larda beyaz
feminist eleştirmenlerin Afro-Amerikan ve Üçüncü Dünya
edebiyatıyla (örneğin, Elly Bulkin, Minnie Bruce Pratt ve Bar-

bara Smith'in önemli eseri *Yours in Struggle*) spekülative ortaklıkları, feminist edebiyat eleştirisini, politik olanın önemini tekrar değerlendirmeye zorlamış oldu.

Feminist edebiyat eleştirisinde yaşananlar, akademi, okullar, medya ve daha geniş kültürde kadınlara olanların küçük bir örneği gibidir. Kadınların ezilmelerinin nedenleri kadar *anlamlarının* da ilk bakışta görüldüğünden daha uzlaşmaz olduklarının açıkça ortaya çıktığı 1970'lerden bu yana feminist eleştiriye karşı büyüyen bir ilgi vardır.

Politik feminizm gibi eleştirel feminizm de bugün daha zengin bir farklılık anlayışı tarafından biçimlendiriliyor. Farklılığın tanınması, feminist eleştirinin günümüzdeki önemli sağlam noktalarından biri olup, yine bu sağlam nokta eleştirel, teorik ve pratik için yeni bir gelecek yaratmıştır. Teori artık bütüncül ve evrensel değildir. Çağdaş yazarların 'ben'in kolektif farklılıklarına ilişkin spekülasyonu ve farklı etniklikleri kutlamaları feminist eleştirideki monolitik kadını değişken ve çoğul bir figüre dönüştürdü. Çeşitlilik ve yapı-söküm, olumlulukları ya da feminist politikaları ortadan kaldırmaz, daha ziyade, birlikte, kadınlara ilişkin bilgide daha geniş bir değişim üretir. Feminist politika daima feminist eleştiriyle iç içe olmuştur. Kürtaj ve cinsel şiddet kampanyaları, medya ve kültürel temsiller gibi feminist düşüncenin öz-nellik ilişkisine dayanmaktadırlar. Bu düşüncede erkek, kültürel bir norm, psikolojik ve sembolik temsildir. Böylece, İngiltere'deki Cruise füzesi üssüne (Greeham Common) karşı düzenlenen kampanyalar teknolojiye, orduda ve bilim dilindeki toplumsal cinsiyet yapılanmalarına yönelik olarak gelişen kritik bir endişeyi paylaşmışlardı. Sosyal değişimin olmazsa olmaz bir parçası olan kültürel alandaki değişime inancından dolayı feminist eleştiri önemli bir politik eylemdir.

İngiltere'deki birçok Asyalı ve Siyah kadınların –şairler ve deneme yazarları, Grace Nichols, Debjani Chatterjee, Merle Collins ve Valerie Bloom ve diğerleri– çalışmaları çağdaş kültür ve eleştiride önemli değişikliklere imza atmıştır. *Let Be Told: Black Women Writers in Britain*'de (1988), Lauretta Ngcobo, Valerie Bloom ve diğerleri İngiliz ırkçılığına karşı bir kültür ve birliktelik yaratmayı amaç edinirler (Bkz. 7. Bölüm, Siyah feminizmler). Bu metin geleneksel eleştirilerden daha belirgin bir biçimde politik olup üç amaca hizmet etmektedir: Mizahı protestoya çevirerek, Jamaica köy yaşamından uluslararası plandaki sıcak sorunlara kadar uzanmak; 'konuşucu'ların uzun geleneğini Afrika sözel sanat ve performansındaki kökleriyle kutlamak ve kadınların özellikle annelik ve aileyi içine alan birlikteliklerinin daha zeki ve kararlı bir anlamına sahip olmak.

Valerie Bloom yıllardır geleneksel Jamaika gelenekleri ve çağdaş İngiliz cinsel politikaları üzerine yazmaktadır. Bozuk lehçenin derin sinir yaylarına dokunduğunu ve 'yüksek' değeri olduğunu ileri süren Bloom, kendisini dilbilim yenilikçilerinin arasına koyar. Kendi şiiri bu ilgilerinin bir göstergesidir. Bloom'un, çocuklar için yazdıklarıyla pekiştirdiği, yaklaşımı, koral ritimleri ve müzikal ipuçlarını izlerken bunları 'alt Wordsworth'çu Romantik pastiş' dediği şeye çevirmeye direnmeyi içerir.

Siyah İngiliz yazını lehçenin, uyağın ve liriğin üzerinde önemle durarak hem beyazların ırkçılığına hem de postmodern yazının yavanlığına meydan okumaktadır. Siyah feminizmin toplumsal hedef söylemi inancın da ötesindedir. Ayrıca, siyah yazının Edward Braithwaite'nin 'Ulus Dili' dediği şeyi onaylayacağı ya da onaylamayacağı bu özgül anda, İngiliz Siyah feministlerin en çok ihtiyaç duyduğu gerçekçi bir değerlendirmedir.

Burada eleştirinin, bireysel kimlik değil, kimlik saptama politikası olarak ve siyah özgüvenin bir süpürülme işareti olarak bir vizyonu var. Siyah İngiliz feministlerin siyah kültürle olan sürekli iki taraflı ve ironik etkileşimi hem feminist hem de büyük ölçüde tarihseldir. Aynı şekilde Asyalı yazar Debjani Chatterjee, Medusa kadar kendi annesini de içine alan tarihin çoğul kadın 'kurbanları'na dikkatleri yönelmektedir. Bu eleştirmenler, çoğunlukla mitsel semboller ve arketiplerden yararlanarak, kadınların yaşamlarındaki ve edebiyattaki anne odaklı değişmezler üzerinde odaklanırlar. Guyanalı yazar Grace Nichols *Let It Be Told* (Bırak Dile Getirilsin) adlı eserinde beyaz mitolojinin Siyah tin [*psyche*] üzerindeki yıkıcı etkisi ile ilgili endişelerini belirtir ve 'i is a memoried woman'da, karmaşık ruh hallerinin temsili olan alternatif bir rahibe yaratır. Bütün bu yazılanlar, entelektüel/kırsal, siyah/beyaz gibi karşıtlıkları ve bu karşıtlıklarda imtiyazlı olanı çözerek, "Feminist eleştiri nedir?" sorusunu yanıtlamaktadır. Etnisiteye ve bilgiye adanmış yeni eleştirel yazılar arasındaki öteki karşılaştırma noktaları, 'feminizm' ve 'kadın' sözcüklerinin etiketlenmediği hatta dizinlenmediği, ama toplumsal cinsiyetin deneyiminin tekliğine hitap eden eleştirilerdir. Shoshana Felman'ın, psikiyatrik eğitmen ve Yale'de Holokost Tanıkları için oluşturulan Video Arşivi'nin kurucularından Dori Laub ile birlikte yazdığı *Testimony* (1992) Holokost yazınına iyi bir örnek oluşturmaktadır. Kitap edebiyattan otobiyografiye, psikanalizden tarihe tüm spektrumu kapsamakla kalmayıp şiddet ve kültür olgularının açıkça çarpıştığı kriz anlarında bellek/tarih, anlatı/sağ kalma ilişkilerini de betimlemektedir. Kitabın bütün enerjisi feminizmin, Holokost'a tanık olma ya da onu yazma eyleminin basitçe temsil edilemeyeceği ya da yansıtılamayacağı, aksine kaçınılmaz bir şekilde okuyucu ve tanıklar tarafından

toplumsal cinsiyete göre şekilleneceği felsefesinden gelmektedir.

Günümüzde feminizm teori ve pratik arasında olası bir ayrıma direnmekte ve okuma yazma pratiklerindeki çoğulculuk uğruna metinlerin bütünlükçü ve ustaca yapısökümünde birleşmelerini reddetmektedir. Bana göre son zamanlardaki risk, okumanın gerçekten ne anlama geldiğinin bütünüyle tekrar gözden geçirilmesi ve okumanın eleştirel anlamıyla nasıl ilişki içinde olduğudur.

Bu yaratıcı okumalara verilebilecek ilginç örnekler ilk olarak *Sexual Difference: A Theory of Social Symbolic Practice*'i (Cinsel Ayrım: Toplumsal Simgesel Uygulama Teorisi) çeviren Milano Kadınlar Kitabevi Topluluğu'nun çalışmalarıdır. Topluluk 1975 yılında *Libreria delle Donne*'yi kuran ve çok sayıda projeyi gerçekleştiren yazar ve öğretmenlerden oluşmaktadır. Grubun geleneksel okumalara gösterdikleri direniş '*autocoscienza*', yani öz bilinç, pratiklerinde ve otorite ve iktidar konularına duydukları yoğun ilgide kendini göstermektedir. Grubun özellikle üzerinde durduğu, bir yandan içinde *yer aldıkları*, sembolik kadın topluluklarının tanımlanmasıdır. Bunlar kadın yazınında anne-figürlerinin çoğu zaman taşıdığı otoriteyi kabul eden gruplardır. Birlikte okumak ve birbirlerine 'annelik etmek', topluluğun üyelerinin, dışıl güç kaynaklarındaki psişik köklerini tanımasını sağlar.

'Söylem kaymaları'na son bir örnek İrlandalı denemeci ve editör Ailbhe Smyth'in yazdıklarıdır. *The Floozie in the Jacuzzi* (1989), geleneksel İrlanda yazını kadınlaşmayı [feminizasyon] sık sık sömürgecilikle özdeşleştirdiği için feminist eleştirinin hiçbir tekil kadın sesini ya da bedenini temsil etmemesi gerektiği görüşünden yola çıkar. Geleneksel İrlanda edebiyatında kadınlar yalnızca ulusal kimliğin sembolleri olarak görünürler. Smyth Ana İrlanda ve İrlandalı kadınların mitle-

rini Floozie, *The Whore in the Sewer* (Lağımındaki Fahişe), Bidet Mulligan, the Skivvy in the Sink, Anorexia ve Anna Livia Plurability karakterlerinde kişileştirir. Başlık, (Joyce'un kahramanı) Anna Livia Plurabelle'in 1987 yılında Dublin Şehir Anonim Şirketi tarafından dikilmiş stereotipik heykelinin canlandırdığı adlandırma ve temsil sorunlarından kelime oyunları yapmaktadır.

Smyth, Joyce'un ataerkil kadın temsilleriyle, metaforlarda ve annelik mitlerinde yeniden yaratılan, İrlanda'nın sömürgeleştirilmesi arasında bir paralellik kurar. DuPlessis'in 'For the Etruscans'de (Bkz. 6. Bölüm'de Postmodernizm) yaptığı gibi, ama daha politik bir tavırla, Smyth yıkıcı bir epistemoloji kullanır. Sesler arasında gidip gelir. Bu seslerden biri otobiyografiktir -İrlanda'dan uzak Yunanistan ve Fransa'da 'sürgün' İrlanda edebiyatı ve politikasında gerçek kadınların yokluğunu 'gör'mesini sağlayan, durmadan kimliği, İrlandalılığı ve kadınlığıyla uğraşan bir kadının sesidir. Öteki ise metinsel analizi ve alıntıları kullanan 'akademik' sestir.

Çift sesli montaj geleneksel edebi kuralları kırmak için şiirleri, alıntıları ve İrlanda tarihini karıştırarak çoktürlü bir deneme üretir. Smyth, bir *écriture féminine* formunda yazar, denemesine Julia Kristeva, Marina Warner ve başka eleştirmenler yanında (Eavan Boland, Roz Cowman, Eithne Strong, Clare Boylan ve pek çok başka) İrlandalı kadın yazarları da katar. Smyth, okurlarıyla (tanımıyor olabilecekleri) bu yazarların enerjilerini, tarih bilgilerini ve gözden geçirilmiş mitoloji kullanımlarını cömertce paylaşır. Farklı seslerin kullanımı geleneksel eleştiriyi direnir kırmakla kalmaz, kadınların sesiz oldukları geleneksel İrlanda estetiğine de meydan okur.

Bütün bu eleştirmenlerde çarpıcı olan, tehlike ögesidir. Denemeleri metinlerarası, kurnaz ve cüretkârdır. Her biri kendini ulusal/etnik geleneklere/geleneklerin karşı/içinde

yerleştirirken, aynı zamanda da yeni düşünme ve yazma biçimleri geliştirmişlerdir. Sonuçta edebiyat eleştirisi –metinsel analiz etkinliği– ve edebi yaratıcılık –kadın yaşantısının *ifadesi*– bir araya gelir. Her bir denemenin ‘gövde’si hem eleştirel pratik için hem de kurmaca ile eleştiri arasındaki farklılıkları ortadan kaldıran yaşantı tanıklığı için taşıyıcı görevi yapmaktadır. Deneysel yazın daima kültürel değişkenleri tehdit etmenin bir göstergesi olmuştur. Feminizm 2000’e, edebi gelenek yoluyla olduğu kadar, sosyal tarih, psikanaliz ve popüler kültürü de kucaklayarak yaklaşmaktadır.

Son on yıllarda feminist edebiyat eleştirisi pek çok sorunu göğüsledi: Zor teoriler kadar Bayan Brown’lar da nasıl kutlanır; ırkçılık ve homofobiye nasıl hitap edilir; kadınların dünyalarında yer kaybetmeden akademide nasıl yer edinilir. Temel izlek değişmez: Kadınların edebi öznelliği pozitif olduğu kadar stereotipik olarak da nasıl oluşturulur ve temsiller nasıl sökülüp yeniden oluşturulabilir? Avrupa’da ve başka yerlerde politik gruplaşmalar ve milliyetçilikler hızla değişirken, feminist eleştirinin kültürel ve politik saflaşmaları ve gündemleri şimdiye kadar bildiğimizden çok daha çoğulcu ve açık, potansiyel olarak daha yaratıcıdır.

Çeviren:

Tuba Biret Ertan

SEÇME OKUMALAR

Bloom, V. (1988) ‘Valerie Bloom’, L. Ngcobo (ed.) *Let It Be Told* içinde, Londra: Virago

Bulkin, E., Pratt Bruce, M. ve Smith, B. (1984) *Yours in Struggle: Three feminist perspectives on anti-semitism and racism*, Brooklyn, NY: Long Haul Press

Cicogna, P. ve de Lauretis, T. (ed.) (1991) *Sexual Difference: A theory of social symbolic practice*, Bloomington: Indiana University Press

Felman, S. ve Laub, D. (1992) *Testimony: Crises of witnessing in literature, psychoanalysis, and history*, Londra: Routledge

Greene, G. ve Kahn C. (ed.) (1985) *Making A Difference: Feminist literary criticism*, Londra: Methuen

Humm, M. (1986) *Feminist Criticism: Women as contemporary critics*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf

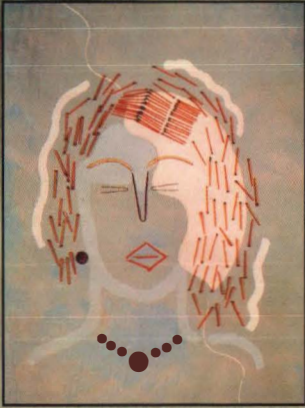
Kaplan, C. (1992) *Contemporary Western European Feminism*, Sydney: Allen & Unwin

Showalter, E. (ed.) (1985) *The New Feminist Criticism: Essays on women literature and theory*, New York: Pantheon

Smyth, A. (1989) 'The floozie in the jacuzzi', *Irish Review*, 6 (Haziran) s. 7-24

Son on yıllık dönemler boyunca feminist eleştiri, günlük dilin yanı sıra eğitim, yayıncılık ve kitle iletişim araçlarını da değiştirmiştir. Benzer şekilde, edebiyat araştırmalarında da feminist temalar yayılıyor. Feminist eleştiri ile feminist edebiyat eleştirisi arasında keskin bir ayrım olamayacağı, ancak özdeş sayılamayacakları da açıkça ortadadır. Genel olarak, feminist eleştiri toplumsal ideolojilere ve uygulamalara yönelirken, feminist *edebiyat* eleştirisi dikkatini bu ideolojilerin ve uygulamaların edebi metinleri nasıl şekillendirdiklerine yöneltir. Yine

de her ikisi temel bir çözümleme kategorisi olarak cinsiyete odaklanırlar. Her ikisi de kuramlarla ve yerleşmiş feminist uygulamalarla ilgilidir. 1990'lı yıllarda başka disiplinlerdeki feminist düşünce ve seçkin bilim adamları topluluğunun dışında kalan feminist düşünceden etkilenmeden feminist edebiyat eleştirisi yazmak imkânsızdır.

ISBN 975-468-380-8

SAY YAYINLARI

D Ü Ş Ü N C E D İ Z İ S İ